ΤΟ ΜΗΤΡΩΟΝ ΤΟΥ ΙΛΙΣΟΥ ΚΑΙ Η ΖΩΦΟΡΟΣ ΑΥΤΟΥ

(Πίνακες Α—Δ).

§ 1. ΑΙ ΠΛΑΚΕΣ ΤΗΣ ΖΩΦΟΡΟΥ. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ.

Στέφανος ὁ Κουμανούδης, τὸ σέμνωμα τῆς τελευταίας πρὸ ἡμῶν γενεᾶς τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων, εἰς ἣν ὀφείλομεν τὴν μετ᾽ ἐνθέου ζήλου καὶ πεφωτισμένης γνώσεως περισυλλογὴν καὶ μελέτην τοῦ πλείστου μέρους τῶν τὰ Μουσεῖα

Εἰκ. 1 = Stuart and Revett, The ant. of Athens Τόμ. I Πίν. 2, 1.

ἡμῶν κοσμούντων ἀρχαίων, συμβουλεύων νὰ μὴ ἀπορρίπτηται οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον θραῦσμα ἀρχαίου μνημείου, φέρει ὡς παράδειγμα αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα τεμάχια τῶν κοινοτάτων ἐπιτυμβίων κιονίσκων λέγων· «τίς οἶδεν, ἂν τριῶν μικρῶν στήλης τεμαχίων, σῳζόντων νῦν ἀνὰ ἓν μόνον Ω χωριστά, δὲν εὑρεθῶσι τῷ χρόνῳ καὶ τὰ ἄλλα οἰκεῖα τεμάχια, εὐαρμοστοῦντα οὕτω κατὰ τὰς γραμμάς, ὥστε νὰ ἔλθῃ

εἰς ὄψιν ἡμῶν πλῆρες τὸ γεράσμιον ὄνομα «[Σ]Ω[ΚΡΑΤΗΣ Σ]Ω[ΦΡΟΝΙΣΚΟΥ ΑΛ]Ω[ΠΕΚΗΘΕΝ]»; Τότε ποῖον θὰ ἔχῃ κρατημὸν ἡ χαρὰ σύμπαντος τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ ποίαν εὐλογίαν εἰς τὸν διατηρήσαντα εὐλαβῶς τὰ τρία πρῶτα ἄσημα δῆθεν τεμάχια!»[1]

Τοιαύτης τινὸς ἀκρατήτου χαρᾶς πρόξενός μοι ἐγένετο κατ᾽ αὐτὰς — ὡς ἀφορμὴ *μεγάλης ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀνακαλύψεως* — σμικρὸν τεμάχιον πλακὸς ἀναγλύπτου ἐκ παρίου μαρμάρου (ὕψους 0,24, πλάτους 0,23, πάχους 0,06), εὑρεθὲν ἐν ταῖς πρὸ εἰκοσαετίας διὰ τοῦ Α. Σκιᾶ ἀνασκαφαῖς τοῦ δαπέδου τοῦ μέχρι τοῦ 1778 σῳζομένου ὑπὲρ τὴν Καλλιρρόην τοῦ Ἰλισοῦ ἰωνικοῦ ναοῦ (Εἰκ. 1 καὶ 2)[2], εὐλαβῶς δ᾽ ἔκτοτε δημοσιευθὲν καὶ διαφυλαχθὲν ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Μουσείῳ[3].

Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τούτου εἰκονίζονται δύο ἀσκοὶ πλήρεις, τεθειμένοι ἐπὶ μικρᾶς βραχώδους προεξοχῆς τοῦ ἐδάφους. Πλησίον δ᾽ αὐτῶν σῴζεται τὸ κάτω μέρος κνήμης μετὰ τοῦ πλείστου τοῦ ποδὸς ἀνθρώπου πρὸς ἀρ. βαίνοντος. Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ αὐτῆς ἐπιφανείᾳ ἡ πλὰξ αὕτη ἔχει ἀναθύρωσιν, μαρτυροῦσαν ὅτι ἦτο προσῳκοδομημένη πρὸς τοῖχον, ἐξ οὗ ὁ ἀνακαλύψας αὐτὴν ὀρθῶς ἤκασεν ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ζῳφόρον τοῦ ναοῦ, εἰς οὗ τὸ ἔδαφος ἀνεκαλύφθη.

Εἰς τὸν ἐν Λειψίᾳ δόκιμον καθηγητὴν τῆς ἀρχαιολογίας κ. *Franz Studniczka*[4] ὀφείλεται ἡ ὡραία, ὅσον καὶ σπουδαιοτάτη δι᾽ ἑαυτὴν καὶ τὰς συνεπείας αὐτῆς, ἀνακάλυψις ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο ***(N)*** ἀνήκει εἰς σειρὰν ἐξ πλακῶν (ἐνταῦθα ***(A, B, Δ, E, Θ*** καὶ ***N)*** ζῳφόρου καλλίστης καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ἤδη ἀρχαιολόγων ἀναγνωρισθείσης ὡς πρωτοτύπου ἀττικῆς καὶ δὴ ἀθηναϊκῆς ἐργασίας τοῦ Ε´ αἰῶνος π. Χ., πλακῶν, ὧν πέντε ἀπέκειντο ἄλλοτε ἐν ἑνετικαῖς συλλογαῖς τῆς Βενετίας (Palazzo Giustiniani sulle Zattere) καὶ Παδούης (φρούριον Catajo)[5], ἀπὸ δὲ τοῦ 1897 ἀνήκουσι τρεῖς μὲν ἐξ αὐτῶν ***(A, Δ*** καὶ ***E)*** εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, τετάρτη δὲ ***(B)*** καὶ τεμάχιον πέμπτης, οὐδέποτε ἀπεικονισθὲν ***(N)***, εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ ἰδιωτικὴν συλλογὴν τοῦ δουκὸς Franz Ferdinand[6].

Ἔτι σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ δευτέρα παρατήρησις τοῦ Studniczka, ἀνακαλύψαντος ὅτι αἱ διαστάσεις πασῶν τῶν ἐν λόγῳ πλακῶν (ὕψ. 0,475. πλ. 0,92 - 0,96)

---

[1] Ἀττικῆς ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι σελ. ζ´.

[2] Ἐκ τῶν Stuart und Revett, The antiquities of Athens ἔ. ἀ. Τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἰδὲ καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ μεταφράσει τῆς Δαρμστάτης, ἔνθα ὅμως εἶναι παρηλλαγμένη ἐν ταῖς λεπτομερείαις.

[3] Α. Σκιᾶ, Ἀνασκαφαὶ παρὰ τὸν Ἰλισόν:, *Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἑταιρείας* 1897 σ. 82 Πίναξ Α´ Β. — Π. Καστριώτης, *Γλυπτὰ* Α´, 314, 1780. — Ι. Σβορῶνος, *Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον*, Πίναξ 130, ἀρ. 1780. — Ἐνταῦθα ἰδὲ κατωτέρω τὴν εἰκόνα τῆς πλακὸς Ν.

[4] Friesplatten von Ionischen Tempel am Ilissos, in Athen Berlin und Wien nachgewiesen zum Winkelmannsfeste des archaeologischen Seminars bei der Universität Leipzig am V December MDCCCCX.

[5] F. A. Visconti, Documenti inediti . . . dei Musei d'Italia τόμ. III (1880) σ. 36 ἀρ. 1066. — Dütschke, Antike Bildwerke in Oberitalien V, ἀρ. 472 καὶ 534. — Löwy ἐν Arndts, Einzelaufnahmen Σειρὰ I, ἀρ. 34.

[6] Watzinger: Archaeol. Jahrb. XVIII, Anzeiger 37 nº 29. — Kekule von Stradonitz, Die griechische Sculptur σ. 105 (2 ἔκδ. σ. 108) εἰκών.

συμφωνοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν Stuart καὶ Revett σημειωθείσας πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐν λόγῳ ὑπὲρ τὴν Καλλιρρόην τοῦ Ἰλισοῦ ἰωνικοῦ ναοῦ διαστάσεις τῆς ζῳφόρου αὐτοῦ καὶ ἐκείνας πλακὸς αὐτῆς ταύτης τῆς ζῳφόρου, εὑρισκομένης εἰς τεμάχια ἐπὶ τῶν Stuart καὶ Revett[1] ἐν Ἀθήναις καὶ ὑπ᾿ αὐτῶν ἀναγνωρισθείσης ὡς ἀνηκούσης εἰς τὴν ζῳφόρον ταύτην ***(Θ)***.

Τὴν ἑνότητα τῶν ἐν τοῖς μουσείοις Βερολίνου καὶ Βιέννης πέντε πλακῶν πρῶτος ἀνεγνώρισε πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰλισοῦ τεμαχίου ***(N)*** ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἀρχ. Μουσείου τῆς Βιέννης *Robert von Schneider*[2] ἑρμηνεύσας τὰς μὲν πλάκας ***A*** καὶ ***B*** ὡς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῶν θυγατέρων τοῦ Λευκίππου ὑπὸ τῶν Διοσκούρων, τὰς δὲ ***Δ*** καὶ ***E*** ὡς εἰκονιζούσας τοὺς μετὰ τὴν ἁρπαγὴν τούτων παρισταμένους κατὰ πρόσκλησιν εἰς τοὺς γάμους ἥρωας ἢ θεούς.

Οἱ πρὸ τοῦ R. v. Schneider γράψαντες περὶ μιᾶς ἑκάστης τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἄλλοτε πλακῶν Visconti (ἔ. ἀ.), Cavedoni, Haydemann[3] καὶ Watzinger (ἔ. ἀ.) ἔβλεπον ἐν αὐταῖς σκηνὰς ἐκ τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἰλίου (Αἴαντα ἀπάγοντα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὴν Κασσάνδραν, Αἰνείαν φεύγοντα μετὰ τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Κρεούσης). Ὁ δὲ μετὰ τὸν R. v. Schneider καὶ πρὸ τοῦ Studniczka διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἐννοίας τῶν παραστάσεων τῶν πλακῶν πραγματευθεὶς A. Brückner[4], ἐν ἀγνοίᾳ καὶ οὗτος τῆς ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰλισοῦ προελεύσεως τῆς ζῳφόρου, βέβαιος ὅμως, ὡς πάντες, περὶ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἢ τοὐλάχιστον Ἀττικῆς προελεύσεως, ἡρμήνευσε τὸ ὅλον διὰ μύθων σχετικῶν πρὸς τὸν Θησέα καὶ δὴ τῶν μὲν πλακῶν ***Δ*** καὶ ***E*** τοὺς δύο ἐπὶ βράχων καθημένους ἄνδρας (ἀρ. 2-3) ἐκλαβὼν ὡς τὸν Θησέα καὶ Πειρίθουν προσπεφυκότας τοῖς βράχοις καὶ δεσμίους ἐν Ἅδου, ἔχοντας δ᾿ ὡς φύλακας πλησίον αὐτῶν ἱσταμένους τοὺς τρεῖς ἐν Ἅδου κριτὰς Μίνωα, Ῥαδάμανθυν καὶ Αἰακὸν (***E***, 1. ***Δ***, 2-3), ὧν ἀριστερὰ θὰ ἐκάθητο ὁ Πλούτων μετὰ τῆς Περσεφόνης, ἐξ ὧν τὸν πρῶτον εὑρίσκει ἐπὶ τοῦ νῦν ἐν Βιέννῃ, ἄλλοτε δ᾿ ἐν Catajo[5] τεμαχίου πέμπτης ὁμοίας πλακὸς ***(N)***, μὴ ἀπεικονισθείσης δυστυχῶς μέχρι τοῦδε, λεπτομερῶς ὅμως περιγραφείσης ὑπὸ τοῦ E. Reisch (παρὰ Brückner σ. 57) ὡς εἰκονιζούσης ὥριμον τὴν ἡλικίαν καὶ ἐπὶ βράχου καθήμενον θεὸν (ἰδὲ τὴν περιγραφὴν κατωτέρω). Τὰς δ᾿ ἐπὶ τῶν πλακῶν ***A*** καὶ ***B*** ἁρπαγὰς γυναικῶν ὁ Brückner ἡρμήνευσεν ὡς ἀναφερομένας τὴν μὲν ***A***, 1 εἰς τὴν ὑπὸ ἑνὸς μὲν τῶν Διοσκούρων (***A***, 1) ἁρπαγὴν τῆς μητρὸς τοῦ Θησέως Αἴθρας (***A***, 2), ὑπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου αὐτῶν (***A***, 4) ἀπαγωγὴν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἑλένης (***A***, 3) τῆς προαρπαγείσης κατὰ τὸν μῦθον ὑπὸ τοῦ Θησέως καὶ Πειρίθου. Τὴν εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς πλακὸς μικρὰν γυναικείαν ἀκίνητον μορφὴν (***A***, 5) θεωρεῖ ὡς ἄγαλμα τοπικῆς

---

[1] Ἔνθα ἀνωτ. πίναξ 6.
[2] Archaeol. Jahrbuch XVIII σ. 91-93 Πίναξ 6-7.
[3] Mitteilungen aus den Antikensammlungen in Ober- und Mittelitalien σ. 20.
[4] Ein Athenisches Theseus-Fries in Berlin und Wien: Jahreshefte des Öster. archaeol. Institutes Τόμ. III (1910) σ. 50-62 εἰκ. 29, 38, 39 καὶ 39α.
[5] Dütschke, Antike Bildw. in Oberital. Catajo nº 534.

τινος θεότητος. Τὴν δὲ πλάκα ***Β*** ἑρμηνεύει ὡς τὴν κατά τινα ξένον, λακωνικόν, μῦθον βιαίαν (;) ἀπαγωγὴν ὑπὸ τοῦ φεύγοντος ἐκ Σπάρτης Τυνδάρεω (ἀρ. 4) τῆς μικρᾶς κόρης αὐτοῦ Ἑλένης (ἀρ. 5), ὡς καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Λήδας (ἀρ. 3), ἐνῷ συγχρόνως οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Διόσκουροι (ἀρ. 1 καὶ 7) ἀπάγουσιν ἐκ δευτέρου, βίᾳ καὶ οὗτοι, τὰς ἤδη συζύγους αὐτῶν Λευκιππίδας (ἀρ. 2 καὶ 5) μὴ θελούσας, ὡς ἡ «Λήδα», νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἑκουσίως τὸ προσφιλὲς καὶ ἱερὸν ἔδαφος τῆς πατρίδος.

Τὴν μετὰ μόχθου πολλοῦ καὶ προφανοῦς βιασμοῦ τῶν μύθων καὶ τῶν ἄλλα μαρτυρουσῶν στάσεων τῶν προσώπων — *βιαίας* οὐχὶ ἑκουσίας ἀπαγωγάς, *παιδίων* καὶ *νεαρῶν* οὐχί, ὡς ἡ Αἴθρα, ἡλικιωμένων γυναικῶν — στηριχθεῖσαν, εὐφυᾶ ἄλλως, ἑρμηνείαν τούτων κατέστησεν ἐπισφαλῆ, ἂν μὴ περιττήν, ἡ ὡραία ἀνακάλυψις τοῦ Studniczka περὶ τῆς προελεύσεως τῆς ζῳφόρου ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰλισοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ἁρμογῆς τοῦ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ναοῦ τεμαχίου ***Ν,*** οὗ τοὺς ἀσκοὺς δὲν δύναται νὰ παρέλθῃ ἀνερμηνεύτους ἐξήγησις ἐπιτυγχάνουσα τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἥτις δέον νὰ ἑρμηνεύῃ συγχρόνως καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Stuart καὶ Revett περισωθεῖσαν ἕκτην πλάκα ***(Θ).***

Ὁ Studniczka, ἔχων ὑπ᾿ ὄψει τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰλισοῦ καὶ τῆς Καλλιρρόης θέσιν τοῦ ναοῦ καὶ βλέπων ὑπὸ μὲν τὸν ἕνα τῶν ἐπὶ τῶν βράχων ἀναπαυομένων δύο ἀνδρῶν (***Ε,*** 4) «*κωνικὸν πῖλον*» ἀμελῶς ἐρριμένον, ὡς ὑπὸ ἀναπαυομένου καὶ κεκμηκότος ὁδοιπόρου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατατεθέντα, παρὰ δὲ τὸν ἕτερον «*σάκκον κλειστὸν*» ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατατεθειμένον, πρὸς δὲ καὶ «*δεύτερον σάκκον*» δεδεμένον ἐν τῷ μέσῳ ὡς «*στρωματόδεσμον*», ἀναγνωρίζει ἐν αὐτοῖς *ὁδοιπόρους ἀναπαυομένους* (rastende Wanderer) πλησίον ἀνδρὸς ἀξένου (***Ε,*** 1) — τὸ ἄξενον τούτου ἐξάγει ἐκ τῶν ἐσταυρωμένων χειρῶν αὐτοῦ — καὶ δὴ βλέπει ἐν αὐτοῖς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν περιφήμων ὡς ὁδοιπόρων καὶ πλανήτων *Πελασγῶν* μετοίκων ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ γειτονείᾳ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ ὑπ᾿ αὐτῶν κτισθέντος *Πελαργικοῦ* τείχους τῆς πόλεως φιλοξένως ἐγκατασταθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἥρπαζον, ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ Ὑμηττοῦ ὁρμώμενοι, τὰς ἐπὶ τὴν ἐννεάκρουνον καλλίρρουν κρήνην τοῦ Ἰλισοῦ φοιτώσας θυγατέρας τῶν Ἀθηναίων, διὸ καὶ ἐξωρίσθησαν ὑπὸ τούτων εἰς Λῆμνον, ἐξ ἧς πάλιν ὁρμώμενοι ἦλθον ἐπὶ πεντηκοντόρου εἰς Βραυρῶνα τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς καὶ ἥρπασαν πολλὰς τῶν Ἀθηναίων γυναῖκας καὶ θυγατέρας, ἀγούσας ἑορτὴν τῇ ἐκεῖ Βραυρωνίᾳ Ἀρτέμιδι, καταστήσαντες αὐτὰς παλλακὰς ἑαυτῶν ἐν Λήμνῳ (Ἡροδότου 6, 137 — Φιλοχόρου ἀποσπ. 5-6: FHG. Müller). Πρὸς τὰς ἁρπαγὰς δὲ ταύτας, τοὐλάχιστον τὴν ἐξ Ἀθηνῶν, σχετίζει εὐφυέστατα ὁ Studniczka τὰς ἐπὶ τῶν πλακῶν ***Α*** καὶ ***Β*** εἰκονιζομένας ἁρπαγὰς γυναικῶν.

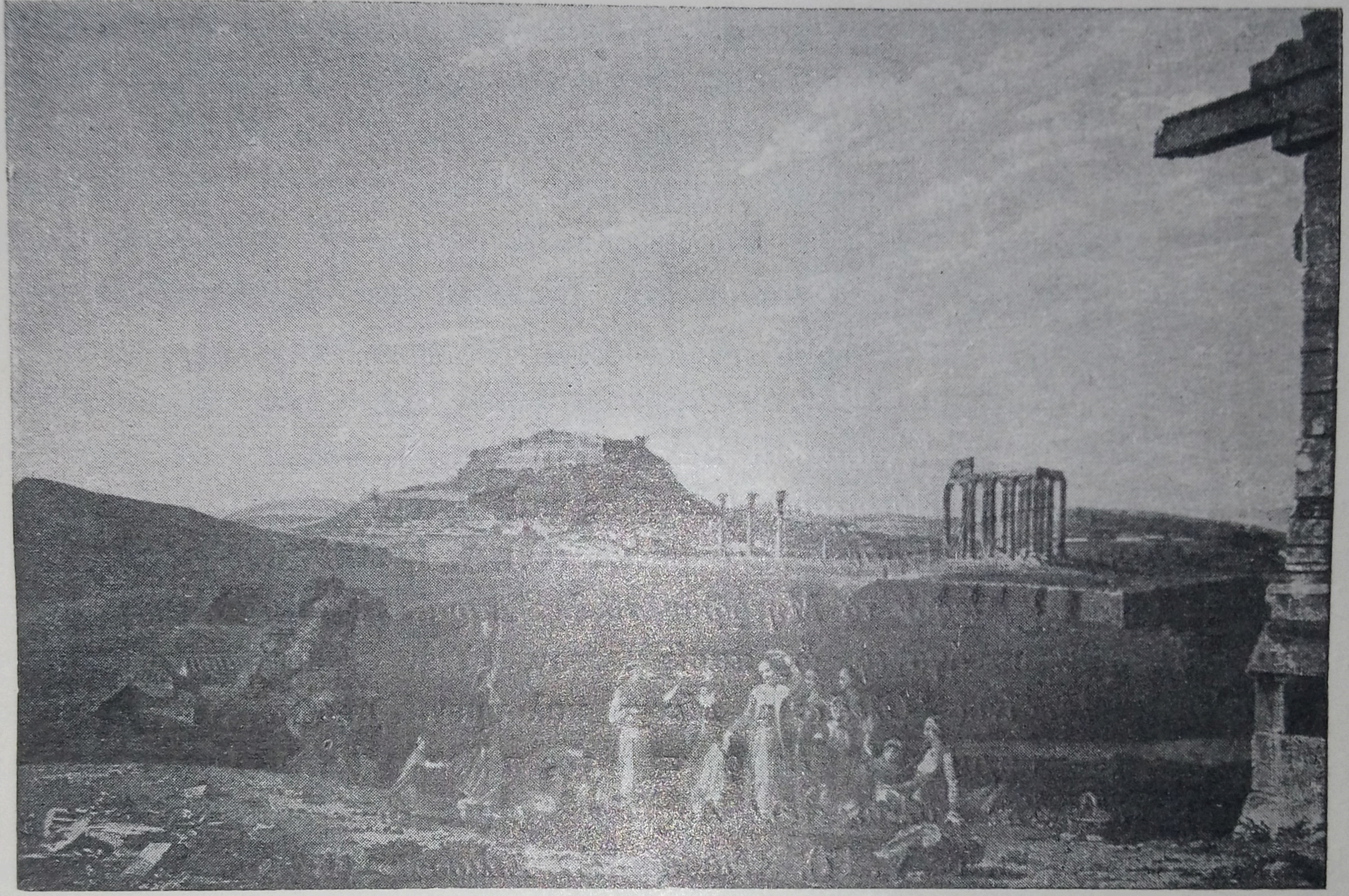
§ 2. ΤΟ ΕΝ ΑΓΡΑ ΜΗΤΡΩΟΝ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΣ.

Ἵνα κρίνωμεν ἀσφαλῶς περὶ τοῦ ὀρθοῦ ἢ μὴ τῆς τόσον ἀληθοφανοῦς ὅσον καὶ γοητευτικῆς ἑρμηνείας ταύτης τοῦ Studniczka, ἀνάγκη εἶναι, ὡς καὶ αὐτὸς ἐνόησε, νὰ γνωρίζωμεν πρὸ παντὸς εἰς τίνα θεότητα ἀνῆκεν ὁ παριλίσιος ἰωνικὸς ἀμφιπρόστυλος ἐκ λευκοῦ πεντελησίου μαρμάρου κομψὸς καὶ ἐφάμιλλος τοῦ τῆς

᾿Απτέρου Νίκης ναὸς (μήκους 14,60 μ. πλάτους 7,80), ὃν ἐκόσμει ἡ ἐν λόγῳ ζῳφόρος, ναὸς εἰς διαφόρους θεοὺς ἀποδοθεὶς μέχρι τοῦδε.

Κατὰ τὴν μέχρι τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων κρατοῦσαν γνώμην ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ἓν τῶν ἱερῶν τῶν ἐν τῷ προαστείῳ τῆς Ἄγρας τελουμένων *Μικρῶν μυστηρίων*[1].

᾿Εσχάτως ὅμως ἀπεδόθη ὑπὸ διαφόρων εἰς τὴν (᾿Αρτέμιδα) Εὔκλειαν[2] ἢ ᾿Αρτέμιδα ᾿Αγροτέραν[3], ἴσως δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν χθόνιον Μειλίχιον Δία[4]. Οὐδεμία ὅμως τῶν τελευταίων τούτων γνωμῶν ὑπεστηρίχθη ἐπαρκῶς, διὸ καὶ πιθανωτέρα

Εἰκ. 2 = Stuart und Revett ἔ. ἀ. vol. III, 2, 1
(δυτικὴ γωνία τοῦ Μητρῴου ὑπὲρ τὴν νῦν Καλλιρρόην).

πασῶν μένει — κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κρατίστου καὶ νεωτάτου τῶν τοπογράφων τῶν ᾿Αθηνῶν W. Judeich[5] — ἡ ἀρχαία γνώμη ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Μητρῴου τῆς ἐν Ἄγρᾳ Δήμητρος τῶν Μικρῶν λεγομένων μυστηρίων, γνώμη εἰς ἣν ἐπανῆλθον καὶ οἱ Lolling[6], ἡμεῖς (ἔ. ἀ. σ. 241), Wachsmuth[7] καὶ Judeich (ἔ. ἀ.).

---

[1] Τὰ περὶ τῆς ἐν Ἄγρᾳ τελέσεως τῶν *Μικρῶν μυστηρίων* ἀρχαῖα χωρία ἰδὲ συγκεντρωμένα ὑπ᾿ ἐμοῦ ἐν τῇ *«῾Ερμηνείᾳ τῶν μνημείων τοῦ ᾿Ελευσινιακοῦ μυστικοῦ κύκλου»*: Διεθ. ᾿Εφημ. Νομ. ᾿Αρχ. τόμ. Δ΄ (1901) σ. 279 κἑξ.

[2] Forchhamer, Topogr. 320 καὶ 355 καὶ Milchhöffer, Topogr. 188.

[3] Dörpfeld: Ath. Mitt. XXII (1897), 228.

[4] Α. Σκιᾶς, *Πρακτικὰ ᾿Αρχ. ῾Εταιρ.* 1897 σ. 81.—Judeich, Topographie σ. 371, σημ. 12.

[5] Topographie von Athen (1905) σ. 371.

[6] Topogr. 326, 1.

[7] Pauly-Wissowa. *Suppl.* I, 191.

Νῦν δι᾽ ἐμέ, ἐκ νέου μελετήσαντα τὸ ζήτημα, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ταυτίσεως τοῦ ναοῦ πρὸς τὸ Μητρῷον, ὄχι μόνον διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, αἱ παραστάσεις τῆς ἐν λόγῳ ζῳφόρου στενῶς πρὸς τὸν Ἰλισόν, τὴν Ἄγραν καὶ μάλιστα τὰ Μικρὰ ἐν Ἄγρᾳ μυστήρια συνδέονται, ἀλλὰ διότι καὶ πλέον ἢ ἐπαρκεῖς εἶναι αἱ τοῦτο μαρτυροῦσαι πηγαί, ὡς καὶ ἄλλοτε ἔγραψα (ἔ. ἀ. σ. 234, 240 κλ.).

Ἀληθῶς ὁ καταντικρὺ τοῦ νῦν Ζαππείου (*=Λυκείου*) κείμενος λόφος, ὁ νῦν *Πετρίτης* καὶ *Πετρομενέοικα* καλούμενος, ὃν χαρακτηρίζει ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἠρειπωμένος ἀνεμόμυλος (Πίν. Α καὶ Εἰκ. 3), λόφος εἰς οὗ τὸ μέσον τοῦ ὕψους τῆς Β. πλευρᾶς ἔκειτο ὁ ἐν λόγῳ ἰωνικὸς ναός, ἔχει παρὰ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν τοπογράφων ἀναγνωρισθῆ ὡς μέρος τῆς *Ἄγρας (=κυνηγεσίου)*, προαστείου τῶν Ἀθηνῶν ἐκτεινομένου ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἰλισοῦ ἀπὸ τῆς νῦν γεφύρας τοῦ Νεκροταφείου πρὸς τὸν Ὑμηττὸν καὶ περιλαμβανούσης, ὡς πλησιεστάτους πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν λόφους, τὸ *Παλλάδιον*, τὸν *Ἑλικῶνα* καὶ *Ἀρδηττὸν*[1] (Πίναξ Α), ὧν Ἑλικὼν ἐκαλεῖτο αὐτὸς ὁ ἐν τῷ μέσῳ λόφος, ἐφ᾽ οὗ ὁ ναός.

Κατὰ δὲ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἡ μὲν Ἄγρα ἦτο «*χωρίον ἱερὸν τῆς Δήμητρος*» (Ἡσυχ. ἐν λ. Ἄγρα καὶ Bekker, Anecd. I, 326, 24 καὶ 334, 11), τὸ δὲ αὐτόθι ἱερὸν ἦτο «*τῆς Δήμητρος*» (Σουΐδας καὶ Ἐτυμολ. Μ. ἔ. λ. Ἄγρα), τῆς κατά τινας «*Μητρὸς ἐν Ἄγραις*» καλουμένης (C.I.A. I, 200^{e}, 373), ἐξ οὗ καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἐκαλεῖτο «*ἱερὸν τὸ Μητρῷον τὸ ἐν Ἄγραις*» (Bekker ἔ. ἀ. I 327, 3. 373, 20). Ἐνταῦθα δὲ ἤγοντο, ὡς πασίγνωστον, τὰ ἐν σχέσει πρὸς τὰ *Μεγάλα μυστήρια* τῆς Ἐλευσῖνος *Ὀλείζω* ἢ *Μικρὰ* καλούμενα *μυστήρια*, ἀγόμενα κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων ἐν Ἄγρᾳ «*πρὸ τῆς πόλεως*» (Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἄγρα καὶ Ἄγραι), «*ἔξω τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν*» «πρὸς τῷ Ἰλισσῷ» (Σουΐδας καὶ Bekker ἔ. ἀ. — Πολύαινος V. 17), «*διαβᾶσι τὸν Εἰλισσὸν*» (Παυσ. I, 19, 6), «*πρὸς τῷ Ἰλισσῷ*» ἢ «*παρὰ τὸν Ἰλισσὸν*» (Εὐσταθ. εἰς Ἰλιάδ. Β. 361, 36. — Πολύαινος ἔ. ἀ.), «*παρ᾽ Ἰλισσοῦ μυστικαῖς ὄχθαις*» (Ἱμερίου Ἐκλ. Χ, 17) καὶ δὴ «*παρὰ τὸ νῦν Ὀλύμπιον*», ἀφ᾽ οὗ ἐχωρίζετο μόνον διὰ τοῦ «*Κρονίου τεμένους*»[2], ἤτοι τοῦ πρὸ εἰκοσαετίας ἀνασκαφέντος μεταξὺ τοῦ Ν. τείχους τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ τῆς πρὸ τῆς Καλλιρρόης ὄχθης τοῦ Ἰλισοῦ ναοῦ[3], τοῦ οἰκτρῶς ἔκτοτε ὑπὸ λόφου σκουπιδίων καὶ χωμάτων ταφέντος (Πίναξ Α).

Ἄρα τὸ *Μητρῷον*, — εἰς οὗ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τὰ ἐρείπια εὗρε πρὸ τοῦ 1835 ὁ ἱερὸς ὅσον καὶ πολύτιμος ἀρχηγέτης τῶν νῦν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων Πιττάκης ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν: *ὁ δεῖνα* ΔΗΜΗΤΡΙ ΚΑΙ ΚΟΡΗΙ ΑΝΕΘΗΚΕΝ[4],

---

[1] Πβλ. Judeich ἔ. ἀ. σ. 164 καὶ χάρτης I.

[2] Bekker, ἔ. ἀ. I, 373, 20: «*Κρόνιον τέμενος· τὸ παρὰ τὸ νῦν Ὀλύμπιον μέχρι τοῦ Μητρῴου τοῦ ἐν Ἄγρᾳ*».

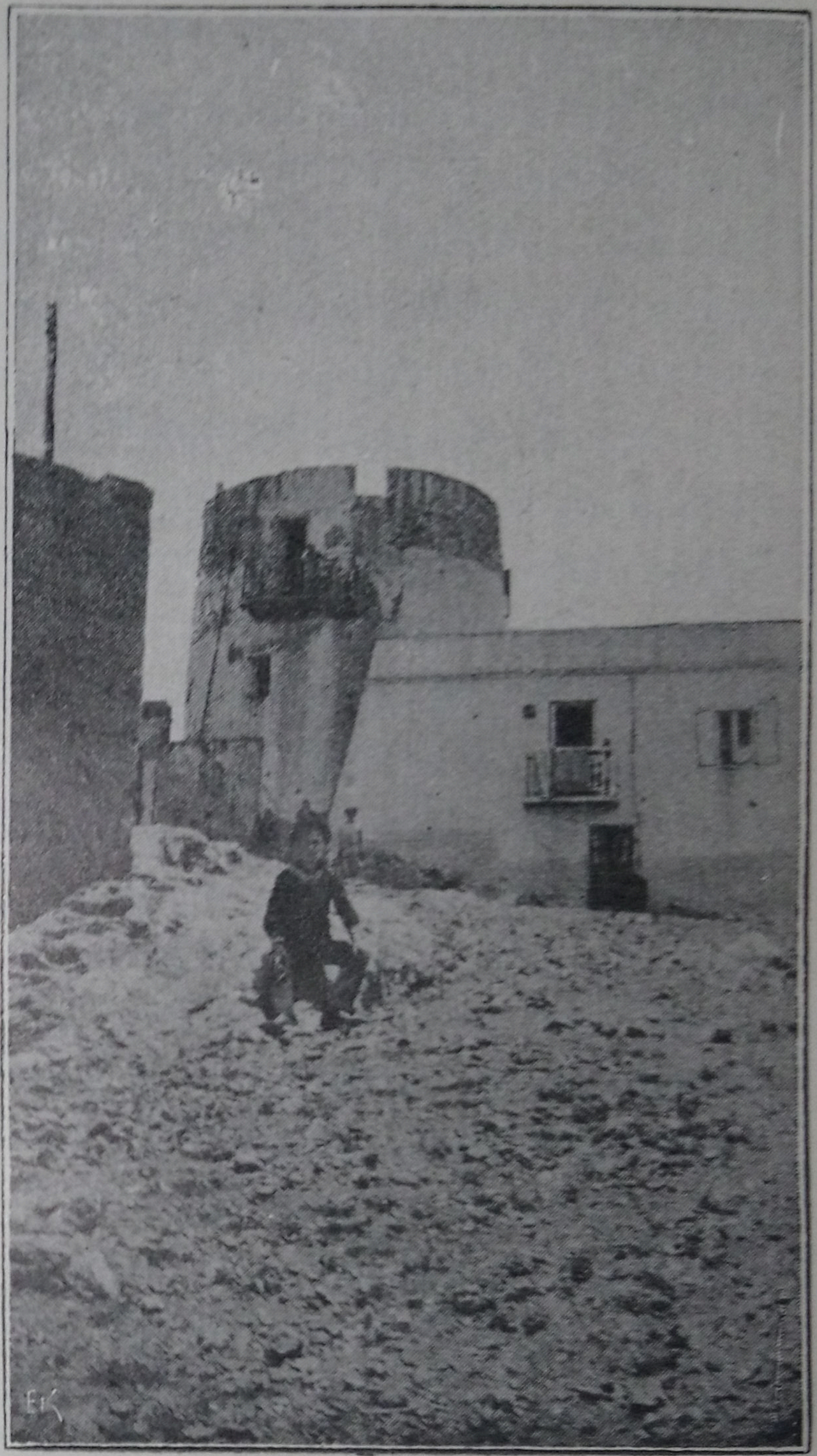
[3] Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἑταιρ. 1893 σ. 130 κέξ. μετὰ σχεδίου.

[4] L'ancienne Athènes (1835) σ. 188. Ὁ Σκιᾶς (*Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἑταιρ.* 1897 σ. 83)—συμμεριζόμενος ἴσως καὶ αὐτὸς τὰς ἀδίκους, μωράς, ἀβασίμους καὶ πολλάκις ὑπὸ τῶν πραγμάτων τελείως ἔκτοτε διαψευσθείσας κατηγορίας ξένων τινῶν, ὅτι ὁ τόσον χρηστὸς καὶ πατριώτης

καὶ ὃν ναόν, ὁ Sponn (II, 26) ἀπὸ τοῦ 1678, ἴσως δι᾽ ὁμοίαν ἐπιγραφήν, ἐταύτισε πρὸς ναὸν Δήμητρος καὶ Κόρης—ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ Κρονίου τεμένους διὰ τῆς κοίτης τοῦ Ἰλισοῦ, ὡς καὶ τὸ «*διαβᾶσι τὸν Εἰλισσὸν*» τοῦ Παυσανίου (ἔ. ἀ.) μαρτυρεῖ, καὶ κατεῖχε τὴν ἀριστερὰν ὄχθην αὐτοῦ, ἤτοι ἀκριβῶς τὸν ὑπὲρ τὴν Ἁγίαν Φωτεινὴν τῆς νῦν Καλλιρρόης μέγαν πετρώδη λόφον τοῦ προαστείου τῆς Ἄγρας, ἐξ ἧς καὶ τὰ αὐτόθι τελούμενα μυστήρια ἐκαλοῦντο «*τὰ πρὸς Ἄγραν*» ἢ «*τὰ ἐπὶ Ἄγρᾳ*» ἢ «*ἐν*

Εἰκ. 3.

Εἰκ. 4.

Ἄγρας», «*μικρὰ*» δὲ καὶ «*ὀλείζω*» μόνον πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν τῆς Ἐλευσῖνος, ἅτινα βραδύτερον ᾠκειοποιήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι κατακτήσαντες τὴν Ἐλευσῖνα.

Αὐτὸς δὲ ὁ δεύτερος παρὰ τὸν *εὔχλοον* Ἀρδηττὸν «*ὄχθος*», ὁ ὑπὲρ πάντας πετρώδης καὶ διὰ τοῦτο *Πετρίτης* καὶ *Πετρομενέοικα* καλούμενος λόφος, ἐκαλεῖτο πρότερον *Ἑλικὼν* καὶ ἔφερε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κλειτοδήμου ἐπὶ τῆς βραχώδους κορυφῆς αὐτοῦ, «*ἐπ᾽ ἄκρου*», ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἔνθα νῦν ὁ ἀνεμόμυλος (Εἰκ. 4),

---

Πιττάκης ἔπλασσεν ἀνυπάρκτους ἐπιγραφὰς — δὲν ἀναφέρει τὴν μαρτυρίαν ταύτην, καίπερ ἀνακαλύψας ἐν τῇ σκαφῇ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ἄλλων ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων τεμάχια, ὧν μεταξὺ τοιοῦτον ὕψους 0,37, ἐφ᾽ οὗ σῴζονται «τέσσαρες μορφαὶ ἱκετῶν βλέπουσαι πρὸς ἀριστεράν, ὧν αἱ μὲν δύο ἄκραι εἶναι ἀνδρικαί, αἱ δὲ μέσαι γυναικεῖαι». Ἰδὲ κατωτέρω σ. 9, 1.

«ἐσχάραν τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Ἑλικωνίου» [1]. Λείψανα τοῦ περιβόλου τοῦ ποσειδωνείου ἱεροῦ τῆς ἐσχάρας ταύτης εἶναι βεβαίως τὰ καὶ νῦν ἐν μέρει σῳζόμενα ἐκεῖνα, ἅτινα σημειοῖ περὶ τὸν ἀνεμόμυλον ὁ τοπογραφικὸς χάρτης τοῦ Judeich. Ἐξετάσας δὲ νῦν ἐπιμελῶς τὸν ὅν ὁ ἐκ τῆς Καλλιρρόης ἀνερχόμενος συναντᾷ ἀμέσως ἀριστερὰ πρὸ τοῦ ἀνεμομύλου, ὑπὸ νέον τοῖχον, βράχον (ἐφ᾽ οὗ κάθηται ὁ νεανίσκος τῆς εἰκόνος 4) εὗρον αὐτὸν πυκνότατα λελαξευμένον δι᾽ εἰκοσάδος μικρῶν καὶ μεγάλων ἐγκοπῶν πρὸς γόμφωσιν μεγάλων καὶ μικρῶν ἀναθημάτων, ὅπως δηλαδὴ καὶ ὁ βράχος τοῦ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ παρὰ τὸ Δαφνίον ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης. Τὸ ἐνταῦθα παρατιθέμενον σχεδιογράφημα (Εἰκ. 3) τῶν λαξευμάτων τούτων ὀφείλω τῇ προθύμῳ καλωσύνῃ τοῦ κ. Ἀντ. Ὀρλάνδου.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ ὕψους τοῦ πετρώδους λόφου τούτου ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἀποτόμου βραχώδους ὄχθης τοῦ Ἰλισοῦ, τῆς ὑπερκειμένης τοῦ νῦν ναοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς (ἤτοι τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ παρὰ κρήνην συνδιαλεχθείσης Σαμαρίτιδος, περὶ ἧς ὡς *Δήμητρος Ἀχαίας* τῆς Ἀγελάστου Πέτρας ἰδὲ κατωτέρω) ἔκειτο, σχεδὸν ὁλόκληρος σῳζόμενος μέχρι τοῦ 1778, ὁ ἐν λόγῳ ἰωνικὸς ναὸς τῆς *Μητρὸς ἐν Ἄγρᾳ* Δήμητρος (Εἰκ. 1 καὶ 2). Οὗτος μετεποιήθη ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς *ναὸν τῆς Θεοτόκου*, καλουμένης ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καὶ τῶν πρώτων περιηγητῶν τῶν νεωτέρων χρόνων '*Παναγιὰ 'ς τὴν Πέτρα*', '*Πετρωτὴ*' '*τοῦ Πετρίτη ναός*'. «S. Virgo Saxana», «Panagia Petriotissa», «Ste Marie Petritée» [2]. Ἀρχαιοτάτη αὐτοῦ μνεία ὡς χριστιανικοῦ ναοῦ εἶναι ἡ τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος πρὸ τῆς Τουρκοκρατίας Βιενναίου ἀνωνύμου τοπογράφου γράφοντος *«ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ἡ Νεάκρουνος πηγὴ ἡ Καλλιρόη, εἰς ἣν λουόμενος ὁ δοὺξ »ἀνήρχετο εἰς τὸ τέμενος τῆς Ἥρας (=Ἄγρας;; Πέτρας;;) λεγόμενον καὶ προσηύ»χετο· νῦν δὲ μετεποιήθη εἰς ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν»* [3]. Ὁ κ. Καμπούρογλους λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἱερούργησαν ἐν ἔτει 1674 οἱ μετὰ τοῦ Νοαντὲλ ἐλθόντες καθολικοί, οἱ ἐγχώριοι ὀρθόδοξοι ἐγκατέλιπον αὐτὸν ὡς μιανθέντα, οἱ δὲ Τοῦρκοι, παρημελημένον εὑρόντες, κατέστρεψαν ὁλοσχερῶς ἐν ἔτει 1778 ἐπὶ Χατζῆ Ἀλῆ (Χασεκῆ) πασᾶ, ἵνα χρησιμοποιήσωσι τὸ ἐξ αὐτοῦ ὑλικὸν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ νέου περιβόλου τῆς πόλεως [4]. Ἀλλ᾽ ὁ ἀρχαιότερον τῆς ἐλεύσεως τοῦ Νοαντὲλ ἐν ἔτει 1672 γράψας Babinus ἀναφέρει τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἤδη ἔρημον καὶ ἐγκαταλελειμμένην, ὥστε ἴσως ἐθεωρήθη ὡς μιανθεῖσα ὑπὸ ἄλλων ἀρχαιοτέρων Φράγκων.

Εὐτυχῶς οἱ πρὸ τῆς καταστροφῆς καὶ δὴ ἐν ἔτει 1751 ἐπισκεφθέντες τὰς Ἀθήνας Stuart καὶ Revett ἀπεικόνισαν (Εἰκ. 1-2) [5] καὶ λεπτομερῶς κατεμέτρησαν καὶ

---

[1] Bekker, Anecd. I σ. 326, 31: *Κλείδημος ἐν πρώτῳ Ἀτθίδος:.. τὸ δ᾽ ὄχθῳ πάλαι ὄνομα τούτῳ, ὃς νῦν Ἄγρα καλεῖται, Ἑλικὼν καὶ ἡ ἐσχάρα τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Ἑλικωνίου ἐπ᾽ ἄκρου.* Αὐτόθι σ. 334, 12: *ὀνομασθῆναι δὲ αὐτὸ (τὸ χωρίον, Ἄγραι) ἀπὸ τῆς Ἀρτέμιδος, πρότερον Ἑλικῶνα καλούμενον.*—Leake, Topogr. Πίν. II. — Lolling, Topogr. σ. 324.

[2] Ἰδὲ τὰς παραπομπὰς ἐν ΔΕΝΑ τόμ. Δ´ σ. 241 σημ. 4.

[3] ΔΕΝΑ, τόμ. Α´ σ. 242 σημ. 3.

[4] Πιτάκκης ἔ. ἀ.—A. Mommsen, Ath. christ. σ. 57.—Καμπούρογλους, Ἱστ. Ἀθ. Β´ σ. 279 κἑξ.

[5] Ἰδὲ καὶ τὸν Breton, ἐξ οὗ παρέλαβε τὴν εἰκόνα 1 ὁ Καμπούρογλους, Ἱστ., Τόμ. Β´ σ. 280.

περιέγραψαν τὸν πολύτιμον ναὸν συναπεικονίσαντες καὶ μίαν τῶν πλακῶν τῆς ζῳφόρου αὐτοῦ, ἣν μόνην εὗρον εἰς τεμάχια τότε ἐν Ἀθήναις, τῶν λοιπῶν, νῦν ἐν Βερολίνῳ καὶ Βιέννῃ, φυγαδευθεισῶν εἰς Ἑνετίαν καὶ Πάδουαν πρὸ τούτου, προφανῶς μεταξὺ τοῦ 1674 καὶ 1751 καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἐν ἔτει 1677-1690 κατοχῆς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Εἰς τὰς μετόπας ταύτας προσετέθη ἐν ἔτει 1897 τὸ ἐν ἀρχῇ μνημονευθὲν ὡς ὑπὸ Α. Σκιᾶ ἀνακαλυφθὲν τεμάχιον ***(N)*** τῆς μετ᾿ ἀσκῶν πλίνθου, τῶν ἀνασκαφῶν αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο γλυπτὸν ἀποκαλυψασῶν ἢ δύο σμικρὰ τεμάχια ἀναγλύφων[1], ἀγγεῖά τινα ἐκ τῶν τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας χαρακτηριστικῶν (Σκιᾶς ἔ. ἀ. σ. 82) καὶ τέλος τὴν ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένην θέσιν τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ μετ᾿ ἐλαχίστου, κατὰ χώραν κειμένου, μέρους τῶν λίθων τοῦ κρηπιδώματος, ὡς καὶ τῶν θεμελίων τῆς ἀψῖδος τοῦ Χριστιανικοῦ ναοῦ καί τινος καὶ τούτου ἀρχαιοτέρας ἀποκρύφου τετραγώνου, διὰ μαρμάρου ἐχούσης ἐπενδεδυμένας τὰς πλευράς, κτιστῆς *θήκης*, ἐν τῷ κοίλῳ ἡμικυκλικῆς *κόγχης* εὑρισκομένης, χρησιμευούσης δέ, ὡς φρονεῖ ὁ Α. Σκιᾶς (ἔ. ἀ. 77-78), πρὸς ἐγκατάθεσιν *ἱερῶν* (ἁγίων λειψάνων). Ἀμέσως περὶ αὐτὰ εὑρέθη πυκνὴ συστὰς πεντήκοντα περίπου συγχρόνως ποιηθέντων τάφων ἐθνικῶν τοῦ Β′ ἢ Γ′ αἰῶνος μ. Χ. «*κατὰ φυλὰς*» τεθαμμένων, ὡς λέγει ὁ ἀνασκάψας ὑποθέτων μάλιστα ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ κοινοταφίου τῶν πεσόντων ἐν τῷ κατὰ τῶν Γότθων ἀγῶνι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δεξίππου Ἀθηναίων (ἰδὲ *Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἑταιρ.* 1897 Πίναξ Α).

Ἐπὶ τῆς βραχώδους πέτρας, ἐφ᾿ ἧς ἐφαίνοντο μέχρις ἐσχάτων τὰ ὑπὸ τοῦ Α. Σκιᾶ ἀνασκαφέντα *ἐδάφη τῆς κατασκευῆς* τοῦ ναοῦ τούτου, ἐσῴζετο καὶ συνετηρεῖτο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐν κόγχῃ τοῦ βράχου, εἰκὼν καὶ λυχνία τοῦ Ἁγ. Πέτρου, λατρευομένου αὐτόθι μετὰ τῆς Παναγίας (ἐξ οὗ βεβαίως καὶ templum Panagiae et Petri ὁ ναὸς) πιθανῶς ἐκ συνενώσεως τῆς λατρείας τῆς *Παναγίας ᾽στὴν Πέτραν* πρὸς ἐκείνην ἄλλης ἐπίσης καταστραφείσης ἀρχαίας χριστιανικῆς ἐκκλησίας, πλησίον κειμένης—κατ᾿ ἐμὲ ἴσως ἐπὶ τοῦ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου κατέχοντος τεμένους Ποσειδῶνος τοῦ *Ἑλικωνίου*, τοῦ καὶ ὡς *Πετραίου*[2] λατρευομένου—, καὶ «*Σταυρωμένου Πέτρου*»[3] καλουμένης, πιθανῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ πετρῶδες

---

[1] Ταῦτα «κυρτὴν ἔχοντα τὴν ἀναγεγλυμμένην ἐπιφάνειαν παριστῶσι στέμμα ἐκ ποικίλων καρπῶν. Ἐν τῷ ἑνὶ τούτων σῴζεται σκέλος τράγειον Πανὸς βαῖνον ἐπὶ τοῦ στέμματος». Σκιᾶς ἔ. ἀ. σ. 83. Ἰδὲ καὶ ἀνωτέρω σελ. 6 σημ. 4.

[2] Ἐτυμ. Μ. 473, 42.

[3] Pittakys, L'ancienne Athènes σελ. 195: On y voit (à la partie au sud de l'Ilissus nommée Agra) une église nommée Σταυρωμένος Πέτρος; on croit qu'elle occupe la place du temple de Diane surnommée Agrotère; dans cette église on voit un pavet en mosaique; on suppose qu'il appartenait au temple qui était bâti en marbre blanc.—A. Mommsen, Ath. Chris. ἔ. ἀ.—Leake, Topographie of Athens p. 212.—Ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι τοῦ ἀειμνήστου Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Π. Εὐστρατιάδου εὑρίσκω ὅτι 'ὑπάρχει ἔτι ἐρείπιον ἐκκλησίας, ἔνθα σημειοῖ ὁ Λήκ', πρὸς δὲ ὅτι 'τὸ μωσαϊκόν, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Πιττάκης ἀνευρέθη ἐν ἔτει 1871' ὅτι 'ἡ θέσις καλεῖται νῦν Καμαράκια' καὶ τέλος ὅτι «*Πετρίτη* ἐλέγετο καὶ λέγεται ἡ θέσις ἡ μεταξὺ τοῦ νῦν ἀνεμομύλου καὶ τῆς Πυριταποθήκης, λέγει ὁ γέρων

τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν περίφημον ῥῆσιν τοῦ Χριστοῦ *«Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν»* (Ματθ. 16, 18). Τὴν εἰκόνα ταύτην ἀφήρεσεν ὁ οἰκοδομήσας τὴν νῦν κατέχουσαν τὴν θέσιν ταύτην οἰκίαν Βασίλειος Βασιλάκης ἐμπορορράπτης, καθὰ ἔμαθον ἐν ἔτει 1901 παρὰ τοῦ ἐνοικιαστοῦ τῆς οἰκίας παντοπώλου. Καὶ ὁ πρὸ τῆς οἰκοδομήσεως τῆς οἰκίας ἀνακαλύψας τὰ ὑπ' αὐτὴν ἐν μέρει νῦν θεμέλια τοῦ Μητρῴου Σκιᾶς λέγει (ἔ. ἀ. σ. 75)· «οἱ νῦν ἰδιοκτῆται τοῦ γηπέδου, ἀπὸ μακροτάτου χρόνου κατέχοντες αὐτό, γνωρίζουσιν ἐκ παραδόσεως ὅτι αὐτόθι ὑπῆρχεν ἐκκλησία ἢ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου».

Εἰκ. 5.

Νῦν ἐκ πάντων τούτων ἄλλο οὐδὲν φαίνεται ἢ λίθοι, δύο ἢ τρεῖς τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ (ἐφ' ὧν ἵσταται ὁ νεανίσκος τῆς εἰκόνος), καὶ μέρος τῆς θέσεως ἐν ᾗ ἔκειτο ὁ ναὸς (Εἰκ. 5). Ἂν δὲ καὶ αὕτη ἐντελῶς δὲν ἐκαλύφθη εἰσέτι ὑπὸ οἰκοδομῆς, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν τύχην καὶ οὐχὶ τὴν πρόνοιαν ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἀθηναίων, οἰκτρῶς ἐγκαταλειψάντων εἰς τὴν καταστροφήν, κατάχωσιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δημοσίου καὶ δι' οἰκοδομῶν κάλυψιν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν περικαλλέστατον πρὸς νότον τοῦ Ὀλυμπιείου *μυστικὸν ὄχθον* τῆς τόσον ἱερᾶς καὶ γλαφυρᾶς Ἑλικωνίου Ἄγρας!

§ 3. ΟΙ ΥΠΟ ΤΟΝ ΥΜΗΤΤΟΝ ΠΕΛΑΣΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ.

Βεβαιωθέντος οὕτως ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ἰωνικὸς ναὸς τοῦ Ἰλισοῦ ἦτο τὸ *Μητρῷον* τῆς ἐν τῷ προαστείῳ τῆς Ἄγρας λατρευομένης *Μητρός*, ἤτοι Δήμητρος τῶν *Μικρῶν*

Ἀγάπιος κατοικῶν παρὰ τὸ θέατρον (τοῦ Διονύσου)». — Ἰδὲ καὶ A. Mommsen ἔ. ἀ. σ. 56. — Γ. Λαμπάκην ἐν *Ἑβδομάδι* τόμ. Β' σ. 378 (θέτοντος αὐτὴν παρὰ τὸν νῦν ἀριστερὰ τοῦ Σταδίου «Ἅγ. Σπυρίδωνα») καὶ Δ. Καμπούρογλου, *Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων* τόμ. Β' σ. 298.

μυστηρίων, ἀναγκαῖον τυγχάνει πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν παραστάσεων τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν ζῳφόρου νὰ ὑπομνήσωμεν πρῶτον μὲν ὅτι τὸ μὲν προάστειον τῆς Ἄγρας, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν τελευταίων πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν μέχρι τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἰλισοῦ κατερχομένων ὑψωμάτων τῶν προπόδων τοῦ Ὑμηττοῦ (Πίναξ Α), ἦτο ἀρχικῶς τὸ πρὸς τὰς Ἀθήνας τέρμα τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀντὶ μισθοῦ διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πρώτου κυκλωπείου, Πελαργικοῦ, τείχους τῆς Ἀκροπόλεως παραχωρηθέντος ἐδάφους «*ὑπὸ τῷ Ὑμηττῷ*» πρὸς οἴκησιν εἰς τοὺς περιγραφομένους ὡς πτωχοὺς καὶ πλάνητας ξένους Πελασγοὺς (Ἡροδ. VI, 137)· δεύτερον δὲ ὅτι τὰ ἐν τῷ Μητρῴῳ τῆς Ἄγρας τελούμενα *Μικρὰ μυστήρια* ἀρχικῶς, ἤτοι πρὶν ἢ ἡ Ἐλευσὶς προσαρτηθῇ εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ αὐτὰ ταῦτα τὰ πρῶτα ἐλευσινιακῆς φύσεως ἀττικὰ μυστήρια, τὰ τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν Πελασγικὸν Ὑμηττόν, ἐκεῖ ἔνθα νῦν ἡ Καισαριανή, καὶ δὴ ἐν θέσει, *Σαισαρία* τὸ πάλαι καλουμένῃ, ἐγκαθιδρυθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ παναρχαίου γένους τῶν Λυκομηδῶν ἐν ἰδίῳ *Τελεστηρίῳ* περιεπόμενα μυστήρια (ἴδε κατωτέρω), ἅτινα μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ γένους τῶν ἱεροφαντῶν Εὐμολπιδῶν δὲν κατηργήθησαν, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὸ συντηρητικὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας λατρείας εἰς δευτέραν μοῖραν τεθέντα συνεδυάσθησαν πρὸς τὰ τῆς Ἐλευσῖνος, ὡς προπαρασκευαστικὰ «*εὐμετάδοτα*», *Μικρὰ* ἢ *Ὀλείζω* κληθέντα ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ λαμπρότερα καὶ ἐκτενέστερα τῆς Ἐλευσῖνος, τὰ *Μεγάλα* ἔκτοτε καλούμενα[1] καὶ ἀφιερωθέντα εἰς χρῆσιν κυρίως τῶν — ὡς οἱ Πελασγοὶ τῆς Ἄγρας — μετοίκων καὶ ξένων, μυθευομένου ἔκτοτε πρὸς δικαιολογίαν τούτου ὅτι ἐσυστήθησαν τὰ *Μικρὰ* τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Δήμητρος χάριν τοῦ μετοίκου Ἡρακλέους[2], χρησιμοποιηθέντα κατόπιν καὶ πρὸς μύησιν τῶν μετ᾽ αὐτὸν ἐλθόντων, πρὸς μύησιν καὶ ἐγκατάστασιν ἐν Ἀθήναις μετοίκων ἡρώων Διοσκούρων[3] καὶ Ἀσκληπιοῦ[4].

§ 4. ΑΙ ΠΛΑΚΕΣ Α ΚΑΙ Β.

Τούτων τεθέντων, ἐξετάσωμεν νῦν τὴν ἔννοιαν τῶν παραστάσεων μιᾶς ἑκάστης πλακὸς τῆς ζῳφόρου, ἥτις ὡς κάλλιστον πρωτότυπον ἀθηναϊκόν, σχεδὸν προφειδιακὸν ἔργον τοῦ Ε´ αἰῶνος, ἐγένετο τόσον διάσημος ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαιότητι, ὥστε πόλεις, οἷα ἡ Ἔφεσος, πιστῶς ν᾽ ἀντιγράφωσιν αὐτήν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐν ταῖς ἀνα-

[1] Ἴδε ΔΕΝΑ τόμ. Δ´ σ. 214 κἑξ.

[2] Σχόλια Ἀριστοφ. Πλοῦτ. στ. 1013: *Ἔστι καὶ μικρὰ μυστήρια γενόμενα δι᾽ Ἡρακλέα. Ἡρακλῆς γὰρ ἐπιστὰς ἠξίου μυεῖσθαι. Ἔθος δὲ ἦν τοῖς Ἀθηναίοις ξένον μὴ μυεῖν. Μὴ βουλόμενοι οὖν λῦσαι τὸ ἔθος μηδὲ ἀπῶσαι τὸν εὐεργέτην, ἐπενόησαν μικρὰ μυστήρια, εὐμετάδοτα.* — Διόδ. IV, 14: *Δημήτηρ δὲ πρὸς καθαρμὸν τοῦ Κενταύρου φόνου τὰ μικρὰ μυστήρια συνεστήσατο, τὸν Ἡρακλέα τιμῶσα.* — Στέφανος Βυζάντιος ἐν λ. *Ἄγρα καὶ Ἄγραι χωρίον ... ἐν ᾧ λέγουσι καὶ τὸν Ἡρακλέα μεμυῆσθαι.*

[3] ΔΕΝΑ, τόμ. Δ´ σ. 273 κἑξ., Πίναξ ΙΓ´, Α καὶ ΙΔ´, Β.

[4] ΔΕΝΑ ἔ. ἀ. σ. 361 κἑξ.

σκαφαῖς τῆς πόλεως ταύτης ἀνακάλυψις τεμαχίου πλακός, πιστότατα ἀντιγραφούσης τὴν πλάκα **Β** καὶ δὴ τὴν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ κιονίσκου βίᾳ ἀποσπωμένην κόρην[1].

Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Μητρῷον τῆς Ἄγρας ἦτο τὸ κύριον ἱερὸν τοῦ ὑπὸ τῶν ξένων μετοίκων οἰκουμένου θαλεροῦ, «*ὑπὸ τῷ Ὑμηττῷ*» Στράβ. IX, 401) καὶ συγχρόνως «*ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν*» (Παυσ. I, 28, 3) κειμένου προαστείου τῆς Ἄγρας, τῆς τὸ πρῶτον οἰκισθείσης ὑπὸ τῶν παρὰ τὰς Ἀθήνας «*ὑπὸ τὸν Ὑμηττόν*», ἀδείᾳ τῶν ἰθαγενῶν, ἐγκατασταθέντων Πελασγῶν ἢ Πελαργῶν (Τυρρηνῶν), τῶν περιφήμων τόσον διὰ τὴν πρώτην περιτείχισιν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅσον καὶ διὰ τὰς ὑπ᾿ αὐτῶν ἀδίκους καὶ ὑβριστικὰς ἁρπαγὰς Ἀθηναίων γυναικῶν τὸ πρῶτον μὲν παρ᾿ αὐτὸν τὸν Ἰλισόν, κατόπιν δὲ καὶ ἐκ Βραυρῶνος, ἀνατολικοῦ δήμου τῆς Ἀττικῆς, καθιστᾷ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πιθανωτάτην, ἂν μὴ βεβαίαν, τὴν διὰ τριῶν λέξεων ἐκφρασθεῖσαν εὐτυχῆ σκέψιν τοῦ Studniczka ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν πλακῶν **Α** καὶ **Β** εἰκονιζόμεναι ἁρπαγαὶ γυναικῶν εἶναι ἀμφότεραι, ἢ τοὐλάχιστον ἡ μία ἐξ αὐτῶν, αἱ περίφημοι ἐν τῇ μυθολογικῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηναίων ἁρπαγαὶ Ἀτθίδων ὑπὸ τῶν περιοικούντων τὰς Ἀθήνας ἀλλοφύλων Πελασγῶν. Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν μετ᾿ ἀκριβείας τὰς περὶ αὐτῶν μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων, ἵνα ἴδωμεν κατὰ πόσον συμφωνοῦσιν αἱ ἐν τοῖς κειμένοις λεπτομέρειαι αὐτῶν πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐπὶ τῶν πλακῶν τούτων δύο παραστάσεων.

§ 5. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΛΑΚΟΣ Α.
ΥΒΡΙΣ ΚΑΙ ΒΙΑΣΜΟΣ ΑΤΘΙΔΩΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΡΡΟΗΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΠΕΛΑΣΓΩΝ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ.

1—2 3 4 5

ΠΛΑΞ Α. — Εἰκ. 6.

α') *Ἑρμηνεία διὰ τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου.*

Περὶ τῆς πρώτης ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ὕβρεως τῶν Ἀτθίδων ὑπὸ τῶν Πελασγῶν ὁ κύριος καὶ ἀρχαιότερος, ἂν μὴ μόνος, μάρτυς Ἡρόδοτος (VI, 137), — ὁ ἐν

[1] Ausstellung von Fundstücken aus Ephesos im Unteren Belvedere, Wien 1905 σ. 18-20 = Brückner ἔ. ἀ. σ. 61 εἰκὼν 39α.

Ἀθήναις ζήσας βραχὺ πρὸ τῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπὸ Κίμωνος μετὰ τὸ 464 π. Χ. οἰκοδομῆς τοῦ Μητρῴου ἡμῶν, κατ᾿ ἀκολουθίαν ἄριστα γνωρίζων ἐξ ἐπιτοπίου ἀντιλήψεως καὶ μελέτης τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις, ἐφ᾿ ὧν ἐστηρίζοντο αἱ διάφοροι μυθολογικοϊστορικαὶ καλλιτεχνικαὶ διακοσμήσεις τῶν μνημείων τῆς πόλεως — ὁμιλῶν ἐπ᾿ εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ Μιλτιάδου, πατρὸς τοῦ Κίμωνος, πρώτης ἐν ἔτει 499 π. Χ. κατοχῆς τῆς πελασγικῆς νήσου Λήμνου, περὶ τῆς ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀδίκου κατὰ τοὺς μὲν καὶ δικαίας κατὰ τοὺς δέ, ἐξελάσεως τῶν Πελασγῶν λέγει ὅτι αὐτὸς μὲν ἀγνοεῖ ποῖον εἶναι τὸ ἀληθές, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἑκαταῖον οἱ Πελασγοὶ ἐξεβλήθησαν ἀδίκως: «*Ἐπεί τε γὰρ ἰδεῖν τοὺς Ἀθη-» ναίους τὴν χώρην, τὴν σφίσι αὐτοῖσι ὑπὸ τὸν Ὑμησσὸν ἐοῦσαν ἔδοσαν οἰκῆσαι » μισθὸν τοῦ τείχεος τοῦ περὶ τὴν ἀκρόπολίν κοτε ἐληλαμένου, ταύτην ὡς ἰδεῖν » τοὺς Ἀθηναίους ἐξεργασμένην εὖ, τὴν πρότερον εἶναι κακήν τε καὶ τοῦ μηδενὸς » ἀξίην, λαβεῖν φθόνον τε καὶ ἵμερον τῆς γῆς, καὶ οὕτω ἐξελαύνειν αὐτοὺς οὐδεμίαν » ἄλλην πρόφασιν προϊσχομένους τοὺς Ἀθηναίους*». Ἄλλως ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα — ἐξακολουθεῖ ὁ Ἡρόδοτος — κατ᾿ αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους ἰσχυριζομένους «*δι-» καίως ἐξελάσαι. Κατοικημένους γὰρ τοὺς Πελασγοὺς ὑπὸ τῷ Ὑμησσῷ ἐντεῦθεν » ὁρμεομένους ἀδικέειν τάδε· φοιτᾶν γὰρ αἰεὶ τὰς σφετέρας θυγατέρας ἐπ᾿ ὕδωρ » ἐπὶ τὴν Ἐννεάκρουνον (οὐ γὰρ εἶναι τοῦτον τὸν χρόνον σφίσι κω οὐδὲ τοῖσι ἄλ-» λοισι Ἕλλησι οἰκέτας), ὅκως δὲ ἔλθοιεν αὗται, τοὺς Πελασγοὺς ὑπὸ ὕβριός τε » καὶ ὀλιγωρίης βιᾶσθαί σφεας. Καὶ ταῦτα μέντοι σφι οὐκ ἀποχρᾶν ποιέειν, ἀλλὰ » τέλος καὶ ἐπιβουλεύοντας ἐπιχειρήσειν ἐπ᾿ αὐτοφώρῳ φανῆναι. Ἑωυτοὺς δὲ γενέ-» σθαι τοσούτῳ ἐκείνων ἄνδρας ἀμείνονας, ὅσῳ παρεὸν αὐτοῖσι ἀποκτεῖναι τοὺς » Πελασγούς, ἐπεὶ σφέας ἔλαβον ἐπιβουλεύοντας, οὐκ ἐθελῆσαι, ἀλλά σφι προειπεῖν » ἐκ τῆς γῆς ἐξιέναι. Τοὺς δὲ οὕτω δὴ ἐκχωρήσαντας ἄλλα τε σχεῖν χωρία καὶ » δὴ καὶ Λῆμνον*».

Ἐπὶ τῆς πλακὸς ***Α*** ἔχομεν *βίαν* δύο νεαρωτάτων γυναικῶν ὑπὸ δύο ἀόπλων χλαμύδας μόνον φερόντων, εὐσώμων νέων ἀνδρῶν, ἄρα βίαν τελουμένην οὐχὶ ὑπὸ ἐνόπλων ἐπιδρομέων χώρας ἢ κατακτητῶν πόλεως (οἷα ἡ Τροία, ἣν ἐσκέφθησαν οἱ πρῶτοι ἑρμηνευταὶ τῆς πλακός), ἀλλ᾿ ὑπ᾿ ἀνθρώπων οἰκείων, πρὸς οὓς εἶχον ἀνυπόπτως αἵ τε ὑπ᾿ αὐτῶν βιαζόμεναι γυναῖκες καὶ οἱ πράγματι «*ὀλιγωρήσαντες*» πατέρες αὐτῶν, ὧν οὐδεὶς παρίσταται ἢ ἔνοπλος προστρέχει πρὸς βοήθειαν, ὡς πάντως θὰ ἔπραττον, ἂν περὶ ἐπιδρομῆς ξένων ἐπρόκειτο. Ἀκριβῶς λοιπὸν τοιοῦτοι, οὐχὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐχθροί, ἦσαν οἱ ἐπίβουλοι καὶ ἀγνώμονες μέτοικοι Πελασγοὶ τῆς Ἄγρας, ὧν καὶ τὸ μόνον ἀναφερόμενον ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ἦτο οὐχὶ τὰ ὅπλα, ἀλλά, ὡς ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, αἱ «*λαμπραὶ σινδόναι*», ἤτοι χλαμύδες, ἃς ἔφερον ἐν Ἀθήναις (Φώτιος ἐν λ. *Πελαργικόν· τὸ ὑπὸ τῶν τυράννων* [γρ. ***Τυρρηνῶν***] *κατασκευασθὲν τῇ ἀκροπόλει τεῖχος. Τούτους γὰρ κληθῆναι Πελαργούς, οἷον Πελασγούς, ὡς πλανήτας τινάς· ἢ ὅτι ἰδόντες αὐτοὺς πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι σινδόνας λαμπρὰς περιβεβλημένους πελαργοῖς εἴκασαν*).

Τῶν Πελαργῶν τούτων εἷς μὲν ἥρπασεν ἤδη καὶ αἴρει ὑψηλὰ ἀπάγων πρὸς ὕβριν εὐγενῆ παρθένον θαλερὰν σφόδρα ἀνθισταμένην (ἀρ. 1-2), ὁ δέ, τρέχων ἐπὶ πετρώδους ἐδάφους, συλλαμβάνει τῇ δεξιᾷ βιαίως — καὶ οὐχὶ mit zartester

Galanterie geleitet ihr, ὡς θέλει ὁ ζητῶν χάριν τῆς ἑρμηνείας του νὰ παρακάμψῃ τὴν προφανῆ βίαν φίλος Brückner (σ. 58) — ἀπὸ τοῦ ἐπιβλήματος ἑτέραν σφριγῶσαν κόρην, τάχιστα φεύγουσαν καὶ μετὰ τρόμου στρέφουσαν τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν διώκτην (ἀρ. 3-4). Ὡς ἤδη ἀνεγνώρισεν ὁ Schneider, ὁ τελευταῖος οὗτος Πελασγὸς «μακρὰ βιβὰς» γεφυροῖ τοῖς ποσὶ διασκελίζων κοίτην ποταμίου ἢ αὔλακα ῥείθρου ὑδατίου, σαφῶς δεδηλωμένου ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου, ῥείθρου, περὶ οὗ αὐτὸς ὁ Studniczka πάνυ ὀρθῶς ὑποπτεύει ὅτι δηλοῖ αὐτὴν ταύτην τὴν κοίτην τοῦ ὑδατίου τοῦ Ἰλισοῦ: eine auffalende Lücke, doch wohl ein Rinnsal, das der Mann überspringt (Ilissos??).

β΄) Καλλιρρόη ἡ ἐννεάκρουνος.
Λύσις τοῦ τοπογραφικοῦ προβλήματος.

Εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς τόσον βιαίας καὶ κεκινημένης σκηνῆς ταύτης ἵσταται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ῥείθρου ἀκίνητος ὡς ἄγαλμα καὶ ἀσυγκίνητος ἐκ τῶν συμβαινόντων καὶ δὴ ὡς θεά τις ἢ νύμφη μόνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς δηλοῦσα (Localgöttin) κόρη ἔφηβος μέν, ὡς αἱ ἁρπαζόμεναι τῆς σκηνῆς Ἀτθίδες, ἀλλὰ πολὺ μικροτέρα τὸ μέγεθος, ἵνα καὶ οὕτω — κατὰ τὸ ἔθος τῶν *ἀρχαίων καλλιτεχνῶν* — δηλωθῇ σαφέστερον ὅτι πρόκειται περὶ *ἀγάλματος* θεότητός τινος. Ἤδη οἱ Schneider καὶ Brückner (σ. 59) ὀρθῶς ἑρμηνεύουσιν αὐτὴν ὡς ἀκίνητον ἄγαλμα θεᾶς τινος τινος (Götterbild: so unbewegt auch steht es neben dem Vorgang). Κατ᾿ ἐμὲ τὸ εἰκονιζόμενον ἐπιποτάμιον ἄγαλμα τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ τῆς νύμφης τῆς προσωποποιούσης τὴν περίφημον ἐννεάκρουνον Καλλιρρόην κρήνην τοῦ Ἰλισοῦ, τὴν τόσον περίφημον διὰ τὸ τόσον ἐκ μεγάλης, ὅσον καὶ εὐνοήτου, παρανοήσεως τῶν κειμένων γεννηθὲν ἀτελεύτητον μέγα τοπογραφικὸν ζήτημα, οὗ, μελετήσας ἐπισταμένως τὰς λεπτομερείας ἐπὶ τῇ νῦν εὐκαιρίᾳ, τῇ τόσον διὰ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Μητρῴου σαφῶς μαρτυρούσῃ τὴν ***ἐπὶ τοῦ Ἰλισοῦ*** θέσιν τῆς πελασγικῆς ***Ἐννεακρούνου*** τοῦ Ἡροδότου, νομίζω ὅτι δίδω τὴν ὁριστικὴν λύσιν ἐν τῷ προσεχῶς ἐκδοθησομένῳ ἐπιμέτρῳ Α[1] τῆς παρούσης μελέτης, συνισταμένην εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐκ τοῦ βράχου τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς (Σαμαρίτιδος) τῆς Ἄγρας φυσικῶς καὶ φανερῶς ἀναβλύζουσα καὶ πλουσία Καλλιρρόη πηγὴ ἐσκευάσθη τὸ πρῶτον εἰς *Ἐννεάκρουνον* ὑπὸ τῶν πρώτων οἰκησάντων, ἐξωραϊσάντων καὶ φθονητὴν καταστησάντων τὴν πρότερον *«κακὴν καὶ μηδενὸς ἀξίαν»* Ἄγραν μετοίκων *(πελαργῶν)* ***Τυρρηνῶν*** ἢ ***Τυρσηνῶν,*** οὐχὶ δὲ ὑπὸ τῶν κατ᾿ ἀρχαῖον παλαιογραφικὸν σφάλμα ***τυράννων*** τοῦ περιφήμου χωρίου τοῦ Θουκυδίδου II, 15, πρὸς ὃ πλὴν ἄλλων παράβαλε καὶ τὸ ὁμοιοπαθές, ἀνωτέρω παρατεθέν, χωρίον τοῦ Φωτίου, καθ᾿ ὃ *«Πελαργικόν: τὸ ὑπὸ τῶν* ***τυράννων*** *κατασκευασθὲν τῆς ἀκροπόλεως τεῖχος»*, ἔνθα ἀσφαλῶς δέον νὰ γραφῇ ***Τυρρηνῶν,*** ἀφ᾿ οὗ οὗτοι καὶ οὐχὶ οἱ Πεισιστρατίδαι ἢ ἄλλος τις τύραννος

---

[1] Τυπωθήσεται ἐν τῷ πρὸς τιμὴν τοῦ καθηγητοῦ Γ. Χατζιδάκι ἐκδοθησομένῳ τόμῳ.

εἶναι ὁ κτίσας τὸ πελαργικόν. Ἄλλως δὲ οἱ ἀρχαῖοι κοινῶς παρῆγον τὴν λέξιν *τύραννος* ἐκ τοῦ *Τυρρηνὸς* ἕνεκα τῆς σκληρότητος τῶν τελευταίων [1].

Ἐσκευάσθη δὲ εἰς ***Ἐννεάκρουνον*** ὑπὸ τῶν ἀσφαλῶς ἐκ Βοιωτίας ἐλθόντων Πελασγῶν τῆς Ἄγρας ὡς ἀφιερωθεῖσα εἰς τὴν μετὰ τοῦ βοιωτικοῦ ὀνόματος ***Ἑλικῶνος*** τοῦ ἐξ οὗ πηγάζει λόφου τῆς Ἄγρας κομισθεῖσαν ἐκ Βοιωτίας λατρείαν τῶν ***ἐννέα Ἑλικωνιάδων Μουσῶν*** (ἀρχικῶς προσωποποιήσεων τῶν ἐκ τοῦ ὄρους πηγαζουσῶν καὶ πρὸς τὰ κάτω ἑλικοειδῶς ἐξελισσομένων πολλῶν καλλικελάδων πηγῶν), ἃς οἱ Πελασγοὶ οὗτοι ἐγκατέστησαν ὡς *«Μούσας Εἰλισσιάδας» (=Ἑλικωνιάδας)* [2] ἀκριβῶς ἔναντι τῆς θέσεως τῆς Καλλιρρόης τοῦ Ἰλισοῦ τοῦ λόφου Ἑλικῶνος τῆς Ἄγρας (auf dem rechten Ufer des Ilisos zwischen dem Übergang nach Agrai (=γέφυρα νεκροταφείου) und der späteren Stadionbrücke an [3]: Ἡ δ᾽ ὑπὸ τοῦ ἐπίσης περιφήμου χωρίου τοῦ Παυσανίου (I, 14, 1) ἀσφαλῶς, καὶ κατ᾽ ἐμέ, μαρτυρουμένη ὕπαρξις *Ἐννεακρούνου* ἐκεῖ, ἔνθα θέτει καὶ εὗρεν ἀρυκρήνην ὁ Dörpfeld, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὅτε (ἐπὶ Πεισιστράτου ὅτε ἐτειχίσθη εὐρύτερον μέρος τῆς πόλεως) ἱδρύθη νέον *Ἐλευσίνιον*, τρίτον χρονολογικῶς μετὰ τὸ ἀρχαιότατον πάντων ἐν Σαισαρίᾳ τοῦ Ὑμηττοῦ τελεστήριον τοῦ γένους τῶν Φλυασίων καὶ τὸ τῆς Ἄγρας—*ἐν αὐτῷ τῷ τετειχισμένῳ ἄστει*, ἵνα εἶναι ἀνενόχλητος ἡ λατρεία ἐν ἐποχῇ πολέμου, καὶ δὴ ἐκεῖ, ἔνθα θέτουσιν ὁ Παυσανίας καὶ ὁ Dörpfeld *Ἐννεάκρουνον* κρήνην, τὴν πράγματι ὑπάρχουσαν *«διὰ πάσης τῆς πόλεως μόνην πηγὴν»* (αἱ λοιπαὶ εὕρηνται εἴτε ἐν τῇ Ἀκροπόλει *(Κλεψύδρα)* εἴτε ἐν τοῖς ὡς ἡ Ἄγρα προαστείοις), ὑπῆρξεν ἀπόλυτος ἀνάγκη, ὡς καὶ διὰ τὰ τρία ἄλλα *Ἐλευσίνια* τῆς Ἀττικῆς, διὰ τὰς ἱεροπραξίας τῆς μυστικῆς λατρείας, πηγῆς Καλλιρρόης (=*καλῶς*, ἤτοι αἰσίως ῥεούσης) [4], οἷαι εἶναι πρῶτον ἡ πηγὴ *Κάλλιον* (γρ. *Καλλίρροον*) τοῦ ἐν Καισαριανῇ *Τελεστηρίου* τῶν Λυκομηδῶν (ἰδὲ κατωτέρω), δεύτερον ἡ *Καλλιρρόη* τοῦ Ἐλευσινίου τῆς Ἄγρας καὶ τρίτον τὸ *Καλλίχορον* (=*καλῶς χορεῦον*, δηλ. ῥέον) φρέαρ τῆς Ἐλευσῖνος, ἐφ᾽ ὧν πάντων ἐλατρεύετο ἡ μυστικὴ Δημήτηρ. Τότε λοιπὸν ὁ Πεισίστρατος, ὁ καὶ τὸ τεῖχος, τὸ τὸ νέον Ἐλευσίνιον περιβάλλον, οἰκοδομήσας, ἔφερε δι᾽ ὑδραγωγείου ἐξ ὑψηλοτέρου κειμένου μέρους τοῦ Ὑμηττοῦ, ἴσως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἱερᾶς ἐλευσινιακῆς μυστικῆς *Κυλλοῦ πήρας κρήνης* τῆς Καισαριανῆς (ἴδε κατωτέρω), ἐπαρκὲς ἱερὸν ὕδωρ, ὥστε ἡ κάτω πρὸ τῶν Προπυλαίων ἐκ τοῦ βράχου τοῦ *Μουσείου* ἀναβρύουσα πτωχή, ἄσημος μέχρις ἐκείνου, κρήνη ἐμπλουτιζομένη καταστῇ καὶ αὕτη *Καλλιρρόη* καί, συμφώνως τῇ τῆς προϋπαρχούσης λατρείας, *Ἐννεάκρουνος*. Τότε δὲ καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν λειτουργικὸν σκοπὸν ἱδρύθησαν πέριξ τῆς νέας ἱερᾶς Καλλιρρόης ἐννεακρούνου κρήνης τὰ νέα μυστικά, ὡς ἐν τῷ Τελεστηρίῳ τῆς Ἄγρας, ἱερὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου αὐτόθι μνημονευόμενα τῆς *Δήμητρος, Κόρης* καὶ *Τριπτολέμου*. Τότε θὰ ἔλαβε καὶ

---

[1] Σοφοκλ. *Οἰδ. Τυρ.* ὑπόθεσις — Μέγα Ἐτυμολ. 771, 54. — Φιλόχορος ἐν Σχολ. Λουκ. *Καταπλ.* 1.—Σουΐδας ἐν λ. *τύραννος*.—Στεφ. Βυζ. ἐν λ. *Τυρρηνία*.

[2] Παυσ. I, 10, 5.—Ἀπολλόδωρος παρὰ Στεφ. Βυζαν. ἐν λ. *Ἰλισὸς* — Ἱμερ. XXII, 8.

[3] Milchhöffer παρὰ Hitzig-Blümner, Pausanias I, 224.

[4] Φώτιος ἐν λ. *καλλίροον: καλῶς ῥέοντα*.

ὁ ἐξ οὗ ἐκρέει τὸ ὀλίγον ἀρχικὸν ὕδωρ λόφος τοῦ Φιλοπάππου τὸ ὄνομα *Μουσεῖον* κτλ. ***Συντόμως εἰπεῖν, ὑπῆρχον δύο ἐλευσινιακῆς μυστικῆς λατρείας γαμικαὶ Ἐννεάκρουνοι Καλλιρρόαι κρῆναι, ἡ τῶν Πελασγῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐν Ἄγρᾳ καὶ ἡ τοῦ Πεισιστράτου ἐν τῷ νέῳ περιβόλῳ τῆς πόλεως.*** Ἄλλα περὶ τούτων γράφω λεπτομερῶς ἐν τῷ ῥηθέντι Ἐπιμέτρῳ Α.

Νῦν ἀπαλλάξας τὴν ἐπὶ τῆς πλακὸς ***Α*** πελασγικῶν χρόνων σκηνὴν ἐκ τῆς τοποθετήσεως αὐτῆς, συμφώνως τῷ Dörpfeld, ἐν χώρῳ ἀκριβῶς ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ παρὰ τὰ ὦτα τῶν φρουρῶν τῆς Ἀκροπόλεως κειμένῳ, ἔνθα δὲν ἦτο δυνατὴ — ὡς ἐν τῇ οὐδ᾽ ἐκ τοῦ ὕψους τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως φαινομένῃ βαθείᾳ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ (Πίν. Α′) — τοιαύτη τις *βία* καὶ *ὕβρις* ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τῶν ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν ὀλιγωρηθεισῶν Ἀτθίδων, ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς αὐτῆς πλακὸς ἐπιλέγων ὅτι κατὰ τὸν R. von Schneider ἡ κόρη τοῦ ἀναγλύφου, ἡ κατ᾽ ἐμὲ τὴν νύμφην Καλλιρρόην προσωποποιοῦσα, φέρει ἐζωσμένον χιτῶνα καὶ ἐπίβλημα, οὗ ἓν τῶν ἄκρων κρέμαται ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἔχει δ᾽ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας τεταμένας πρὸ τῶν γονάτων αὐτῆς, ἐνῷ κατὰ τὸν Studniczka προτείνει μόνον(;) τὴν δεξιάν. Κατ᾽ ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ἡ παράστασις συμφωνεῖ πρὸς τὰς πασιγνώστους παραστάσεις τῶν *κρηναίων* νυμφῶν τῶν κλασσικῶν χρόνων, τῶν εἴτε δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀνεχουσῶν πρὸ τῶν γονάτων κόγχην περισυλλογῆς καὶ ἐκροῆς ὕδατος, εἴτε ἐν τῇ προτεταμένῃ δεξιᾷ κρατουσῶν προχόην[1], ὅτε καὶ εἶναι πανομοίως τῇ ἡμετέρᾳ Καλλιρρόῃ ἐνδεδυμέναι, ἐπίσης δὲ μικραὶ καὶ κομψαὶ τὸ σχῆμα[2].

Πρὸς ἑρμηνείαν τῆς αὐτῆς πλακὸς ἴσως τις ἔχων ὑπ᾽ ὄψει τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰλισοῦ θέσιν τοῦ Μητρῴου, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ ζῳφόρος, ἤθελε σκεφθῇ τὸν μῦθον τῆς ὑπὸ τοῦ ἐπίσης παρὰ τὸν Ἰλισὸν λατρευομένου Βορέως ἁρπαγῆς τῆς Ἀτθίδος παρθένου Ὠρειθυίας, θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως, ἀφ᾽ οὗ μάλιστα οἱ ἐπὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ μνημονευθέντος τεμαχίου (=πλὰξ ***Ν***) τῆς ζῳφόρου ἀσκοὶ οὐχὶ ἀπιθάνως ἐσχετίσθησαν πρὸς τὸν Βορέαν ἄνεμον ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος Α. Σκιᾶ (ἔ. ἀ.). Ἀλλ᾽ ὁ μὲν Βορέας ὄχι μόνον δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν *ταμίαν* τῶν ἐν ἀσκοῖς ἀνέμων Αἴολον, ἀλλὰ καὶ πάντοτε εἰκονίζεται ἐπὶ τῶν πολλῶν ἐκ τῶν κλασσικῶν χρόνων μνημείων, τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων, πτερωτὸς τοὺς ὤμους, ἐνίοτε μάλιστα καὶ διπρόσωπος, ὡς ὁ Ἰανός, μόνος δὲ καὶ ἄνευ συντρόφου τινὸς ἁρπάζων μόνην τὴν Ὠρείθυιαν. Αὐτοὶ οἱ ἐν λόγῳ ἀσκοὶ ἐξηγοῦνται λαμπρῶς — ὡς θὰ ἴδωμεν — διὰ τοῦ ἰδίου εἰς τοὺς ἅρπαγας Πελασγοὺς τῆς Λήμνου ἀναφερομένου κειμένου τοῦ Ἡροδότου. Τὸ μόνον βέβαιον ἐκ τῆς προφανοῦς ὁμοιότητος ταύτης εἶναι ὅτι οἱ ἀγγειογράφοι καὶ γλύπται, οἱ μετὰ τὰ περσικὰ ποιήσαντες τὰς γλυπτὰς ἢ γραπτὰς παραστάσεις ἐκείνας τῆς ὑπὸ τοῦ Βορέου ἁρπαγῆς τῆς Ὠρειθυίας ἢ τῆς ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος ἁρπαγῆς τῆς Κόρης, ἐγνώριζον, ὡς βραδύτερον οἱ Ἐφέσιοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι καλλιτέχναι, ὡς περίφημόν τι πρωτότυπον καὶ ἐν πολλοῖς ἀντέγραψαν

---

[1] Imhoof-Blümmer, Nymphen und Chariten auf griech. Münzen: ΔΕΝΑ τόμ. ΙΑ′ (1908) πίναξ X, 31-32. XI. 22, 25, 27. XII, 2, 3, 15.

[2] Ἔνθ᾽ ἀνωτέρω V, 16-38.

πιστῶς ἢ ἀπεμιμήθησαν ἁπλῶς πολλὰς τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐπὶ τῆς πλακὸς *A* ἁρπαγῆς τῶν θυγατέρων τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Πελασγῶν. Τοιαῦται δὲ λεπτομέρειαι εἶναι κυρίως ἡ τῆς ἁρπαζομένης εἰς ὕψος ἐν ταῖς ἀγκάλαις ἄρσις ὑπὸ τοῦ ἁρπάζοντος[1], τὸ ζωηρῶς κυματίζον ἐλαφρὸν ἐπίβλημα τῆς φευγούσης[2], ὡς καὶ ἡ ἐν φόβῳ στροφὴ τῆς κεφαλῆς τῆς διωκομένης πρὸς τὸν διώκοντα[3].

§ 6. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΛΑΚΟΣ Β. ΑΡΠΑΓΗ ΑΤΘΙΔΩΝ ΕΝ ΒΡΑΥΡΩΝΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΠΕΛΑΣΓΩΝ ΤΗΣ ΛΗΜΝΟΥ.

1 2 3 4 5 6 7

ΠΛΑΞ Β. — Εἰκ. 7.

α΄) Ἡ ἁρπαγὴ ἐν γένει.

Βεβαιωθείσης οὕτω λαμπρῶς τῆς ὡς ἁπλῆς ὑποθέσεως ἐκφρασθείσης γνώμης τοῦ Studniczka, ὅτι δηλαδὴ ἡ εἰκονιζομένη σκηνὴ εἶναι ἡ περίφημος ὑπὸ τῶν Πελασγῶν ἁρπαγὴ (γράφε *ὕβρις*, βιασμὸς) τῶν Ἀτθίδων παρθένων παρὰ τὴν Καλλιρρόην, θὰ ἦτο ὅλως φυσικὸν νὰ ἐπεκτείνωμεν — ὡς ἔπραξεν ἤδη ὁ Studniczka — τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν καὶ ἐπὶ τῆς πλακὸς *B*, καίπερ ἀγνοοῦντες ἂν αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὸ αὐτὸ μέτωπον καὶ τὴν αὐτὴν σκηνὴν τοῦ ναοῦ. Προσεκτικωτέρα ὅμως μελέτη ἀποτρέπει τούτου, διότι ἐν ταῖς σκηναῖς τῆς πλακὸς *B* δὲν ἁρπάζονται μόνον ὥριμοι πρὸς γάμον παρθένοι, ὡς αἱ ὑπ᾽ ἀρ. 2 καὶ 6, ἀλλὰ παραδόξως καὶ κυρίως — ὡς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ὅλης σκηνῆς — κοράσιον μόλις δεκαετὲς (ἀρ. 5), κατ᾽ ἀκολουθίαν ὅλως ἄωρον πρὸς γάμον καὶ τόσον ἀγνοοῦν τὸν ἀνήθικον σκοπὸν τῆς ἁρπαγῆς, ὥστε ἀφόβως νὰ ἐναγκαλίζηται τὸν λαιμὸν τοῦ ἁρπάζοντος (ἐξ οὗ καὶ ὁ Brückner ἀπα-

---

[1] Ἀέτωμα Ἐλευσῖνος: Ἀρχ. Ἐφημ. 1893 Πίν. 14, 2. — Ἀκρωτήρια τοῦ ἐν Δήλῳ ναοῦ: Roscher ἔ. ἀ. s. v. Borras σ. 811. — Ἀγγειογραφίαι παρὰ Reinach, Répertoire des vases peints I, 240, 267, 352 (=Roscher ἔ. ἀ. σ. 806) καὶ 358, 1-2.

[2] Reinach ἔ. ἀ. I, 146, 305, 485.

[3] Reinach ἔ. ἀ. I, 184, 305, 485 II, 78, 316.

τηθεὶς ἐνόμισε τὸ κοράσιον τοῦτο ὡς τὴν παιδίσκην Ἑλένην ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Τυνδάρεω πρὸς σωτηρίαν ἀπαγομένην). Τὸν ἅρπαγα ὅμως τοῦτον νεαρόν, βραχυχίτωνα ἄνδρα (ἀρ. 4) — πᾶσαι αἱ κεφαλαὶ τῆς πλακὸς ταύτης εἶναι νεώτεραι ἐνετικαὶ συμπληρώσεις — ἁρπάσασα ἐκ τῆς δεξιᾶς δι᾿ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν εἰς μάτην ζητεῖ νὰ κωλύσῃ τῆς ἁρπαγῆς μητροπρεπὴς γυνὴ (ἀρ. 3), προφανῶς ἡ μήτηρ τοῦ κορασίου, ἡ οὐχὶ βίᾳ, ὡς ἐνόμισαν, ἀπαγομένη ὑπὸ τοῦ ἅρπαγος, ἀλλ᾿ αὐτὴ πάσῃ δυνάμει συγκρατοῦσα αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους, ἐφ᾿ οὗ καταπεσοῦσα ἐρριζώθη καλοῦσα προφανῶς τῇ φωνῇ, ἀλλ᾿ εἰς μάτην, πρὸς βοήθειαν. Ἵνα δὲ καὶ ταύτην ἀπαγάγῃ ὁ ἅρπαξ τοῦ κορασίου, δὲν ἔχει ἀνάγκην βίας. Γνωρίζει ὅτι τὸ μητρικὸν φίλτρον εἶναι ἀρκετόν, ἵνα καὶ ταύτην — ὅταν ἐξαντλήσῃ τὰς ματαίας προσπαθείας τῆς συγκρατήσεως τοῦ ἅρπαγος — σύρῃ μεθ᾿ αὑτοῦ μακρὰν τῆς πατρίδος.

Πρὸς τούτοις ἡ περίφημος ἐκ τοῦ Ἰλισοῦ ἁρπαγὴ Ἀτθίδων ὑπὸ τῶν Πελασγῶν δὲν δύναται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν πάντως ἱερὸν κίονα, εἰς ὃν ὡς πρὸς ἄσυλον ἢ προστατευτικὸν Παλλάδιον κατέφυγεν — ἄλλη αὕτη Κασσάνδρα — μία τῶν ἁρπαζομένων παρθένων (ἀρ. 6), ἣν βιαίως καὶ ἱεροσύλως ζητεῖ ν᾿ ἀποσπάσῃ τοῦ κίονος ὑβριστὴς ἀνήρ, φέρων ὡς χαρακτηριστικὸν τὸν ἄγνωστον ἡμῖν διὰ τοὺς Πελασγοὺς τῆς Ἀττικῆς κωνικὸν πῖλον (ἀρ. 7). Τέλος ὅλως ἀνερμήνευτος μένει καὶ ὁ οὐδεμίαν ἔχων θέσιν ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἰλισὸν ἁρπαγῇ ὑψηλὸς λόφος, ἐφ᾿ οὗ καταφυγοῦσα ἡ τετάρτη τῶν γυναικῶν, ῥαδινὴ παρθένος (ἀρ. 2), εἶναι ἕτοιμος νὰ κρημνίσῃ ἑαυτὴν καθ᾿ ἣν στιγμὴν συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ νεαροῦ διώκτου αὐτῆς (ἀρ. 1).

Τὸ πᾶν ὅμως ἐξηγεῖται ὡς διὰ μαγείας ἄριστα καὶ λεπτομερῶς, εὐθὺς ὡς δεχθῶμεν ὅτι ἡ πλὰξ αὕτη τῆς ζῳφόρου εὑρισκομένη ἐπὶ ἄλλης πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἀναφέρεται εἰς τὴν πολὺ μεταγενεστέραν, δευτέραν, καὶ δὴ ἐκ Βραυρῶνος ἁρπαγὴν Ἀτθίδων γυναικῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν Πελασγῶν. Ἀληθῶς ὁ Ἡρόδοτος, οὗ τὸ κείμενον ἀποδείκνυται νῦν, ὡς θὰ ἴδωμεν, λεπτομερὴς περιγραφὴ τεσσάρων διαδοχικῶν μυθοϊστορικῶν σκηνῶν ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ ναοῦ τῆς αὐτῆς ζῳφόρου εἰκονιζομένων, διηγεῖται ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος περὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἰλισοῦ ἁρπαγῆς τῶν Ἀτθίδων χωρίου τὰ ἑξῆς (VI, 137-138): «*Τοὺς δὲ οὕτω » ἐκχωρήσαντας* (τῶν Ἀθηνῶν Πελασγοὺς) *ἄλλα τε σχεῖν χωρία καὶ δὴ καὶ Λῆμνον » Οἱ δὲ Πελασγοὶ οὗτοι Λῆμνον τότε νεμόμενοι καὶ βουλόμενοι τοὺς Ἀθηναίους » τιμωρήσασθαι, εὖ τε ἐξεπιστάμενοι τὰς Ἀθηναίων ὁρτάς, πεντηκοντέρους κτησάμενοι » ἐλόχησαν Ἀρτέμιδι ἐν Βραυρῶνι ἀγούσας ὁρτὴν τὰς τῶν Ἀθηναίων γυναῖκας, » ἐνθεῦτεν δὲ ἁρπάσαντες τούτων πολλὰς οἴχοντο ἀποπλώοντες, καί σφεας ἐς Λῆμνον » ἀγαγόντες παλλακὰς εἶχον*». Τὸν ἄνω ἱστορικὸν μῦθον, ὀλίγον τι παρηλλαγμένον, ἀναφέρει (περὶ τὸ 280 π. Χ.) καὶ ὁ ἀτθιδογράφος *Φιλόχορος* (FHG. I, 384 — Σχολ. *Λουκ. Καταπλ.* 1): «*Τύραννος εἴρηται ἀπὸ τῶν Τυρρηνῶν τῶν βιαίων καὶ λῃστῶν » ἐξ ἀρχῆς, ὥς φησι Φιλόχορος: Τυρρηνοὶ γὰρ ὀλίγον τινὰ χρόνον οἰκήσαντες ἐν » ταῖς Ἀθήναις ὤφθησαν ἐξανιστάμενοι τῇ πόλει, καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἀπώλοντο » ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἄλλοι δὲ ἐκφυγόντες Λῆμνον καὶ Ἴμβρον ᾤκησαν. Χρόνῳ » δὲ ὕστερον, ἀπὸ ταύτης τῆς αἰτίας ἐχθρικῶς διακείμενοι τοῖς Ἀθηναίοις ὥρμησαν » εἰς πλοῖα καὶ κατασχόντες εἰς Βραυρῶνα τῆς Ἀττικῆς ἥρπασαν παρθένους ἀρκτευο- » μένας τῇ θεῷ ἐν Βραυρωνίοις, αἷς συνῴκησαν. Οἱ οὖν Ἀθηναῖοι ῥήτορες, ὡς ἐν*

» δημοκρατίᾳ πολιτευόμενοι, ἔθος ἔχουσι τοὺς βασιλέας τυράννους καλεῖν, ἀντὶ τῆς » παρ' αὐτοῖς βίας τῶν Τυρρηνῶν » [1].

Ὁ αὐτὸς Φιλόχορος ἐν ἑτέρῳ ἀποσπάσματι (6 — Σχολ. Βεν. Β καὶ L εἰς Ὁμηρ. Ἰλιαδ. Α. 594): « *Φιλόχορός φησι, Πελασγοὺς αὐτοὺς* (τοὺς Σίντιας κατοί- » *κους* τῆς Λήμνου) *ὄντας οὕτω προσαγορευθῆναι, ἐπεὶ πλεύσαντες εἰς Βραυρῶνα » κανηφόρους παρθένους ἥρπασαν. Σίνεσθαι δὲ βλάπτειν λέγουσι»*. Καὶ παρὰ Πλουταρχ. *Κεφ. Καταγρ. Ἑλλην.* 21: *Τυρρηνούς φησι τοὺς τὰς Ἀθηναίων θυγατέρας καὶ γυναῖκας ἐκ Βραυρῶνος ἁρπάσαντας, ὁπηνίκα Λῆμνον καὶ Ἴμβρον κατῴκουν, εἶτ' ἐκπεσόντας εἰς τὴν Λακωνικὴν ἀφικέσθαι κτλ.* Τοῦ αὐτοῦ *Γυναικῶν ἀρεταὶ 8:* « *Τυρρηνῶν τοίνυν τῶν Λῆμνον καὶ Ἴμβρον κατασχόντων, ἁρπασάντων » δὲ Βραυρωνόθεν τὰς Ἀθηναίων γυναῖκας, ἐγένοντο παῖδες, οὓς ἐξήλασαν Ἀθη- » ναῖοι μιξοβαρβάρους ὄντας ἐκ τῶν νήσων· οἱ δ' ἐκ Ταινάρου κατάραντες »* κτλ. (Πρβλ. καὶ Ζηνόβ. ΙΙΙ, 85).

β') Ἁρπαγὴ παιδίων «ἄρκτων», ἀρκτευομένων παρθένων (κανηφόρων) καὶ γυναικῶν ὑπάνδρων.

Περὶ τῶν «*ἀρκτευομένων παρθένων*» τῆς παναρχαίας μυστηριώδους ἑορτῆς τῶν Βραυρωνίων, καθ' ἣν ἡρπάσθησαν ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν τῆς Λήμνου «*θυγατέρες καὶ γυναῖκες*» τῶν Ἀθηναίων, γνωρίζομεν ἐκ πολλῶν πηγῶν ὅτι ἦσαν εὐγενεῖς «*χλιδῶσαι καὶ ἀγλαῶς τρεφόμεναι*» κόραι (Ἀριστοφ. Λυσ. 643), ἐκλεκταὶ «*ἐπιλεγόμεναι παρθένοι*» (αὐτόθι σ. 644), ἡλικίας δὲ τοὐλάχιστον δέκα συμπεπληρωμένων ἐτῶν (Ἁρποκρατίων ἐν λ. *δεκατεύειν . . . ἴσως δὲ τὸ ἀρκτεῦσαι δεκατεῦσαι εἴρηκεν ὁ ῥήτωρ, ἐπειδὴ αἱ δεκέτιδες ἤρκτευον)*. Χιτωνίσκον κιτρινόχρουν διαφανῆ «*κροκωτὸν ἠμφιεσμέναι*», '*ἄρκτοι*' δὲ διά τινα μυθολογικὸν θρησκευτικὸν λόγον καλούμεναι «*περιεῖπον τὸ ἱερὸν*» τῆς θεᾶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς «*ἀρκτείας*» αὐτῶν ταύτης «*ἀρκτευόμεναι*», ἤτοι καθιερούμεναι τῇ θεᾷ Ἀρτέμιδι Βραυρωνίᾳ (Σχολ. Ἀριστοφ. *Λυσ.* ἔ. ἀ. καὶ Ἡσύχιος ἐν λ. *ἀρκτεία*). Κατὰ δὲ τὴν τελετὴν τῆς ἑορτῆς τῶν Βραυρωνίων «*συνετέλουν τὴν θυσίαν, ἐκμειλισσόμεναι τὴν θεόν, ἀρκτομιμούμεναι τὸ μυστήριον*» (ἔ. ἀ.).

Ἄρα ἡ τοὐλάχιστον *δεκέτις* ἄθῳα παιδίσκη τῆς πλακὸς ***Β*** (ἀρ. 4), ἡ ποδήρη διαφανῆ «*κροκωτὸν*» φέρουσα, ἣν ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραστάσεως τῆς πλακὸς ***Β*** ἀνὴρ (ἀρ. 4) τοῦ κέντρου τῆς παραστάσεως (*Hauptgruppe:* Brückner) ἁρπάσας φέρει ἐν τῇ ἀγκάλῃ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως, εἶναι ἀσφαλῶς ἓν τῶν κορασίων τῶν ὡς *ἄρκτων* κυρίως χαρακτηριζόντων τὰς ἑορτὰς τῶν Βραυρωνίων.

Τίνες ὅμως αἱ δύο πρεσβύτεραι παρθένοι (ἀρ. 2 καὶ 6) καὶ ἡ μητροπρεπὴς γυνὴ ἡ ὑπ' ἀρ. 3;

---

[1] Παιδίον ἐν Μυκόνῳ ἤκουον καλουμένους τοὺς βιαίους καὶ βασανιστὰς «*Λουτυράννους*» ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν μου ναυτικῶν, ὡς καὶ ὑφ' ὅλων ἐν γένει τῶν κατοίκων. Ἤθελον δ' οὗτοι νὰ εἴπωσι *Λουθηρανούς*, ἤτοι τοὺς καὶ τὸ Αἰγαῖον τυραννήσαντας λουθηρανοὺς πειρατὰς τοὺς καὶ διὰ θρησκευτικοὺς λόγους ὑπὸ τῶν πολλῶν παπιστῶν *(δυτικῶν)* κατοίκων τοῦ Αἰγαίου προσθέτως μισουμένους.

Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης εἴπομεν ἤδη ὅτι ὀφθαλμοφανῶς εἶναι ἡ φιλόστοργος μήτηρ τοῦ ἁρπαζομένου κορασίου, μέλλουσα μετὰ τὰς ματαίας πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἅρπαγος προσπαθείας ν᾽ ἀκολουθήσῃ οἰκειοθελῶς αὐτόν, ἵνα μὴ ἐγκαταλείψῃ τὸ τέκνον αὐτῆς. Ὅτι δὲ καὶ ὑπάνδρους γυναῖκας ἀπήγαγον ἐκ Βραυρῶνος οἱ Τυρρηνοὶ τῆς Λήμνου μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος (ἔ. ἀ.) λέγων ὅτι ἥρπασαν ἐκ Βραυρῶνος «**τὰς Ἀθηναίων θυγατέρας καὶ γυναῖκας**».

Περὶ δὲ τῆς ὑπ᾽ ἀρ. 2 νεαρωτάτης μέν, ἀλλ᾽ ὑπερδεκαπενταετοῦς πάντως παρθένου, δυνάμεθα ἐπίσης νὰ εἴπωμεν ὅτι ἦτο μία τῶν *ἄρκτων*, ἀλλὰ κατὰ τὴν κατὰ τὸ τέλος τῆς πενταετηρίδος τῶν Βραυρωνίων ἔξοδον αὐτῆς ἐκ τῆς *ἀρκτείας*· διότι ὁ μόνον παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τῷ τὴν αὐτὴν πηγὴν ἀντιγράφοντι Σουΐδᾳ ἀπαντῶν προσδιορισμὸς τῆς ἡλικίας τῶν *ἄρκτων*, καθ᾽ ὃν ἦσαν «*παρθένοι* **οὔτε** *πρεσβύτεραι δέκα ἐτῶν* **οὔτ᾽** *ἐλάττονες πέντε*», εἶναι, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν στίχων τοῦ Ἀριστοφάνους, εἰς οὓς ἀναφέρονται, σαφῶς φαίνεται καὶ ὡς ἤδη ὀρθῶς ἀνεγνώρισαν οἱ A. Mommsen (*Heortol.* σ. 406 καὶ *Feste der Stadt Athen* σ. 453, 6), Wernicke (Pauly-Wissowa II, 1170) καὶ ἄλλοι, ἐσφαλμένη τις ἀντιγραφὴ τοῦ τὰ τῆς ἀρκτείας κανονίζοντος ψηφίσματος τῶν Ἀθηναίων, δι᾽ οὗ οὗτοι καθώρισαν «*μὴ πρότερον συνοικίζεσθαι ἀνδρὶ παρθένον, εἰ μὴ ἀρκτεύσειε τῇ θεῷ*». Φρονῶ δ᾽ ὅτι ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ ὑπῆρχεν ὁ προσδιορισμὸς «*παρθένοι* **οὖσαι** *πρεσβύτεραι ι´ ἐτῶν* **εἴτ᾽** *ἐλάττονες* [ι]ε´». Ἀληθῶς κόραι μεταξὺ 5 καὶ 10 ἐτῶν λέγονται *παιδία* ἢ *κοράσια* καὶ οὐχὶ *παρθένοι*· ὑπερβαίνουσαι δὲ τὰ δέκα ἔτη οὔτε ὥριμοι πρὸς γάμον ἐθεωροῦντο πρὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου (ὡς καὶ νῦν) οὔτε συνήθως *παρθένοι* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκαλοῦντο. Γνωστοῦ δ᾽ ὄντος ὅτι τὰ Βραυρώνια ἦσαν *πενταετηρὶς* (Ἀριστοτ. *Ἀθην. Πολιτ.* 85, 7), εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ ἀρχομένης τῆς περιόδου ἐκλεγόμεναι, ἵνα περιέπωσι τὸ ἱερὸν ὡς ἄρκτοι, '*δεκέτεις*' ἢ «*περὶ τὸν δεκαετῆ χρόνον οὖσαι*» (Μεγ. ἐτυμολ.), ὡρίμαζον μέχρι τῆς νέας μετὰ πενταετίαν ἑορτῆς, ὅτε ἀντικαθίσταντο ὑπὸ νέων *ἄρκτων*, εἰς παρθένους ὥραν γάμου ἐχούσας καὶ δὴ τὰς *κανηφόρους* τῆς ἑορτῆς ταύτης: «*εἰώθασι γὰρ* (γράφει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Θεοκρίτου 2, 66) *τῇ Ἀρτέμιδι κανηφορεῖν αἱ μέλλουσαι γαμεῖσθαι ἐπὶ ἀφοσιώσει τῆς παρθενίας, ἵνα μὴ νεμεσηθῶσιν ὑπ᾽* αὐτῆς, *τὰ δὲ μυστήρια ταῦτα Ἀθήνησι πολιτεύονται. Ἐκανηφόρουν δὲ τῇ Ἀρτέμιδι αἱ ὥραν ἔχουσαι γάμου, ὥσπερ ἀπολογούμεναι περὶ τῆς παρθενίας τῇ θεῷ, ἵνα μὴ ὀργισθῇ αὐταῖς μελλούσαις τὸ λοιπὸν φθείρεσθαι*».

Ἡ διαβάθμισις αὕτη τῶν ἡλικιῶν σαφῶς φαίνεται ἐξ αὐτῶν τῶν ἐσφαλμένως σχολιασθέντων στίχων τῆς *Λυσιστράτης* τοῦ Ἀριστοφάνους, ἔνθα (στίχ. 641-647) μία τῶν ἐξ εὐγενῶν γραιῶν τοῦ χοροῦ καυχᾶται ἀπαριθμοῦσα τέσσαρας (α-δ) χρονικοὺς σταθμοὺς τοῦ πρὸ τοῦ γάμου βίου αὐτῆς:

α´) **ἑπτὰ** *μὲν ἔτη γεγῶσ᾽ εὐθὺς* **ἠρρηφόρουν**·
β´) *εἶτ᾽* **ἀλετρὶς** *ἦ* **δεκέτις** *οὖσα τἀρχηγέτι*·
γ´) **κᾆτ᾽** *ἔχουσα κροκωτὸν* **ἄρκτος** *ἦ Βραυρωνίας*·
δ´) **κἀκανηφόρουν** *ποτ᾽* **οὖσα παῖς καλή.**

γ΄) Θορίκιον ἅλμα ἐκ τοῦ Περατίου ὄρους.

Ὡς ὁ Ἡρόδοτος (ἔ. ἀ.) λέγει, οἱ Τυρρηνοὶ τῆς Λήμνου ἐγνώριζον καλῶς τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς προτέρας παρ᾽ αὐτοῖς διαμονῆς, κατ᾽ ἀκολουθίαν ἐγνώριζον ὅτι ἐν τῇ μυστικῇ καὶ εἰδικῇ τῶν γυναικῶν πανηγύρει τῆς μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Λήμνου βλεπούσης Βραυρῶνος θὰ εὕρισκον ἀφθονίαν γυναικῶν καὶ μάλιστα τῶν, ὧν κυρίως ἐπεθύμουν, ὡρίμων πρὸς παλλακείαν κανηφόρων παρθένων. Διὰ τοῦτο δὲ ἐλθόντες κρύφα ἐπὶ πλοίων πολεμικῶν καὶ λοχεύσαντες «*ἥρπασαν παρθένους ἀρκτευομένας τῇ θεῷ ἐν Βραυρωνίοις, αἷς συνῴκησαν* (Πλουτ. ἔ. ἀ.)». Τοιαύτη δὲ *κανηφόρος ἄρκτος* εἶναι βεβαίως ἡ καλλίστη, εὐσταλὴς καὶ μόλις πρὸς γάμον ὥριμος κόρη (ἀρ. 2), ἡ δρομαίως καταφυγοῦσα ἐπὶ ὄρους (ὡς πρὸς τὸ σχῆμα αὐτοῦ ἰδὲ κατωτ., σ. 22, τὰ περὶ τοῦ Ὑμηττοῦ), ἔνθα συνελήφθη ἐκ τῶν ὄπισθεν ὑπὸ τοῦ δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν συγκρατοῦντος ἤδη αὐτὴν νεαροῦ χλαμυδοφόρου ἅρπαγος (ἀρ. 1). Ὅτι δὲ οἱ ἁρπάζοντες τὰς γυναῖκας ἄνδρες τῆς πλακὸς ταύτης εἶναι οἱ Τυρρηνοὶ Πελασγοὶ τῆς Λήμνου, καὶ δὴ ἐπὶ πλοίων ἐλθόντες, σαφέστατα καὶ συνοπτικώτατα ἐδήλωσεν ὁ καλλιτέχνης τῆς ζῳφόρου δοὺς εἰς τὸν βιαιότερον ἐξ αὐτῶν (ἀρ. 7) — τὸν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀσύλου κίονος ἀποσπῶντα τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἁρπαζομένην κόρην — ὡς χαρακτηριστικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τὸν περίφημον κωνικὸν πῖλον, τὴν *κυνῆν*, τοῦ πολιούχου θεοῦ τῆς Λήμνου Ἡφαίστου [1], ὡς καὶ τοῦ κατ᾽ ἐξοχὴν ναυτίλου, ὡς οἱ Τυρρηνοί, Ὀδυσσέως (ὑποστάσεως καὶ τούτου, κατ᾽ ἐμέ, τοῦ ἐπίσης νησιώτου Ἡφαίστου διὰ τὸ *πολυμήχανον* αὐτοῦ, τὸ τοῦ ποδὸς τραῦμα, τὸ τοῦ περιφήμου κριοῦ σύμβολον κτλ.) Ἄλλως δὲ τὸν αὐτὸν πῖλον θὰ ἐπανεύρωμεν παραπλεύρως χρησιμοποιούμενον ἐπὶ τῆς πλακὸς ***Ε*** πρὸς χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ τοῦ πρὸς τὴν σκηνὴν τῆς ἁρπαγῆς βλέποντος Πελασγικοῦ θεοῦ Ἡφαίστου.

Ἀλλὰ πρὸς τί κατέφυγεν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ βράχου ἢ ὄρους ἡ ὑπ᾽ ἀρ. 2 εὐσταλὴς καὶ ταχεῖα, ὡς ἡ Ἄρτεμις, κόρη καὶ ποῖον τὸ ἐξ οὗ αὕτη ἑτοιμάζεται νὰ κρημνισθῇ ὄρος, διότι βεβαίως δὲν ἐτέθη τοῦτο ἀσκόπως ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου.

Οἱ Cavedoni, Welker (Alte Denkmäler III, 532) καὶ Brückner (ἔ. ἀ. σ. 59), φρονοῦσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαϊκοῦ τινος βωμοῦ καὶ οὐχὶ ὄρους. Ἀλλ᾽ οὔτε ὀρθὸς ἀνέρχεταί τις ἐπὶ βωμοῦ οὔτε κρημνίζει ἑαυτὸν ἐξ αὐτοῦ. Οἱ Conze (*Arch. Beibl.* 1867, 94) καὶ Heydemann (ἔ. ἀ.) δικαίως ἀμφιβάλλουσι περὶ τούτου. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος παραιτεῖται πάσης ἑρμηνείας τῆς παραστάσεως, ὁ δὲ Heydemann ἑρμηνεύων τὸ μὲν δεξιὸν μέρος τῆς πλακὸς ταύτης ***Β*** (ἀρ. 6-7) ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν Αἴαντα ἀποσπῶντα τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς τὴν Κασσάνδραν, τὸ δὲ μέσον (ἀρ. 1-3) ὡς εἰκονίζον τὸν Αἰνείαν (ἀρ. 4) ἀπάγοντα τὸν πατέρα Ἀγχίσην (ἀρ. 5 = κοράσιον ἄρκτος!) καὶ τὴν γυναῖκα Κρέουσαν (ἀρ. 3) λέγει ὅτι τὸ ἐν λογῳ εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς πλακὸς σύμπλεγμα (ἀρ. 1-2) «*ἐκφεύγει πᾶσαν ἱστορικὴν ὀνομασίαν καὶ εἰδίκευσιν*».

---

[1] Ἰδὲ εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἐν Λήμνῳ Ἡφαιστείας: Berliner Münz-Katal. Τόμ. I σ. 279.

Ὡς ἀσφαλῶς φανήσεται ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πλακὸς **Ε**, ἐφ᾽ ἧς τὸ ὄρος τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ ὁ λόφος τῆς Καισαριανῆς Ἥφαιστος, καὶ ὡς ἤδη γνωρίζομεν ἐκ πλείστων τῆς αὐτῆς ἡλικίας καὶ κατηγορίας μνημείων, οἱ ἐν λόγῳ πολὺ βωμῶν ἐξ ἀργῶν λίθων ὑψηλότεροι βράχοι, ἐφ᾽ ὧν κάθηνται συνήθως διάφοροι θεοί, εἰκονίζουσι λόφους ἢ ὄρη[1]. Ὁ Milchhöfer[2] περιγράφων ἐξ αὐτοψίας τὴν θέσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς '*ἀγχιάλου*' Βραυρῶνος καὶ δὴ τὴν ἐν τῇ τετειχισμένῃ ἀκροπόλει τῆς Βραυρῶνος θέσιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ *Βραυρώνια*, λέγει ὅτι ἡ ἀκρόπολις αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ μεμονωμένης βραχώδους ἐκ δυσμῶν μόνον προσιτῆς ῥάχεως ὕψους 46, μήκους 200 καὶ πλάτους 80 μέτρων. Τὸν βραχώδη τοῦτον λόφον ἠδυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν εἰκονιζομένην ἀπόκρημνον πρὸς τὰ δεξιὰ μετ᾽ ἀνηφορικῆς προσβάσεως ἐξ ἀριστερῶν ῥάχιν, ἐφ᾽ ἧς κατέφυγε κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἁρπάγων ἡ *ταχυτέρα* τῆς παιδίσκης ἄρκτου (ἀρ. 5) καὶ *ἐλαφροτέρα* τῆς μητρὸς αὐτῆς (ἀρ. 3) νεαρά, κανηφόρος τὴν ἡλικίαν, κόρη (ἀρ. 2). Ἀλλ᾽ ἡ προφανῶς ὅσον τὸ δυνατὸν μακρότερον τοῦ τὸ ἱερὸν τῆς Βραυρῶνος δηλοῦντος κιόνος (ἰδὲ κατωτέρω) καταφυγὴ αὐτῆς, τὸ ἀπόκρημνον τοῦ σχήματος τοῦ βραχώδους ὑψώματος ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους αὐτοῦ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ σαφὴς δήλωσις, ὅτι ἡ κόρη αὕτη εἶναι ἡ πρὸς σωτηρίαν πάντων ἀπώτερον τοῦ ἱεροῦ φυγοῦσα κατὰ τὴν ὥραν τῆς αἰφνιδίου ἐπιδρομῆς, ἄγουσί με εἰς τὴν σκέψιν ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ ἀμέσως ΝΔ συνεχομένου πρὸς τὴν προϊστορικὴν πόλιν τῆς Βραυρῶνος ἐπιθαλασσίου ἀποκρήμνου ὄρους τοῦ νῦν τὸ *Περάτι* καλουμένου, οὗ τὸ ὄνομα ἔχων ὑπ᾽ ὄψει τὴν ἐκ τοῦ πέρατος τοῦ Εὐξείνου Πόντου, Κολχίδος, μεταφορὰν τοῦ ἀγάλματος τῆς Βραυρωνίας Ταυρικῆς Ἀρτέμιδος παράγω ἐκ τοῦ ὀνόματος *Πέρατος*, υἱοῦ τῆς *Κολχινίας*, καὶ τοῦ μέχρι περάτων τῆς γῆς, οἷα ἡ Κολχὶς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἄγοντος τοὺς ναύτας Ποντίου Ποσειδῶνος (Παυσ. II, 5, 8). Τὸ *Περάτιον* ἢ *Πέρατον* τοῦτο ἔχει ὑψηλοὺς κρημνοὺς ἐπὶ τῆς θαλάσσης, κρημνούς, εἰς οὓς ἄγει καὶ νῦν *μονοπάτιον*, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ἀρχόμενον καὶ περατούμενον εἰς ἐπιθαλάσσιον κρημνὸν ὕψους μέτρων 11,5 (ἰδὲ Karten von Attika Bl. X, Perati, καὶ Milchhöfer ἔ. α. σ. 823: «im Suden tritt das steile Peratigebirge hart an das Meer»).

Βλέπουσα λοιπὸν ἡ κατὰ πόδα διωκομένη ὑπὸ τοῦ Τυρρηνοῦ πειρατοῦ πλησιάζοντα αὐτὸν ἐκ τῆς δυτικῆς ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἱεροῦ προσβάσεως, γνωρίζουσα δὲ καὶ τὴν ἀναμένουσαν αὐτὴν ὕβριν προτιμᾷ, ὡς πάσης ἐποχῆς Ἑλληνὶς παρθένος (εὐγενὴς Ἀτθὶς ἀστὴ ἢ *Σουλιώτισσα* ὀρεσίβιος), νὰ κρημνίσῃ ἑαυτὴν ἀπὸ τοῦ βράχου *ἐς Ἅδου* ὡς ἀπό τινος *Θορικίου πέτρου*[3] ἢ *πετραίου ἅλματος* (Εὐριπ. Ἴων 1268). Πρὸς τοῦτο ἐγείρει ἤδη ὑπὲρ τὸν κρημνὸν τὸν δεξιὸν πόδα, περίτρο-

[1] Ἰδὲ π. χ. ΔΕΝΑ Τόμ. ΙΔ'. σελ. 331 κέ. Πίν. ΚΔ', ἀρ. 13 (Ἄρειος Πάγος).

[2] Karten von Attica III-IV, σ. 6-7. — Pauly-Wissowa, R. Encyc. ἔ. λ. Brauron. — Athen. Mitt. XII, 291 — Ἰδὲ καὶ Finlay παρὰ Leake, Demen 2. 72. — Bursian, Geogr. σ. 348. — Löper: Ath. Mitt. 1892, σ. 360. — Β. Στάης: *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1895, σ. 196.

[3] Σβορῶνος, *Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον* σ. 403.

μος ὅμως ἰλιγγιῶσα καὶ κλείουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τοῦ χάσματος, καθ᾽ ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν ὁ ἐκ τοῦ ὄπισθεν ἀνελθὼν διώκτης, ταχὺς ὡς ἀστραπή, συλλαμβάνει αὐτὴν περιβάλλων δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀπὸ τῶν λαγόνων καὶ ἕλκει πρὸς τὰ ὄπισθεν, ἵνα ἀποσύρῃ τοῦ ὀλεθρίου κρημνοῦ (er will sie offenbar von dort entfernen, ὡς κάλλιστα ἀναγνωρίζει ὁ Brückner σ. 59), ἐνῷ αὕτη ἐπιμένουσα εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν ζητεῖ δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν νὰ λύσῃ τὰς συγκρατούσας ἤδη αὐτὴν χεῖρας τοῦ βαρβάρου. Εἰς μάτην ὅμως! Ὥς ποτε ἀπὸ τῆς γείτονος τῷ Βραυρῶνι *Θορικίου πέτρου* ἀνήρπασεν ἡ Ἕως τὸν ὡραῖον Ἀττικὸν κυνηγὸν ἥρωα Κέφαλον ἀπαγαγοῦσα «*εἰς θεοὺς ἔρωτος ἕνεκα*» (Εὐρ. Ἱππολ. 455. Ἀπολλοδ. 2, 4, 7. Σβορῶνος ἔ. ἀ.), οὕτω καὶ νῦν θ᾽ ἀπαγάγῃ αὐτὴν ὁ νεαρὸς πειρατὴς εἰς Λῆμνον παλλακείας ἕνεκα. Εἶναι τόσον σαφῶς ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος τῆς θαυμαστῆς ταύτης ζῳφόρου τὰ ἔξοχα ἀνάγλυφα μεγάλου καλλιτέχνου δεδηλωμένη τεχνικῶς καὶ ψυχολογικῶς ἡ σκηνὴ αὕτη καὶ τόσον συνήθης ἐν τῷ βίῳ τῶν ὑπὸ βαρβάρων ἐπιδρομέων διωκομένων Ἑλληνίδων παρθένων, ὥστε θαυμάζω ἀληθῶς ὅτι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐσκέφθη τοιαύτην τινὰ ψυχολογικὴν ἑρμηνείαν τῆς σκηνῆς.

δ΄) Τὸ ἐν Βραυρῶνι κενοτάφιον (κενήριον) τῆς Ἰφιγενείας καὶ «ὁ κίων, οὗ ἡ ἔλαφος», τοῦ Βραυρωνείου τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

Ὑπολείπεται πρὸς πλήρη ἑρμηνείαν τῆς πλακὸς **Β** ὁ περιεργότατος ἀττικὸς *ἐπιτύμβιος κιονίσκος*, εἰς ὃν κατέφυγεν ἡ τρίτη τῶν ἁρπαζομένων γυναικῶν, κιονίσκος, περὶ οὗ δύο τινὰ δύναταί τις μετὰ θάρρους ἐκ τῶν προτέρων νὰ βεβαιώσῃ· πρῶτον μὲν ὅτι χρησιμεύει πάντως πρὸς ἔνδειξιν *τοῦ τόπου τῆς σκηνῆς* καὶ δὴ ὡς τὸ μετὰ τοῦ Περατίου ὄρους ἐξόχως χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ, δεύτερον δὲ ὅτι πάντως θὰ εἶναι ἱερόν τι καὶ ἀλεξίκακον ἔχον τὴν δύναμιν ἀντικείμενον, ἀφοῦ ὡς εἰς ἄσυλον κατέφυγε καὶ ὡς Παλλάδιον ἐναγκαλίζεται αὐτόν, ὡς ἄλλη τις Κασσάνδρα, ἡ τρίτη τῶν ἁρπαζομένων γυναικῶν.

Βεβαίως οὔτε *Παλλάδιον*, ἀλλ᾽ οὐδὲ *βωμός τις* εἶναι, ὡς ἐνόμισάν τινες τῶν ἑρμηνευτῶν τῆς πλακὸς ταύτης, ἀφοῦ οὐδέτερον τούτων παρουσιάζει ποτὲ τοιοῦτον τέλειον σχῆμα ἐπιτυμβίου κιονίσκου. Ἐξ ἄλλου εἶναι βέβαιον ὅτι οὔτε συνήθης τις κίων εἶναι, ἀλλ᾽ αὐτὸ τοῦτο — κατὰ σχῆμα καὶ μέγεθος — εἷς τῶν ἀπειραρίθμων ἀμέσως περὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς δήμους ἱδρυμένων ἐπιτυμβίων *κιονίσκων* ἢ καὶ — κατὰ τὸν Κουμανούδην — *κιονάρων*, κατὰ πάχος μόνον, τῶν «στρογγύλων μὲ » ἁπλῆν ἄνω μικρὸν ὑπὸ τῇ ὁριζοντίως κειμένῃ κορυφῇ περιθέουσαν ἐκτύπως κρι» κοειδῆ στεφάνην», ὧν τὸ ὕψος μόλις φθάνει τὸ ἓν καὶ ἥμισυ γαλλικὸν μέτρον, ὅταν εἶναι μέγιστον, τηρηθείσης ὡς πρὸς τοῦτο τῆς διατάξεως Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος (de leg. 2. 26) δὲν συνεχώρησεν columellam ὑψηλοτέραν τριῶν πήχεων [1]. Οἱ κίονες δὲ οὗτοι ἦσαν, ὡς ὁ εἰκονιζόμενος ἐπὶ τῆς πλακὸς **Β** τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, ἄνευ βάσεως ὡς ἐμπη-

[1] Σ. Κουμανούδη, *Ἀττικῆς ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι*, σελὶς ιδ΄.

γνυόμενοι βαθέως εἰς τὸ χῶμα τοῦ τύμβου. Κατ᾽ ἀκολουθίαν ἡ περὶ τὸ κάτω μέρος ἐξόγκωσις, ἣν παρουσιάζει μόνον τὸ ἐξ Ἐφέσου ἀρχαῖον, ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἀντίγραφον τῆς πλακὸς ταύτης, ὀφείλεται ἴσως εἰς παρανόησιν ἢ ἀνακρίβειαν τοῦ ἀντιγραφέως ἢ καὶ εἰς πιστὴν ἀντιγραφὴν οὐχὶ τοῦ ἐν Βραυρῶνι πρωτοτύπου, ἀλλὰ τοῦ ἐν τῷ Βραυρωνείῳ τῆς Ἀκροπόλεως ἀντιγράφου τοῦ ἱεροῦ τούτου κίονος, ἀντιγράφου, περὶ οὗ ἰδὲ κατωτέρω (Εἰκ. 8).

Ἀφοῦ δέ, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Ross (Arch. Aufs. I, 26), οἱ ἐπιτύμβιοι οὗτοι κιονίσκοι εἶναι σχήματα μνημείων *ἰδιάζοντα μόνῃ τῇ Ἀττικῇ*, ἠδυνάμεθα ἴσως ν᾽ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν, ὅτι ἐτέθη ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου, ἵνα δηλωθῇ ὅτι τόπος τῆς ἁρπαγῆς τῶν γυναικῶν εἶναι ἡ Ἀττικὴ καὶ δὴ μέρος κείμενον, ὡς πάντες οἱ τάφοι, ἀμέσως ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως ἢ τοῦ τεμένος τῆς Βραυρῶνος, μέρος, πρὸς ὃ ἔφυγε ταχεῖα, ὡς εἰς ἴδιον προστάτην θεὸν καὶ ἄσυλον, μία τῶν ὑπὸ τῶν πειρατῶν ἁρπαζομένων περιτρόμων Ἀθηναίων γυναικῶν τῆς ἑορτῆς τῶν Βραυρωνίων. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ κιονίσκος οὗτος τῆς ζῳφόρου εἶχε προστάτιδα καὶ ἀλεξίκακον δύναμιν, ἡ δὲ ἁρπαγὴ συμβαίνει ἐν Βραυρῶνι, ἐπάναγκες ἐθεώρησα νὰ ζητήσω ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τοπογραφίᾳ τῆς ἀρχαίας Βραυρῶνος τοιοῦτόν τινα ἱερὸν ἐπιτύμβιον κίονα, διάσημον καὶ λίαν χαρακτηριστικὸν τοῦ τόπου τῆς Βραυρῶνος.

Αἱ περίφημοι ἀττικαὶ ἐπιγραφαὶ (CIA. II, 751 κἑ.), αἱ περιέχουσαι εὑρετήρια τῶν ἱερῶν ἀντικειμένων τῶν ἀποκειμένων ἐν τῷ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἱερῷ τεμένει τῆς αὐτῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος (ἤτοι τὸ ἀδελφὸν τοῦ ἐν Βραυρῶνι ἵδρυμα [1], τὸ πιστῶς ἀντιγράφον τὸ ἀρχαιότερον ἐν Βραυρῶνι ἱερὸν καὶ τὴν ἀρχικὴν τελετὴν τῆς λίαν τοῦ ἄστεως ἀπομεμακρυσμένης Βραυρῶνος, ἔνθα βεβαίως δὲν ἠδύναντο νὰ παραμένωσιν ἀκινδύνως καὶ ἐπὶ μακρὸν αἱ κύριαι λειτουργοὶ τῆς λατρείας τῶν Βραυρωνείων νεαραὶ *ἄρκτοι*), ἀναφέρουσι (ἀρ. 751, στήλη I, τεμάχιον β΄, στίχος 10) πλὴν τοῦ «*ἕδους τοῦ ἀρχαίου καὶ λιθίνου*» καὶ τοῦ νεωτέρου «*ἀγάλματος τοῦ ὀρθοῦ ἑστηκότος*» — ἤτοι τοῦ ἀρχαίου ἀρχαϊκοῦ καθημένου ἀγάλματος τῆς λατρείας καὶ τοῦ ὑπὸ Πραξιτέλους ποιηθέντος νέου ἀγάλματος τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος [2] — ***τὸν κίονα, ἔνθα ἡ ἔλαφος:*** *(«ὁ κίων, οὗ ἡ ἔλαφος»)* [3]. Κατ᾽ ἀκολουθίαν εἶναι βέβαιον ὅτι ἱερός τις κίων, συνδεόμενος πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ τεμένους τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, ἧς κατ᾽ ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν ἦτο, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἱερά τις θεόπεμπτος ἔλαφος, ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Βραυρωνείου τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ δὴ ὡς βάσις ἀγαλματίου ἱερᾶς ἐλάφου ἢ ὡς μέρος προσδέσεως ζωντανῆς τινος ἐλάφου, βοσκομένης τὴν ἡμέραν ἐν τῇ πρὸ διὰ κιγκλίδος περιφράκτῳ αὐλῇ, ἀποτελούσῃ ἴσως κατ᾽ ἐμὲ τὸ λεγόμενον *Ἱερὸν Κυνηγέσιον* τοῦ Βραυρωνείου [4], καὶ δὴ ἐλάφου τρεφομένης ἐκεῖ μέχρι τῆς κατὰ τὴν

[1] Preller-Robert, *Griech. Mythol.* σ. 314.
[2] Robert, *Archaeol. Märchen* σ. 144 κἑξ.
[3] E. Curtius, *Stadtgeschichte von Athen* σ. XVI, ἔνθα τὰ σχετικὰ χωρία.
[4] Δημοσθ. ὑπόθεσις λογ. XXV.

ἡμέραν τῆς τελετῆς προτροπαραδότου τυπικῆς θυσίας αὐτῆς ἀντὶ τῆς Ἰφιγενείας[1]. Ταῦτα δὲ πάντα κατ᾽ ἀπομίμησιν καὶ ἀντιγραφὴν τῶν ἐν Βραυρῶνι ὑπαρχόντων ἢ τελουμένων.

Κατ᾽ ἀκολουθίαν πάντων τῶν ἀνωτέρω δικαιούμεθα ν᾽ ἀναζητήσωμεν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βραυρῶνι ἱερόν τινα κίονα ἀλεξίκακον τὴν δύναμιν. Ἐὰν μάλιστα ὁ κίων οὗτος ἦτο ἀρχικῶς — δηλαδὴ ἐν Βραυρῶνι — ἐπιτύμβιος, ὡς σαφῶς δηλοῖ τὸ ἐπὶ τῆς ζῳφόρου σχῆμα αὐτοῦ, τότε τοιαύτην κατ᾽ ἀνάγκην ἀρχικὴν σημασίαν θὰ εἶχε καὶ τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀντίγραφον αὐτοῦ. Μὴ ἐπιτρεπομένης δὲ τῆς ἐν τῇ ἱερᾷ ἀκροπόλει ταφῆς, ὁ ἱερὸς κίων τοῦ Βραυρωνείου τῆς ἀκροπόλεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δηλοῖ πραγματικὸν τάφον, ἀλλὰ μόνον κενοτάφιον ἤ, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, *κενήριον (=κενὸν ἠρίον)*. Λοιπὸν γνωρίζομεν ὅτι τὸ κύριον, ἂν μὴ μόνον, τοπογραφικὸν γνώρισμα τῆς παραθαλασσίου ἱερᾶς Βραύρωνος ἦτο τὸ ***κενήριον*** τῆς τόσον στενῶς πρὸς τὴν ἔλαφον τῆς Ἀρτέμιδος συνδεομένης Ἰφιγενείας:

ἀγχίαλον Βραύρωνα, ***κενήριον*** *Ἰφιγενείης*[2].

Ἡ ἐγχώριος λατρεία τοῦ τῶν ἱστορικῶν χρόνων δήμου τῶν Φιλαϊδῶν, τοῦ ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν στενῶς συνδεομένου πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Κίμωνος[3], τοῦ ἐγείραντος, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὸ *Μητρῷον* ἡμῶν, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ταυτιζομένου[4] πρὸς τὴν τῶν προϊστορικῶν χρόνων μεγάλην Βραυρῶνα — τότε μίαν τῶν πρὸ τοῦ Θησέως δώδεκα ἀττικῶν πόλεων τῶν χρόνων τοῦ Κέκροπος — ἀνεφέρετο ἀρχικῶς εἴς τινα Ἀρτέμιδα, ***Ἰφιγένειαν*** τὴν ἐπίκλησιν, εἰς ἥν, λατρευομένην ὡς θεὰν τῶν τοκετῶν, ἀφιεροῦντο τὰ ἐνδύματα τῶν κατὰ τὸν τοκετὸν θανουσῶν γυναικῶν[5], ἐξ οὗ καὶ ***Χιτώνη*** ἐπεκαλεῖτο[6]. Ἡ δὲ τῆς Βραυρῶνος, ἀρχαιοτέρα τῶν χρόνων τοῦ Εὐριπίδου ἐγχώριος παράδοσις διηγεῖτο περὶ τῆς Ἰφιγενείας ταύτης ὅτι Ἑλένη ἡ θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς γείτονος τῆς Βραυρῶνος Νεμέσεως τῆς Ῥαμνοῦντος ἁρπαγεῖσα ὑπὸ τοῦ Θησέως ἐγέννησε κόρην Ἰφιγένειαν, ἀφιερωθεῖσαν τῇ Ἀρτέμιδι ὡς ἱέρειαν αὐτῆς[7]. Ἐδείκνυον δὲ καὶ τὸν τάφον τῆς Ἰφιγενείας ταύτης, θανούσης καὶ ταφείσης ἐν Βραυρῶνι (Εὐρ. Ἰφιγ. Ταυρ. 1462 κέξ.):

σὲ δ᾽ ἀμφὶ σεμνάς, Ἰφιγένεια, κλίμακας
Βραυρωνίας δεῖ τῆσδε κληδουχεῖν θεᾶς·

---

[1] Ἰδὲ τὸ ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς Αἰγίνης ἀττικουργὲς ἀνάγλυφον, ἐφ᾽ οὗ ἀρκτευόμενα κοράσια θύοντα ἔλαφον τῇ Ἀρτέμιδι: Σβορώνου, Τὸ Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖον πίν. CXXXV, ἀρ. 1950.

[2] Εὐφορίων παρὰ Σχολ. Ἀριστοφ. *Λυσ.* 645.—Νόννου *Διονυσ.* XIII, 186: *καὶ οἳ λάχον ὅρμον Ἀθήνης, ἀγχίαλον Βραύρωνα, κενήριον Ἰφιγενείας.*

[3] Toepffer, Attische Genealogie, σ. 269 κέξ.

[4] Σχολ. Ἀριστοφ. Ὄρν. 773.—Löpper ἔ. ἀ.

[5] Εὐριπ. Ἰφιγ. Ταυρ. 1466.—Preller-Robert, Gr. Myth. I, 314.

[6] Σχολ. Καλλιμ. *Ἀρτ.* 225 *Ζεύς*, 77.

[7] Ἐτυμ. Μεγ. 480, 7: *«Εὐφορίων αὐτὴν ἐτυμολογεῖ Ἑλένης καὶ Θησέως» — ὑποβλητὴν δὲ δοθῆναι τῇ Κλυταιμήστρᾳ — οὕνεκα δή μιν ἶφι βιασαμένη Ἑλένη ὑπεγείνατο Θησεῖ: ἐξ Ἑλένης καὶ Θησέως.*

οὗ καὶ τεθάψει κατθανοῦσα, καὶ πέπλων
ἄγαλμά σοι θήσουσιν εὐπήνους ὑφάς,
ἃς ἂν γυναῖκες ἐν τόκοις ψυχορραγεῖς
λείπωσ' ἐν οἴκοις.

Εἰς τὴν Βραυρῶνα ταύτην μετετόπισαν βραδύτερον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὴν Ἀγαμεμνόνειον παράδοσιν μυθεύοντες ὅτι ἐνταῦθα καὶ οὐχὶ ἐν Αὐλίδι ἐθυσίασεν ὁ Ἀγαμέμνων τὴν Ἰφιγένειαν. Ἄρα ἐν Βραυρῶνι καὶ οὐχὶ ἐν Αὐλίδι ὑπέβαλεν ἡ Ἄρτεμις τὴν ἔλαφον ἢ ἄρκτον (ἐξ ἧς ἡ *ἀρκτεία*)[1] πρὸς θυσίαν ἀντὶ τῆς Ἰφιγενείας· διὰ τοῦτο δὲ οἱ Βραυρώνιοι ἔλεγον ὅτι ὁ παρ' αὐτοῖς τάφος τῆς Ἰφιγενείας δὲν ἦτο πραγματικός, ἀλλὰ μόνον ***κενήριον***[2].

Ταῦτα πάντα ἐξηγοῦσι πληρέστατα, νομίζω, ὄχι μόνον τὴν ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν παρουσίαν τοῦ ἐπιτυμβίου λατρευτικοῦ ἀττικοῦ κίονος, «*κενηρίου τῆς Ἰφιγενείας*», καὶ δὴ πρὸς δήλωσιν τῆς Βραύρωνος ὡς τόπου τῆς συντελουμένης ἁρπαγῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τίνα ποτὲ θρησκευτικὸν λόγον ἀντεγράφη τὸ πάλαι τὸ μέρος τοῦτο ἀκριβῶς τῆς ζῳφόρου ἡμῶν διὰ τὴν Ἔφεσον. Ἡ πόλις αὕτη, λεγομένη μὲν Ἀθηναϊκόν, περὶ τὸ 1087 π. Χ. κατὰ τοὺς ἀρχαίους, κτίσμα Ἀνδρόκλου τινός, γνησίου υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου καὶ ἀρχηγοῦ τῶν Ἰώνων ἀποίκων[3], οὖσα δὲ ἀπὸ παναρχαίων χρόνων ἡ κατ' ἐξοχὴν *ἄσυλος* καὶ *ἱερὰ πόλις* τῆς παναρχαίας Ἑλληνικῆς Ἀρτέμιδος καὶ ὡς κύριον ἔμβλημα ἔχουσα τὴν ἱερὰν ἔλαφον στενῶς συνεδέετο πρὸς τὴν ἐν Βραύρωνι λατρείαν τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς *(=ἰφιγενείας)* πελασγικῆς ἀγροτέρας θεᾶς τῆς φύσεως Ἀρτέμιδος καὶ τὰ σύμβολα αὐτῆς. Νῦν οὕτως ἐννοῶ πρῶτον μὲν τὸν λόγον τίνος ἕνεκεν ἐν τῷ *Βραυρωνείῳ*, ἤτοι *Ἱερῷ κυνηγεσίῳ* τῆς Ἀκροπόλεως[4], ὑπῆρχεν ἱερός τις καὶ πρὸς ἔλαφον συνδεόμενος κίων *(ὁ κίων, οὗ ἡ ἔλαφος)*, ἐφ' οὗ προσηλοῦντο ἀναθήματα[5], δεύτερον δὲ διατί εἰς τὰς παραστάσεις τῆς ἐν Αὐλίδι ἢ Βραύρωνι θυσίας τῆς Ἰφιγενείας (Εἰκ. 8) ἢ καὶ τὰς εἰκόνας τῆς ἐν Ταύροις ὑπὸ τῆς Ἰφιγενείας ἀσκουμένης λατρείας εἰκονίζεται σταθερῶς ὡς φορεὺς τοῦ φορητοῦ καὶ ἐκ Ταυρίδος εἰς Βραύρωνα κατόπιν

---

[1] Ἐτυμολ. Μεγ. 747, 57.

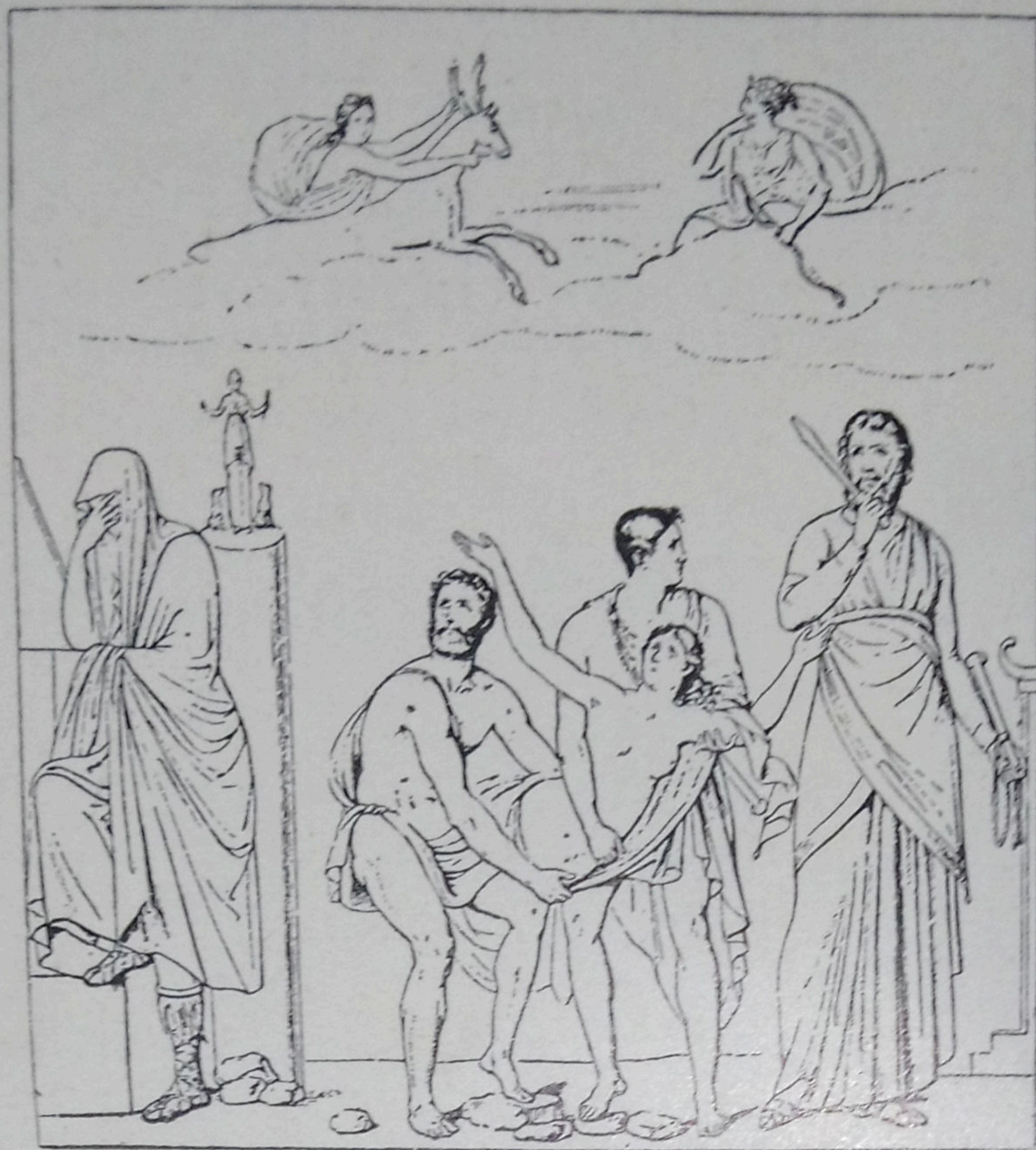
[2] Εὐφορίων ἔ. ἀ.—Φανόδημος ἐν Σχολ. Ἀριστοφ. *Λυσ.* 645: *οἱ δὲ τὰ περὶ τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Βραυρῶνί φασιν, οὐκ ἐν Αὐλίδι. Δοκεῖ δὲ Ἀγαμέμνων σφαγιάσαι τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Βραυρῶνι, οὐκ ἐν Αὐλίδι· καὶ ἄρκτον ἀντ' αὐτῆς οὐκ ἔλαφον φονευθῆναι· ὅθεν μυστήριον ἄγουσιν αὐτῇ.*—Ἐτυμ. Μεγ. 747, 57: *Ἄρτεμις ἀντέδωκεν ἔλαφον· κατὰ δὲ Φανόδημον ἄρκτον· κατὰ δὲ Νίκανδρον ταῦρον.*

[3] Στράβων XIV, 633: *Ἄρξαι δέ φασιν Ἄνδροκλον τῆς τῶν Ἰώνων ἀποικίας, ὕστερον τῆς Αἰολικῆς, υἱὸν γνήσιον Κόδρου τοῦ Ἀθήνησι βασιλέως, γενέσθαι δὲ τοῦτον Ἐφέσου κτίστην. Διόπερ τὸ βασίλειον τῶν Ἰώνων ἐκεῖ συστῆναί φασι καὶ ἔτι νῦν οἱ ἐκ τοῦ γένους ὀνομάζονται* **βασιλεῖς** *ἔχοντές τινας τιμάς, προεδρίαν ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ πορφύραν ἐπίσημον τοῦ βασιλικοῦ γένους, σκίπωνα ἀντὶ σκήπτρου καὶ τὰ ἱερὰ τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος.* Ἴδε καὶ Παυσ. VII, 2, 6.— Töpffer, Attische Genealogie σ. 244 κέ.— L. Bürchner, Ephesos, München 1905 σ. 24, 53 κτλ. (=Pauly-Wissowa R. Enc. s. v. Ephesos).

[4] Ὑπόθεσις Δημοσθ. XXV.

[5] CIA. II, 351, στήλη I, τεμάχ. β. στίχ. 10: *[Τε]ισικράτεια ἀσπιδίσκ[ας χρυσᾶς πρὸς τ]ῷ κίονι, οὗ ἡ ἔλαφος.*

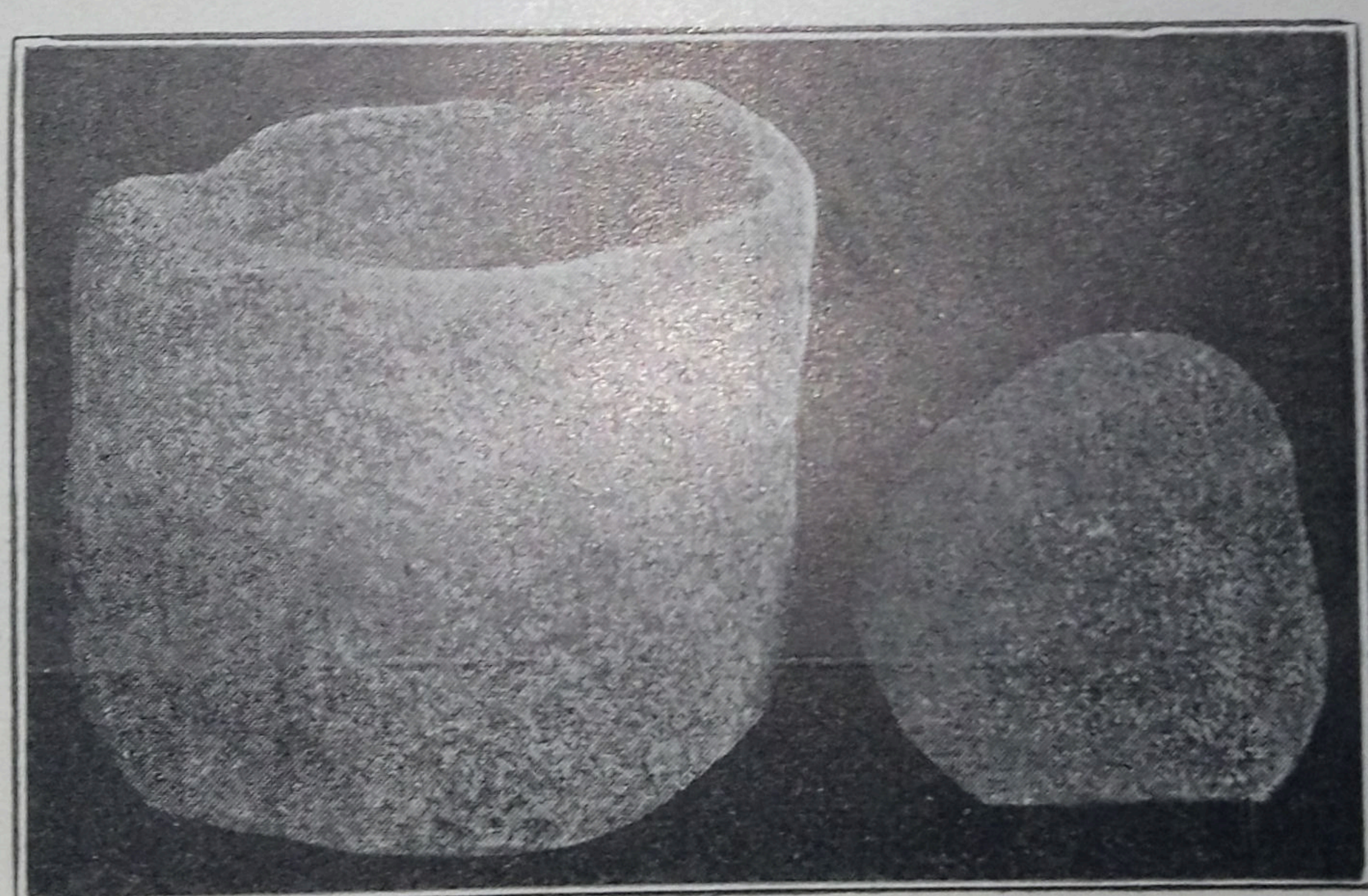
κομισθέντος ἀγαλματίου τῆς ἐν Ταυρίδι ὠμοφάγου καὶ εἰς ἀνθρώπινα θύματα ἀρεσκομένης θεᾶς στρογγύλος κίων ὑψηλὸς (Εἰκ. 8) ἢ καὶ ὡς ἐπιτύμβιος βραχύς[1], ὧν κατ᾽ ἐμὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ πανάρχαιον ἐκ τῶν χρόνων τῆς κιονολατρείας τῆς λιθίνης ἐποχῆς ἄγαλμα αὐτῆς, κίων, ὃν βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν ἕνεκα τοῦ μεγέθους νὰ

Εἰκ. 8.

Εἰκ. 9.

Εἰκ. 10.

εἰκονισθῇ μετακομίζουσα ἐκ Ταυρίδος ἡ Ἰφιγένεια. Τούτου δὲ πέριξ ἀπὸ τῶν προϊ-προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦ νῦν ἀνηρτῶντο καὶ ἀναρτῶνται ἐνδύματα ἢ ῥάκη κατ᾽ ἀρχὰς μὲν τῶν εἰς αὐτὸν ὡς θεὰν Ἄρτεμιν θυσιασθέντων, κατόπιν δὲ τῶν ὑπὸ τῶν τοξευμάτων τῆς καὶ τῶν τοκετῶν θεᾶς Ἀρτέμιδος θανουσῶν κατὰ τὸν τοκετὸν γυναικῶν καὶ τέλος, ὡς νῦν, τὰ ἐνδύματα, ῥάκη ἢ νήματα ἐνδυμάτων καὶ ῥακῶν τῶν δεομένων ἰάσεως ἀσθενῶν (ἰδὲ κατωτέρω).

[1] Roscher, Myth. Lex. ἔ. λ. Iphigeneia εἰκόνες σελίδων 299-303.— Robert. Sarkoph. Reliefs Bd. II, Πίν. 57, 167 καὶ 58, 172.

῞Οτε κατέληξα εἰς τὰ συμπεράσματα ταῦτα, ἔσπευσα ἐπὶ τῆς ᾿Ακροπόλεως, ἵνα μή τι μεταξὺ τῶν πολλῶν λειψάνων τοῦ Βραυρωνείου ἐγκατελείφθη, ὡς ἀγνοουμένης τῆς σημασίας αὐτοῦ, καί τις τοιοῦτος ἱερὸς κίων. Τὸ πρῶτον δὲ ἀντικείμενον, ὅπερ μακρόθεν διέκρινα ὡς ἐκ τοῦ ὑπομέλανος καὶ σαφῶς τῶν περὶ αὐτὸ λευκῶν μαρμάρων διακρίνοντος αὐτὸ χρώματος, ἦτο κίων ἐκ γρανίτου (Εἰκ. 9), ἀγνώστου μοι προελεύσεως (ἰδὲ σελ. 30 σημ. 1), σπανιωτάτου δ᾿ ἐν ᾿Αθήναις, ἑνὸς καὶ μόνου πολὺ μικροτέρου κιονίσκου ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης εὑρισκομένου ἐπὶ τῆς ᾿Ακροπόλεως (ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ Βραυρώνειον καὶ τὸν Παρθενῶνα τείχους), ὡς καὶ

Εἰκ. 11.

Εἰκ. 12.

μικροῦ ἰγδίου (Εἰκ. 10), εὑρεθέντος μετὰ τοῦ ἀλετριβάνου, ἤτοι τριπτῆρος αὐτοῦ, καὶ δυναμένου κάλλιστα νὰ εἶναι σκεῦος τόσον νεωτάτης κατασκευῆς καὶ χρήσεως ὅσον καὶ σκεῦος παναρχαίας ἐπὶ τῆς ᾿Ακροπόλεως λατρείας καὶ δὴ τῆς πρὸς τὰς ἑξ εὐγενῶν ἑπταέτιδας *ἀλετρίδας* ἱερὰς κόρας συνδεομένης, τὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς ᾿Ακροπόλεως *ἀλετρευούσας*, ἤτοι κατατριβούσας (ἀλεθούσας) ἱερὸν σῖτον πρὸς κατασκευὴν τῶν *ποπάνων*, ἱερῶν ἄρτων τῆς ᾿Αθηνᾶς [1].

Τοῦ κίονος τούτου μόνον τὸ μεγαλύτερον κάτω μέρος κατέκειτο ἐν τῷ Βραυρωνείῳ. Εὗρον ὅμως καὶ τὰ δύο ἄλλα, τὰ συμπληροῦντα αὐτὸν καὶ ἰσομεγέθη περίπου τμήματα, τὸ μὲν ἄνω μεταξὺ Βραυρωνείου καὶ Προπυλαίων, τὸ δὲ μέσον

[1] Ἴδε ἀνωτ. (σ. 20) ᾿Αριστοφ. Λυσ. 643 καὶ σχόλια: *γίνονται δέ τινες τῶν εὐγενῶν ἀλετρίδες τῇ θεῷ παρθένοι, αἵτινες τὰ εἰς θυσίαν πόπανα ἀλοῦσι: καὶ ἔστιν ἔντιμον τοῦτο.* Εὐσταθ. 1885, 9.

μετακομισθὲν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν λειψάνων παρὰ τὸν ἀνατολικὸν πύργον τῆς Ἀκροπόλεως. Νῦν συναρμοσθεὶς (Εἰκ. 9) τῇ αἰτήσει μου ὑπὸ τοῦ κ. Α. Ὀρλάνδου ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βραυρωνείου καὶ ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἔνθα εὑρέθη τὸ κάτω αὐτοῦ μέρος, παρουσιάζει ὕψος μ. 2,46 καὶ διαμ. 0,37-0,40. Ἔχει δέ, ὡς πάντες οἱ πολλοὶ νῦν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ ἱεροὶ λατρευτικοὶ κίονες περὶ τὸ μέσον ὀπήν, ἵνα, τεθειμένου ἐν αὐτῇ ἀγκίστρου (Εἰκ. 9), ὡς καὶ νῦν (Εἰκ. 12), ἀναρτῶνται, ἢ βαθεῖαν ἐντομὴν εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ κίονος, ἵνα μὴ διολισθαίνωσι (Εἰκ. 11) τὰ πολλὰ *ἐνδύματα* καὶ *ῥάκη* τῶν ἤδη θανουσῶν γυναικῶν, δι᾽ ὧν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Βραυρωνείου, κατεκοσμοῦντο καὶ ἐνεδύοντο μάλιστα πλειστάκις καὶ ἐπαλλήλως τὰ ἀρχαῖα καὶ νέα ἀγάλματα τῆς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Βραυρωνείας Ἀρτέμιδος, μνημονευομένης τῆς ἀναθέσεως αὐτῶν διὰ τῶν φράσεων «*χιτωνίσκος ἢ ἀμπέχονον ἢ ταραντῖνον*» κτλ. «*περὶ τῷ ἕδει τῷ ἀρχαίῳ*», «*περὶ τῷ ἀγάλματι τῷ ὀρθῷ*», «*περὶ τῷ ἀγάλματι τῷ ἑστηκότι*», «*τοῦτο τὸ λίθινον ἕδος ἀμπέχεται*», «*τὸ ἄγαλμα ἔχει*» κτλ.[1]. Περὶ τῆς νῦν *πανομοίας* παρ᾽ ἡμῖν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ διασωθείσης συνηθείας ταύτης τῆς δι᾽ ἐνδυμάτων καὶ ῥακῶν τῶν ἀσθενῶν κατακοσμήσεως τοῦ ἱεροῦ λατρευτικοῦ κίονος ἰδὲ ὅσα νῦν γράφω ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι τοῦ 1917 σελ. 92 καὶ εἰκόνας.

Αὐτὸ τὸ μελαψὸν καὶ λιπαρὸν ὡς ἐκ *λαδιᾶς* φαινόμενον χρῶμα τοῦ κίονος τούτου ἴσως ἐξελέγη, ἵνα ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἐνθυμίζῃ εἰς τοὺς θεατὰς τοὺς μελαψοὺς ἐκείνους λίθους (Niger lapis)[2] τῆς προϊστορικῆς *κιονολατρείας*, τοὺς φαιοὺς καὶ λιπαροὺς ἐκ τῆς προαιωνίου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰακὼβ[3] μυρώσεως αὐτῶν δι᾽ ἐλαίου, ὑπὸ τῶν προσκυνητῶν ἐπιχεομένου, κίονας, οὓς συναντῶν ἐν ταῖς τριόδοις ὁ τῶν κλασσικῶν χρόνων τοῦ Θεοφράστου τῶν Ἀθηνῶν δεισιδαίμων ἐμύρου ἐλαίῳ ἐκ τῆς ληκύθου καταχεομένου καὶ ἐπὶ τὰ γόνατα πεσὼν καὶ προσκυνήσας ἀπηλλάσσετο περίφοβος[4]. Ἴσως δὲ καὶ αὐτὸ τὸ σπάνιον ἐπίθετον τῆς θεᾶς *Αἰθιοπία* ἢ *Αἰθοπία Βραυρωνὶς* δύναται[5] νῦν νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸ μελάγχρουν, λιπαρὸν καὶ λάμπον χρῶμα τῶν ἐκ γρανίτου παναρχαίων ἢ καὶ ἐν τοῖς ἑλληνιστικοῖς χρόνοις τὸ πρῶτον τεθέντων ἐν χρήσει πρὸς ἀπομίμησιν ἢ μετασκευὴν κιόνων παναρχαίας λατρείας, λιπαρῶν δ᾽ ἐκ τῶν ἐπὶ αἰῶνας μυρώσεων. Ὁ παρ᾽ ᾧ ἀπαντᾷ τὸ ἐπίθετον τοῦτο Θεσσαλονικεὺς Ἀντίπατρος μεταχειρίζεται αὐτὸ ὁμιλῶν περὶ τύμβου *(ἠρίου)* ὑπερβορείου τινός, ὡς ἡ Ταυροπόλος, ἱερείας αὐτῆς, τύμβου, ἐφ᾽ οὗ ὑπελείποντο

Αἰθιοπίης Βραυρωνίδος ἴχνια νηοῦ,

---

[1] CIA. II, 751 κἑ.

[2] A. Evans, Mycenean Tree and Pillar Cult: I.H.St. XXI (1901) σ. 203.

[3] Γένεσις XXVIII, 18: *καὶ ἔστησεν αὐτὸν* (τὸν λίθον τοῦ Βαθουὴλ ὁ Ἰακὼβ) *στήλην καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς . . . εἰπὼν ὁ λίθος οὗτος, ὃν ἔστησα, ἔσται μοι* **οἶκος Θεοῦ**.

[4] Θεοφράστου, *Χαρακτ.* 69 (Δεισιδαιμονίας): *καὶ τῶν λιπαρῶν λίθων τῶν ἐν ταῖς τριόδοις παριὼν ἐκ τῆς ληκύθου ἔλαιον καταχεῖν καὶ ἐπὶ γόνατα πεσὼν καὶ προσκυνήσας ἀπαλλάττεσθαι».*

[5] Ἀντιπατ. Ἐπιγρ. VII, 705. Πρβλ. De Diana Aethopia: Rev. des Étud. gr. V, 1892, 413.

προφανῶς μελαψοῦ τινος κίονος ἐκ τοῦ Ἐφεσίου ἢ Αἰγυπτιακοῦ γρανίτου ἐκείνου, ὃν οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν *Αἰθιοπικὸν λίθον, αἰθίοπα πέτραν* [1].

§ 7. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΛΑΚΟΣ Θ
ΟΙ ΜΙΞΟΒΑΡΒΑΡΟΙ ΠΑΙΔΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΛΗΜΝῼ ΑΤΘΙΔΩΝ

1 2 3 4 5 6 7

ΠΛΑΞ Θ. — Εἰκ. 13.

Ὁ Studniczka ἐν τῇ φωτεινῇ σελίδι αὐτοῦ περὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν ἀναγνωρίζει μὲν τὸ ὀρθὸν τῆς εἰς τὴν αὐτὴν ζῳφόρον ἀποδόσεως ὑπὸ τῶν Stuart καὶ Revett τμήματος — εἰς τεμάχια εὑρισκομένου τότε ἐν Ἀθήναις, νῦν δ᾽ ἄγνωστον ποῦ — ἴσου πρὸς ὁλόκληρον πλάκα **(Θ)**, δὲν ἐπιχειρεῖ ὅμως καὶ νὰ συνδέσῃ τὴν ἐπ᾽ αὐτῆς παράστασιν πρὸς τὸν μῦθον τῆς ἁρπαγῆς τῶν Ἀτθίδων ὑπὸ τῶν Πελασγῶν, ἴσως διότι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται πράγματι ἐντελῶς ἄσχετος.

Εὐτυχῶς νῦν, ὅτε γνωρίζομεν ἀσφαλῶς ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου τῆς ζῳφόρου εἰκονογραφούμενα μυθικοϊστορικὰ γεγονότα εἶναι τὰ περὶ τῶν Πελασγῶν τῆς Λήμνου ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, δυνάμεθα διὰ τῆς ἀμέσως ἑπομένης συνεχείας τοῦ ἤδη πρὸς ἑρμηνείαν τῶν δύο πλακῶν **Α** καὶ **Β** παρατεθέντος κειμένου τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας νὰ ἑρμηνεύσωμεν τελείως καὶ τὴν πλάκα ταύτην.

Ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἱστορικὸς ἀμέσως μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἐκ Βραυρῶνος ἁρπαγῆς καὶ εἰς Λῆμνον ἀπαγωγῆς τῶν Ἀτθίδων προσθέτει (VI, 138): «Ὡς δὲ

[1] Ἡροδ. II, 86 κτλ.— Ἔπεμψα τῷ Ὀρυκτολογικῷ Μουσείῳ τοῦ Πανεπιστημίου πρὸς ἐξέτασιν τεμάχιον τοῦ κίονος τοῦ Βραυρωνείου, ἔλαβον δὲ τὴν ἑξῆς σημείωσιν· «Τὸ ἐξετασθὲν » μικρὸν τεμάχιον πετρώματος εὑρέθη ὅτι εἶναι γρανίτης καὶ δὴ γρανίτης βιοτιτικὸς (ἐκ τῆς » παρουσίας ἑνὸς ὀρυκτολογικοῦ συστατικοῦ τοῦ βιοτίτου). Ὁ γρανίτης ἀπαντᾷ ἐν Ἑλλάδι εἰς » τὰ ἑξῆς σημεῖα. Ἐπὶ μὲν τῆς Στερεᾶς εἰς τὴν θέσιν Πλάκα τῆς Λαυρεωτικῆς (ἡ προέλευσις » ἐκ τοῦ μέρους τούτου τελείως ἀποκλείεται). Ἐπίσης εἰς τὴν ΒΑ Ἑλλάδα (ἀπίθανος καὶ ἡ » ἐντεῦθεν προέλευσις). Ὁ γρανίτης ἐπίσης ἀπαντᾷ εἰς πλείστας νήσους τῶν Κυκλάδων (Δῆλος, » Πάρος, Μύκονος, Ῥήνεια ἐπὶ τοῦ ΝΑ ἡμίσεος τῆς Τήνου, ὀλίγιστος δὲ ἐπὶ τῆς Ἴου, Ἀνάφης, » Σερίφου καὶ τῆς Σίφνου). Καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων προέλευσις ἀποκλείεται κατὰ πᾶσαν πιθα- » νότητα. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπίθανος. Δυνατὸν ὅμως ὁ γρανίτης οὗτος νὰ προέρχηται ἐκ » τῆς Αἰγύπτου».

Μ. Κ. Μητσόπουλος.

»τέκνων αὗται αἱ γυναῖκες ὑπεπλήσθησαν, γλῶσσάν τε τὴν Ἀττικὴν καὶ τρόπους »τοὺς Ἀθηναίων ἐδίδασκον τοὺς παῖδας. Οἱ δὲ οὔτε συμμίγεσθαι τοῖσι ἐκ τῶν »Πελασγίδων γυναικῶν παισὶ ἤθελον, εἴ τε τύπτοιτό τις αὐτῶν ὑπ᾽ ἐκείνων τινός, »ἐβοήθεόν τε πάντες καὶ ἐτιμώρεον ἀλλήλοισι· καὶ δὴ καὶ ἄρχειν τε τῶν παίδων οἱ »παῖδες ἐδικαίευν καὶ πολλὸν ἐπεκράτεον».

Τοὺς περιφήμους καὶ τόσον ἀξίους τοῦ ἐκ μητρὸς γένους καὶ τῆς μητροπόλεως νησιώτας μιξοβαρβάρους παῖδας τούτους τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν εὑρίσκω ὅτι θαυμασίως εἰκονίζει καὶ χαρακτηρίζει ἡ ἐν λόγῳ πλὰξ ***Θ (Εἰκ. 13)***. Εἷς τῶν παίδων τούτων, ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ μόλις ἐτῶν (ἀρ. 1), κατ᾽ ἀκολουθίαν τελείως «*γλῶσσαν τὴν ἀττικὴν*» καὶ ἰδίως «*τρόπους τοὺς Ἀθηναίων*» διδαχθεὶς ὑπὸ τῆς μητρὸς (ἀρ. 3) καὶ τῆς ἑπομένης παιδαγωγοῦ Ἀθηναίας (ἀρ. 4), σύρει μετ᾽ ἐνεργείας καὶ ἀποφάσεως ἐκ πτυχῆς τοῦ ἐπιβλήματος τὸν ἐξημερωθέντα ἤδη τοὺς τρόπους καὶ ἐξαττικευθέντα τὸ ἔνδυμα Πελασγὸν πατέρα αὐτοῦ (ἀρ. 2) πρὸς μύησιν εἰς τὰ διὰ τοὺς μετοίκους καὶ ξένους προωρισμένα Μικρὰ μυστήρια τῆς Ἄγρας, ἤτοι πρὸ τῶν ἱεροπρακτούντων πατρῴων Ἑλλήνων θεῶν τῶν μυστηρίων τῆς Ἄγρας, ὧν κύριος φαίνεται ἐνταῦθα ὁ πολιοῦχος τῆς νήσου Λήμνου Ἥφαιστος (ὅ, ὡς ἀμέσως κατόπιν θὰ ἴδωμεν, εὑρισκόμενος εἰς τὸ βάθος ἀπέναντι αὐτῶν ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως τοῦ ναοῦ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν), θεῶν, οὓς ὁ ὑπὸ τῆς ἑπομένης, συμπαρισταμένης καὶ συνεπικουρούσης τῷ παιδὶ μητρός, ἐξελληνισθεὶς βάρβαρος πατὴρ σεβίζει ἤδη τῇ δεξιᾷ κατὰ τὸν ἀττικὸν τρόπον ὁμοίως τῇ ἀκολουθούσῃ Ἀθηναίᾳ συζύγῳ ἢ παλλακίδι αὐτοῦ.

Συγχρόνως καὶ ἀμέσως τῷ πρώτῳ τούτῳ συμπλέγματι ἑπομένη ἄλλη τις τῶν αὐτῶν εὐγενῶν Ἀτθίδων (ἀρ. 4), εἰς ἃς ὀφείλεται ἡ τόσον ἀξία τῆς μητροπόλεως διδασκαλία τῶν παιδίων, ἔργον παιδαγωγοῦ ἐκτελοῦσα καὶ στρεφομένη πρὸς δεύτερον νεώτερον καὶ ἀκόμη ὑπὸ διδασκαλίαν τελοῦντα παῖδα (ἀρ. 5) χειρονομεῖ τῇ μετὰ τεταμένου τοῦ δείκτου δεξιᾷ χειρὶ διδάσκουσα αὐτῷ «*τρόπους τοὺς Ἀθηναίων*», καθ᾽ ὃν χρόνον τὸ παιδίον τοῦτο μετὰ μεγάλης προσοχῆς ἀκοῦον τὴν διδασκαλίαν ἵσταται πρὸ τοῦ ζεύγους τῶν γεννητόρων (ἀρ. 6-7). Ἐπιλαμβάνεται δὲ τοῦτο τῇ ἀριστερᾷ πτυχῆς τοῦ ἐνδύματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (ἀρ. 7), ἵνα, ὡς τὸ προηγούμενον πρεσβύτερον παιδίον, σύρῃ αὐτὸν πρὸς τοὺς εἰς οὓς ἤδη οὗτος ὁδηγεῖται καὶ ὑπὸ τῆς μητρὸς (ἀρ. 6) Ἕλληνας θεοὺς τοῦ περὶ τὸ *Μητρῷον* μητρῴου αὐτῶν χώρου τῆς Ἄγρας τῶν Ἀθηνῶν, δηλαδὴ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τῆς πατρίδος, ὅπερ ἦτο τὸ προσφιλέστερον καὶ μᾶλλον ἰδιάζον εἰς τὰς ἀπὸ τῶν περιλύπων, ὡς ἡ Δημήτηρ τῶν κατ᾽ Ἄγρας Ἐλευσινίων, Ἀτθίδων μητέρων αὐτῶν ἁρπαγείσας *ἄρκτους* Ἀτθίδας κόρας τὰς — ὥς ποτε ἡ Κόρη τῆς *Μητρὸς* Δήμητρος ὑπὸ τοῦ ἀγρίου Πλούτωνος — ἁρπαγείσας ὑπὸ τῶν ἀγρίων, ἀλλὰ νῦν, ὡς ὁ Πλούτων, ἐξημερωθέντων Πελασγῶν. Τοὺς πατρῴους Ἕλληνας θεοὺς καὶ ἥρωας τούτους εὑρίσκω ἐν μέρει, ὡς ἤδη εἶπον, ἐπὶ τῶν πλακῶν ***Δ*** καὶ ***Ε***, εἰς ὧν προβαίνομεν νῦν τὴν ἑρμηνείαν.

§ 8. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΛΑΚΟΣ Ε. ΖΕΥΣ Ο ΥΜΗΤΤΙΟΣ. ΗΦΑΙΣΤΟΣ Ο ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΤΗΣ ΣΑΙΣΑΡΙΑΣ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ. ΚΥΛΛΟΥ ΠΗΡΑ ΠΗΓΗ. ΗΡΑΚΛΗΣ ΣΚΥΤΑΛΕΥΣ ΜΥΣΤΗΣ. ΙΕΡΩΝ ΣΑΚΚΟΣ. ΑΣΠΙΣ ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ.

α΄) Τὰ μυστηριώδη χαρακτηριστικὰ σύμβολα.

Ἡ πλὰξ αὕτη μετὰ τῶν δύο ἐπὶ ὑψηλῶν ὡς ὄρη βράχων καθημένων μεγαλοπρεπῶν θεῶν εἶναι ἡ τὰ μείζονα πράγματα παρασχοῦσα εἰς τοὺς ἑρμηνευτὰς ἕνεκα κυρίως τῶν ὑπ᾽ αὐτοὺς ἐπὶ τῶν βράχων κατατεθειμένων περιεργοτάτων ἀντικειμένων, ἅτινα ζητοῦσι νὰ ἑρμηνεύσωσιν οἱ σοφοὶ συμφώνως πρὸς τοὺς μύθους, εἰς οὓς ἀναφέρουσι τὰς ἐπὶ τῶν πλακῶν **Α** καὶ **Β** ἁρπαγὰς γυναικῶν. Διὰ τοῦτο δέ, ἐνῷ ὁ ἀπέχων πάσης ἑρμηνείας R. v. Schneider ὀρθῶς διέκρινεν ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλακὸς πρὸς δεξιὰ καθημένου θεοῦ (ἀρ. 3) «*κορ-*

1 2 3

ΠΛΑΞ Ε. — Εἰκ. 14.

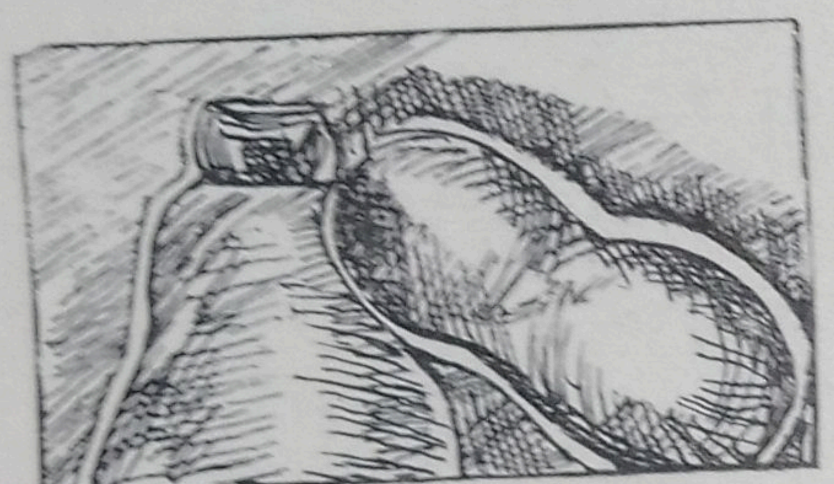
μὸν δένδρου καὶ κράνος σχήματος πίλου» («ein Baumstamm und ein pilosähnlichen Helm ?)», ὁ Brückner (σ. 51) ἔχων ἀνάγκην τῆς πηγῆς τῆς Λήθης, ἵνα βεβαιώσῃ ὅτι πρόκειται περὶ Θησέως καθημένου δεσμίου ἐπὶ βράχου ἐν Ἅδου, βλέπει «*μέγα τι ἀγγεῖον ὡς ἀνεστραμμένον κείμενον, οὗ ἐκρέει ῥύαξ ὕδατος εὐδιακριτώτερος ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῆς εἰκόνος*»: «ein wie umgestürzt liegendes grosses Gefäss, aus dem ein Wasserstrom sich ergiesst, am Original deutlicher als in der Abbildung», ἐνῷ τὰ τοιούτου σχήματος πλατύστομα καὶ ἄνευ βάσεως σκυφοειδῆ ἀγγεῖα οὐδέποτε χρησιμεύουσιν ὡς σύμβολα τῶν ἀπὸ ἀμφορέων ἢ προχοῶν ἐκχεόντων τὰ ῥεῖθρα καὶ συναπεικονιζομένων πάντοτε ποταμῶν. Ὅθεν κάλλιστα ποιῶν ὁ Studniczka ἀναγνωρίζει ὡς ὀρθὴν μόνον τὴν ὑπὸ τοῦ R. v. Schneider περιγραφὴν τῶν ἀντικειμένων ὡς *κωνικοῦ πίλου* καὶ *κορμοῦ δένδρου*.

Τὰ δὲ φαινομενικῶς μόνον κείμενα ὑπὸ τὴν ἑτέραν μορφὴν τοῦ εἰς τὸ βάθος

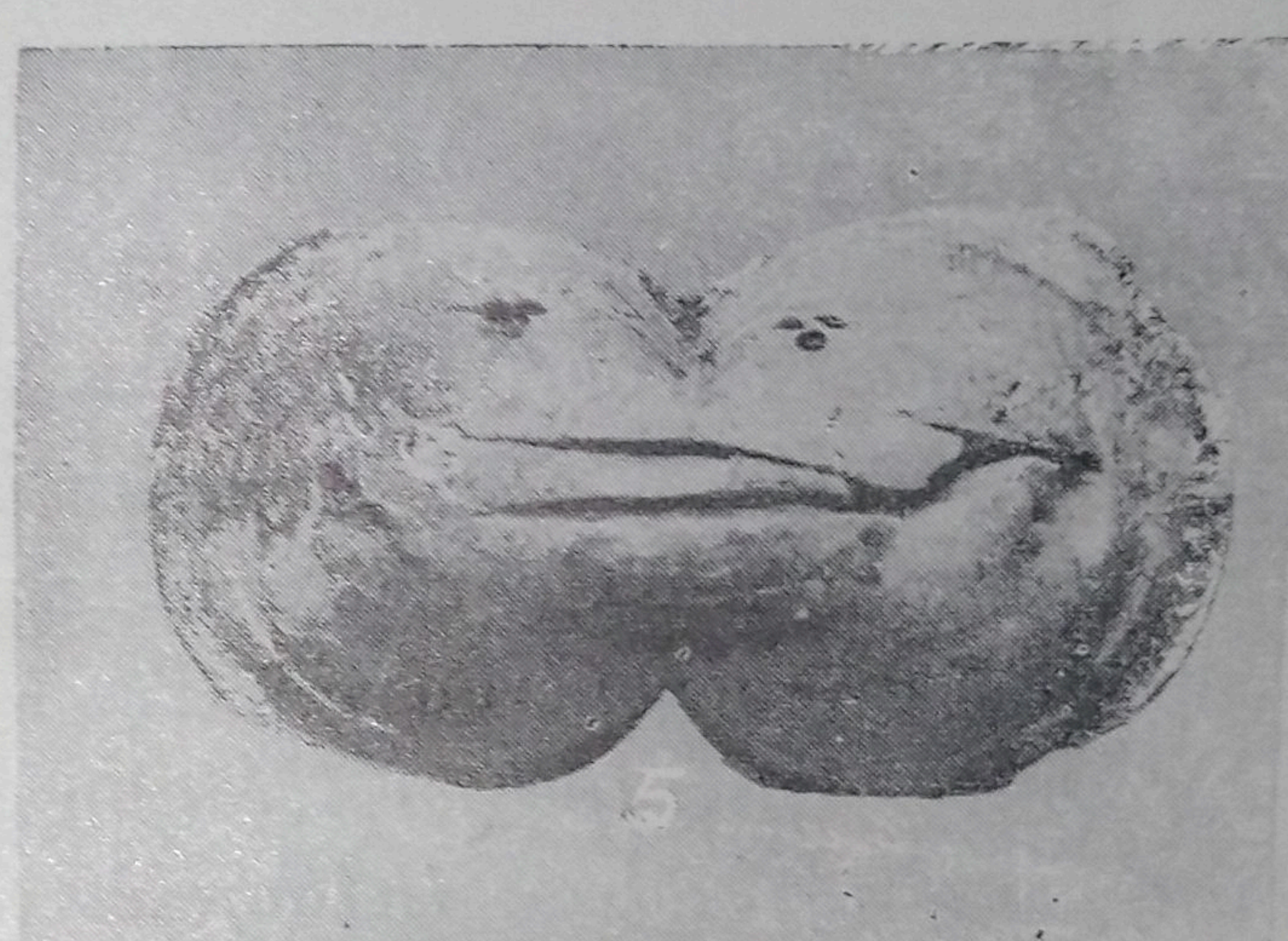
καὶ ὑψηλότερον καθημένου θεοῦ (ἀρ. 3) ἀντικείμενα, τὰ πράγματι ὅμως εὑρισκόμενα, ὡς οὐδεὶς παρετήρησε μέχρι τοῦδε, ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τοῦ βράχου, ἐφ᾽ ἧς κάθηται ὁ ἐν τῷ μέσῳ θεὸς (ἀρ. 2), περιεγράφησαν ἐπίσης διαφοροτρόπως μέχρι τοῦδε. Οὕτως οἱ μὲν R. v. Schneider καὶ Studniczka ὀρθῶς ἀναγνωρίζουσιν ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῶν «*σάκκον πλήρη, κλειστὸν εἰς τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος*» (..... zugebundene Sack), ἐνῷ ὁ Brückner μὴ δυνάμενος νὰ συμβιβάσῃ τὸν σάκκον πρὸς τοὺς ἥρωας Θησέα καὶ Πειρίθουν κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑκουσίως, ἵνα εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ διακρίνει ἁπλῶς «*τεμάχιον βράχου κωδωνόμορφον, ἐφ᾽ οὗ εὕρηται τεθειμένον βαθὺ πινάκιον* (Napf)», ἵνα οὕτως οἱ ἥρωες αὐτοῦ προσπεφυκότες καὶ αἰχμάλωτοι ἐπὶ τῶν βράχων τέρπωνται ἔχοντες παρ᾽ αὐτοῖς τὰ πρὸς πόσιν (ὕδωρ τῆς Λήθης) καὶ βρῶσιν ἐν ῞Αδου ἀπαιτούμενα (;): sitzen hier fest bei Wasser und Brod. Ὁ αὐτὸς ὅμως Brückner πάνυ ὀρθῶς περιγράφει μετὰ τοῦ R. v. Schneider

Εἰκ. 15.

Εἰκ. 16.

Εἰκ. 17.

τὸ δεύτερον τῶν μυστηριωδῶν τούτων ἀντικειμένων ὡς ἐπιμήκη ἀσπίδα (langer Schild), ἐνῷ ὁ Studniczka ἑπόμενος τῷ Hauser βλέπει παραδόξως «*στρωματόδεσμον περιεσχοινισμένον εἰς τὸ μέσον ὡς ἐπὶ τῶν ἀγγείων τῶν Φλυάκων*» [1] (ein in der Mitte umschnürtes στρωματόδεσμον wie es namentlich Phlyakenvasen darstellen). Τὴν παράδοξον ὅμως ὑπόθεσιν ταύτην, τὴν τόσον *ἄτοπον*, προκειμένου περὶ ἀναγλύφου τόσον σοβαρᾶς, θείας ἀληθῶς ἐκφράσεως, οἷον τὸ ἡμέτερον, ἠναγκάσθη προφανῶς ὁ Studniczka νὰ δεχθῇ παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς ὡραίας αὐτοῦ ἀνακαλύψεως, ὅτι οἱ τὰς γυναῖκας ἁρπάζοντες ἄνδρες τῶν ἄλλων πλακῶν εἶναι οἱ, οὓς καὶ ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ, Πελασγοί, δηλαδὴ οἱ κατὰ μῦθον καὶ ἐτυμολογίαν πελαργοί, πλάνητες καὶ *φερέοικοι* ὡς Ἀθίγγανοι, κατ᾽ ἀκολουθίαν συναποφέροντες πανταχοῦ κατὰ τὸν Studniczka τοὺς τὰ σκεύη, ἐνδύματα καὶ στρώματα αὐτῶν περιέχοντας σάκκους καὶ στρωματόδεσμα, πρᾶγμα ὅπερ εἶναι μὲν δυνατὸν προκειμένου περὶ *Φλυάκων*, παντελῶς ὅμως ἀδύνατον προκειμένου περὶ τόσον σοβαρᾶς τὴν ἔκφρασιν καὶ προέλευσιν ζῳφόρου!

[1] Baumeister, Denkmäler II, S. 820. — Furtwängler-Reichhold, Gr. Vasenmalerei II. Πίν. 110. — Baumgarten, Hellen. Kultur σ. 426 πίν. 349. Ἰδὲ κατωτέρω τὴν εἰκόνα ταύτην.

Οἱ *ἀπροκατάληπτοι* ὅμως ὀφθαλμοὶ οἱουδήποτε βλέπουσι σαφῶς τὰ σαφέστατα ὑπὸ δεξιωτάτου καλλιτέχνου δηλωθέντα, ὅτι δηλαδὴ πρόκειται πρῶτον μὲν περὶ ῥοπάλου ὀζώδους τεθιμένου παρὰ κωνικὸν πῖλον ἐξ οὗ ῥέει ῥυάκιον ὕδατος (Εἰκ. 15), δεύτερον δὲ (Εἰκ. 16) περὶ *σάκκου* ἐκ ῥαπτοῦ ὑφάσματος ἢ δέρματος — οὐχὶ ἀκόπου ἀσκοῦ! — πλήρους, κλειστοῦ ἰσχυρῶς καὶ κατακαθισμένου ἕνεκα τοῦ βάρους τῶν ἐν αὐτῷ ἀντικειμένων, ἅτινα οὔτε ὑγρὰ οὔτε ἀνώμαλον τὴν ἐπιφάνειαν ἔχοντα πράγματα δύνανται νὰ εἶναι, ἀλλ᾿ ἀσφαλῶς στερεὰ καὶ λεπτὰ ἀντικείμενα, ὡς οἱ δημητριακοὶ καρποί, σῖτος, κριθή, ἄλευρον καὶ εἴ τι τοιοῦτον. Τὸ δὲ τὸν σάκκον ἐν μέρει καλύπτον ἀντικείμενον βλέπει τις ὅτι εἶναι *μυκηναϊκὴ* τὸ σχῆμα ἀσπὶς τῶν προϊστορικῶν χρόνων (πρβλ. εἰκ. 17)[1] καὶ δὴ ἀκριβῶς ἐκείνη, ἣν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις διετήρησαν ὡς κοινὸν ἔμβλημα πάντες οἱ Βοιωτοί, ἐκ δὲ τῆς Ἀττικῆς μόνοι οἱ Σαλαμίνιοι, οὓς ὑπήγαγον τοῖς Ἀθηναίοις, μεθ᾿ ὧν συνῴκησαν ἔκτοτε, οἱ Φιλαῖος καὶ Εὐρυσάκης, ἐξ ὧν κατῆγε τὸ γένος ὁ κτίσας τὸ Μητρῷον τῆς Ἄγρας Κίμων (Töpffer, att. Gen. σ. 269).

Ἡ ἀπροσδόκητος ὅλως ἐπὶ μνημείου τοῦ Ε´ αἰῶνος π. Χ. παρουσία τῆς Μυκηναϊκῶν χρόνων Βοιωτικῆς ἀσπίδος ταύτης ὑπενθύμισέ μοι ὅτι κατὰ Στράβωνα (IX, 401) ἡ Βοιωτία ᾠκεῖτο τὸ πρῶτον μὲν ὑπὸ βαρβάρων Ἀόνων καὶ Τεμμίκων καὶ Λελέγων καὶ Ὑάντων. Εἶτα ἔσχον αὐτὴν οἱ μετὰ Κάδμου Φοίνικες, οἵτινες ἡγούμενοι τοῦ πλείστου τῶν Βοιωτῶν διεφύλαξαν τὴν ἀρχὴν μέχρι τῶν χρόνων τῶν Ἐπιγόνων, ὅτε ὑπὸ Θρᾳκῶν καὶ Πελασγῶν ἐκπεσόντες ἀπῆλθον εἰς Θεσσαλίαν, ἐξ ἧς ἀνέστρεψαν, ἀρχομένου τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Νικήσαντες δὲ τοὺς Μινύας τοῦ Ὀρχομενοῦ «*μετ᾿ ἐκείνων ἐξέβαλον τοὺς μὲν Πελασγοὺς εἰς Ἀθήνας, ἀφ᾿ ὧν ἐκλήθη μέρος τι τῆς πόλεως Πελασγικὸν (ᾤκησαν δὲ ὑπὸ τῷ Ὑμηττῷ)*».

Ἄρα οἱ Πελασγοὶ τῆς Ἄγρας ἦσαν, πρὶν ἢ ἔλθωσιν ὑπὸ τὸν Ὑμηττόν, συγκάτοικοι τῶν Μινυῶν τῆς Βοιωτίας τῶν μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐκβληθέντων ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν. Οὕτως ἀρχίζομεν νὰ ἐννοῶμεν τὴν ἐπὶ τῆς ἐξ Ἄγρας ζῳφόρου παρὰ τοὺς πατρίους θεοὺς τῶν Πελασγῶν τῆς Ἄγρας παράδοξον παρουσίαν τῆς Βοιωτικῆς μυκηναϊκῶν χρόνων ἀσπίδος.

β´) Ζεὺς ὁ Ὑμήττιος καὶ ὄμβριος.

Ἀλλὰ τίνες λοιπὸν οἱ προφανῶς θεοὶ οὗτοι, οἱ μεγαλοπρεπῶς ἠρέμα καὶ ὡς ἀναπαυόμενοι ἐπὶ κορυφῶν ὑψηλῶν ὀρέων καθήμενοι; Κατ᾿ ἐμὲ ὁ ἄνευ συμβόλων εἰς τὸ βάθος ἐπὶ ὑψηλοτάτου ὄρους καθήμενος (ἀρ. 3) καὶ ἀφ᾿ ὑψηλοῦ βλέπων πρὸς τοὺς ὄπισθεν τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ ὄρους ἐπίσης καθημένου θεοῦ οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἶναι ἢ «*Ζεὺς ὁ Ὑμήττιος*», ἤτοι ὁ θεὸς τοῦ ὄρους, ὑφ᾿ ὃ ᾠκίσθησαν οἱ τὰς κόρας τῶν Ἀθηναίων παρὰ τὴν Καλλιρρόην ἁρπάσαντες Πελασγοὶ τῆς ζῳφόρου, πρὸς οὕς, συντελοῦντας νῦν τὴν ἄδικον πρᾶξιν τῆς ἁρπαγῆς, βλέπει περίλυπος ὁ μέχρι τοῦδε προστάτης αὐτῶν μέγας Πελασγικὸς τοῦ Ὑμηττοῦ θεός. Τὰ δ᾿ ὑπ᾿ αὐτὸν σύμβολα τῆς ἀσπίδος καὶ σάκκου, εὑρισκόμενα ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τοῦ ὄρους, ἐφ᾿ οὗ κάθηται ὁ ἕτερος τῶν θεῶν, δέον πρὸς τοῦτον μᾶλλον ἢ τὸν Ὑμήττιον Δία νὰ σχετισθῶσι. Κατ᾿ ἐμὲ ὁ Ὑμήττιος οὗτος Ζεὺς ὡς μόνα

[1] ΔΕΝΑ, Τόμ. ΙΔ´, Πίναξ ΙΒ´ ἀσπὶς ἐλεφαντοδόντου ἐκ Μυκηνῶν.

χαρακτηριστικὰ ἔχει τὸ μέγα ὕψος καὶ τὴν εἰς βάθος θέσιν τοῦ ὄρους, ἐφ᾽ οὗ κάθηται, πρὸς δὲ τὴν προχόην, ἣν χρώματι μόνον πιθανῶς ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου δεδηλωμένην ἐκράτει — ὡς θὰ ἴδωμεν — μεταξὺ τῶν γονάτων αὐτοῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἰσχυρίζομαι κυρίως ἕνεκα τῶν ἑξῆς λόγων.

Ὁ Ζεύς, λατρευόμενος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμηττοῦ, εἶχεν ἐκεῖ κατὰ τὸν Παυσανίαν [1] ὡς «*Ὑμήττιος*» μὲν ἄγαλμα λατρείας ἐκ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὡς «*ὄμβριος*» δὲ βωμὸν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τὸ σχῆμα (ἴδε κατωτέρω). Ἄρα ἀρχικῶς ὁ Ὑμήττιος Ζεὺς τοῦ ὄρους, ἐξ οὗ καὶ μόνου φυσικῶς ἀρδεύεται καὶ ὑδρεύεται ἡ πόλις διὰ τῶν πρὸς τὸν Ἀρδηττὸν λόφων τῆς Ἄγρας καὶ τὴν Καλλιρρόην κρήνην κατερχομένων ὀμβρίων ὑδάτων τοῦ Ἰλισοῦ, ἦτο ἀρχικῶς *νάϊος* τὴν φύσιν, ἤτοι τῶν ὑδάτων θεός. Πρὸς ταῦτα συμφωνοῦσι λαμπρῶς αἱ παραστάσεις τριῶν ἀναγλύφων, εὑρεθέντων ὑπὸ τοῦ Α. Σκιᾶ, δύο μὲν ἐν αὐτῇ τῇ ὑπὸ τὸ Μητρῷον ἡμῶν κοίτῃ τῆς Καλλιρρόης, τοῦ δὲ τρίτου ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐρειπίοις τοῦ Μητρῴου. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς, κακῶς καὶ τὰ τρία ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος θεωρηθέντα ὡς ἀναφερόμενα πρὸς χθόνιόν τινα *Μειλίχιον* καὶ πρὸς τὸν Διόνυσον συγχεόμενον Δία.

1ον Ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν ἐκ τοῦ τέλους τοῦ Ε´ αἰῶνος [2], εἰκονίζον τὸν καὶ ἄλλως ὡς Πελασγικὸν ἐν Δωδώνῃ λατρευόμενον *Νάϊον* Δία (ἐπιγραφὴ αὐτοῦ: *[ὁ δεῖνα ἀν]έθηκεν Ναΐ[ωι Διΐ]*), ἤτοι τὸν ἄλλως *ὄμβριον* καλούμενον ὡς «*ἐν ὑδρηλοῖς χωρίοις λατρευόμενον*» (Σχολ. Ἰλιάδ. Π. 233), χωρίοις, ἐξ ὧν ἐκλήθησαν καὶ αἱ *ναϊάδες, ναΐδες, νηΐδες νύμφαι* τῶν ὑπὸ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων σχηματιζομένων ναμάτων τῶν κρηνῶν, πηγῶν, ποταμῶν, λιμνῶν καὶ λειμώνων. Πρὸ αὐτοῦ ἔχει τὸν μέγαν, πανάρχαιον ἐξ ἀργῶν λίθων βωμὸν τῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμηττοῦ παναρχαίας πάντως Πελασγικῆς λατρείας αὐτοῦ ὡς *ὀμβρίου*. Αὐτὸς δ᾽ ὁ θεὸς εἰκονίζεται ὑπὸ μορφὴν λατρευτικοῦ *ἀγάλματος* τοῦ Ε´ αἰῶνος π. Χ., ἤτοι Διὸς καθημένου ἐπὶ βράχου ὄρους (πρβλ. τὸ ἑπόμενον ἀνάγλυφον) μετὰ φιάλης ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ σκήπτρου ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Τοιοῦτον θὰ ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον, νεώτερον πάντως τοῦ παναρχαίου πελασγικοῦ βωμοῦ, *ἄγαλμα* τοῦ *Ὑμηττίου* Διός.

2ον Ὁμοίου ἀναγλύφου τοῦ Δ´ αἰῶνος τεμάχιον [3], εὑρεθὲν παρὰ τὸ δάπεδον τοῦ Μητρῴου τῆς Ἄγρας καὶ σῷζον τὸ κάτω μέρος τοῦ αὐτοῦ λατρευτικοῦ, ἐπὶ *βράχου* ὄρους καθημένου ἀγάλματος, ἔχοντος ὅμως πρὸ αὐτοῦ βωμὸν τετράγωνον, ἤτοι οὐχὶ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Πελασγικὸν ἐξ *ἀργῶν* λίθων βωμόν, ἀλλὰ τὸν πρὸ τοῦ νεωτέρου ἱεροῦ, ἐν ᾧ θὰ ἐσκέπετο πάντως τὸ *ἄγαλμα* τοῦ Ε´ αἰῶνος, τὸ ποιηθὲν ἴσως, ὅτε διεκοσμεῖτο, ἰδίως ὑπὸ Κίμωνος καὶ Περικλέους, ἡ Ἀττική.

3ον Μέγα καὶ διακοσμητικὸν ἴσως τῆς Καλλιρρόης κρήνης (ἰδὲ τὰς ἐπ᾽ αὐτοῦ παρὰ τὰς κεφαλὰς τοῦ Διὸς καὶ Ἡρακλέους βαθείας ὀπάς, διαμέτρου 0,009 μιᾶς

---

[1] I, 32, 1. *Ἀθηναίων δὲ τὰ ὄρη καὶ θεῶν ἀγάλματα ἔχει. Πεντέλησι μὲν Ἀθηνᾶς, ἐν Ὑμηττῷ δὲ ἄγαλμά ἐστιν Ὑμηττίου Διός· βωμοὶ δὲ καὶ Ὀμβρίου Διὸς καὶ Ἀπόλλωνος Προσοψίου.*

[2] Σκιᾶς: Ἀρχ. Ἐφημ. 1894 σ. 133 μεγάλη εἰκών.— Σβορώνου ΕΑΜ. πίν. CXXX, ἀρ. 1779.

[3] Σκιᾶς: Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἑταιρ. 1897 σ. 83. Πίν. Α´ εἰκ. Α.—Σβορώνου ΕΑΜ. Πίν. CXXX, 1781. — Καστριώτης, Γλυπτὰ Α´ 314, 1781.

ἑκατέρωθεν ἑκάστης κεφαλῆς) ἀνάγλυφον [1] ἐκ τοῦ τέλους τοῦ Δ΄ αἰῶνος π. Χ., εὑρεθὲν ἐν αὐτῇ τῇ πρὸ τῆς Καλλιρρόης κοίτῃ τοῦ ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ κατερχομένου Ἰλισοῦ, εἰκονίζον δέ, κατ᾽ ἐμέ, τὸν αὐτὸν *Ὑμήττιον ὄμβριον* καὶ *νάϊον* Δία, ὃν καὶ ἡ ζῳφόρος ἡμῶν. Τὸ ὀρθὸν τῆς ἑρμηνείας μου ταύτης καταφαίνεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ἐφ᾽ ἧς ὁ θεὸς κάθηται πελωρίας κερασφόρου κεφαλῆς τῆς ἐπιγεγραμμένης διὰ τοῦ ὀνόματος ΑΧΕΛΩΙΟΣ, ἤτοι τοῦ κατ᾽ ἐξοχὴν θεοῦ τῶν ποταμίων ὀμβριογενῶν ὑδάτων, τοῦ καὶ ἱερὸν ἔχοντος ἐν αὐτῇ τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ (Πλάτωνος *Φαῖδρος* 230, Β). Δεύτερον δὲ ἐκ τῆς προχόης, ἣν κρατεῖ ὁ θεὸς δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν γονάτων ἔχων παρ᾽ αὐτῷ ἱσταμένην θεάν τινα τῆς ἐκ τῶν ὄμβρων εὐφορίας τῆς γῆς *(Ἀνησιδώραν;)*, φέρουσαν τῇ ἀριστερᾷ τὸ χαρακτηριστικὸν μέγα ζείδωρον πλουτώνειον κέρας τοῦ ἐκ τῆς διὰ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων γονιμοποιήσεως τῆς γῆς γινομένου Πλούτου τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τῆς προχόης αὐτοῦ ταύτης ἔρχονται νὰ ὑδρευθῶσι, προχόην ἐπίσης ἐν τῇ δεξιᾷ φέροντες, ὁ Ἑρμῆς καὶ Ἡρακλῆς, ἤτοι οἱ θεοί, οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὰ πράγματι ἐκ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ Ἰλισοῦ διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄνω Ὑμηττοῦ ὑδραγωγείων καὶ τοῦ ῥεύματος τοῦ Ἰλισοῦ ὑδρευόμενα καὶ ἀρδευόμενα κύρια μέρη τοῦ ἄστεως καὶ τῶν προαστείων, ἤτοι τὴν *ἀγορὰν τοῦ ἄστεως* (Ἑρμῆς Ἀγοραῖος), πρὸς ἣν ἔφερεν ὕδωρ ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ ὑδραγωγεῖον Πεισιστράτου καὶ τὸ *Κυνόσαργες*, προάστειον ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους, τὸ ἐκ τῆς Καλλιρρόης καὶ τοῦ Ἰλισοῦ ὑδρευόμενον καὶ ἀρδευόμενον. Ὁ τρόπος, δι᾽ οὗ ὁ Ζεὺς τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἔχει ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας μετὰ τοῦ ἀγγείου ἐπὶ τῶν γονάτων, ὅμοιος πρὸς τὸν ἔχοντα αὐτὰς μεταξὺ τῶν γονάτων Ὑμήττιον Δία τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, ἐνισχύει ἔτι μᾶλλον τὴν ἑρμηνείαν ἡμῶν καὶ καθιστᾷ πιθανωτάτην τὴν σκέψιν, ὅτι καὶ οὗτος θὰ ἐκράτει χρώματι μόνον (;) δεδηλωμένην προχόην, σύμβολον τῶν ἐξ ὕψους προχεομένων ὀμβρίων ὑδάτων τοῦ ὀμβρίου Διός.

γ΄) *Ἥφαιστος ὁ τοῦ Ἡφαίστου τόπου κυλλὸς θεός.— Κυλλοῦ πήρα ἡ Καλλίρρους πηγὴ (νῦν Καλοποῦλα).— Κεφάλου Κίλλεια ῥοοκρήνη (νῦν Κριοῦ κεφαλή).— Οἴα ἡ Παλλάδος λουτρῶν ἀρυκρήνη (νῦν Ἁγίασμα).*

Κύριον καὶ βέβαιον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐπὶ χαμηλοτέρας καὶ πρὸς ἡμᾶς πλησιεστέρας τῆς τοῦ Ὑμηττοῦ κορυφῆς ὄρους καθημένου πρὸς δεξιὰ θεοῦ τῆς πλακὸς **Ε** (ἀρ. 2) εἶναι ὁ μυστηριώδης καὶ τόσον δυσνόητος κωνικὸς πῖλος, ἐξ οὗ (Εἰκ. 15) πράγματι ῥέει ὕδωρ πηγῆς! Τὸ παράδοξον σύμβολον τοῦτο καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι Ἥφαιστος ὁ προστάτης θεὸς τῆς Λήμνου, ἐξ ἧς ὡρμήθησαν οἱ τὰς ἐν Βραυρῶνι Ἀθηναίας γυναῖκας ἁρπάσαντες Πελασγοὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, ἦτο κυλλὸς (χωλὸς) — διὸ καὶ *Κυλλοποδίων* (Ὁμήρ. *Ἰλ.*, Σ 371, Υ 270, Φ 331), *χωλεύων* (*Ἰλιάδ.* Σ 411), *ἠπεδανὸς* (*Ὀδ.* Θ 311), *ῥικνὸς πόδας* (*Ὕμν. Ἀπολλ.* 317), *χαλαίπους* (Νικάνδ. *Θηρ.* 458) καὶ *ὑπόχωλος* ἐκαλεῖτο [2] — ἔφερεν εἰς τὴν μνήμην μου

[1] Σκιᾶς: Ἀρχ. Ἐφημ. 1894. Πίν. 7 (σελ. 137 κ. ἑξ.— Σβορῶνος ΕΑΜ. Πίν. CXXXI).
[2] Ἴδε Preller-Robert, Gr. Myth. σ. 175.— Grüppe, Gr. Myth. II, 1306, 1.

ὅτι ἡ τῆς Καισαριανῆς διασημοτάτη καὶ πρωτίστη τῶν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ δύο ἢ τριῶν πηγῶν ἐκαλεῖτο παραδόξως **κυλλοῦ πήρα**, δηλαδὴ ἡ *σακκοῦλα*, τὸ *σακκίδιον* ἢ *βαλλάντιον τοῦ χωλοῦ!* Ἐπειδὴ δὲ ὡς πρόχειρον σακκοῦλαν χρησιμοποιοῦσι καὶ νῦν, ὡς τὸ πάλαι, συνηθέστατα οἱ ἁπλοῖ, ὡς ὁ χαλκεὺς Ἥφαιστος, ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ἡμῶν τοὺς κωνικοὺς ὡς ὁ τοῦ Ἡφαίστου πίλους *(φέσια, σκούφους)* αὐτῶν, ἐσκέφθην ὅτι ἴσως «*κυλλοῦ πήρα*» εἶναι ἀρχαῖόν τι δημῶδες—ἀλλ' ἱερόν, ὥστε νὰ εἰκονίζηται ἐπὶ ζῳφόρου— ὄνομα μυστικῆς τινος πηγῆς τοῦ *κυλλοῦ* θεοῦ, Ἡφαίστου ἢ Κυλλοποδίονος, τοῦ ἀκριβῶς κύριον χαρακτηριστικὸν ἔχοντος κωνικὸν πῖλον ἀπαράλλακτον πρὸς ἐκεῖνον, ἐξ οὗ βλέπομεν παραδόξως ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν ῥέον ὕδωρ πηγῆς ἀφθόνου. Ἡ λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν πολλῶν χωρίων [1] τῶν εἰς τὴν *Κύλλου* ἢ *Κυλλοῦ πήραν* ἀναφερομένων, ὡς καὶ ἡ μελέτη τῆς πλουσίας περὶ αὐτῆς νεωτέρας φιλολογίας [2] καὶ ἡ ἐπιτόπιος σπουδὴ αὐτῆς ταύτης τῆς πηγῆς ἐβεβαίωσαν λαμπρῶς τὴν ὑπόθεσίν μου ταύτην, ὡς λεπτομερῶς θέλω ἐκθέσει ἐν τῷ παραρτήματι τῆς παρούσης μελέτης, τῷ τυπωθησομένῳ ἐν τῷ πρὸς τιμὴν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Γ. Χατζιδάκι ἐκδοθησομένῳ λίαν προσεχῶς τόμῳ. Ἐνταῦθα ἀρκοῦμαι σημειῶν ὅτι ἡ *Κυλλοῦ πήρα* ἦτο κατὰ τὰς εἰς αὐτὴν ἀναφερομένας ἀρχικῶς μαρτυρίας «*πηγὴ ἢ κρήνη ἢ ὄρος*» «*τόπος, χωρίον δασύ, ἐπηρεφὲς*» «*τῆς Ἀττικῆς*» «*ἐν Ἀττικῇ*» «*Ἀθήνησι*» «*πρὸς τῷ Ὑμηττῷ*», «*χωρίον, ἐν ᾧ ἱερὸν Ἀφροδίτης καὶ κρήνη*», ἐξ ἧς «*τὰς στερίφας φασὶ πίνειν γυναῖκας, ἵνα συλλαμβάνωσι*» καὶ «*αἱ πιοῦσαι εὐτοκοῦσι καὶ αἱ ἄγονοι γόνιμοι γίνονται*»· «*αἱ στερίφαι συλλαμβάνουσι*»!

Τοιαύτας δ' ἀκριβῶς θαυμαστὰς ἰδιότητας ἀποδίδει καὶ νῦν ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν πρὸς ἣν ἡ Κυλλοῦ πήρα ταυτίζεται ὑψηλοτέραν πηγὴν τοῦ ὄρους τῆς μονῆς Καισαριανῆς τοῦ Ὑμηττοῦ, τὴν *Καλλοποῦλαν* νῦν καλουμένην [3], ἧς, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰ ὕδατα διὰ μὲν τοῦ λεγομένου Ἠριδανοῦ ποταμοῦ ἢ ῥύακος κατέρχονται πρὸς τὴν ἐννεάκρουνον Καλλιρρόην τῶν Πελασγῶν τῆς Ἄγρας τοῦ Ἰλι-

---

[1] Κρατῖνος καὶ Ἀριστοφάνης παρ' Ἡρωδιανῷ (Lenz) I, 157, 17, II, 3, 28. 534, 3. 918, 2. Σουίδας ἐν λ. *κυλλὸς καὶ κυλλοῦ πήρα*.—Ἡσύχιος καὶ Φώτιος ἐν λ. *Κύλλου πήρα καὶ Κίλλεια*.— Παροιμιογράφοι, *Μακαρ.* V, 41. Append. Vat. II, 28, 281.

[2] Leake, On the demi of Attica σ. 8. — Λ. Ρὸς (ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἰατρὸν Ι. Βοῦρον) Περὶ τοῦ κατὰ τὴν Καισαριανὴν ἢ Κύλλου Πήραν ὕδατος: Περιοδικὸν *Ἀσκληπιὸς* 1837 Τόμ. Β' σ. 18-20. — Κ. Πιτάκης: *Ἀρχ. Ἐφημερὶς* 1840 σ. 299. — Δ. Σ., Περὶ τῆς Καλλιοπήρας πηγῆς: Ἐφημερὶς *Αἰὼν* 1856, 16 Δεκεμβρ. ἀρ. 1584. — Σ. Λ. Ἡ Κυλλοῦ πήρα ἐν τῷ Ὑμηττῷ: *Ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν* (=μαθητῶν) τόμ. 10ος (1862) σ. 1967. — Δ. Πανταζῆ, Ἡ παρὰ τῇ Καισαριανῇ κρήνη Κυλλοῦ Πήρα (νῦν Καλοποῦλα): *Ἐφημερὶς τῶν φιλομαθῶν* τόμ. 15ος (1867) σ. 634 σελ. 1249-1252. — *Νέα Ἑπτάλοφος* (Κωνσταντινουπόλεως) τόμ. Γ' σ. 189/190. — Γ. Λαμπάκης, Ἡ μονὴ Καισαριανῆς ὑπὸ Ἀρχαιολογικὴν καὶ Χριστιανικὴν ἔποψιν: *Παρνασσὸς* τόμ. Ε' (1881) σ. 645-658. — Τοῦ αὐτοῦ ἡ μονὴ Καισαριανῆς καὶ ἡ Κυλλοῦ Πήρα τῶν ἀρχαίων: *Δελτίον Ἑβδομάδος* ἀρ. 11 καὶ 12 (1884). — Milchhöfer, Karten in Attika, Heft II (1883) σ. 24.— [Δ. Καμπούρογλου] Ἡ Καλοποῦλα: *Ἑβδομὰς* 1885 σ. 395. — Τοῦ αὐτοῦ Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τόμ. Β' (1890) σ. 196 κέξ.—E. Curtius, Die Stadtgesch. von Athen (1891) σ. 3.—Grüppe, Griech. Myth. II (1906) σ. 1312.

[3] Milchhöfer, Karten im Attica, Heft II, σ. 24.

σοῦ, τὴν προφανῶς, ἐξ αὐτῶν ἀντλοῦσαν τὴν ὁμοίως *πρὸς τὰ γαμικὰ αἰσίαν* εὐτοκίας δύναμιν αὐτῆς[1], διὰ δὲ μεσαιωνικοῦ ὑδραγωγείου — σχηματίζοντος νῦν τὸ πρὸς αὐτὴν ἐκ τῆς Καισαριανῆς *μονοπάτι* — ἐφέροντο πρὸς αὐτὴν τὴν μονήν.

Ἡ *Καλλοποῦλα* Κυλλοῦ πήρα πηγὴ αὕτη δὲν πρέπει νὰ ταυτίζηται πρὸς τὴν πλουσιωτέραν, διαυγεστέραν καὶ ψυχροτέραν πηγὴν τῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς ἐξ ἀρχαίας κεφαλῆς κριοῦ ῥεούσης ῥοοκρήνης τῆς Καισαριανῆς, ἧς ἔψαλε θαυμασίως ὁ Ὀβίδιος (Artis amatoriae III, 687 κέξ) τὸ ἐράσμιον τοπίον ἀκριβέστατα, βεβαίως ἐξ αὐτοψίας καὶ δὴ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς αὐτοῦ γράψας τοὺς ὡραίους ὅσον καὶ φωτογραφικοὺς τὴν ἀκρίβειαν στίχους:

> Est prope purpureos collis florentis Hymetti
> Fons sacer et viridi caespite mollis humus:
> Silva nemus non alta facit. Tegit arbutus herbam:
> Ros maris et lauri nigraque myrtus olent:
> Nec densum foliis buxum fragilesque myricae,
> Nec tenues cytisi cultaque pinus abest.
> Lenibus inpulsae zephyris auraque salubri
> Tot generum frondes herbaque summa tremit.

Παρὰ τὴν κρήνην ταύτην ἤρχετο πρὸς ἀνάπαυσιν ὁ μυθολογικὸς κυνηγὸς τοῦ Ὑμηττοῦ ἥρως Κέφαλος —

> Grata quies Cephalo, famulis canibusque relictis
> Lassus in hac iuvenis saepe resedit humo.—

Κέφαλος ὁ ὡραῖος νεαρὸς σύζυγος τῆς περικαλλοῦς βασιλοπούλας τῶν Ἀθηνῶν καὶ θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως Πρόκριδος (πρβλ. εἰκ. 18)[2], ἣν κατασκοπεύουσαν αὐτὸν ἐνταῦθα ἐξ ἀδίκου ζηλοτυπίας καὶ ἐν τοῖς πέριξ θάμνοις πρὸς τοῦτο κρυπτομένην φονεύει ἀκουσίως ἐκλαβὼν αὐτὴν ὡς θηρίον[3], θάπτει δ' ἔπειτα πολυτελῶς, κηδευόντων αὐτὴν τῶν θεῶν *Ὕπνου καὶ Θανάτου* (Εἰκ. 19)[4].

Ἡ πρὸς τὸν Κέφαλον — τὸν κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἰδίως τοῦ Ὑμηττοῦ *κυνηγόν*, ἐξ οὗ πηγάζει κατ' ἐμὲ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς ὡς «*τοῦ Κυνηγοῦ*» τοῦ τόπου τῆς παρακειμένης τῇ Καισαριανῇ ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ μονῆς «*Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου*» ἢ «*Μονῆς τῶν Φιλοσόφων*»[5] — σύνδεσις τῆς ἱερᾶς πηγῆς τῆς Καισαριανῆς ταύτης σχετίζεται, νομίζω, καὶ πρὸς τὸ ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, ἐπίσημον, οὐχὶ δ' ὡς τὸ *Κυλλοῦ πήρα* δημῶδες, καὶ κυρίως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις

---

[1] Θουκυδ. II, 15.—Ἁρποκρατίων Ἡσύχιος, καὶ Φώτιος ἐν λ. *Λουτροφόρος*.—Πολυδ. III, 43.

[2] ΔΕΝΑ Τόμ. XVII, σ. 233 Πίν. X 3. Ἐπίχρυσον ἀργυροῦν κάτοπτρον ἐκ Τάραντος εἰκονίζον ἐρωτικὴν συνέντευξιν Κεφάλου καὶ Πρόκριδος.

[3] Ἴδε ΔΕΝΑ. Τόμ. XVI.

[4] Αὐτόθι σ. 240 Πίν. X, 4. Λήκυθος ἀττικὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου.

[5] Ἴδε τὸ πρὸς τιμὴν τοῦ Γ. Χατζιδάκι Παράρτημα τῆς παρούσης μελέτης.

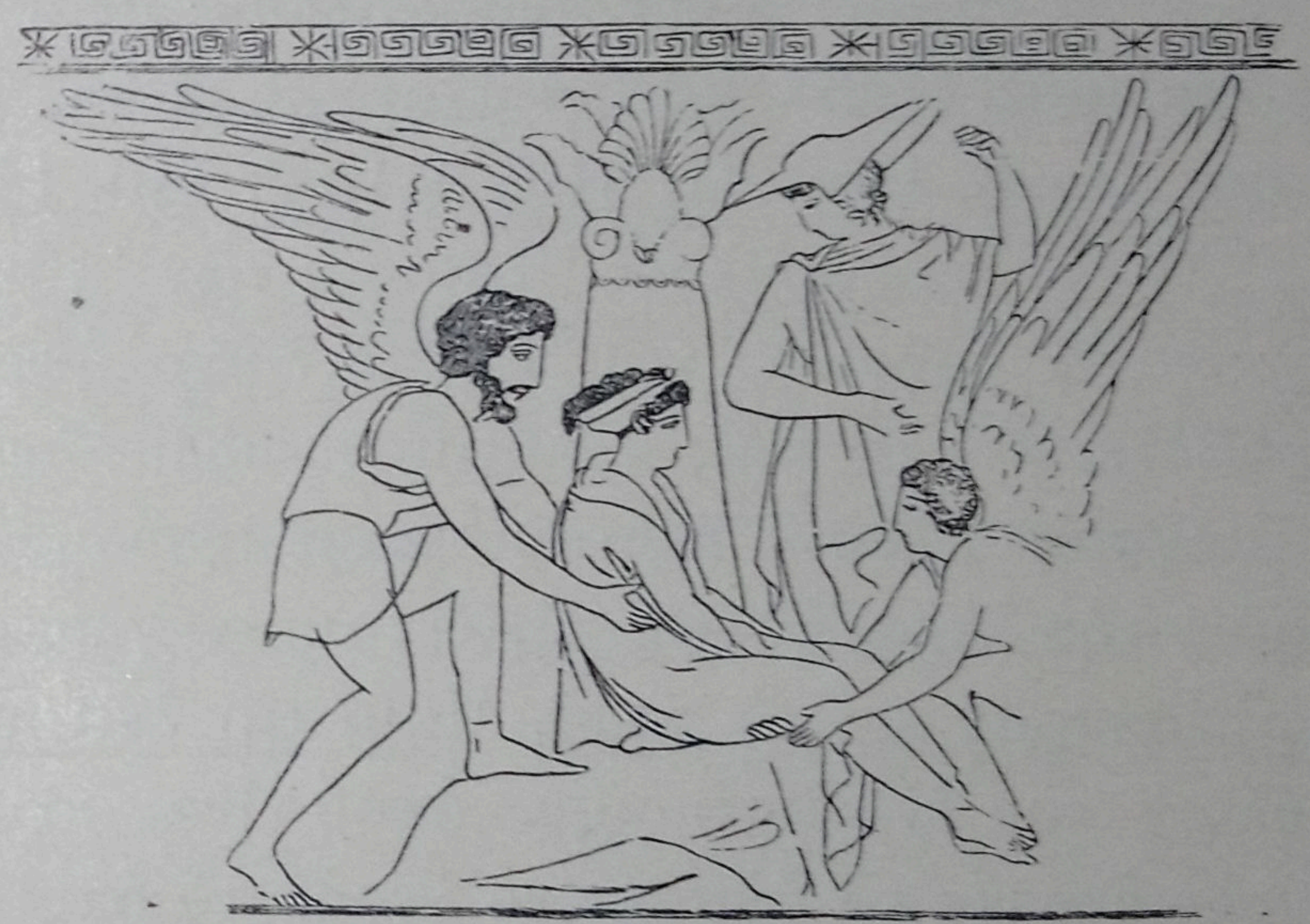
κωμικοῖς ἐν χρήσει ὄνομα τῆς κρήνης ταύτης, τῆς ἀτόπως πρὸς ἄλλην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγχεομένης.

Ἀληθῶς οἱ τῆς *Κυλλοῦ πήρας* μνημονεύοντες ἀρχαῖοι λέγουσιν (Ἡσύχιος ἐν λ. *Κίλλεια* καὶ Ἡρωδιαν. Lenz II, 534. 3) ὅτι «***Κίλλεια*** ἐκαλεῖτο *ἡ πηγὴ ἢ κρήνη ἢ ὄρος τῆς Ἀττικῆς χωρίον δασύ, ὅπερ διαφόρως προσαγορεύουσιν οἱ μὲν* ***Κάλλιον*** (Φώτιος ***καλιάν***), *οἱ δὲ Κύλιαν, ἄλλοι* ***Κύλλου πήραν***» «*Κρατῖνος δὲ ἐν Μαλθακοῖς* ***Καλλίαν*** *αὐτήν φασι (τὴν κρήνην Κυλλοῦ Πήραν)*.—(Σουΐδας καὶ Φώτιος ἐν λ. Κυλλοῦ Πήραν) «***Κίλλεια***· *πρὸς τὸ Ὑμηττῷ δασὺ* (ὑπον. *χωρίον*), *οἱ δὲ κρήνην*» (Φώτιος ἐν λ. *Κίλλεια*).

Ἡ σύγχυσις αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πράγματι πρόκειται οὐχὶ περὶ μιᾶς, ἀλλ', ὡς πάντες σχεδὸν οἱ τοπογράφοι ἐσημείωσαν ἤδη, περὶ δύο ἢ μᾶλλον τριῶν παρακειμένων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Καισαριανῆς πηγῶν, ὧν δύο

Εἰκ. 18.

Εἰκ. 19.

μὲν σχηματίζουσι ῥυάκια εἰς ῥοοκρήνας (Laufbrunnen) καταλήγοντα, ἡ δὲ τρίτη μόνον τεχνητὴν *ἀρυκρήνην* (Schöpfbrunnen). Ἡ τελευταία ἀρυκρήνη αὕτη εἶναι τὸ ἀμέσως ὑπὲρ τὴν Καισαριανὴν εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν κείμενον **Ἁγίασμα,** πανάρχαιον, βαθύ, καὶ τετράγωνον ἐν τῷ βράχῳ ὑπὸ Πελασγικῆς πάντως χειρὸς ἀνορυχθὲν ἱερὸν *φρέαρ* ἢ ***κολυμβήθρα,*** ἧς τὸ ἐκ τοῦ βάθους ἀναβλύζον, οὐδέποτε δὲ ἐκχεόμενον ὕδωρ, τὸ παντελῶς ἄσχετον πρὸς τὸ παραρρέον ῥυάκιον, σχηματίζει ἱερὰν καὶ νῦν ἀρυκρήνην *(Ἁγίασμα)*, νῦν μὲν τοὐλάχιστον ἀπὸ πέντε αἰώνων ὑπὸ χριστιανικοῦ ἀψιδωτοῦ σηκοῦ σκεπομένην, τὸ πάλαι δὲ — ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω — ὑπὸ στέγην τελοῦν, φερομένην ὑπὸ τεσσάρων ἱερῶν κιόνων.

Ἡ ἀρυκρήνη αὕτη εἶναι ἐκείνη, ἧς νῦν τὸ ὕδωρ πίνεται οὐχί, ὡς τὸ τῆς Κυλλοῦ πήρας, ὑπὸ τῶν ἐπιθυμούντων νὰ τύχωσιν εὐτοκίας καὶ εὐτεκνίας στερίφων γυναικῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐφιεμένων θεραπείας ἀπὸ παντοίων ἀσθενειῶν, ὡς ἀπό τινος κολυμβήθρας τῆς *Βηθεσδὰ (=οἴκου χάριτος)* ἢ τοῦ Σιλωὰμ *(=τοῦ ἀπεσταλμένου)* τῶν Ἑβραίων, μάλιστα δὲ ὑπὸ ἀσθενῶν τοὺς πόδας, ἤτοι ὁμοιοπαθῶν τοῦ ἀτροφικοὺς

ἔχοντος τοὺς πόδας Κυλλοποδίονος καὶ τοῦ ἐνταῦθα, ὡς θὰ ἴδωμεν, πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀνιάτου ἕλκους τοῦ ποδὸς αὐτοῦ ἐλθόντος Κενταύρου Χείρωνος.

Ἔχει δὲ οὐχὶ πάντοτε τὴν δύναμιν ταύτην νῦν ἡ ἀρυκρήνη τοῦ Ἁγιάσματος, ἀλλὰ μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ δὴ τὴν ἡμέραν τῆς *Ἀναλήψεως*, ἑορτὴν τῆς Καισαριανῆς, τεσσαρακοστὴν δὲ καὶ τελευταίαν ἡμέραν τῆς *Λαμπρᾶς* τῶν νέων ἡμῶν χριστιανικῶν μυστηρίων, ὅτε περιστερὰ ἐξ ὕψους κατερχομένη, ὡς ὁ πτερωτὸς *ἄγγελος Κυρίου* τῆς περιφήμου κρήνης Βηθεσδά, ταράσσει τὸ ὕδωρ τινάζουσα τὰ πτερά. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην ὡς «*ὁ πρῶτος ἐμβὰς*» ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῆς Βηθεσδά, *μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος ὑγιὴς ἐγίνετο, ᾧ δήποτε κατείχετο νοσήματι*»,[1] οὕτω καὶ νῦν «*τρέχουν ὅλοι ποῖος νὰ πρωτοπάρῃ νερὸ διὰ νὰ πιῇ ἢ διὰ νὰ πλύνῃ τὸ πάσχον μέρος*[2].

---

[1] Ἰωάνν. Ε', 1-15. *Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ* (δηλ. *πύλῃ*) *κολυμβήθρα, ἡ ἐπιλεγομένη Ἑβραϊστὶ Βηθεσδὰ* (= οἶκος χάριτος, εὐεργεσίας), *πέντε στοὰς ἔχουσα. Ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν* (παραλύτων, κουλῶν), *ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν κατέβαινεν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ. Ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος ὑγιὴς ἐγίνετο, ᾧ δήποτε κατείχετο νοσήματι*. Πρβλ. καὶ τὰ περὶ τῆς ἐπίσης ἐν Ἱερουσαλὴμ ἰαματικῆς κολυμβήθρας τοῦ Σιλωὰμ Ἰωσήπ. Ἰουδ. Πολ. II, 340-341, V, 140, 145, 252, 505 Εὐαγ. κατὰ Ἰωάνν. 9.7.

[2] Δ. Καμπούρογλους, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Β', σ. 195. Ὁμιλῶν ὁ Κ. περὶ τῆς μεγίστης παρὰ Τούρκοις καὶ Ἕλλησιν ὑπολήψεως τῆς Καισαριανῆς ὡς θεραπευτικοῦ Ἁγιάσματος, παραθέτει καὶ τὸ ἑξῆς πολύτιμον *παραμύθιον*, διασωθὲν ὑπὸ τῆς τόσας ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας τῇ λαογραφίᾳ τῶν Ἀθηνῶν παρασχούσης πολυτίμου μητρὸς αὐτοῦ: «Εἰς τὰς 40 τῆς Λαμ»πρᾶς, τῆς Ἀναλήψεως, ἐγίνετο πανηγῦρι εἰς τὴν Συριανὴ καὶ ἐπήγαιναν πολλαὶ οἰκογένειαι »ἀφ' ἑσπέρας καὶ τὸ πρωΐ. Μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐπήγαιναν εἰς ἕνα ὕψωμα ἔξω ἀπὸ τὸ περι»αύλιον τοῦ Μοναστηρίου, ὁποῦ εἶναι κτισμένη μία ἐκκλησοῦλα (τὸ Ἁγίασμα), καὶ μέσα εἰς »αὐτὴν ἔτρεχε τὸ ἁγιασμένο νερό, τὸ ὁποῖον δὲν ἔτρεχε ἄλλην ἡμέρα παρὰ μόνον τῆς Ἀνα»λήψεως. Τότε ἐκατέβαινε καὶ μία περιστερὰ καὶ ἐτίναζε τὰ πτερά της καὶ τότε ἔτρεχαν ὅλοι »ποῖος νὰ πρωτοπάρῃ νερὸ διὰ νὰ πιῇ ἢ διὰ νὰ πλύνῃ τὸ πάσχον μέρος. Ἡ Συριανὴ εἶχε »μεγάλην ὑπόληψιν, διὰ τοῦτο, ὅταν ἀσθενοῦσαν ἢ ἔπασχαν ἀπὸ τίποτε, ἔταζαν στὴν Χρυσο»συργιανιώτισσα νὰ πᾶνε πεζοὶ στὴ χάρη της, νὰ λειτουργήσουν καὶ νὰ πᾶνε μιὰ λαμπάδα ἴσα »μὲ αὐτούς. Ἦτο μία Τούρκισσα πολὺ ὡραία, ἀλλὰ κἄτι εἶχε στὰ πόδια της, καὶ ὅσα γιατρικὰ »ἔκαμε ἐστάθη ἀδύνατον νὰ γιατρευθῇ· ἐπαραπονέθη σὲ μία φιλενάδα της χριστιανὴ καὶ »τῆς εἶπε· «τί νὰ κάνω, ζάβαλι γειτόνισσα (διότι τὲς χριστιανὲς τῆς ἔλεγαν γειτόνισσαις), μὲ »τοῦτο τὸ κακό! νὰ μὴ μπορῶ καὶ 'γὼ νὰ 'δῶ τὴ γιατρειά μου; Ἡ χριστιανὴ ἐτόλμησε νὰ »τῆς εἴπῃ. — Δὲν πᾶς στὴ Χρυσοσυργιανιώτισσα τῆς Ἀναλήψεως νὰ πάρῃς ἁγίασμα νὰ ἀλεί»ψῃς τὰ πόδια σου νὰ γιατρευτῇς; — Πωπὼ νὰ μὴν τἀκούσῃ ὁ ἀγᾶς καὶ μὲ σκοτώσῃ (γιατὶ ὁ »ἄντρας της ἤτανε χριστιανομάχος). — Τί νὰ σοῦ κάμω λοιπόν! τῆς εἶπε ἡ γειτόνισσα καὶ »ἔφυγε. Τὴν νύκτα ἡ Τούρκισσα εἶδε στὸν ὕπνο της μία γυναῖκα ὁλόχρυση, ποῦ ἔλαμπε καὶ »ἐπῆγε καὶ τὴν ἐχάϊδεψε καὶ τῆς εἶπε· — Τ' ἔχεις καὶ λυπᾶσαι; — Τί νἄχω! τὸ καὶ τό... Τότε »τῆς εἶπε ἡ γυναῖκα· — Ἔλα στὸ σπίτι μου νὰ σάλείψω μὲ τὰ δάκρυά μου νὰ γιατρευθῇς· »Ξυπνάει ἡ Τούρκισσα κατατρομαγμένη. Τῆς λέγει ὁ ἀγᾶς της· — Τί ἔχεις; — Τίποτα, ἀγᾶ μου. »— Πῶς τίποτα; ἐσὺ ἐφώναζες στὸ ὕπνο σου. — Θὰ στὸ 'πῶ, ἀγᾶ μου, μόνε νὰ μὴ μὲ μαλώσῃς· »— Πές το καὶ δὲ σὲ μαλώνω. Καὶ τοῦ εἶπε τὸ ὄνειρο καὶ τὴν ἐξήγησι ποῦ τοὔδινε χωρὶς νὰ »μαρτυρήσῃ τὴν γειτόνισσα. Τότε ὁ ἀγᾶς τῆς εἶπε. — Πήγαινε νὰ δοκιμάσῃς καὶ τοῦτο τὸ »γιατρικό. Τότες αὐτὴ ἐπαράγγειλε μία μεγάλη λαμπάδα καὶ ἐφώναξε τὴν φιλενάδα της καὶ »ἐπῆγε πεζὴ ἀνήμερα τῆς Ἀναλήψεως, πῆρε ἁγίασμα, ἔπλυνε τὰ πόδια της καὶ ἐγιατρεύθη».

Τῶν δὲ δύο *ῥοοκρηνῶν* ἡ συλλήψεως καὶ εὐτεκνίας μόνη ἔχουσα νῦν δύναμιν, ὡς ἄλλη *Κυλλοῦ πήρα* ἢ *Καλλιρρόη* τῶν ἀρχαίων, εἶναι οὐχὶ ἡ ἀμέσως ἀνωτέρω τῆς κολυμβήθρας τοῦ Ἁγιάσματος ἐκβλύζουσα (ὕψ. 329 μ.) πηγή, ἡ διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς μονῆς κεφαλῆς κριοῦ (τουρκιστὶ *κὸτς-μπασὶ*) ἐκρέουσα (ὕψ. 350 μ.) κρήνη ἀρίστου ψυχροῦ καὶ διαυγεστάτου ὕδατος, ἣν ἔψαλλεν ὁ Ὀβίδιος, ἀλλ' ἄλλη τις ΝΑ πλησιέστατα τῆς μονῆς καὶ ὑψηλότερον (411 μ.) ἀναβλύζουσα ἐκ χαράδρας, *Καλλοποῦλα* (καὶ Γαλλοποῦλα) δὲ νῦν καλουμένη, ἧς καὶ μόνης τὸ ὕδωρ — ὡς ὀρθότατα πολλάκις ἐτόνισεν πρῶτος ὁ κ. Καμπούρογλους — λέγεται «*συντελεστικὸν πάντοτε εἰς εὐτεκνίαν*». «Τῆς πηγῆς ταύτης, προσθέτει ὁ αὐτός, ῥεούσης σήμερον ἐν μεταγενεστέρᾳ δεξαμενῇ, *λίαν συνεχῶς ἐποιοῦντο χρῆσιν αἱ Ἀτθίδες. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως ἀπεσύροντο ἐκεῖ μετὰ μεσημβρίαν μόναι αἱ γυναῖκες· τιμητικὴν δὲ θέσιν ἔχουσαι αἱ μελλόνυμφοι καὶ αἱ νεόνυμφοι ᾖδον ὡρισμένον ᾆσμα, μὴ περισωθὲν ἀτυχῶς, οὗτινος ἐπῳδὸς ἦτο ἡ ἑξῆς·*

Τῆς Καλλοπούλας τὸ νερὸ λένε πῶς ἔχει βδέλλαις
μὰ 'κεῖνο βδέλλαις δὲν ἔχει μον' ὤμορφες κοπέλλαις.

Τὴν πηγὴν ἐσκίαζε πελωρία ἰτέα, μόλις πρὸ ἐτῶν κατακοπεῖσα καὶ αὕτη [1].

Τὴν πηγὴν ταύτην ὀρθότατα ὁ κ. Καμπούρογλους ταυτίζει πρὸς τὴν τὰς αὐτὰς θαυμασίας ἰδιότητας κεκτημένην ***Κυλλοῦ πήραν*** τῶν ἀρχαίων κωμικῶν. Ταύτῃ δὲ ἀνήκει, κατ' ἐμέ, ὡς ἐπίσημον σοβαρὸν καὶ ἱερὸν ὄνομα τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων λεξικογράφων *Καλλία, Κάλια, Καλιὰ* ἢ *Κάλλιον* (ἐξ οὗ τὸ νῦν *Καλοποῦλα*, οὗ παρῳδία ἢ παραφθορὰ τὸ *Γαλοποῦλα*) γραφόμενον, ὅπερ ὅμως οὐδὲν ἄλλο φαίνεταί μοι ἢ παραφθορὰ τοῦ *Καλλί(ρ)ο(ο)ν* (δηλαδὴ ὕδωρ καλὸν *αἴσιον* πρὸς τοὺς γάμους), ὡς δεικνύει πρῶτον μὲν ὁ καὶ νῦν σῳζόμενος χαρακτηρισμὸς τοῦ ὅλου ἐξ αὐτοῦ ῥέοντος ὕδατος ὡς «*ῥεύματος τῆς Ἀφροδίτης*» ἢ «*ῥεύματος* ***τῆς Καλλιρρόϊδης***», χαρακτηρισμὸς λαϊκός, ὃν ὁ μόνος μέχρι τοῦδε σημειώσας αὐτὸν Milchhöfer (Karten von Attica, II σελ. 24) λέγει ὅτι ἤκουσεν ἐπιτοπίως (an Ort und Stelle) λεγόμενον περὶ τῆς κάτω πηγῆς τῆς κριοῦ κεφαλῆς, ἐγὼ ὅμως ἤκουσα ἐφαρμοζόμενον εἰς ὁλόκληρον τὸ ἀπὸ τῆς Καλλοπούλας κρήνης σχηματιζόμενον ῥεῦμα, ἥτις πάλιν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ πρώτη καὶ ὑψηλοτάτη πηγὴ *(κεφαλή, κεφαλάρι, μάννα)* αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἰλισοῦ, τοῦ καὶ νῦν *ὁλοκλήρου*, μέχρι τῆς θαλάσσης, *ῥεῦμα τῆς Καλλιρρόης* καλουμένου ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς πολλάκις ἐβόησεν εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων [2] ὁ πολύτιμος σωτὴρ τῶν ἀνεκτιμήτων διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν ἀθηναϊκῶν παραδόσεων Καμπούρογλους. Εἰς τὴν *Καλλίρροον* ταύτην πηγὴν ὀφείλει τὸ ἀρχαῖον ὄνομα καὶ τὴν πρὸς τὰ γαμικὰ διάσημον αἰσίαν δύναμιν αὐτῆς ἡ περιφημοτάτη πασῶν πελασγικὴ *Καλλιρρόη* κρήνη τοῦ τῆς Ἄγρας Ἰλισοῦ, ἧς τὰ ὕδατα ἐμπλουτίζει τὸ μέχρις αὐτῆς κατερχόμενον αἴσιον ὕδωρ τοῦ *καλλιρρόου* ἡμῶν κεφαλαριοῦ τῆς Καλλοπούλας.

---

[1] Δ. Καμπούρογλου Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τόμ. Β' σ. 196· τοῦ αὐτοῦ *Ἡ Καλλοποῦλα* Ἑβδομὰς τόμ. Β' (1885) σ. 395. Εὗρον νῦν τὴν ἰτέαν ἰσχυρῶς ἀναβλαστάνουσαν.

[2] Ἐφημ. Ἀθηνῶν *Ἄστυ* 20 Ἰουλίου 1893. — Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἑταιρείας 1893 σελ. 112.

Ἐρωτᾶται νῦν ποῖον τὸ ὄνομα τῆς ἀφθονωτέρας, διαυγεστέρας, ψυχροτέρας, μᾶλλον προσιτῆς καὶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς κριοῦ ῥεούσης κρήνης, ἣν ἔψαλλεν ὁ Ὀβίδιος. Τὸ γεγονὸς τῆς μυθολογικῆς συνδέσεως αὐτῆς πρὸς τὸν Κέφαλον καὶ τὸ ἐξ ἀρχαϊκῆς κεφαλῆς κριοῦ ἀρχαῖον στόμιον αὐτῆς παρέχουσι βάσιν πρὸς τὰς ἑξῆς ὑποθέσεις.

Τῶν περὶ τῆς Κύλλου πήρας γραψάντων ἀρχαίων οἱ Ἡρωδιανός, Ἡσύχιος καὶ Φώτιος (ἐν λ. *Κυλλοῦ πήρα* καὶ *Κίλλεια*) διακρίνουσιν ἀρκετὰ σαφῶς τῆς Κυλλοῦ πήρας πηγῆς ἑτέραν ἀδελφὴν αὐτῆς ἐν τῷ αὐτῷ τοῦ Ὑμηττοῦ χωρίῳ ῥέουσαν ***Κίλλεια*** γράφοντες τὸ ὄνομα αὐτῆς. Τοῦτο δὲ φέρει εἰς τὴν μνήμην μου ὅτι ἀθηναϊκὸς ἀρχαῖος μῦθος ἔπλασεν *υἱὸν τοῦ Κεφάλου* φέροντα τὸ ὄνομα ***Κιλεύς,*** ἀκριβῶς ἵνα διὰ τούτου συνδέσῃ τὸν Ἀθηναῖον Κέφαλον πρὸς τοὺς περιφήμους βασιλεῖς τῶν μεγαθύμων Κεφαλλήνων Ἰθακησίους, Ὀδυσσέα τὸν «Λαέρτου τοῦ Ἀρκεισίου τοῦ Κιλέως τοῦ Κεφάλου τοῦ Ἑρμοῦ» [1], Ὀδυσσέα τὸν τυρρηνικὸν πῖλον φέροντα, πολυμήχανον καὶ κριὸν ὡς σύμβολον ἔχοντα, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Ἥφαιστος, πιλοφόρον δὲ καὶ κυνηγὸν (ἰδὲ τραῦμα ποδὸς αὐτοῦ) ὡς ὁ Κέφαλος. Ὁ αὐτὸς Κέφαλος ἔχει καὶ θυγατέρα, ***Οἴαν*** καλουμένην, συνδέουσαν καὶ τὸν πατέρα αὐτῆς ὡς ***ὄϊν*** πρὸς τὸν κριὸν τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς κρήνης ἡμῶν. Αἱ δυσερμήνευται πυκναὶ ὅμως ἐνδείξεις αὗται τῆς μεγάλης τοῦ Κεφάλου πρὸς τὴν κρήνην τῆς Καισαριανῆς μυθολογικῆς σχέσεως ἐπιτρέπουσι, φρονῶ, τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ *Κίλλεια* κρήνη ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτῆς ἀφ᾿ οὗ καὶ μόνου δύναται νὰ πλασθῇ *Κιλέως*, ἀδελφοῦ τῆς *Οἴης* καὶ υἱοῦ τοῦ Κεφάλου, τῆς Οἴης δούσης τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν παρακειμένην ἀρυκρήνην τοῦ *Ἁγιάσματος* δι᾿ οὓς λόγους ἐκθέτω κατωτέρω.

*δ΄) Ἥφαιστος τόπος ἢ **Κυλλοῦ** πήρα ἢ πεῖρα.—Ἅδου **κρήνη.—Καταβάσιον.***

Ὑπολείπεται ἡ ζήτησις τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τοῦ *Ἁγιάσματος*.

Τὸ ὡς ἐκ τῆς παναρχαίας πελασγικῆς κατασκευῆς αὐτοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ μέχρι τοῦ νῦν σῳζομένης ἱερωτάτης θρησκευτικῆς παραδόσεως ἀρχαιότατον καὶ ἱερώτατον τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς νῦν Καισαριανῆς λατρευτικῶν ἀντικειμένων εἶναι ἄξιον τῆς μεγίστης ἡμῶν προσοχῆς καὶ ἐρεύνης. Τοῦ ἐν τῷ *Ἁγιάσματι* τούτῳ ἀναναβρύοντος, οὐδέποτε ὅμως ὑπερχειλοῦντος ἢ ἐκρέοντος ὕδατος, οὐδεμίαν δὲ ἀνάγκην τοῦ καθ᾿ ἡμέραν βίου πληροῦντος, οἷαι π. χ. εἶναι αἱ τῆς ἀρδεύσεως τοῦ πέριξ τόπου, ἡ τῆς ὑδρεύσεως τῶν περιοίκων καὶ ἡ τοῦ ποτισμοῦ τῶν ζῴων, ἀνάγκαι, ἃς ὑπεραφθόνως πληροῖ πάσας τὸ παραρρέον ἀέναον, ἄφθονον καὶ ἥδιστον τὴν πόσιν ῥυάκιον, τὸ εἰς τὴν κρήνην τῆς Κριοῦ κεφαλῆς καταλῆγον, εἶναι πλέον ἢ βέβαιον ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς ἀνέκαθεν ἦτο ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν ὑδρομετρικὸς τοῦ ὕψους τοῦ ἐτησίου εἰς ὕδωρ ταμιεύματος τῆς πέριξ γῆς, ἀφ᾿ ἑτέρου δὲ θρησκευτικὸς τὴν φύσιν, ὡς καὶ νῦν, ὅτε ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους, ὡς εἴδομεν, χρησιμοποιεῖται καὶ δὴ διὰ καθαρῶς θρησκευτικὸν σκοπόν, ἐν τῇ ἱερωτάτῃ δηλαδὴ ἡμέρᾳ τῆς νῦν τοπικῆς λατρείας, ἤτοι τῇ ἡμέρᾳ τῆς εἰς οὐρανὸν *Ἀναλήψεως* τοῦ Χριστοῦ,

---

[1] Σχολ. Ἰλιάδ. Β, 173. — Εὐστάθ. 197, 22. — Töppfer, att. Gen. σ. 87.

πρωτίστη καὶ μόνη *πανηγύρει* τῆς νῦν Καισαριανῆς. Ταύτης *παραδόξως* ἡ νῦν κάτοχος Παναγία ἄγει *ἑορτήν*, *«οὐχὶ ὅμως ἐπισήμως ὅσον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως»* [1], τὴν 21 Νοεμβρίου *(τὰ Εἰσόδια τῆς Παναγίας)*, πρᾶγμα σπάνιον ὅσον καὶ παράδοξον, σαφῶς μαρτυροῦν ὅτι ἡ πανήγυρις τῆς Ἀναλήψεως εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ τὴν ἐθνικὴν τοπικὴν λατρείαν διαδεχθεῖσα, ἣν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτοπίσῃ ἢ ὑποσκελίσῃ ἡ νεωτέρα χριστιανικὴ τοιαύτη, ἡ καὶ πράγματι μέχρις ἐσχάτων καὶ νῦν ἐν τῷ στενῷ κύκλῳ μόνον σχεδὸν τῶν χριστιανῶν ἱερέων ἀγομένη.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς Ἀναλήψεως κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τοπικῆς ἑορτῆς εἶναι, ἐπαναλαμβάνω, ἡ πίστις τῶν περιοίκων ὅτι ἡ περιστερὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οὐρανόθεν καθιπταμένη ταράσσει κινοῦσα τὰ πτερὰ τὸ τοῦ τετραγώνου, ὡς κολυμβήθρας ἀβαθοῦς, φρέατος τοῦ Ἁγιάσματος ὕδωρ, ὅπως δηλαδὴ ὁ ἄγγελος Κυρίου ὁ κατὰ καιροὺς ταράσσων τὸ ὕδωρ τῆς ἱερᾶς ἰαματικῆς κολυμβήθρας Βηθεσδὰ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ποῖος δύναται νὰ εἶναι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοπικῇ ἐθνικῇ λατρείᾳ ὁ θρησκευτικὸς σκοπὸς αὐτῆς, ὁ διὰ τὸν γνωρίζοντα τὸ ἀκράδαντον καὶ συντηρητικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πάντως ὅμοιος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸν μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῆς οὐδέποτε, ὡς φαίνεται, διασπασθείσης τυπικῆς παραδόσεως περισωθέντα;

Ἐκ τῆς κατωτέρω ἐξελίξεως τῆς παρούσης μελέτης ὁ ἀναγνώστης θὰ μάθῃ μετ᾽ εὐαρέστου βεβαίως ἐκπλήξεως τὸ μέγα καὶ βέβαιον, ἀλλ᾽ ἐντελῶς ἄγνωστον μέχρι τοῦδε γεγονός, ὅτι ἡ Καισαριανὴ εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη τῆς Ἀττικῆς Ἐλευσίς, ***Σαισαρία*** καλουμένη ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ τῶν μυστηρίων ἱεροφάντου Κελεοῦ *Σαισάρας*, καὶ δὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ πολυθρύλητον καὶ εἰς μάτην μέχρι τοῦδε ζητούμενον τέταρτον τὸν ἀριθμόν, πρῶτον ὅμως τὴν ἀρχαιότητα, κέντρον τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ μυστικῆς λατρείας, ἤτοι τὸ ***Φλυῆσι τελεστήριον*** τοῦ παναρχαίου ἰθαγενοῦς ἀττικοῦ γένους τῶν θεολόγων *Λυκομιδῶν*, δηλαδὴ τοῦ παρακειμένου τῇ Καισαριανῇ δήμου τῶν Φλυέων, τελεστήριον, ὅπερ καὶ ***κλίσιον τῶν Λυκομιδῶν*** καλούμενον, θαυμάζεται διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ λατρειῶν θεῶν παναρχαίων, ὡς ἡ *Μεγάλη θεὸς Γῆ*, *Δημήτηρ Ἀνησιδώρα*, *Κόρη Πρωτογόνη* κτλ.

Λοιπὸν τῶν τῆς ἐλευσινιακῆς μυστικῆς λατρείας τόπων ὄντων κυρίως, ὡς γνωστόν, *Πλουτωνείων*, κύριον καὶ ἀπαραίτητον χαρακτηριστικὸν αὐτῶν ἦτο τὸ λεγόμενον ***καταβάσιον***, δηλαδὴ ἡ φρεατόμορφος ὀπή, δι᾽ ἧς ὁ καταχθόνιος τοῦ τόπου θεὸς Πλούτων κατήρχετο εἰς τὰ ἐν Ἅδου κατώγεια ἱερὰ μέγαρα, βασίλεια αὐτοῦ. Γνωρίζομεν δ᾽ ἤδη ὅτι ὡς ἐλευσινιακὰ *καταβάσια* ἢ ***μέγαρα*** ἐλογίζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τόσον τὰ χάσματα σπηλαίων, ὅσον καὶ *φρέατα*, φυσικὰ ἢ τεχνητά, πραγματικὰ μεθ᾽ ὕδατος ἢ ὑποθετικὰ ἄνευ ὕδατος, δηλαδὴ *βόθροι* καὶ *ξηροπήγαδα* [2].

Πραγματικὰ ἢ μὴ τὰ φρέατα ταῦτα ἦσαν συγχρόνως *οἱ ἱεροὶ* ***βόθροι, τὰ μέγαρα***, ἐν οἷς ἐνέβαλλον (*μαγαρίζοντες* οὕτω τὰ ὕδατα) ζῶντα τὰ θύματα τῆς

---

[1] Δ. Καμπούρογλου Ἱστορ. Ἀθην. Β΄ σ. 196. — Λαμπάκης ἐν *Ἑβδομάδι* 1884 ἀρ. 11 - 12. καὶ 3 Παρνασσῷ τόμ. Ε΄, σ. 645. — Chandler Voyages σ. 206.

[2] ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σελ. 336 κέ. *Καταβάσιον*.

ἐλευσινιακῆς λατρείας ἢ καὶ μόνον τὸ αἷμα τῶν εἰς τὸ χεῖλος αὐτῶν θυσιαζομένων τοῖς καταχθονίοις θυμάτων, μάλιστα δὲ τῶν κριῶν[1].

Τίθεται ἄρα τὸ ζήτημα: Ὑπάρχει ἀρχαία τις μνεία ἢ ἔνδειξις — πλὴν τῆς παρεχομένης ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐν λόγῳ μυστηριώδους καὶ ἀχρήστου τῷ καθ᾿ ἡμέραν βίῳ τεχνητοῦ παναρχαίου φρέατος — ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἐλευσινίῳ τούτῳ τῆς Σαισαρίας Καισαριανῆς τοιοῦτόν τι ἱερὸν φρέαρ, καὶ μάλιστα ὡς εἰς Ἅδου *κατάβασις* χρησιμεῦον; Μάλιστα ἀπαντῶμεν· καὶ δὴ πλείονες καὶ σπουδαιόταται καὶ τελείως διαλευκαίνουσαι τὰ περὶ τοῦ νῦν ὑπὸ ἱερὰν σκέπην εὑρισκομένου Ἁγιάσματος πιστευόμενα ἐκ παραδόσεως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ ἑξῆς:

Ἡ τόσον σαφῶς διὰ τῆς ἐν τῇ ζῳφόρῳ ἡμῶν ὑπὲρ τὴν *Κυλλοῦ πήραν πηγὴν* καθημένης μορφῆς τοῦ Κυλλοποδίονος μαρτυρουμένη λατρεία τοῦ Ἡφαίστου ἐν τῇ Καισαριανῇ ἦτο ἄγνωστος μέχρι τοῦδε, ἂν καὶ ὑπεδεικνύετο σαφῶς πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῇ λατρείας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἀφροδίτης, δεύτερον ὑπὸ τοῦ κρατῆρος ἔχοντος ὄψιν τοπίου[2], καὶ τρίτον ὑπὸ τῆς ὡς ὑδρορρόης τῆς κυρίας κρήνης χρησιμευούσης κεφαλῆς κριοῦ, ζῴου ὀχευτικοῦ, κατ᾿ ἐξοχὴν δ᾿ ἱεροῦ τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τῷ Πελασγικῷ Ἡφαίστῳ[3]. Νομίζω ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι ἀκριβῶς ὁ εἴπερ τις καὶ ἄλλος κρατῆρος καὶ *κρύπτης* ὄψιν ἔχων τόπος τῆς Κυλλοῦ πήρας, ἤτοι Καλλοπούλας κρήνης, εἶναι ὁ μόνος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος **Ἥφαιστος** καλούμενος *τόπος*[4], διότι εἰς αὐτὸν ἀναφέρω τὴν παρὰ Ψευδερατοσθένει (*Ἀστροθεσίαι ζῳδίων* 13) σημαντικωτάτην μαρτυρίαν τοῦ Εὐριπίδου, καθ᾿ ἥν: «*Ἥφαι-*
» *στον ἐρασθέντα Ἀθηνᾶς βούλεσθαι αὐτῇ μιγῆναι, τῆς δὲ ἀποστρεφομένης καὶ τὴν*
» *παρθενίαν μᾶλλον αἱρουμένης* **ἔν τινι τόπῳ τῆς Ἀττικῆς κρύπτεσθαι, ὃν λέγε-**

---

[1] Παυσαν. IX, 8, 1: *ἐν χρόνῳ δὲ εἰρημένῳ δρῶσι* (ἐν τῷ παρὰ τὰς Ποτνιὰς τῶν Θηβῶν Ἐλευσινίῳ ἄλσει Δήμητρος καὶ Κόρης) *καὶ ἄλλα ὁπόσα καθέστηκε σφίσι καὶ ἐς τὰ μέγαρα καλούμενα ἀφιᾶσιν ὗς τῶν νεογνῶν. . . . Δείκνυται δὲ ἐν Ποτνιαῖς καὶ φρέαρ. . .* Σχολ. Λουκ. *Ἑταιρ. Διαλ.* ἐκδ. Rhode ἐν Rhein. Mus. τόμ. XXV σ. 549: *Θεσμοφόρια ἑορτὴ Ἑλλήνων* **μυστήρια περιέχουσα** *. . . . ὅτι, ὅτε ἀνθολογοῦσα ἡρπάζετο ἡ Κόρη ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, τότε κατ᾿ ἐκεῖνον τὸν τόπον Εὐβουλεύς τις συβώτης ἔνεμεν ὗς, καὶ συγκατεπόθησαν τῷ χάσματι τῇ Κόρῃ. Εἰς οὖν τιμὴν τοῦ Εὐβουλέως ῥιπτεῖσθαι τοὺς χοίρους εἰς τὰ* **χάσματα** *τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης. Τὰ δὲ σαπέντα τῶν ἐμβληθέντων εἰς τὰ* **μέγαρα** *καταναφέρουσιν* **ἀντλήτριαι** *καλούμεναι γυναῖκες καθαρεύουσαι τριῶν ἡμερῶν, αἱ καὶ* **καταβαίνουσιν** *εἰς τὰ* **ἄδυτα** *καὶ ἀνενέγκασαι ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τῶν βωμῶν. . . Λέγουσι δὲ καὶ δράκοντας εἶναι περὶ τὰ* **χάσματα,** *οὓς τὰ πολλὰ τῶν βληθέντων κατεσθίειν· διὸ καὶ κρότον γίνεσθαι, ὅταν ἀντλῶσιν αἱ γυναῖκες καὶ ὅτε ἀποτεθῶνται πάλιν τὰ πλάσματα ἐκεῖνα, ἵνα ἀναχωρήσωσιν οἱ δράκοντες, οὓς νομίζουσι φρουροὺς τῶν ἀδύτων. Ἀναφέρονται δὲ κἀνταῦθα* **ἄρρητα ἱερὰ** *ἐκ στέατος καὶ σίτου κατεσκευασμένα, μιμήματα δρακόντων καὶ ἀνδρῶν σχημάτων.* (Ἴδε καὶ ΔΕΝΑ τόμ. IX, 212, XVI, 163). — Εὐσταθ. 1387. — Meinecke FCGr. IV, σ. 310, 465. — Κλημ. Ἀλεξ. *Προτρεπ.* II, 17, 14. P. — Ν. Πολίτης, Παροιμίαι I σ. 204.

[2] Milchhöfer. Karten von Attika, Heft II σ. 24: Thalkessel-Bettelsack, die Gestalt des Locales welches sich von engem Eingang aus zu einem sackartigen Halbrund erweitert, das ringsum von steilen Hohen eingeschossen ist.

[3] Ἴδε τὰ περὶ τὸ 350 π. Χ. κοπέντα νομίσματα τῆς Λήμνου: Berliner Münzk. Bd. I, σ. 279·

[4] Gruppe, Gr. Mythol. σ. 744,2.

» ***ται καὶ ἀπ᾽ ἐκείνου προσαγορευθῆναι Ἥφαιστον***[1], *ὃς δόξας αὐτὴν κρατήσειν » καὶ ἐπιθέμενος, πληγεὶς ὑπ᾽ αὐτῆς τῷ δόρατι, ἀφῆκε τὴν ἐπιθυμίαν, φερομένης εἰς » τὴν γῆν τῆς σπορᾶς, ἐξ ἧς γεγενῆσθαι λέγουσι παῖδα, ὃς ἐκ τούτου Ἐριχθόνιος » ἐκλήθη».* Τὸ διάσημον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λατρείᾳ, βαθυτάτην δὲ σημασίαν ἔχον ἐπεισόδιον τοῦτο, διηγεῖται λεπτομερέστερον ὁ Ἀπολλόδωρος (3, 14, 6): «*Τοῦτον* (τὸν » βασιλέα τῆς Ἀττικῆς Ἐριχθόνιον) *οἱ μὲν Ἡφαίστου καὶ τῆς Κραναοῦ θυγατρὸς » Ἀτθίδος εἶναι λέγουσιν, οἱ δὲ Ἡφαίστου καὶ Ἀθηνᾶς, οὕτως. Ἀθηνᾶ παρεγένετο » πρὸς Ἥφαιστον, ὅπλα κατασκευάσαι θέλουσα. Ὁ δὲ ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ Ἀφρο- » δίτης εἰς ἐπιθυμίαν ὤλισθε τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ διώκειν αὐτὴν ἤρξατο· ἡ δὲ ἔφευγεν. » Ὡς δὲ ἐγγὺς αὐτῆς ἐγένετο πολλῇ ἀνάγκῃ* ***(ἦν γὰρ χωλὸς)*** *ἐπειρᾶτο συνελθεῖν. » Ἡ δὲ ὡς σώφρων καὶ παρθένος οὖσα οὐκ ἠνέσχετο. Ὁ δὲ ἀπεσπέρμηνεν εἰς τὸ » σκέλος τῆς θεᾶς. Ἐκείνη δὲ μυσαχθεῖσα,* ***ἐρίῳ ἀπομάξασα τὸν γόνον εἰς γῆν*** *» ἔρριψε. Φευγούσης δὲ αὐτῆς καὶ τῆς γονῆς εἰς γῆν πεσούσης, Ἐριχθόνιος γίνεται»*[2]. Τῆς Καλλοπούλας οὔσης τῆς ἀρίστης, ἂν μὴ μόνης, κρατηρομόρφου (Πίναξ Β, 2) περὶ τὰς Ἀθήνας ἱερᾶς ἀφροδισιακῆς φύσεως ἐρωτικῆς πανταχόθεν κλειστῆς καὶ ἀθεάτου ἐν χαράδρᾳ κρύπτης, ἣ ὡς ἔλεγεν ὁ Κρατῖνος, *καλιᾶς* καὶ δὴ καὶ κατοικίας, ὥς τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν καὶ ἡ *Κυλλοῦ πήρα* πηγὴ βεβαιοῦσιν, αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἡφαίστου, εἶναι δι᾽ ἐμὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ἡ ἀπόπειρα τοῦ Κυλλοποδίονος, αὐτὴ ἀκριβῶς, ἣν ἀρχικῶς ὡς ʻ*Κυλλοῦ πεῖραν*᾽ ἴσως ἐδήλου, ἐν τῇ μυστικῇ γλώσσῃ τοῦ ἱεροῦ, ἡ τοπωνυμία ʻ*Κυλλοῦ πήρα*᾽ ἢ ἅπαξ μὲν ʻ*Κυλλοῦ πέραν*᾽ («*ἀντὶ δὲ τοῦ Πέραν πήραν ἔφη*»: Ἡσύχιος) πάντοτε δὲ κατ᾽ αἰτιατικὴν «*Κυλλοῦ πήραν*», ὑπὸ τῶν ἀρχαίων λεξικογράφων σημειουμένη, ἤτοι ἐν ᾗ πτώσει ἡ ἐκ τοῦ *πειράω πεῖρα* σημαίνει τὴν κατὰ τιμῆς γυναικὸς *ἀπόπειραν* (λατιτιστὶ tentare) ἢ *ἐπίθεσιν* (Ἀριστοφ. Ἱππ. 517.—Πλατ. 150, 1057.—Λυσίας 92, 90.— Ξενοφ. Κυρ. 5, 2, 28) καὶ δή, ἐνταῦθα, τὴν ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς χωλότητος, ὡς λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος, ***ἀποτυχοῦσαν πεῖραν τοῦ Κυλλοποδίονος*** (διαψεύδοντος οὕτω τήν τε νῦν καὶ τὸ πάλαι διδομένην, φυσικὴν ἢ μυθολογικὴν ἐξήγησιν τῆς ἀρχαίας παροιμίας[3], καθ᾽ ἣν «*ἄριστα χωλὸς οἰφεῖ*». Ἄριστα «*οἰφεῖ*» ὁ *χωλὸς* (=Ἥφαιστος), *περὶ οὗ καὶ μόνου πρόκειται* κατ᾽ ἐμὲ ἐν τῇ παροιμίᾳ ταύτῃ, οὐχὶ ὡς *χωλός*, ἀλλ᾽ ὡς ὁ mieux partagé διὰ τὰ ἀφροδίσια ὡς *σύζυγος* τῆς περικαλλεστάτης τῶν θεῶν Ἀφροδίτης!

Σχετικῶς πρὸς τὴν ἀποτυχοῦσαν *πεῖραν* τοῦ Ἡφαίστου τούτου κατὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἔχομέν τινας λίαν διαφωτιστικὰς διὰ τὸ ζήτημα τῆς κρήνης τοῦ ἁγιάσματος ἀγγειογραφίας μυστικῆς φύσεως, ἐντελῶς ὅμως παραγνωρισθείσας καὶ παρερμηνευθείσας μέχρι τοῦδε, ἀκριβῶς διότι καὶ ἐπλάσθησαν, *ἵνα εἶναι νοηταὶ ὑπὸ μόνων τῶν μεμυημένων εἰς τὰ τῶν Λυκομιδῶν τοῦ Ὑμηττοῦ μυστήρια.*

---

[1] Τὴν τοπωνυμίαν ταύτην ἄνευ ἀνάγκης καὶ ἀτόπως, ὡς ἡ συνέχεια «ὃς δόξας» τῆς φράσεως δεικνύει, διορθοῦσι διάφοροι εἰς *Ἡφαίστιον, Ἡφαίστου* ἢ *Ἡφαιστεῖον.*

[2] Πρβλ. Hygin. Astron. 2, 13 καὶ Σβορῶνος, Ἐθν. Μουσεῖον σ. 373 καὶ ἐν ΔΕΝΑ, τόμ. XIV (1912) σ. 326.

[3] Μακαρ. II, 40 Ἀποστόλ. III, 92.

ε΄) *Μυστικὴ κεραμογραφία λουτρῶν Παλλάδος ἐν Οἴῃ κρήνῃ τῆς Σαισαρίας μετὰ τὴν ἀπόπειραν τοῦ κυλλοῦ θεοῦ.*

Ἡ κυριωτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ κεραμογραφικὸν ἀριστούργημα τοῦ ἐκ Pisticci ἀττικουργοῦς κρατῆρος τῆς συλλογῆς τοῦ δουκὸς de Luynes τῆς ἀποκειμένης ἐν τῷ νομισματικῷ Μουσείῳ τῶν Παρισίων [1]. Ἡ ἀγγειογραφία αὕτη (Εἰκ. 20) ἑρμηνεύεται ὑπὸ τῶν νῦν ἀρχαιολόγων κοινῶς, ὅπως φαίνεται ὅτι ἤθελεν ὁ κεραμογράφος νὰ ἑρμηνεύηται αὕτη ἐκ πρώτης ὄψεως ὑπὸ τῶν ἀμυήτων εἰς τὰ μυστήρια, εἰς ἃ ἀναφέρεται.

Εἰκ. 20.

Ἐν τῷ μέσῳ δηλαδὴ βλέπει σαφέστατα πᾶς ἀμύητος καὶ ἐπιπόλαιος θεατὴς καθήμενον τὸν Φρύγα Πάριν—χαρακτηριζόμενον ὑπὸ τοῦ «φρυγίου» αὐτοῦ πίλου—καὶ δὴ οὐχὶ ὡς ποιμένα, ἀλλ᾽ ὡς κυνηγόν. Περικυκλοῦται δὲ ὁ «Πάρις» οὗτος ὑπὸ τῶν τριῶν θεῶν, ἃς ἔφερεν αὐτῷ πρὸς κρίσιν ὁ πρὸ αὐτοῦ ἱστάμενος Ἑρμῆς. Ἐνῷ δὲ οὗτος ἐκθέτει τῷ Πάριδι τὸν λόγον τῆς ἐπισκέψεως, αἱ θεαὶ «*καλλωπίζονται*» διὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τοῦ ἀγῶνος. Οὕτω τῆς Ἀφροδίτης τοὺς βραχίονας κοσμεῖ διὰ ψελίων ὁ Ἔρως υἱός της· ἡ Ἥρα καλλωπισθεῖσα ἤδη βλέπει ἑαυτὴν ἐν κατόπτρῳ· ἡ Ἀθηνᾶ ἀποθέσασα τὰ ὅπλα καλλωπίζεται πλύνουσα χεῖρας καὶ πρόσωπον εἰς κρήνην τινὰ τετρακίονα, εἰς τὸ κάτω μέρος ὄρους κειμένην. Οὐδὲν ἀληθῶς εὐκρινέστερον καὶ σαφέστερον. Καὶ ὅμως ἡ ἑρμηνεία αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἀληθής, ἀλλὰ μόνον ἡ φαινομενική! Ὁ μετὰ προσοχῆς ἐξετάζων τὴν εἰκόνα ταύ-

[1] Bull. Napol. I (1843) pl. 5 et 6.—Monumenti inediti del' Inst. IV pl. XVIII.—Welcker: Annali dell' Inst. Archeol. 17 (1845) σελ. 68, 187, 310. — Archaeol. Zeitung 1844 πίν. 18 καὶ 1867 σ. 49. — Overbeck, Gallerie heroischer Bildwerke 59 πίν. 10, 2. — Welcker, alte Denkmäler σ. 366-432.—Reinach, Répertoire des vases I p. 166.

την βλέπει ἐν πρώτοις ὅτι εἶναι ἡ *μόνη* μεταξὺ τῶν ἑκατοντάδων ἐπὶ ἀγγείων, ἀναγλύφων, νομισμάτων ἢ σφραγιδολίθων παραστάσεων τῆς κρίσεως τοῦ Φρυγός, ἡ εἰκονίζουσα τοιοῦτον καλλωπισμὸν τῶν θεῶν πρὸ τοῦ ποιμένος Πάριδος καὶ δὴ πρὸ κριτοῦ, *οὐδόλως προσέχοντος εἰς αὐτάς*, μάλιστα δὲ καὶ τῇ κυριωτέρᾳ Ἀφροδίτῃ στρέφοντος ἀδιαφόρως τὰ νῶτα! Ταύτην, δεύτερον, δὲν καλλωπίζει ὁ Ἔρως κοσμῶν διὰ περιβραχιονίων, ὡς ἐνομίσαμεν, ἀλλ᾽ ἁπλῶς παίζει μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτῆς καταφυγόντος λαγωοῦ ἀδιαφορῶν καὶ οὗτος παντελῶς διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἄλλως τόσης προσοχῆς καὶ κολακείας δικαιουμένου «κριτοῦ» τῆς ἔριδος! Τρίτον βλέπει τις ὅτι ὁ «*φρύγιος πίλος*» δὲν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλὰ μόνον ἀθηναϊκὸν κράνος τρίλοφον, κυνῆς Περσέως ἢ Κεφάλου ἐν μέρει σχῆμα ἔχον, ἀπαράλλακτον πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ πολλάκις φέρει ἡ τῶν Ἀθηναίων παρθένος μάλιστα ἐπὶ νομισμάτων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος [1]. Τέταρτον δὲ βλέπομεν ὅτι ἡ «*Ἥρα*» ***δὲν δύναταί ποτε νὰ εἶναι ἡ Ἥρα***, διότι ἀκριβῶς καθ᾽ ἱερόν τινα λόγον ἡ θεὰ αὕτη, ὡς καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, δὲν μετεχειρίσθησαν κάτοπτρον καλλωπιζόμεναι διὰ τὴν κρίσιν ταύτην. Οὕτως ὁ Καλλίμαχος ἐν τῷ ὕμνῳ *Λουτρὰ Παλλάδος* φωνεῖ:

> *μὴ μύρα, λωτροχόοι, τᾷ Παλλάδι, μηδ᾽ ἀλαβάστρως*
> *(οὐ γὰρ Ἀθαναία χρίματα μικτὰ φιλεῖ)*
> *οἴσετε,* ***μηδὲ κάτοπτρον·*** *ἀεὶ καλὸν ὄμμα τὸ τήνας*
> *οὐδ᾽ ὅκα τὰν Ἴδαν Φρὺξ ἐδίκαζεν ἔριν,*
> *οὐδ᾽ ἐς ὀρείχαλκον μεγάλα θεός, οὐδὲ Σιμοῦντος*
> *ἔβλεψεν δίναν ἐς διαφαινομέναν*
> ***οὐδ᾽ Ἥρα·*** *Κύπρις δὲ διαυγέα χαλκὸν ἑλοῖσα,*
> *πολλάκι τὰν αὐτὰν δὶς μετέθηκε κόμαν.*

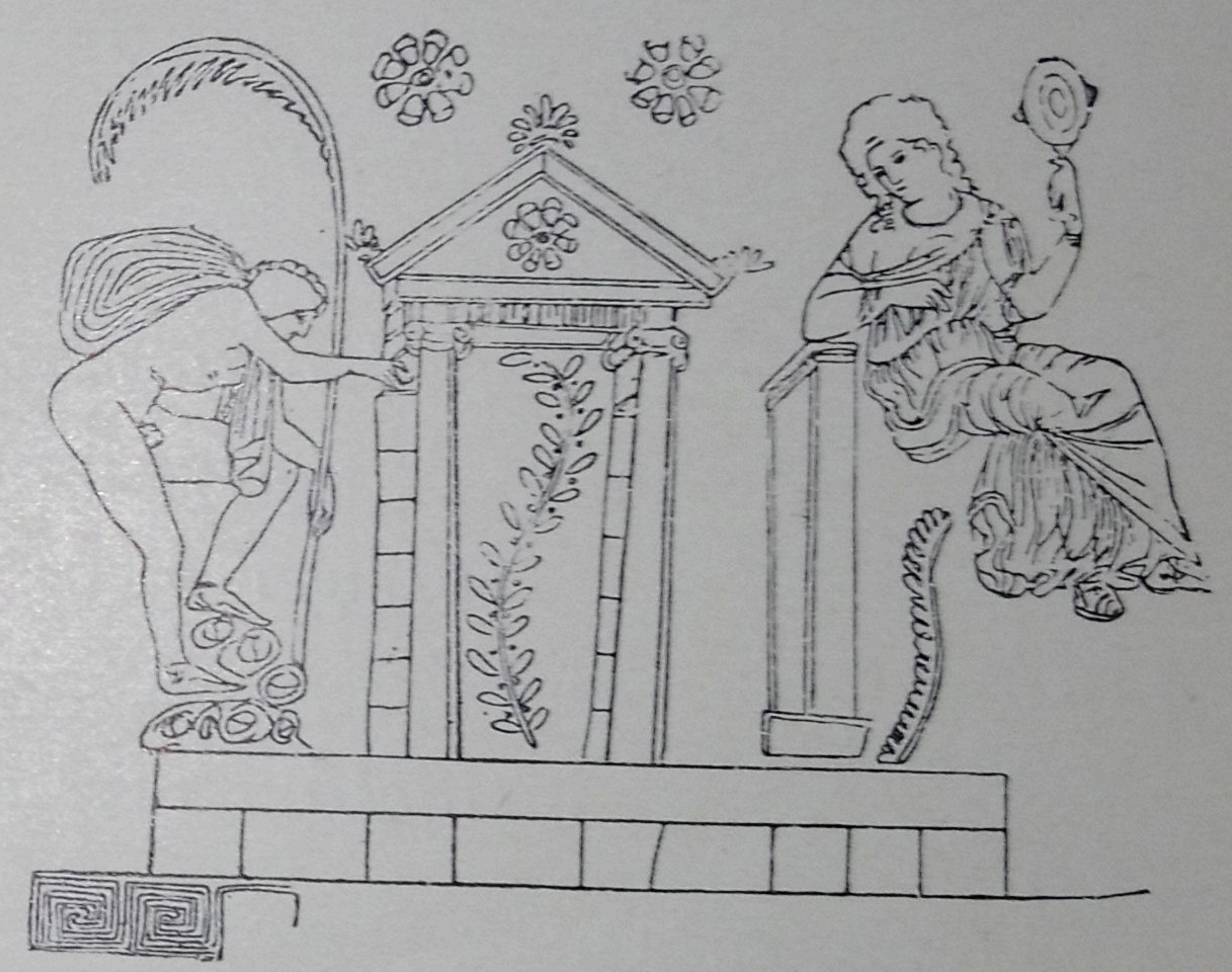
Οὕτω τῆς μετὰ κατόπτρου μορφῆς τῆς ἀγγειογραφίας ἡμῶν μὴ δυναμένης νὰ εἶναι ἡ Ἥρα, καταλύεται ἡ παρουσία τῆς γνωστῆς τριάδος τῶν κρινομένων θεῶν, κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲ πιστοῦται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ποιμένος Πάριδος κρίσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ τότε τί εἰκονίζει ἡ πάγκαλος ἀγγειογραφία αὕτη; Τί ἔβλεπον οἱ μεμυημένοι εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ, ὡς καὶ ἐκ τῆς ὀπισθίας αὐτοῦ ὄψεως φανεροῦται (ἴδε κατ. σ. 50), ἐλευσινιακοῦ μυστικοῦ ἀγγείου τούτου; Κατ᾽ ἐμὲ ὁ ἐν τῷ μέσῳ ὡς κύριος τοπικὸς ἥρως καθήμενος εἶναι ὁ διάσημος τοῦ Ὑμηττοῦ κυνηγὸς καὶ τῆς Ἀττικῆς βασιλεὺς ***Κέφαλος***, χαρακτηριζόμενος ἐν τῇ δι᾽ ἣν προώριστο τὸ μυστικὸν ἀγγεῖον Μεγάλῃ Ἑλλάδι ὡς ἀττικὸς ἥρως διὰ τῆς εἰς τρίλοφον ἀττικὸν κράνος μεταβεβλημένης *κυνῆς* αὐτοῦ, κράνος ἰδιάζον τῇ Ἀθηνᾷ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ὑέλης, Ἡρακλείας καὶ Λουκερίας, καὶ αὐτῷ τῷ Κεφάλῳ ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν τινων, ὧν μίαν παραθέτομεν ἐνταῦθα, — εἰκονίζουσαν τὴν Πρόκριν παρὰ τοῦ σκῆπτρον ὡς βασιλέως τῆς Ἀττικῆς φέροντος Κεφάλου ἐρωτικὰ δῶρα ἐν πυξίδι λαμβάνουσαν ἢ φίλτρα δίδουσαν αὐτῷ, παρούσης τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ τὰ δύο δόρατα τοῦ Κεφάλου φέροντος πατρὸς αὐτοῦ Ἑρμοῦ τῶν Φλυασίων (Εἰκ. 19) [2]. — Ἀναπαύεται δὲ μετὰ τοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου ἀναφερομένου *θηρευτικοῦ* αὐτοῦ

[1] Lermann, Athenatypen πίν. I, 16 (Ὑέλη) II, 1 καὶ 4 (Ἡράκλεια).
[2] ΔΕΝΑ, τόμ. ΙΒ′ σ. 243 (Reinach I, 375).

διασήμου ὡς ἀφύκτου κυνὸς ἐν ὀρεινῷ χώρῳ (Ὑμηττῷ), ὡς *κυνηγεσίου* καὶ *ἄγρας* (ἢ ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἱερὰ *Ἄγρα*) χαρακτηριζομένου ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ κάτω δεξιᾷ γωνίᾳ εὑρισκομένου δηλωτικοῦ δάσους νεβροῦ ἐλάφου πρὸς τὸν ὑψηλὰ καθήμενον κυνηγὸν ἀναβλέποντος καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς Ἀφροδίτης καταφυγόντος ἀφροδισιακοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ θαμνώδους μέρους δηλωτικοῦ λαγωοῦ. Εἶναι δὲ ὁ ἀγροτικὸς ὀρεινὸς τόπος οὗτος, ὁ μετὰ τῆς παναρχαίας ἱερᾶς τετρακίονος τῆς Καισαριανῆς ἀρυκρήνης, ***Οἴης***, τῆς ὡς εἴδομεν ἱερᾶς αὐτῷ τούτῳ τῷ κυνηγῷ Κεφάλῳ, ὅστις ἐνταῦθα ἐρχόμενος μετὰ τῶν κυνῶν του ἀνεπαύετο καὶ ἐδροσίζετο ἀπὸ τοῦ καμάτου τῆς θήρας δώσας αὐτῇ τὸ ὄνομα τῆς θυγατρὸς ***Οἴης***, ἥτις εἶναι ἡ παρὰ τὴν κρήνην ταύτην ὡς *μελλόνυμφος τοῦ Ἡρακλέους Χάροπος* καθημένη καὶ καλλωπιζομένη, σύμβολον φυσικὰ ἔχουσα ἑαυτῆς ὡς κρήνης ἀκριβῶς τὸ κάτοπτρον, ἐν ᾧ βλέπει. Αἱ κρηναῖαι, ὡς αὐτή, νύμφαι συχνὰ κρα-

Εἰκ. 21.

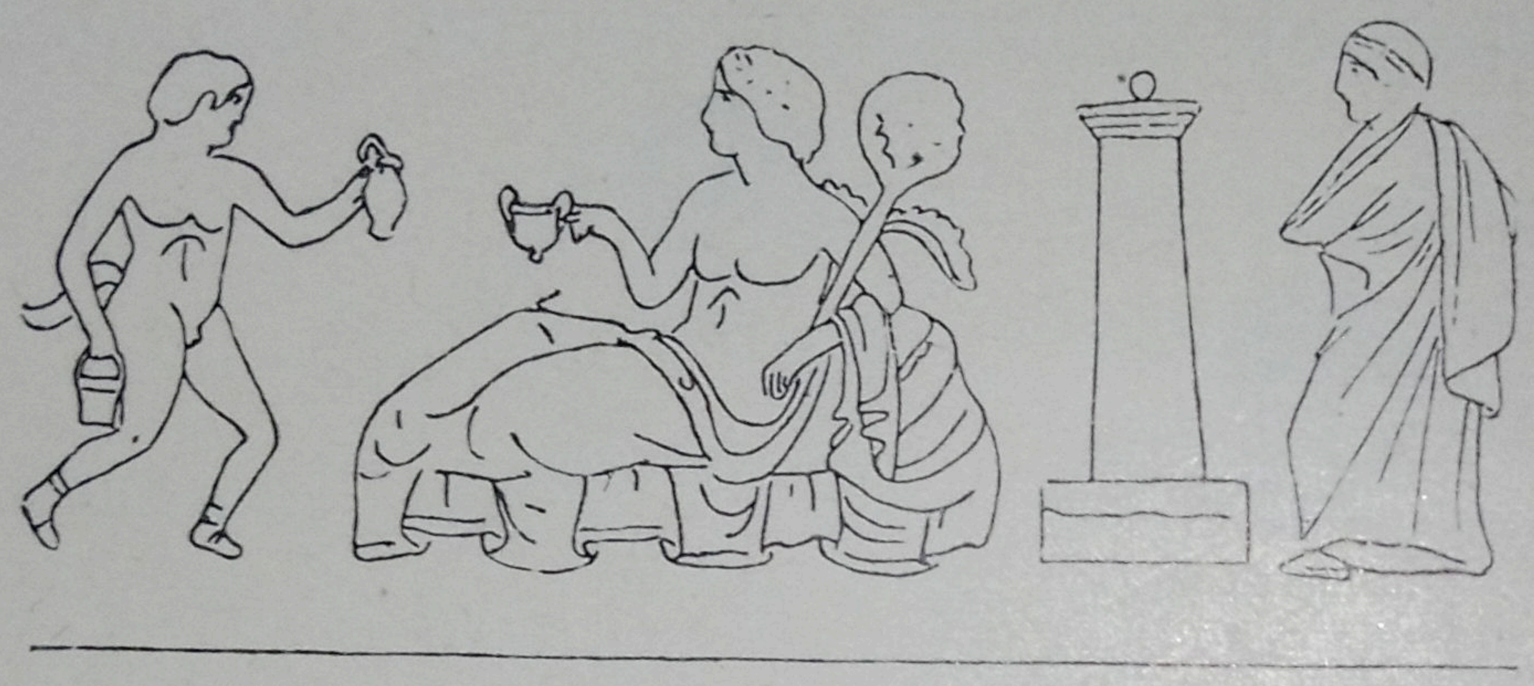
Εἰκ. 22.

τοῦσι κάτοπτρον ὡς σύμβολον τοῦ φυσικοῦ πρωτογενοῦς κατόπτρου, ὅπερ παρουσιάζει ἡ λιμνάζουσα ἢ ἠρεμοῦσα περιφερὴς ἐπιφάνεια τῶν τοῦ στομίου αὐτῶν διαυγῶν ὑδάτων. Τοιαύτη π. χ. εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα παρατιθεμένης ἀγγειογραφίας (Εἰκ. 22)[1] κρηναία μετὰ κατόπτρου ἐν τῇ ἀριστερᾷ νύμφη, ἡ προσωποποιοῦσα τὴν παρ' αὐτὴν ἱδρυμένην *ἀρυκρήνην*, ἐν ᾗ ῥίπτει νόμισμα ἢ ἐξ ἧς ἀντλεῖ ὕδωρ διὰ κάδου ἢ εἰς ἧς τοῦ στομίου τὸ ὑδάτινον κάτοπτρον ἐσοπτρίζεται ναρκισσευόμενος ἀπολλωνιακός τις, ἕνεκεν τοῦ κλάδου τοῦ φοίνικος, νεανίας. Ὅτι δὲ περὶ ἀρυκρήνης πρόκειται δηλοῦται καὶ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου παραστάσεως (Εἰκ. 23), ἐν ᾗ βλέπομεν τὸν αὐτὸν παῖδα κομίζοντα ἐν μὲν κάδῳ ὕδωρ ἐκ τῆς κρήνης ταύτης, ἐν δὲ οἰνοχόῃ οἶνον, ἵνα δι' ἀμφοτέρων *κεράσῃ* ἐν τῷ κανθάρῳ τοῦ Διονύσου τὴν συνήθη πόσιν αὐτοῦ, παρισταμένου καὶ τοῦ τῆς ὑδροθεραπείας ἥρωος ἰατροῦ Ἀθηναίου ἐφήβου ***Ἀμύνου***, οὗ δευτέραν εἰκόνα ἰδὲ κατωτέρω ἐν τῷ περὶ τῶν Φλυάκων τῆς Φλύας κεφαλαίῳ.

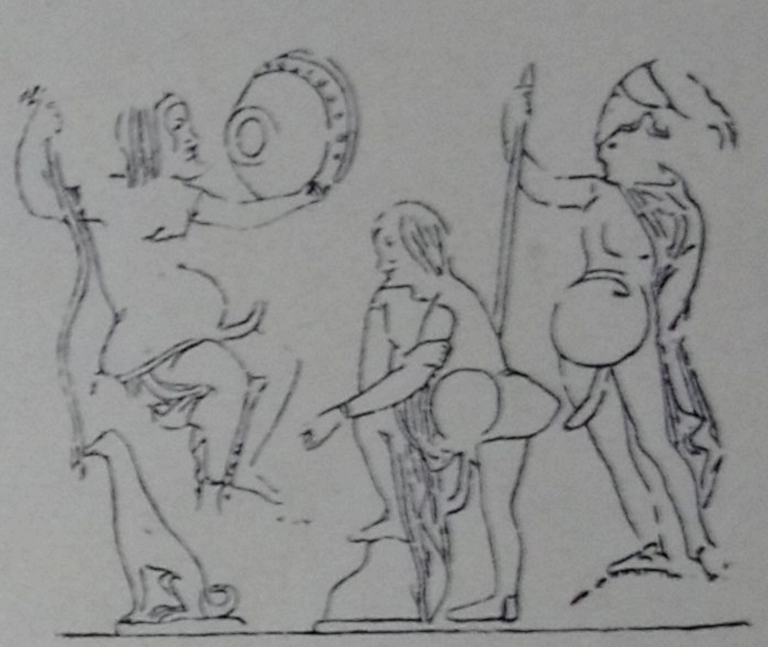
[1] Millingen, Peint. de la coll. Coghill Bart, Πίν. 49 = Reinach, Rép. des vases II σ. 17.

Τοῦ δ᾽ Ἑρμοῦ ἐπὶ κορμοῦ ὑψιτενοῦς δένδρου, ὥς τῶν τῆς νῦν Καισαριανῆς δρυῶν καὶ λευκῶν, στηριζομένου ἡ παρουσία καὶ ἡ μετὰ τοῦ Κεφάλου ὁμιλία ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ ὅτι ἦτο ὁ κατὰ τὴν ἀττικὴν παράδοσιν πατὴρ τοῦ Κεφάλου (ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κέκροπος Ἕρσης) καὶ δὴ ὄρειος θεὸς (Κυλλήνιος) στενῶς πρὸς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῶν Λυκομιδῶν Φλυασίων τῆς Σαισαρίας τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς Ἀνδανίας συνδεόμενος, ἐξ οὗ καὶ ὁ «***Φλυασίων Ἑρμῆς***» ἐκαλεῖτο, ὡς καὶ μήν τις τοῦ τοπικοῦ βεβαίως τῶν Φλυασίων ἡμερολογίου [1].

Τέλος ἡ ***Ἀθηνᾶ,*** πρὸς ἣν οὐδεὶς τῶν τῆς εἰκόνος προσέχει, ὡς ἂν ἦτο ἐντελῶς ἀθέατος ὑπ᾽ αὐτῶν, ἦλθεν, ἵνα πλύνῃ ἐν τῇ κρήνῃ ταύτῃ τὰς μιανθείσας χεῖρας εὐθὺς μετὰ τὴν κατ᾽ αὐτῆς ἐν τῷ ὑψηλότερον παρακειμένῳ τόπῳ Ἡφαίστῳ *(=Κυλλοῦ πεῖραν)* ἀπόπειραν τοῦ χωλοῦ θεοῦ, ἧς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐμίανε καὶ ἐρρύπανε τὰς χεῖρας ἐρίῳ τὸ σῶμα αὐτῆς καθαρίζουσα.

Εἰκ. 23.

Εἰκ. 24.

Φλυασίων δὲ ***φλύακα,*** ἤτοι κατὰ πανάρχαιον ἔθιμον μυστικὸν *γεφυρισμόν,* δηλ. γελοιοποίησιν τῶν τριῶν κυρίων προσώπων τῆς ἐν τῷ τελεστηρίῳ τῶν Φλυασίων παρουσίας ὡς τοπικῶν θεῶν τοῦ *δράματος* ἢ *δρωμένου* τούτου, παρέχει ἡ ἐνταῦθα παρατιθεμένη εἰκὼν 24 μιᾶς τῶν παρῳδιῶν τούτων [2], περὶ ὧν γράφω λεπτομερῶς κατωτέρω, εἰκονίζουσα ἐν μέσῳ μὲν ἀναπαυόμενον μετὰ τοῦ κυνὸς αὐτοῦ τὸν κυνηγὸν ***Κέφαλον*** ἐν τῇ συνηθεστάτῃ αὐτῷ στάσει τοῦ ἐπὶ πέτρας στηρίζοντος τὸν δεξιὸν πόδα [3] καὶ δὴ ἐνταῦθα ὡς τοπικὸν θεὸν τῆς κρήνης, ἧς τὸν πλησίον ἀλλ᾽ ὑψηλότερόν πως κατοικοῦντα γυναικοπίπην καὶ κατασκευαστὴν ἀσπίδων, ὧν μίαν κρατεῖ, ὡς συνήθως, τῇ ἀριστερᾷ [4], χαλκέα ***Ἥφαιστον*** ἦλθε νὰ ἐπισκεφθῇ ὅπλα ὡς δῶρα διὰ τὸν γάμον τοῦ Πηλέως ζητοῦσα [5] ἡ ***Ἀθηνᾶ.*** Ὁ ταύτην ὑποκρινόμενος ἀνήρ, ὡς πάντοτε, φλύαξ γεφυριστὴς μελανοπρόσωπος ἠθοποιὸς κωμικώτατα ἐλησμόνησεν ἢ παρημέλησε νὰ καλύψῃ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ γένους

---

[1] Ἱππον. ἀποσπ. 31: Ἡσύχιος ἐν λ. ὁ *Φλυασίων Ἑρμῆς καὶ μήν τις.*

[2] Reinach, Rép. des vases peints I, 326, 3. — Annali 1871 p. 99. — Jahrb. d. Inst. 1886 p. 275. — Heydemann 3368.

[3] Ἰδὲ ἀνωτέρω εἰκ. 18 καὶ ΔΕΝΑ τόμ. XVI Πίναξ X. 3, 6 δ, 9.

[4] Lorenzina Cesano, Hephaistos-Vulkanus ἐν τῷ Rivista Italiana di Numismatica col. XXX 1917 Πίνακες I εἰκ. 19-26, II εἰκ. 12 καὶ 14.

[5] Ἀπολλοδ. III, 14, 6 *Ἀθηνᾶ . . . ἐγένετο πρὸς Ἥφαιστον ὅπλα κατασκευάσαι θέλουσα.*— Σβορώνου, Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖον σελ. 373, 1. — Robert, Sarkoph. Reliefs Τόμ. II Πίν. 1.

μέλος τοῦ σώματος αὐτοῦ, οὗ χαρακτηριστικοῦ παρ᾽ ὅλην τὴν παρουσίαν ὁ Κυλλοποδίων ὑφίσταται τὸν ἐκ τῆς παρουσίας τῆς Ἀθηνᾶς προκληθέντα — καὶ τόσον δὰ σαφῶς δηλούμενον — ἐρεθισμόν, οὗ συνέπεια ἀμέσως θὰ εἶναι ἡ ἐν τῷ *Ἡφαίστῳ* τόπῳ ἢ *Κυλλοῦ πείρᾳ* τῆς Καισαρίας τιθεμένη ἀποτυχοῦσα, ἀλλὰ τόσον βαθυσήμαντος ἐν τοῖς μυστηρίοις τῶν Λυκομιδῶν ἐρωτικὴ ἀπόπειρα τοῦ Κυλλοποδίονος χαλκέως τοῦ διὰ τεχνικῶν χαλκοῖς ὀργάνοις τοῦ ἐδάφους διατρύσεων ἀναβλύζοντος *θορὰς* ὑδάτων ἐν παρθένοις καὶ ἄλλως ἀγόνοις τοπίοις, λαμπρῶς οὕτω τῆς Ἀττικῆς γῆς (ἀτθίδος νύμφης ἢ Ἀθηνᾶς παρθένου) γονιμοποιουμένης καὶ *ἐριχθονίους* γηγενεῖς καρποὺς *ἀνιείσης* ὡς ἄλλης *ἀνησιδώρας* κουροτρόφου μητρὸς τῶν θνητῶν.

Ὅτι δὲ πράγματι ἡ ἀγγειογραφία ἡμῶν εἰκονίζει διὰ τοὺς μεμυημένους τὸν ἐν *Θόραις*[1] τοῦ Ὑμηττοῦ, ταῖς ἀπὸ τοῦ *θοροῦ*[2], ἤτοι σπέρματος θεοῦ, ἐχούσαις τ᾽ ὄνομα, οἰκοῦντα γενάρχην τῶν Κεφαλλήνων καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν κυνηγὸν ἥρωα, οὐχὶ

Εἰκ. 25.

Πάριν, πρὸς δ᾽ ὅτι τὸ τετρακιόνιον τῶν Λουτρῶν τῆς Παλλάδος αὐτῆς ἦτο *ἀρυκρήνη*, περιέχουσα βόθρον φρέατος κρήνης ἀντιπροσωπευούσης τὸ εἰς ᾅδου *Καταβάσιον*, διδάσκει σαφῶς ἡ ὀπισθία ὄψις τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου ὡς ἑξῆς (Εἰκ. 25):

Ἐν τῷ αὐτῷ Καλλιμαχείῳ ἱερῷ ὕμνῳ *εἰς Λουτρὰ τῆς Παλλάδος* ὁ ποιητής, καθ᾽ ἣν στιγμὴν λούεται γυμνὴ ἡ Παλλάς, παραγγέλλει εἰς τὸν παροικοῦντα τῇ κρήνῃ **Πελασγὸν** νὰ προσέξῃ μήτοι, ἔστω καὶ ἀκουσίως, θεάσηται τὴν θεάν, διότι

ὅς κεν ἴδῃ γυμνὰν τὰν Παλλάδα, τὰν πολιοῦχον,
τῶργος ἐσοψεῖται τοῦτο πανυστάτιον.

---

[1] Φερεκύδης: Σχολ. Ὁμήρ. λ. 321 FHG. I, 77). — Wilamovitz: Hermes XVIII, 425. — Töpffer, Att. Gen. σ. 261.

[2] Σχολ. Πίνδ. Πυθ. IV, 246 «ὅτι ἐπί τινος πέτρας κοιμηθεὶς ἀπεσπερμάτισε (ὁ Ποσειδῶν), καὶ τὸν θορὸν δεξαμένη ἡ γῆ ἀνέδωκεν ἵππον πρῶτον, ὃν ἀπεκάλεσαν Σκύφιον» (πρβλ. τὴν σκούφιαν = πήραν τοῦ Κυλλοῦ!). C. Robert, Oedepus I σ. 15 κἑξ.

᾿Αμέσως δὲ κατόπιν διηγεῖται ὡς παράδειγμα τούτου ὅτι **Τειρεσίας** ὁ τῆς προσφιλοῦς τῇ ᾿Αθηνᾷ Θηβαίας νύμφης Χαρικλοῦς υἱός, νέος ὢν καὶ ἄρτι γένεια φύων κυνηγός, ἦλθε μετὰ τῶν κυνῶν του διψήσας μεσημβρίαν τινά, ἵνα πίῃ ὕδωρ ἐκ τῆς ῾Ελικωνιάδος κρήνης (*῾Ελικωνιάς*, ὡς εἴδομεν, εἶναι καὶ ἡ ἐκ τοῦ ῾Υμηττοῦ πηγάζουσα Καλλιρρόη τῶν γαμικῶν ὑδάτων τοῦ ᾿Ιλισοῦ), ἐν ᾗ ἔτυχε νὰ λούηται ἡ Παλλάς,

οὐκ ἐθέλων δ᾿ εἶδε τὰ μὴ θέμιδες,

ἤτοι «*᾿Αθαναίας στήθεα καὶ λαγόνας*», ἐτυφλώθη ὅμως ἀμέσως συμφώνως τοῖς *Κρονίοις νόμοις:*

ὅς κέ τιν᾿ ἀθανάτων, ὄκα μὴ θεὸς αὐτὸς ἕληται
ἀθρήσῃ, μισθῷ τοῦτον ἰδεῖν μεγάλῳ.

Τούτου ἐλεήσασα τὴν φίλην μητέρα ἡ ᾿Αθηνᾶ καθιστᾷ τὸν ἀνιάτως τυφλὸν νῦν Τειρεσίαν *ἀοίδιμον ἐσσομένοισιν* καὶ *πολυχρόνιον* λέγουσα ὅτι:

καὶ μόνος, εὖτε θάνῃ, πεπνυμένος ἐν νεκύεσσι
φοιτασεῖ, μεγάλῳ τίμιος ᾿Αγεσίλᾳ.

Λοιπὸν τὴν σκιὰν τῆς κεφαλῆς τοῦ καὶ ἐν ῞Αδου μάντεως τούτου Τειρεσία βλέπομεν ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως (Εἰκ. 25) τοῦ μυστικοῦ ἡμῶν ἀγγείου τῶν λουτρῶν τῆς Παλλάδος διαφαινομένην ὡς ἀνακύπτουσαν ἐκ τοῦ ῞Αδου ἐν τῷ στομίῳ τοῦ χθονίου βόθρου, οὗ παρὰ τὸ στόμιον μετὰ τῶν ἑταίρων Περιμήδους καὶ Εὐρυλόχου ἐλθὼν **᾿Οδυσσεύς,** ὁ τῶν Κεφαλλήνων πολύπλαγκτος βασιλεύς, ἀπόγονος δὲ Κεφάλου τοῦ πατρὸς τῆς ἐπωνύμου τῆς κρήνης *Οἴης*, ἔσφαξε κριὸν (*ὄϊν*) τῷ Τειρεσίᾳ ἀνακαλούμενος τὴν σκιὰν αὐτοῦ, κρήνης, ἥτις πλὴν ἄλλων ἀνακαλεῖ μοι διά τε τοῦ ὀνόματος αὐτῆς καὶ διὰ τῆς ἐπὶ τῆς ἀγγειογραφικῆς ἡμῶν, ὑπερκυπτούσης τοῦ βόθρου, ὡς ἡ τῆς Καισαριανῆς ὑδρορρόη, κεφαλῆς τοῦ θυσιασθέντος ***ὄϊος (=προβάτου)*** κριοῦ τὴν ***ἐπὶ τῇ προβατικῇ*** πύλῃ ἐπίσης θαυματουργὸν ἰαματικὴν κρήνην κολυμβήθραν Βηθεσδά. ῎Αξιον ἐπίσης σημειώσεως ἐνταῦθα εἶναι ὅτι καὶ αἱ δύο λοιπαὶ ἐν ᾿Αττικῇ τοπωνυμίαι, ***Οἶαι,*** αἱ ***προβατευόμεναι*** καθ᾿ ῾Ησύχιον κῶμαι, ἔκειντο, ὡς ἡ Οἴη τῆς Καισαριανῆς, ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν πηγῶν τῶν ποταμῶν [1].

῞Οτε τὸ πρῶτον ἔκυψα τὴν κεφαλὴν ἐξετάζων τὸν βόθρον τοῦ ἁγιάσματος, εἶδον ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐν τῇ χειρί μου καίοντος ἁγιοκηρίου ἀνακῦπτον ἐπὶ τῆς εἰς βάθος δύο μόνον μέτρων ἐπιφανείας τοῦ τελείως ἠρεμοῦντος ὕδατος τὸ εἴδωλον τῆς μορφῆς μου, τόσον ὅμως ἀμυδρῶς ἐν τῷ σκότει τῆς νῦν ἱερᾶς στοᾶς τοῦ ἁγιάσματος, ὥστε δὲν ἀνεγνώρισα ἐμαυτόν. Μήπως ἀντὶ τῆς ἐμῆς ἦτο πράγματι ἡ τοῦ εἰδώλου τοῦ ἀοιδίμου Θηβαίου μάντεως, ἀνελθόντος, ἵνα μοὶ προμαντεύσῃ ὅτι εὑρισκόμεθα ἀληθῶς εἰς τὰ ἴχνη τῆς κοιτίδος τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, κοιτίδος, ἧς ἡ ἐπικειμένη ἀνασκαφὴ καὶ μελέτη ἴσως δώσει ἡμῖν τὸν τόσον ποθητὸν καὶ ἀσύλληπτον μέχρι τοῦδε μίτον πρὸς κατανόησιν αὐτῆς, τόσον παρερμηνευθείσης ὑφ᾿ ἡμῶν τῶν βεβήλων καὶ ἀμυήτων; Διὰ τί ὄχι; Μήπως ὁ *Λύκειος* θεὸς ᾿Απόλλων, ὁ ἥρως

[1] Pauly-Wissowa ἐ. λ. Attika (τοπογραφικὸς πίναξ).

Λύκος καὶ οἱ θεολόγοι *Λυκομίδαι*, οἱ ἐκ τοῦ ΛΥΚ- *φωτίζειν* ἔχοντες τὸ ὄνομα (πρβλ. τὰ *ἀμφιλύκη, λυκόφως, λυκάβας, λυκαυγής, λυκοειδής, λύχνος, lux*), δὲν εἶναι οἱ πάντων ἄριστοι φωτοδόται τοῦ ἀρχαίου κόσμου τῶν μεμυημένων;

Ὑπῆρχεν ἄρα ἐν τῇ Καισαριανῇ τοιούτου τετρακιονίου ἔχουσα τὸ σχῆμα κρήνη, εἰς ἣν ἔπλυνεν, ἂν μὴ τὸ σῶμα, τοὐλάχιστον τὰς χεῖρας ἡ μυσαχθεῖσα τὸν ἐρίῳ ἀπομαχθέντα ἰδιοχείρως ὑπ᾽ αὐτῆς *θορὸν* γόνον τοῦ θεοῦ. Ὅτι ὅμως ἡ ὡς **Λουτρὰ τῆς Παλλάδος** χρησιμεύσασα κρήνη αὕτη δὲν ἀνῆκεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῇ λατρείᾳ αὐτῆς καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εὗρεν αὐτὴν προϋπάρχουσαν, ἐν ᾧ τυχαίως ἦλθε τότε Ἡφαιστείῳ χώρῳ τοῦ Ὑμηττοῦ. Εὐτυχῶς ἔχομεν ἄλλας ἀρχαίας πηγάς, διδασκούσας ἡμᾶς πρῶτον μὲν ποίας φυλῆς ἦσαν οἱ θνητοί, οἱ κατοικοῦντες τότε περὶ τὴν παναρχαίαν κρήνην ταύτην, δεύτερον δὲ πρὸς τίνα ἱεροτελεστικὸν σκοπὸν ἐγένετο καὶ τίνος θεοῦ ἱερὰ ἦτο κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς τοὐλάχιστον χρόνους.

Ὁ ποιητὴς Καλλίμαχος ἄρχεται τοῦ ἱεροῦ ὕμνου αὐτοῦ *«εἰς λουτρὰ Παλλάδος»* φωνῶν:

> *Ὅσσαι λωτροχόοι τᾶς Παλλάδος, ἔξιτε πᾶσαι,*
> *ἔξιτε. Τᾶν ἵππων ἄρτι φρυασσομέναν*
> *τᾶν ἱερᾶν ἐσάκουσα, καὶ ἁ θεὸς εὔτυκος ἕρπει·*
> *σοῦσθέ νυν, ὦ ξανθαί, σοῦσθε, Πελασγιάδες.*

Τῶν πρώτων ἄρα κυρίων τοῦ Ὑμηττείου θρησκευτικοῦ τούτου χώρου Πελασγῶν, τῶν, ὡς εἴδομεν, κρηνωρύχων καὶ σκευαστῶν κρηνῶν, συζύγων δὲ τῶν ξανθῶν Πελασγίδων ἢ λουτροχόων ἱερειῶν τῆς Ἀθηναίας Παλλάδος, κτίσμα ἦτο τὸ ὑπὸ λουτροφόρων, ὡς ἡ ἱερὰ γαμήλιος Καλλιρρόη, συχναζόμενον τετρακιόνιον ἡμῶν οἰκοδόμημα κρήνης.

Προσκαλεῖ δ᾽ αὐτὰς ὁ ποιητής, εὐθὺς ὡς ἤκουσε τὸν κρότον τῶν πλησιαζόντων ἵππων τοῦ ἅρματος τῆς θεᾶς, ἵνα ἀπομακρυνθῶσι τοῦ ἱεροῦ χώρου τούτου — καὶ δὴ διὰ γλώσσης ἀκριβῶς ὁμοίας τῆς τῶν διακόνων τῆς νέας ἡμῶν χριστιανικῆς θρησκείας, ἐπιτασσόντων πρὸ τῆς στιγμῆς τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων τοῖς ἀμυήτοις εἰσέτι κατηχουμένοις, ἵνα ἐξέλθωσι τοῦ ναοῦ: *«Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε! Μή τις τῶν κατηχουμένων». Ὅσοι πιστοί!»* — διότι:

> *οὐ ποκ᾽ Ἀθαναία μεγάλως ἀπενίψατο πάχεις*
> *πρὶν κόνιν ἱππείαν ἐξελάσαι λαγόνων,*

ὅπερ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν μεμυημένων, ὡς ὁ Καλλίμαχος, εἰς τὰ ἀρχαῖα μυστήρια, δυνατὸν νὰ σημαίνῃ ἄλλης φύσεως *ἱππείαν* καὶ τοὺς ἱεροὺς λαγόνας τῆς Παλλάδος μιάνασαν *κόνιν* (ἰδὲ τὸν *ἱππείους* πόδας καὶ οὐρὰν ἔχοντα *τυπικὸν* πελασγικὸν ἅρπαγα γυναικῶν, τὸν διαρκῶς *πειρῶντα* αὐτῶν δαίμονα τῶν νομισμάτων τῶν Πελασγῶν Σιροπαιόνων τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου Μακεδονίας)[1], αὐτὴν

---

[1] Imhoof-Blumer, Monnaies grecques σ. 80 κ.ἑ.—Babelon, Traitée Pl. L., 2-14.—Svoronos, Numismatique de la Péonie et de la Macedoine avant les guerres Médiques: ΔΕΝΑ τόμ. XV, (1913) σ. 215 καὶ 235. — Roscher, Myth. Lex. ἐ. λ. Satyros σ. 446 εἰκ. 1-4.

ἐκείνην, ἣν ἐπὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς σκελῶν ἀπεσπέρμηνεν ὁ Κυλλός, κόνιν *γῦριν* (=*γόνον*), ἣν πράγματι μόνον ἀφ᾿ οὗ ἐρίῳ ἀπομάξασα καὶ μυσαχθεῖσα εἰς γῆν ἔρριψεν ἡ θεά, λούεται καὶ πλύνει τὰς χεῖρας εἰς τὴν καθαρτήριον ἱερὰν κρήνην τῆς ἀγγειογραφίας ἡμῶν, ἐφ᾿ ἧς ἀπέθεσε καὶ τὸ δι᾿ οὗ ἄρτι ἀπέκρουσε τὸν βιαστήν, μέγα δόρυ — ἀθέατος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὴν καθημένων καὶ μόνον πρὸς δήλωσιν τοῦ ἱεροῦ χώρου ὡς τοπικῶν θεῶν ἀπεικονισθέντων ἐπὶ τοῦ ἀγγείου καὶ διὰ τοῦτο δὲ οὐδόλως προσεχόντων ἢ καὶ φαινομένων ὡς ἀγνοούντων τὴν παρουσίαν αὐτῆς. Λουτρὸν Παλλάδος, καθαρμὸν ἐν τῷ παρὰ τὴν πηγὴν ταύτην τοῦ ἁγιάσματος ἔχοντος τὰς πηγὰς Ἰλισῷ, ἀναφέρει ὁ Statius (Theb. 8, 763), ὅπερ ὁ Maass (Ath. Mitt. XX, 1895, 352 κἑξ.) σχετίζει πρὸς ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἰλισοῦ. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ἐν τῷ *Τρίτωνι* ῥύακι, ἔνθα λέγεται ὅτι ἐγεννήθη ἡ θεά, ἐλούετο τὸ ἄγαλμα αὐτῆς [1].

ς´) Τετρακίονες πύλαι Ἅδου.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὸ τετρακιόνιον μετ᾿ ἐπιπέδου ὀροφῆς σχῆμα τῆς κρήνης ἡμῶν ταύτης, τῆς — ὡς ἔδειξεν ὁ ἀρχιτέκτων καὶ ἀρχαιολόγος κ. Α. Ὀρλάνδος [2] — φαινομενικῶς μόνον ῥοοκρήνης (Laufbrunne), πράγματι δὲ ἀρυκρήνης (Schopfbrunne), ἀνεγνωρίσθη ἤδη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κ. Ὀρλάνδου ὅτι *ταυτίζεται τελείως* (ἔ. ἀ. σ. 100, ἀρ. εἰκ. 14), χωρὶς ὅμως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ὁ λόγος τῆς ταυτότητος ταύτης, πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἐπὶ δεκατεσσάρων τοὐλάχιστον ἀττικουργῶν, διαφορωτάτων ὅμως τὴν προέλευσιν ἀναγλύφων καὶ ἀγγείων τῶν κλασσικῶν χρόνων, εἰκονιζομένου τετρακιονίου οἰκοδομήματος, ἱεροῦ τοῦ συναπεικονιζομένου ΗΡΑΚΛΕΟΣ ΑΛΕΞΙΚΑΚΟ κατὰ τὴν ἐπὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἐπιγραφήν [3]. Τὸ τετρακιόνιον τοῦτο (Εἰκ. 26) ἐγὼ μὲν πρὸ καιροῦ [4] ἡρμήνευσα *ὡς πύλην τοῦ Ἅδου*, ἧς ἐπὶ τοῦ λαΐνου οὐδοῦ, ἀντιπροσωπεύοντος τὴν *Ἀγέλαστον Πέτραν* τῶν ἐλευσινιακῶν μυστηρίων, ἀναπαύεται καθήμενος ἢ ὡς Φαρνέσιος Ἡρακλῆς τῆς Ἀγελάστου Πέτρας ἱστάμενος καὶ τὸ ῥόπαλον ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ στηρίζων ὁ εἰς Ἅδου καταβὰς πρὸς ἀναγωγὴν τοῦ Κερβέρου πολύμοχθος ἥρως Ἡρακλῆς, ὁ διὰ τὴν *κατάβασιν* αὐτοῦ ταύτην στενῶς ἐν τῇ λατρείᾳ πρὸς τὴν καταβάσιον πύλην ταύτην τοῦ Ἅδου σχετισθεὶς ὡς *ἀλεξίκακος* τοῦ θανάτου θεός. Ἔφερα δὲ πλὴν πολλῶν ἄλλων ἐπιχειρημάτων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ταύτης τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ μνημείων οἱ μόνοι παρὰ τὸν Ἡρακλέα εἰκονιζόμενοι *θεοί*, παραλείπω τοὺς θνητοὺς ἱκέτας, εἶναι οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἅδου Πλούτων καὶ Περσεφόνη τοῦ ἐκ Θηβῶν ἀναγλύφου (ἀρ. 5 τοῦ καταλόγου τοῦ Frieckenhaus: Roscher Myth. Lex. s. v. Herakles 2188) [5], εἰς οὓς δύναμαι νῦν νὰ προσθέσω· 1ον τὸν πετασο-

---

[1] Ἀπολλοδ. 3, 70.—Gruppe, Griech. Myth. σ. 77, 15.

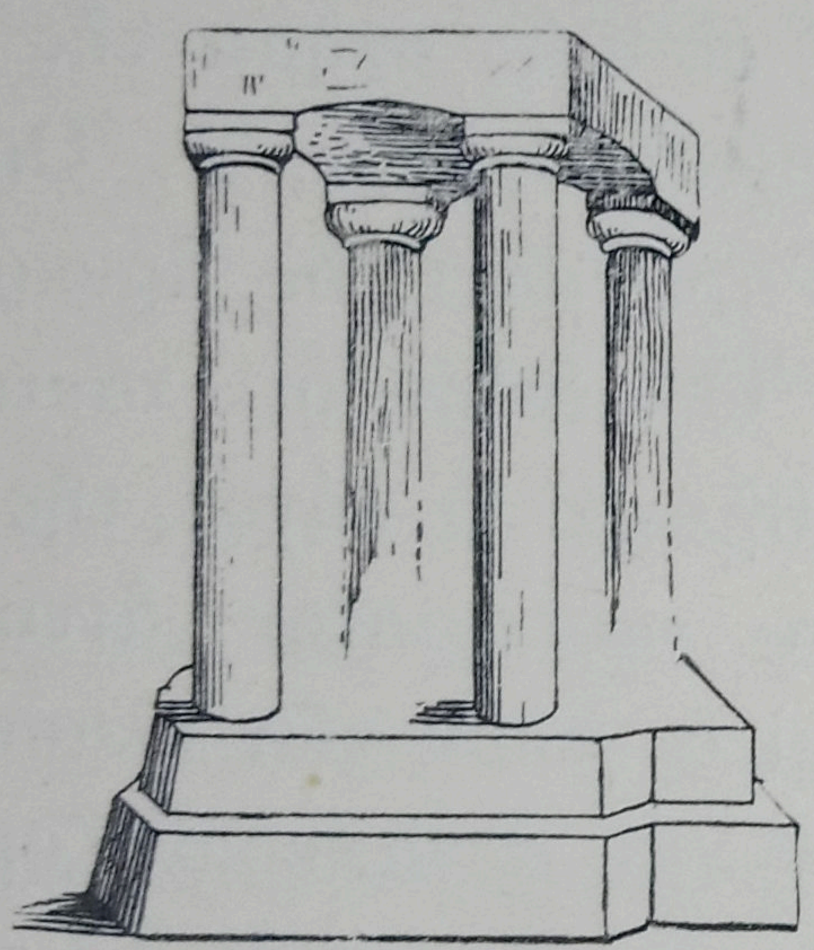
[2] Παραστάσεις κρηνῶν ἐπὶ ἀγγείων (Ἀρχ. Ἐφημ. 1916 σελ. 94).

[3] A. Frieckenhaus, Das Herakleion von Melite: Athen. Mitteil. XXXVI (1911) σ. 113 κ. ἑξ. πίν. II - III.

[4] Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον σελ. 100, εἰκ. 14.

[5] Τελευταῖος περὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἔγραψεν ὁ Γ. Παπαδάκης ὀρθότατα πρὸς τὸν χθόνιον Βοιωτὸν *Χάροπα Ἡρακλέα* σχετίσας αὐτό: *Ἀρχ. Δελτίον* 1917 σ. 251 κἑξ.

φόρον ἔφηβον, γραπτὸν δὲ μόνον τὸ κηρύκειον ἔχοντα *ψυχοπομπὸν Ἑρμῆν* τοῦ ἐν Βοστώνῃ ἀναγλύφου (Frieckenhaus ἀρ. 1, πίναξ II), εἰς ὃν ὁ Ἡρακλῆς δεικνύων τὸ χάσμα τῆς πύλης τοῦ Ἅδου λέγει τι περὶ τῆς δι᾽ αὐτοῦ ἀμέσως μελλούσης καταβάσεως αὐτοῦ· 2ον τὸ παρὰ Frieckenhaus ὑπ᾽ ἀρ. 6 (σελ. 123) ἀττικὸν ἀνάγλυφον, ἐφ᾽ οὗ εἰκονίζεται ἰδιαιτέρως μεταξὺ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ *λαΐνου* τῆς πύλης *οὐδοῦ* ἡ *Ἀγέλαστος Πέτρα* ὡς «eine flache rundliche Erhöhung am Boden (Eschara)»· 3ον τὴν παρὰ Frieckenhaus ὑπ᾽ ἀρ. 11 ἀγγειογραφίαν (ἐνταῦθα εἰκὼν ἀρ. 27. Reinach. Rep. de vases peins II, 8, 3. Millingen, Peintures des vases de la coll. Goghill. Πίν. 25) μετὰ τοῦ *ψυχοπομποῦ Ἑρμοῦ* καὶ ἄλλων θεῶν — περὶ ὧν κατωτέρω — ἱσταμένων περὶ τὸν πρὸ τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος καθήμενον Ἡρακλέα· 4ον τὴν παρὰ Frieckenhaus ὑπ᾽ ἀρ. 12, εἰκ. 2, ἀγγειογραφίαν, ἔχουσαν ἱσταμένην παρὰ τὸν Ἡρακλέα ὁμοίου οἰκοδομήματος τὴν τοῦ Ἅδου βασίλισσαν δᾳδοῦχον *Περσεφόνην*.

Εἰκ. 26.

Εἰκ. 27.

Ὁ Frieckenhaus ἐταύτισε μετ᾽ ἐμὲ (ἔ. ἄ.) τὸ ἐν λόγῳ μικρὸν τετρακιόνιον ἱερὸν οἰκοδόμημα πρὸς τὸ ἐν Μελίτῃ τῆς Ἀττικῆς ἡρῷον (Ἡράκλειον) τοῦ Ἡρακλέους στηρίξας τὴν γνώμην αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ ὅτι, καὶ κατὰ τοῦτο ἔχει πληρέστατα δίκαιον, τὸ τετρακιόνιον δὲν εἶναι πάντοτε, ὡς ἐγὼ ἐνόμισα, ὀρθὴ *πύλη* ἢ *προπύλαια* οἰκοδομήματος, ἐπὶ βράχου στηριζομένου ἢ τοῖχον κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν ἔχοντος, ἀλλ᾽ ἐντελῶς περίοπτον ἄνευ σηκοῦ ἢ τοίχου τινὸς τετρακιόνιον — ὡς κάλλιστα πάντων δεικνύει τὸ ἐξ Ἀμαρουσίου προερχόμενον ἀνάγλυφον, οὗ τὸ τετρακιόνιον (Εἰκ. 26) ἀντιγράφει πιθανώτατα τὸ τοῦ γειτονικοῦ δήμου τῆς Φλύας διάσημον πάντως Καταβάσιον τῆς Καισαριανῆς· — δεύτερον δὲ ἐπὶ τῆς ἐπίσης ὀρθῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ, ὅτι ὅμοιον σμικρὸν τετρακιόνιον οἰκοδόμημα (Εἰκ. 28) κατέχει τὸ κέντρον τοῦ εἰς τὴν ΝΔ ῥίζαν τοῦ Ἀρείου Πάγου παρὰ τὴν «Ἐννεάκρουνον» τοῦ Πεισιστράτου ἀνακαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ Dörpfeld εὐρέος καὶ ἐκ τοῦ Ζου τοὐλάχιστον αἰῶνος μεγάλου (560 τετρ. μ.) ***τριγωνικοῦ ἱεροῦ,*** τοῦ πανταχόθεν ὑπὸ τριῶν ὁδῶν περιβαλλομένου (Εἰκ. 29), ὅπερ ὁ μὲν Dörpfeld ἐταύτισε πρὸς τὸ ***Διονύσιον ἐν Λίμναις,*** ὁ δὲ Frieckenhaus ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν λόγῳ ἀναγλύφων καὶ ἄλλων τινῶν ἀσθενῶν ἐνδείξεων στηριχθεὶς ἐταύτισε πρὸς τὸ τοῦ ἐν ***Μελίτῃ Ἡρακλέους ἡρῷον.***

Τὸ τελευταῖον ὅμως τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀρθὸν διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ τετρακιόνιον σμικρὸν οἰκοδόμημα καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μνημείων στερεῖται παντελῶς σηκοῦ, εἶναι δὲ καὶ τόσον σμικρὸν (ἐξαίρεσιν μόνον ἀποτελεῖ τὸ ἐκ Θηβῶν ἀνάγλυφον, ἂν πράγματι τὸ ἐπ᾿ αὐτοῦ εἰκονιζόμενον εἶναι τὸ τετρακιόνιον ἡμῶν, ὅπερ ἀβέβαιον ἕνεκα τῆς κατὰ τὸ ἥμισυ μέρος ἀπωλείας τοῦ μνημείου), ὥστε δὲν χωρεῖ ἐν αὐτῷ οὐδὲ καθήμενος ὁ Ἡρακλῆς, ἐνῷ πᾶν *ἡρῷον* ἢ *ναὸς* οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ὡς πασίγνωστον, ἢ ὁ ἐπαρκὴς πρὸς ἄνετον ἐνοίκισιν οἶκος τοῦ θεοῦ, ὡς ζῶντος ἢ ὡς ἀγάλματος εἰκονιζομένου.

Τί λοιπὸν εἶναι τὸ τετρακιόνιον οἰκοδόμημα τοῦτο παντοῦ, ἔνθα ἀπαντᾷ, καὶ δὴ τὸ τῶν ἀττικῶν ἀναγλύφων καὶ κεραμογραφιῶν; Εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι ἐγὼ πρὸ ἐτῶν ἰσχυρίσθην: *Πύλη ᾅδου μετὰ λαΐνου οὐδοῦ*, φρουρουμένη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους τῆς Ἀγελάστου Πέτρας, ἤτοι τοῦ *χθονίου*, Βοιωτικῆς Πελασγικῆς προελεύσεως *Χάροπος Ἡρακλέους* τοῦ *Ἀλεξικάκου*, τοῦ τὸν ᾍδην, εἰς ὃν κατῆλθε, δαμάσαντος. Ἐν τούτῳ δὲ μόνον ἐσφάλην, ὅτι τὸ σμικρὸν τετρακιόνιον ἵδρυμα δὲν εἶναι, ὡς τότε ἐνόμισα, *ὀρθή* τις πύλη ᾅδου ἢ τὸ μέγα καὶ ἐπίσης τετρακιόνιον ἐκεῖνο *πρόπυλον τοῦ ᾅδου* τῶν εἰς τὰ τοῦ ᾅδου ἀναφερομένων κεραμογραφιῶν, ἐφ᾿ οὗ συχνὰ καθήμενοι ἡ Περσεφόνη καὶ ὁ Πλούτων μετὰ τῆς χθονίας Ἑκάτης ὑποδέχονται τοὺς εἰς τὰ βασίλεια αὐτῶν κατερχομένους [1], ἀλλ᾿ ἡ πανάρχαιος *κατάγειος*, χαμαὶ κειμένη καὶ χαίνουσα *πύλη* ᾅδου, *φρέαρ* ἢ βόθρος δηλαδή, οὗ ἐπὶ τοῦ ἀφράκτου καὶ ἀκοσμήτου στομίου ἐτέθη—ἕνεκα τῆς ἱερότητος αὐτοῦ καὶ ἵνα σκέπῃ κατὰ πάσης ἀκαθαρσίας τὸ ἐν αὐτῷ ἱερὸν ὕδωρ — στέγη ἁπλῆ καὶ ἐπίπεδος ὑπὸ τεσσάρων κιόνων, ἐνίοτε ὡς θολωτὸς ἤδη [2] *οὐρανὸς* φερομένη, ἤτοι ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ οἰκοδόμημα πανόμοιον πρὸς τὸν τετρακίονα βόθρον τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἁπλοῦν, ὅσον καὶ τὰ νῦν ἐπὶ τῶν κυριωτέρων φρεάτων πανόμοια λαϊκὰ στεγάσματα, ἱερώτατον ὅμως καὶ εἰκονίζον τὰ «*Κόσμου μέρη τετρακίονος*» [3] κατὰ τοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μουσαίου, Πάμφου καὶ Ὀρφέως φερομένους *Ὕμνους* τοῦ ἱεροῦ γένους τῶν Λυκομιδῶν [4], γένους, εἰς οὗ ἀκριβῶς τὸ ἱερὸν τελεστήριον ἀνήκει τὸ τῆς Οἴης ἀρυκρήνης ἀρχαιότατον τετρακιόνιον ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἐλούσθη ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου ῥυπανθεῖσα παρθένος Ἀθηνᾶ.

ζ΄) Τὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου Ἀϊδώνειον Πλουτώνειον.— Ναὸς Ἑκάτης Τριοδίτου Τρίγλης. — Καταβάσιον. — Τέμενος καὶ ἐσχάρα Σεμνῶν Θεῶν. — Ληνὸς Ζαγρέως.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Frieckenhaus ὅμως πρὸς τὸ τετρακιόνιον τῶν ἀναγλύφων καὶ ἀγγειογραφιῶν ταυτισθὲν σμικρόν, ἱερὸν πάντως, τετρακιόνιον κτίσμα (οὗ παραθέτω

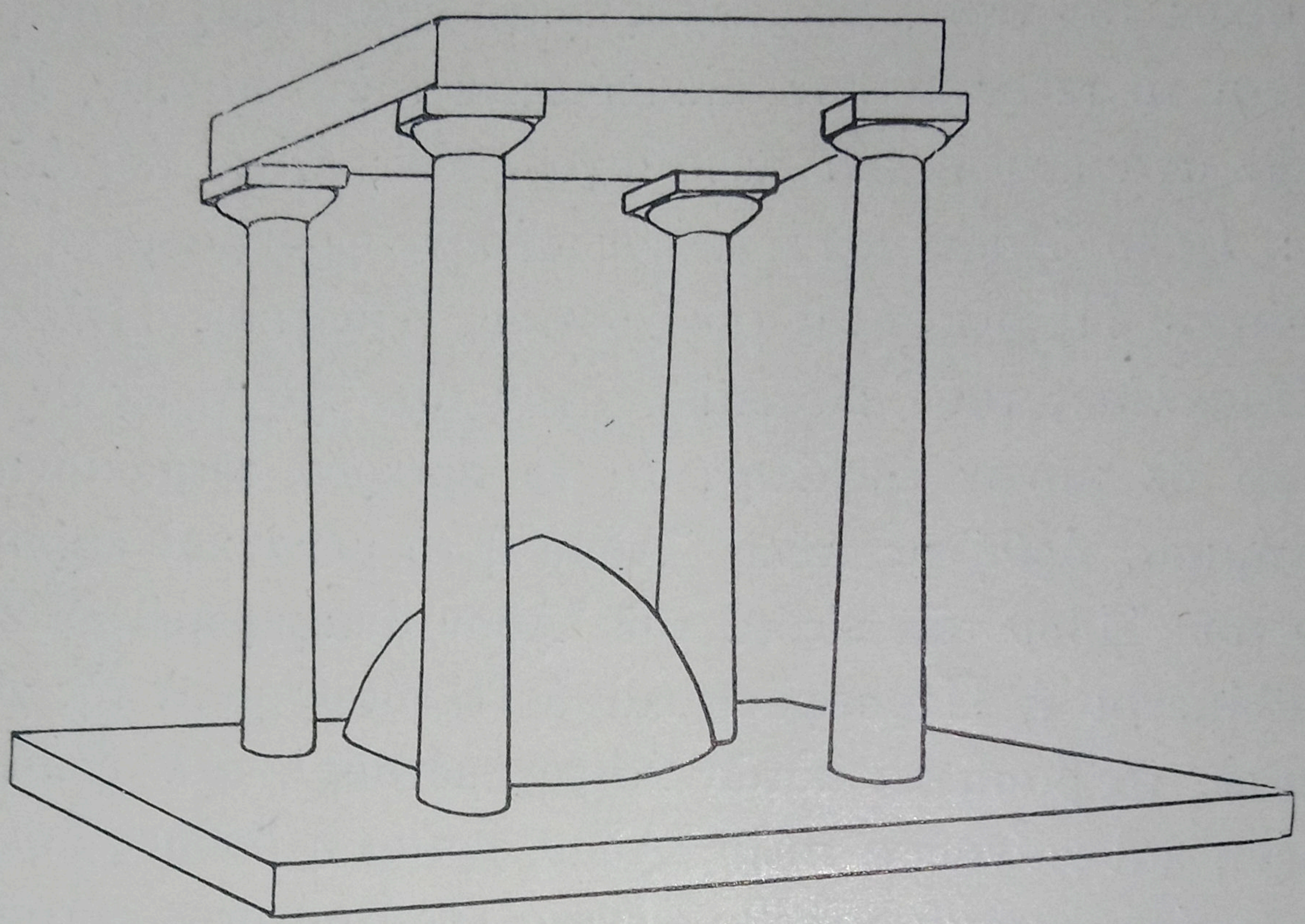
[1] Wiener Vorlegeblätter, Serie V. E. Taf. III, 1. — A. Winkler, Die Darstellungen der Unterwelt. σ. 16 κ. ἑξ. — Σβορῶνος, τὸ Ἐθν. Μουσεῖον σελ. 482 εἰκ. 196.

[2] Τὸ τετρακιόνιον τοῦ ἐκ τοῦ Ἀμαρουσίου ἀναγλύφου (Εἰκ. 26) καὶ ἐκεῖνο τοῦ κρατῆρος τῶν Λουτρῶν τῆς Ἀθηνᾶς (Εἰκ. 20) δεικνύουσιν ἤδη τὴν πρὸς θόλον τάσιν τῆς στέγης.

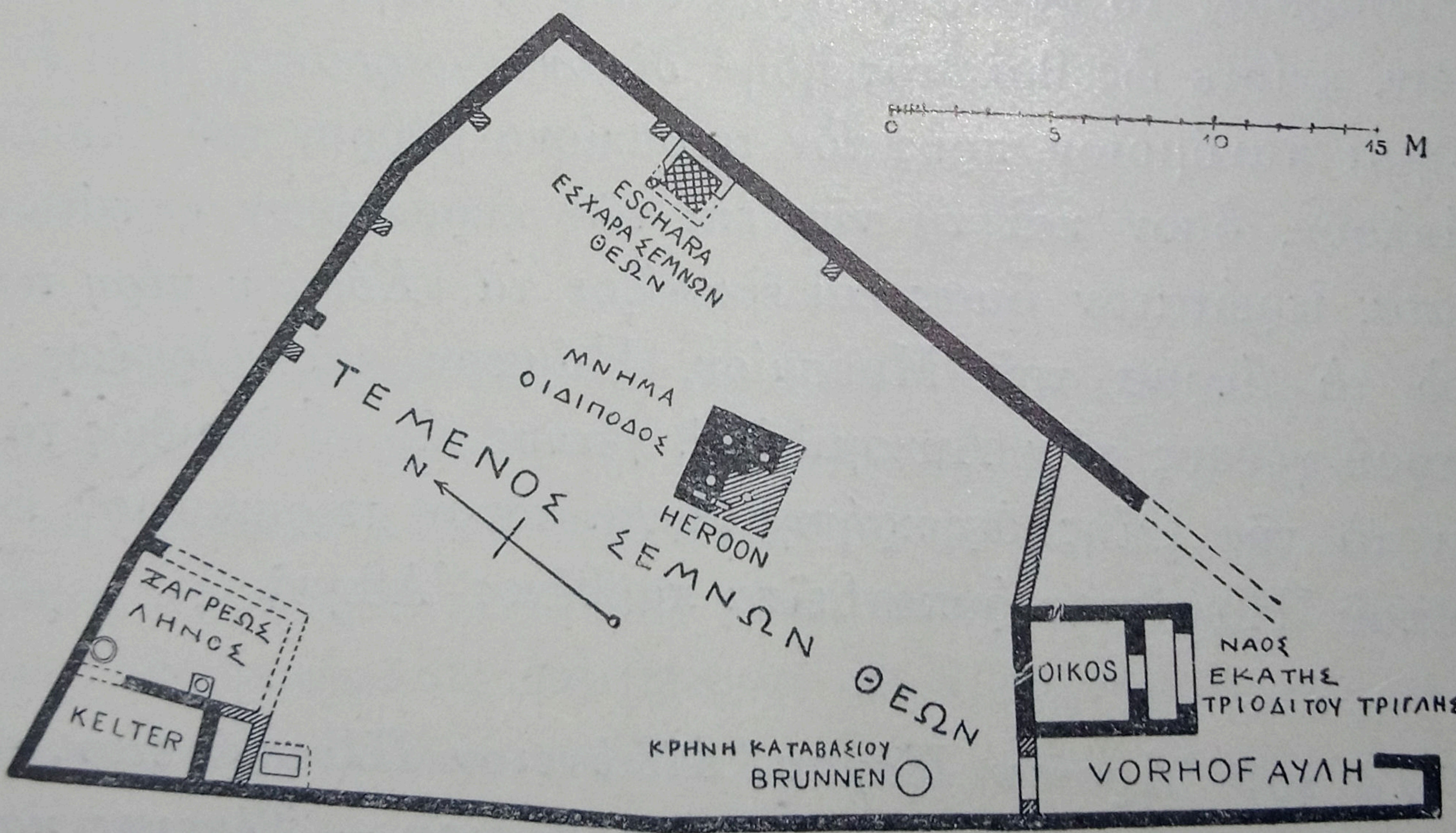
[3] Ὀρφ. *Ὑμν. εὐχὴ πρὸς Μουσαῖον* στ. 39.

[4] Töpffer, Attische Genealogie σελ. 209.

ἐνταῦθα, εἰκ. 28, ἀναπαράστασιν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Α. Ὀρλάνδου, τῇ βοηθείᾳ ἑνὸς τῶν μαρμαρίνων ῥωμαϊκῶν χρόνων κιονίσκων αὐτοῦ, εὑρεθέντος νῦν εἰς εἴκοσι βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ τετρακιονίου) δὲν εὑρίσκεται ἐπὶ στομίου φρέατος, ἀλλὰ μόνον ἁπλῶς παράκειται στομίῳ ἱεροῦ φρέατος ἢ βόθρου, ὃν συναντᾷ *ἀμέσως* καὶ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῆς πύλης κείμενον ὁ εἰς τὸν πανταχόθεν κλειστὸν τοῦτον χῶρον εἰσερχόμενος ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ αὐτοῦ μεγάλου τριγωνικοῦ ἱεροῦ, αὐλῆς, ἐν ᾗ κεῖται οὐχὶ *οἶκός* τις κοινός, ἀλλὰ μικρὸς **ναός**, ἔχων

Εἰκ. 28.

Εἰκ. 29.

περίπου τὸ μέγεθος (3,96 : 5,20 μ., ὁ δὲ σηκὸς 3,20 μ. βαθὺς) τοῦ ἐν τῷ μεγάλῳ ἱερῷ τῆς Ἐλευσῖνος μικροῦ πρὸ τοῦ Πλουτωνείου χάσματος κειμένου ναοῦ τοῦ Πλούτωνος. Τὸ πάντως πάνυ ἱερὸν φρέαρ τοῦτο σχηματίζει — μετὰ τῶν μόνων ἄλλως ἐν τῷ ἱερῷ, κατ' ἀκολουθίαν δὲ πάνυ ἱερῶν, ὡς ἤδη ἀνεγνωρίσθη, ἀντικειμένων, ἤτοι τῆς «*ἐσχάρας*», παναρχαίου βωμοῦ καὶ «*ἱερᾶς ληνοῦ*» — κύκλον, οὗ τὸ κέντρον κατέχει τὸ ἐν λόγῳ τετρακιόνιον (Εἰκ. 29).

Ἂν καὶ δύναμαι νὰ δεχθῶ ὡς πιθανὴν τὴν γνώμην τοῦ Frieckenhaus, ὅτι ἐν τῷ ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον κειμένῳ ἱερῷ τούτῳ τεμένει ἐλατρεύετο

καὶ ὁ Ἡρακλῆς ὡς φύλαξ τοῦ τετρακιονίου καὶ τῆς Ἀγελάστου Πέτρας, ὁ Ἡρακλῆς — οὗ μάλιστα καὶ κορμὸς ἀγάλματος εὑρέθη πλησίον τοῦ προπύλου τοῦ ὅλου τεμένους [1] — δὲν δέχομαι ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἐν Μελίτῃ τεμένους τοῦ Ἡρακλέους διὰ πολλοὺς μὲν ἄλλους τοπογραφικοὺς λόγους, οὓς θὰ ἦτο μακρὸν

Εἰκ. 30.

Εἰκ. 31.

καὶ ὅλως περιττὸν νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα, μάλιστα δὲ διότι ἡ παρουσία τοῦ ἐν λόγῳ τετρακιονίου δύναται ἄλλως καὶ πολὺ πιθανώτερον νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἑξῆς:

Κατ᾿ ἐμὲ τὸ ἀμέσως πρὸ τοῦ *μόνου* πλουτωνείου *χάσματος* ἢ *σπηλαίου* τοῦ βράχου τοῦ Ἀρείου Πάγου (Εἰκ. 30) κείμενον μέγα ἱερὸν ἐν *τριόδῳ* καὶ *τριγωνικὸν* τέμενος (Εἰκ. 31 καὶ 29), τὸ περιβαλλόμενον πρὸς δυσμὰς μὲν ὑπὸ τῆς πρὸς τὰ Προπύλαια

[1] Watzinger: Ath. Mrtt. XXIX 1904, 237.

τῆς Ἀκροπόλεως ἀνερχομένης ὁδοῦ *(στενωποῦ;)*, πρὸς βορρᾶν δὲ ὑπὸ τῆς πρὸς τὴν κλίμακα τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀναγούσης ὁδοῦ καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ ὁδοῦ ἀγούσης πρὸς τὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἀρείου Πάγου μὴ ἀνασκαφέντα εἰσέτι χῶρον τοῦ ἐν τῷ χάσματι κυρίου *Ἀϊδωνείου*—οὐδὲν ἄλλο ἦτο *ἀρχικῶς* ἢ ἓν τῶν ἱερῶν τοῦ μέχρι τοῦδε ἀγνοουμένου *Ἀϊδωνείου* χώρου, ἤτοι τοῦ παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον τεμένους τοῦ Πλούτωνος[1], τοῦ ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου καταργηθέντος ἀπὸ τῆς—ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῷ ἀρχικοῦ τάφου τοῦ Οἰδίποδος—*μεταθέσεως* τοῦ ἐν ᾧ ὁ τάφος οὗτος ἔκειτο Πλουτωνείου τούτου εἰς Κολωνὸν τὸν Ἵππιον[2], διατηρηθείσης τῆς ἀπὸ τοῦ παραμείναντος ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀνωτάτου δικαστηρίου ἀναποσπάστου λατρείας τῶν ***Σεμνῶν θεῶν***, ἤτοι Ἀθηναϊκῶν Ἐρινύων, πιθανῶς ἐν τῷ πρὸ τοῦ μεγάλου σπηλαίου τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ Ἀρείου Πάγου τριγωνικῷ ἱερῷ (Εἰκ. 29), ἔνθα, κατ᾽ ἐμέ, καὶ οὐχὶ ἐν τῷ βορειοανατολικῷ «*ὑπὸ σεισμοῦ κρημνισθέντι καὶ διὰ τοῦτο ἀφανισθέντι*» κατὰ τοὺς νεωτέρους τοπογράφους, *ἀνυπάρκτῳ* ὅμως ἐν πάσῃ ἐποχῇ χάσματι, δέον νὰ ζητηθῇ, ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Παυσανίου τοὐλάχιστον, τὸ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀναφερόμενον (I, 28, 6) ὡς κείμενον «*πλησίον*» τοῦ λόφου Ἀρείου Πάγου «*ἱερὸν θεῶν, ἃς καλοῦσιν Ἀθηναῖοι σεμνάς, Ἡσίοδος δὲ Ἐριννῦς*», ἐν ᾧ ἔκειντο, ἐπὶ Παυσανίου πλὴν τῶν πᾶν ἄλλο ἢ φοβερῶν τὴν ὄψιν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αἰσχύλου ἀγαλμάτων αὐτῶν, ἀγάλματα «*θεῶν τῶν ὑπογαίων*», ὀνομαστὶ δὲ *Πλούτωνος, Ἑρμοῦ καὶ Γῆς*. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κυρίως ἔθυον ἐπὶ Παυσανίου ἀναχωροῦντες ὅσοι ἡθφοῦντο ὑπὸ τοῦ *πλησίον* κειμένου δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου, «*ἔθυον δὲ καὶ ἄλλως ξένοι τε ὁμοίως καὶ ἀστοί*». Ἐν τῷ αὐτῷ περιβόλῳ ἐδεικνύετο καὶ «***μνῆμα Οἰδίποδος***», ἤτοι τὸ ἀρχικὸν μνῆμα τοῦ Θηβαίου βασιλέως, οὗ τὰ ὀστᾶ ἐκρύβησαν κατόπιν ἐν τῷ νέῳ μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Πεισιστρατείου περιβόλου προπυργίῳ λόφῳ τῶν Ἀθηνῶν Κολωνῷ τῷ Ἱππίῳ.

Ἐν κεφαλαίῳ δ᾽ εἰπεῖν, τὸν ἐν τῷ παρὰ Frickenhaus (σ. 135 εἰκ. 4) σχεδίῳ τοῦ ἀκριβῶς ὑπὸ *τριόδου* περιβαλλομένου κατ᾽ ἀκολουθίαν τρία πρόσωπα ἔχοντος ἱεροῦ (Εἰκ. 29) *οἶκον* τοῦ προαυλίου θεωρῶ ὡς ναὸν τῆς ***θεᾶς Ἑκάτης*** τῆς τῶν «*τριόδων ἐπόπτου*» καὶ *τριοδίτου*[3] καὶ *ἐνοδίας*[4] καὶ *καταχθονίας*[5] τῶν Πλουτωνείων τῆς ἐν Ἀθήναις καὶ *Τριγλανθίνης* καλουμένης ἐκ τῆς θέσεως ***Τρίγλης***[6] (= *ἰχθὺς θαλάσσιος **καὶ τόπος τις**: Ἡσύχιος ἐν λ. τρίγλα)* τῆς οὐχὶ τόσον τὸν ἰχθὺν *τρίγλην* σημαινούσης, ὅσον θέσιν *τρίγληνον*, δηλαδὴ *τριόφθαλμον*, ὅ ἐστι *τριπρόσωπον*[7],

---

[1] Lolling, Topogr. σ. 331, σημ. — Σβορῶνος, Ἐθν. Μουσεῖον σ. 386.

[2] Wilamovitz, Aus Kydathen σ. 103, 11. — Σβορῶνος ἔ. ἀ. σ. 387.

[3] Κορνοῦτος 34 σ. 208. — Gruppe, Gr. Myt. 1291 [1].

[4] Gruppe ἔ. ἀ. 1289 [2].

[5] Gruppe ἔ. ἀ. 1320 [9].

[6] Ἀθην. VII, 325. *Ἀθήνησι δὲ καὶ τόπος τις Τρίγλα καλεῖται, καὶ αὐτόθι ἐστὶν ἀνάθημα τῇ Ἑκάτῃ Τριγλανθίνῃ. Διὸ καὶ Χαρικλείδης ἐν Ἁλύσει φησὶ δέσποιν᾽ Ἑκάτη, τριοδῖτι, τρίμορφε, τριπρόσωπε, τρίγλαις κηλευμένα.* Ἡσυχ. ἐν λ. *Τρίγλα, ἰχθὺς θαλάσσιος καὶ τόπος τις.* Εὐσταθ. εἰς Ἰλιάδ. Υ. 71. — Hiller, Eratosth. carm. rel. 32.

[7] Gruppe, Gr. Myth. 1290 [0].

τρίστρατον, οἷα ἀκριβῶς εἶναι ἡ θέσις ἡ ὑπὸ τοῦ τριγωνικοῦ τούτου ἱεροῦ τῆς *τριπροσώπου* καὶ *τριοδίτου* καταχθονίας θεᾶς Ἑκάτης κατεχομένη, θεᾶς *προπυλαίας* τῶν Πλουτωνείων χώρων, εἰς οὓς τόσον ἁρμόζει ὡς «*καταχθονία*», «*ψυχαῖς νεκύων μεταβακχεύουσα*» (Ὀρφ. Ὕμ. 1, 3), «*ἐρχομένα νεκύων ἀνὰ τ' ἠρία καὶ μέλαν αἷμα*» (Θεοκρ. II, 12), «*ἂν νέκυας στείχουσα κατ' ἠρία τεθνηώτων, αἵματος ἱμείρουσα*» (Ἱππολ. Ὑμν. Ἑκ. 5). Παράβαλε δὲ καὶ τὸν ὅμοιον τὸ μέγεθος καὶ ὁμοίως πρὸ τοῦ Πλουτωνείου χάσματος σπηλαίου κείμενον ἐν Ἐλευσῖνι ναὸν τῆς αὐτῆς *προπύλου* τῶν χθονίων θεῶν Ἑκάτης [1].

Πρὸ τοῦ ναΐσκου τούτου τοῦ ἐν λόγῳ πλουτωνείου τὴν φύσιν μεγάλου τριγωνικοῦ τεμένους τῶν Ἀθηνῶν θὰ ὑπῆρχε βεβαίως ἐξ ἀργῶν λίθων ἀρχαϊκός τις βωμὸς ἢ βόθρος τῆς τόσον εἰς τὸ αἷμα ἀρεσκομένης θεᾶς ταύτης.

Εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὸν ὄπισθεν τοῦ ναΐσκου τούτου χῶρον, τὸν ὡς *Πλουτώνειον* ἢ *Ἀϊδώνειον* πανταχόθεν, ὡς ἐν Ἐλευσῖνι, κλειστόν, εὑρίσκομεν ἀπαραλλάκτως, ὡς ἐν τῷ Πλουτωνείῳ τῆς Ἐλευσῖνος, μέγαν *βόθρον* ἢ *φρέαρ*, ***καταβάσιον*** *δηλαδή*, ὡς τὸ ἐν Ἐλευσῖνι, ἐν ᾧ ἐκρύπτοντο τὰ ἱερὰ ὑπὸ τῶν ἱεροφαντῶν [2].

Τὴν πρὸς τὸν Β. τοῖχον ἐρειδομένην μεγάλην ***ἐσχάραν*** θεωρῶ ὡς τὴν ἀρχικὴν τῶν ***Σεμνῶν θεῶν***. Ἡ τῆς γωνίας *ἱερὰ ληνὸς* ἐξηγεῖται λαμπρῶς ἐν τῷ Πλουτωνείῳ τούτῳ χώρῳ, ἂν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ τῶν Πλουτωνείων μυστηρίων μέγας τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων κυνηγὸς (ζα-ἀγρεὺς) Πλούτων ὁ ***Ζαγρεὺς*** τῶν Ἀθηναίων τῶν χρόνων τοῦ Αἰσχύλου οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ αὐτὸς ὁ θεὸς τοῦ οἴνου Διόνυσος [3].

*η΄) **Μνῆμα Οἰδίποδος** ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον.— **Ὀρέστης καὶ Πυλάδης πρὸ τοῦ ἱεροῦ** τῶν Σεμνῶν θεῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου.— **Τάφος Οἰδίποδος** ἐν τῷ χάσματι Κολωνοῦ τοῦ Ἱππίου.*

Τέλος τὸ πάντων χαρακτηριστικώτερον τετρακιόνιον, ἀφ' οὗ ὡρμήθημεν, εἶναι κατ' ἐμὲ ἡ ἐν σμικρῷ συμβολικὴ ἀντιγραφὴ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῶν εἰς τὴν δίωξιν τοῦ Ὀρέστου ὑπὸ τῶν Ἐρινύων καὶ τὴν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον καταφυγὴν αὐτοῦ ἀναφερομένων ἀγγειογραφιῶν (Εἰκ. 32) τετρακιονίου τοῦ σκέποντος τὸν δελφικὸν ὀμφαλόν, ἤτοι τὸν τάφον τοῦ Πύθωνος, ὃν ὡς ἄσυλον ἐνηγκαλίσθη ὁ ταλαίπωρος Ὀρέστης φρουρούμενος, ἵνα μὴ πρὸ τῆς δίκης διαφύγῃ, ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦ Ἀρείου Πάγου τῶν Ἀθηνῶν καταδιωξασῶν αὐτῶν Ἐρινύων [4].

Διὰ τοῦτο δὲ φρονῶ ὅτι τοῦ τετρακιονίου τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τούτου ἱεροῦ τῶν Σεμνῶν θεῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου τὸ κέντρον κατεῖχεν *ὀμφαλὸς* (πρβλ. εἰκ. 27) καὶ οὐχὶ ὁ προσδοκώμενος βόθρος φρέατος Πύλης Ἅδου, ὃν βόθρον εὕρομεν ἤδη ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ εἰς ἄλλο μέρος κείμενον.

---

[1] ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σ. 356.

[2] ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σελ. 336.

[3] Preller - Robert, Gr. Myth. σ. 85.

[4] Compte Rendu de St. Petersburg. Atlas 1863 pl. VI. Stephani p. 349. — Reinach, Rép. des vases I, 19.

Ἀπετελεῖτο δηλαδὴ κτίσμα *σμικρόν, τετράκιον, ὀμφαλὸν σκέπον* καὶ δὴ ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ γνωστὸν ἡμῖν ἐκ πλείστων ἄλλων *τάφους* εἰκονιζόντων μνημείων, οἷα π. χ. εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Γ′ αἰῶνος π. Χ. τῆς ἐπὶ τοῦ Εὐρίπου τῆς Εὐβοίας κειμένης Χαλκίδος[1], εἰκονιζόντων κατ᾿ ἐμὲ τὸν διάσημον ἀποβάντα ὡς *κενήριον* τάφον τῆς ἐν τῇ ἐπὶ τῆς καταντικρὺ ὄχθης τοῦ στενοῦ τοῦ Εὐρίπου κειμένῃ Αὐλίδι θυσιασθείσης Ἰφιγενείας (ἴδε ἀνωτέρω σ. 26). Ἀληθῶς ἐν τῇ ἐπὶ γνωστῆς τεφροδόχου *ἐτρουσκικῆς κάλπης*[2] παραστάσει τῆς σφαγῆς τῆς Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι εἰκονίζεται ἀπαραλλάκτως καὶ δὴ *προληπτικῶς* παρὰ τὸν βωμὸν ὁ τόσον διάσημος μέλλων ν᾿ ἀποβῇ ὡς *κενήριον* τάφος αὐτῆς ὡς ὀμφαλὸς ἐν πανομοίῳ σμικρῷ τετρακιονίῳ μετὰ μόνης τῆς προσθήκης χθονίου ὄφεως περὶ τὸν ὀμφαλόν. Ὅτι δὲ ἀρχικῶς τοιοῦτον ὀμφαλόμορφον ἐφαντάζοντο οἱ ἀρχαῖοι τὸ κενήριον τῆς Ἰφιγενείας διδάσκει ἡμῖν προσθέτως μελανόμορφος ἀγγειογραφία[3] (Εἰκ. 33) *ἀγγείου εὑρεθέντος*

Εἰκ. 32.

Εἰκ. 33.

ἐν τῇ Ἀττικῇ, εἰκονίζοντος δὲ δύο Σατύρους σεβίζοντας ὀμφαλόν, ἐφ᾿ οὗ ἐπικάθηται μὲν προστάτης ἀετὸς τοῦ Διός, εἶναι δὲ ἐζωγραφημένη, ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς παρειᾶς αὐτοῦ καταλαμβάνουσα, ἡ ἀντὶ τῆς Ἰφιγενείας σφαγεῖσα καὶ ταφεῖσα ἐν τῷ *κενηρίῳ* ἱερὰ ἔλαφος τῆς Ἀρτέμιδος!

Ἀπαράλλακτον τετρακιόνιον μετ᾿ ὀμφαλοῦ ἐν αὐτῷ περιελισσομένου ὑπὸ χθονίου δράκοντος εἰκονίζει τὸ ἥμισυ τῶν περὶ τὸ 86 π. Χ. κοπέντων ἀργυρῶν καὶ χαλκῶν νομισμάτων τῆς ῥωμαϊκῆς οἰκογενείας Ῥουβρίας[4], ἐνῷ τὸ ἕτερον ἥμισυ αὐτῶν εἰκονίζει μέγα νεκρικὸν ἅρμα, πολυτελὲς ὡς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κομίζον

[1] Roscher, Neue Omphalosstudien (1915) πίν. II, 17 - 18. (= Imhoof - Blumer, Antike griech. Münzen (1913) σ. 10, πίν. I, 2 καὶ τοῦ αὐτοῦ Monnaies Grecques, 222, ἀρ. 60 - 64 πίν. I, 3.

[2] Roscher ἔνθ. ἀνωτ. σ. 63. πίν. IV, 3. = Brunn - Körte, Rilievi d. urne etrusche II, πίν. XCIV, 2.

[3] Roscher ἔ. ἄ. πίν. VII, 2α - 2β.

[4] Roscher ἔ. ἄ. πίν. II, 22 καὶ 23.—Babelon, Monnaies consulaires II, 408 - 409 ἀρ. 6 - 7. Grueber, Coins of the Roman Republic I, σελ. 313, σημ. 2.

προφανῶς τὰ *λείψανα* τοῦ ὑπὸ τὸν ὀμφαλὸν τοῦ τετρακιονίου τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος τῶν νομισμάτων ταφέντος ἥρωος (Ἀσκληπιοῦ;).

Τὰ ἀνωτέρω, ὡς καὶ τὰ ἑπόμενα, τετρακιόνια ἐντελῶς κατενώπιον εἰκονιζόμενα παρουσιάζουσι φυσικὰ μόνον τοὺς δύο ἐμπροσθίους τῶν τεσσάρων κιόνων αὐτῶν πάντοτε, ὡς πάντων τῶν ἱερῶν τετρακιόνων, ἀρραβδώτων. Ὅτι ὅμως πρόκειται περὶ τετρακίονος καὶ δὴ ἄνευ τοίχων σηκοῦ κτίσματος διδασκόμεθα ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης ἀγγειογραφίας (Εἰκ. 32), εἰκονιζούσης σαφῶς τὸ πρωτότυπον πάντων τῶν νεκρικῶν τούτων τετρακιονίων, ἤτοι τὸν ἐν Δελφοῖς ὀμφαλόμορφον *τάφον τοῦ Πύθωνος*. Ἀληθῶς ἀρχαῖα κείμενα διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι ἀμέσως παρὰ τὸ *χάσμα γῆς* τοῦ ἀδύτου, ἤτοι παρὰ τὸ Πλουτώνειον *Καταβάσιον* τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἱδρυμένος *ὀμφαλὸς* τῆς Γῆς οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ὁ *τάφος* τοῦ Πύθωνος (Ἡσυχ. ἐν λ. ***τοξίου βουνὸς . . . καὶ ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς τάφος ἐστὶ τοῦ Πυθῶνος.*** — Varro 7, 17 p. 97 ἔκδ. Götz-Schöll: ***ὀμφαλὸν*** *quem Pythonos aiunt esse tumulum)*, κατ᾽ ἄλλους δὲ τοῦ Διονύσου (Τατιαν. κ. Ἑλλ. 8. 251: *ὁ δὲ ὀμφαλὸς τάφος Διονύσου* [Ζαγρέως;])[1].

Τοιούτους ἄλλως τε ὀμφαλοῦ σχῆμα ἔχοντας τάφους γνωρίζομεν ἤδη ἀρκετοὺς ἐκ τῆς πραγματικότητος τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων. Πάντων δὲ τούτων σπουδαιότερος εἶναι ὁ πιθανώτατα ἐπίσης ὑπὸ τοῦ τετρακιονίου στεγαζόμενος μαρμάρινος ἐπὶ τετραγώνου μετὰ θριγκοῦ πέριξ βάσεως εὑρισκόμενος ὀμφαλὸς τοῦ ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ Κεραμεικοῦ τεμένους τῆς ἐν μέσῳ τῶν τάφων ὡς Ἐνοδίας λατρευομένης πλουτωνείου θεᾶς Ἑκάτης[2]. Τοῦτον ὁ μὲν Brückner[3] χαρακτηρίζει ἁπλῶς ὡς «eine omphalosartige Eschara», ἐνῷ πραγματικῶς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ ἱερὸς ὀμφαλόμορφος τάφος ἀγνώστου τινὸς ἡμῖν τοπικοῦ ἥρωος τοῦ Κεραμεικοῦ. Συνήθεις τάφους, τὸ πρωτογενὲς σχῆμα ὀμφαλοῦ γῆς ἢ μαρμάρου ἔχοντας, ἔχομεν ἤδη πολυαρίθμους[4], ἔτι δὲ πολυαριθμοτέρους ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν ὀμφαλούς, οἵτινες δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὡς πανάρχαιοι τάφοι μυθολογικῶν ἡρώων. Παραδεχόμενος δὲ ἐντελῶς τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην τῆς Harrison εὑρίσκω ἀνεπαρκεῖς τὰς κατ᾽ αὐτῆς ἀντιρρήσεις τοῦ διαπρεπεστάτου μυθολόγου W. Roscher, λησμονοῦντος ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ πρὸ πάντων οἱ ἱερεῖς, προκειμένου περὶ τοιούτων *ἀρρήτων* καὶ *εὐστόμων* ἱερῶν παναρχαίων τάφων, οὓς παντοιοτρόπως ἔκρυπτον — παράδειγμα ὁ δεύτερος ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ τάφος τοῦ Οἰδίποδος — σπανίως ἔλεγον τὴν ἀλήθειαν ἄλλοις ἢ τοῖς μεμυημένοις, διὸ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων κειμένων χαρακτηρίζουσι τοὺς τοιούτους παναρχαίους ἱεροὺς τάφους ἄλλως ἢ ὡς ὅτι πράγματι ἐλογίζοντο.

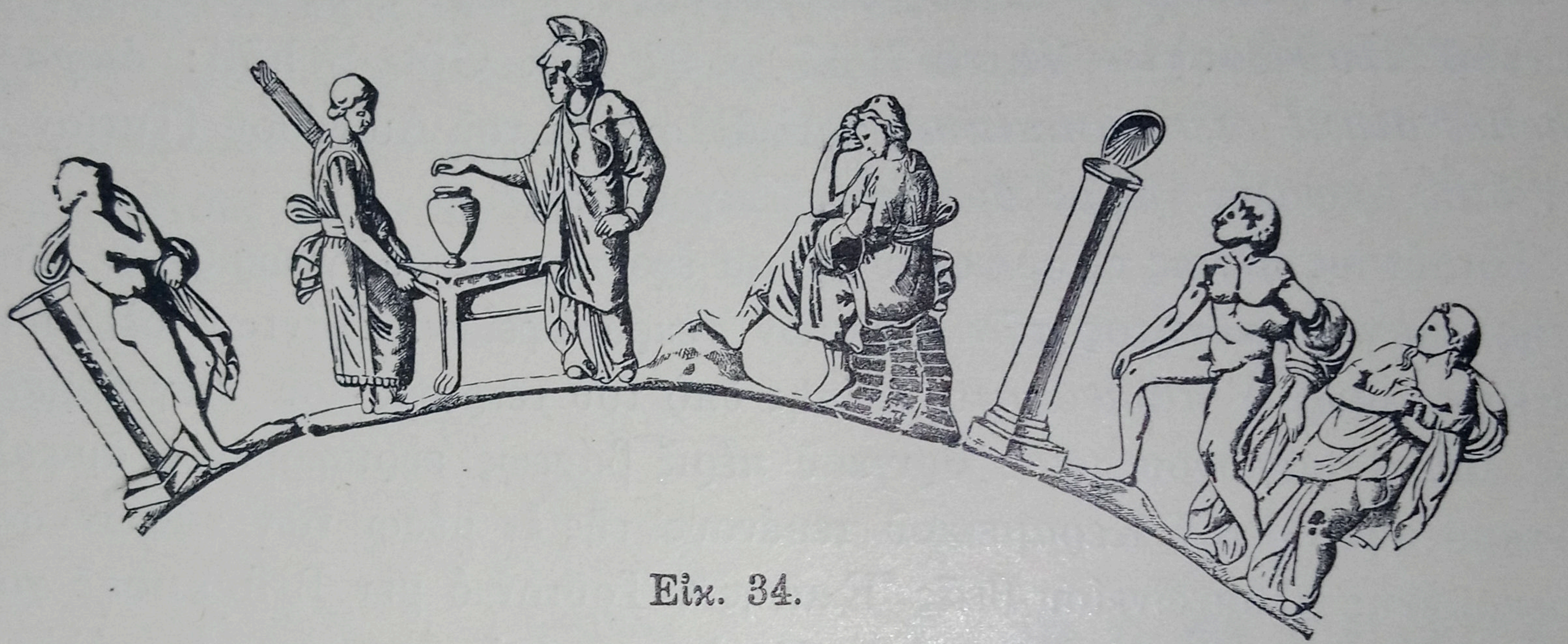
[1] Roscher, Omphalos σ. 67 κέξ.

[2] Φιλοστρ. Βίος Ἀπολλ. Τυαν. IV, 13: *καθιδρύσας οὖν αὐτὸ (τὸ ἐπιτύμβιον ἄγαλμα) . . . καὶ ἱερὸν περὶ αὐτὸ βαλόμενος, ὅσον οἱ τὴν Ἐνοδίαν τιμῶντες κτλ.*

[3] Der Friedhof am Eridanos (1909) σελ. 45 εἰκ. 19 καὶ 21.

[4] Roscher, Omphalos σ. 115 κ. ἑξ. — Jane Harrison, JHST. XIX (1899) σ. 225 κ. ἑξ., ἡ αὐτὴ ἐν BCH. XXIV (1900) σ. 254. — Rohde, Psyche[2] I σ. 132. — Karo: Dict. des ant. grecques et rom. τόμ. 1, 197. — Svoronos ΔΕΝΑ XIII (1911) σ. 313 κ. ἑξ.

Εὐτυχῶς ἔχομεν ὁλόκληρον σειρὰν μνημείων, πιστούντων ὅτι ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον κειμένῳ ἱερῷ τῶν Σεμνῶν θεῶν ὑπῆρχε τάφος ἔχων ἀκριβῶς τὸ σχῆμα τετρακιονίου ὀμφαλὸν σκέποντος! Οἱ Brunn καὶ Körte ἐδημοσίευσαν [1] ὑπὸ τὸν τίτλον Due prizioneri μεγάλην σειρὰν ἀναγλύφων ἐτρουσκικῶν νεκρικῶν τεφροδόχων καλπῶν, εἰκονιζόντων δύο νεανίας ὑπὸ φυλακὴν ἢ δεσμίους, ὧν μεταξὺ ἵδρυται καὶ τὸ ἐν λόγῳ μετ᾿ ὀμφαλοῦ τετρακιόνιον κτίσμα (Εἰκ. 37). Ἡ μέχρι τοῦδε μὴ ἐπιτευχθεῖσα ἑρμηνεία τῆς ὡς αἰνιγματικῆς φαινομένης παραστάσεως ταύτης, δυναμένη δὲ νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ τετρακιονίου, εἶναι ἡ ἑξῆς: Πρόκειται περὶ τῆς *δίκης* ἢ μᾶλλον τοῦ *καθαρμοῦ* τοῦ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου πρὸ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον τεμένους τῶν Σεμνῶν θεῶν

Εἰκ. 34.

Εἰκ. 35.

Ἐρινύων, ἡ δὲ παράστασις ἀντιγράφει ἐν πολλοῖς τὴν ἐκ καθαρῶς Ἑλληνικῶν μνημείων (Εἰκ. 34-35) γνωστὴν δίκην τοῦ Ὀρέστου πρὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου [2] μετὰ τῆς νέας σπουδαίας, ἀλλ᾿ εὐεξηγήτου διαφορᾶς, ὅτι κατηγορούμενος δὲν εἶναι μόνος ὁ Ὀρέστης, ἀλλὰ καὶ ὁ πράγματι προτρέψας καὶ συμπράξας εἰς τὸν φόνον τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμήστρας κατ᾿ ἀκολουθίαν συνένοχος καὶ συναυτουργὸς τοῦ φόνου—φίλος αὐτοῦ Πυλάδης. Οὗτος, καθ᾿ ἣν στιγμὴν ἐφόνευεν

[1] Rilievi d. urne etrusche II σ. 160 κ. ἑξ. pl. LXXV, 1-2. LXXVI, 34. LXXVII, 5-6 καὶ LXXVIII 7-8.

[2] ΔΕΝΑ τόμ. XVI, (1914), 257 κἑξ. πίν. X.

ὁ Ὀρέστης τὸν Αἴγισθον, φονεύσας τοὺς παῖδας τοῦ Ναυπλίου βοηθοὺς ἐλθόντας τῷ Αἰγίσθῳ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐν τοῖς Προπυλαίοις τῶν Ἀθηνῶν γραφῆς (Παυσ. Ι, 22, 6) δίκαιον ἦτο τὰς αὐτὰς συγχρόνως νὰ δώσῃ δίκας ἐν Ἀθήναις, ὅπως καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν ἀποδεικνύεται [1] καὶ ὑπὸ τοῦ ὡς βάσις τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν ἐτρουσκικῶν ἀναγλύφων χρησιμεύσαντος ἀγνώστου ἡμῖν δράματος ἢ οἱασδήποτε ἄλλης πηγῆς σαφῶς μαρτυρεῖται.

Ἑρμηνεύων ἐν τοῖς ἑξῆς παραπέμπω εἰς τοὺς τῶν Brunn καὶ Körte πίνακας LXXV, 1-2, LXXVI, 3-4, LXXVII, 5-6 καὶ LXXVIII, 7-8 σημειῶν μόνον τὸν αὔξοντα ἀριθμὸν τῶν εἰκόνων τῶν 8 κυρίων ἀναγλύφων, ὧν τρία παραθέτω ἐνταῦθα (Εἰκ. 36-38).

Οἱ νεαροὶ φίλοι Ὀρέστης καὶ Πυλάδης κάθηνται περίλυποι (Εἰκ. 35), σχεδὸν πάντοτε δεσμευμένας ἔχοντες τὰς χεῖρας καὶ εἰς βαθείας σκέψεις βυθισμένοι, δὶς μὲν (ἀρ. 6-7) ἐπὶ τῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου δύο περιφήμων ἀργῶν λίθων, τῆς *Ὕβρεως* καὶ *Ἀναιδείας*, οὓς γνωρίζομεν ἔκ τε τοῦ κειμένου τοῦ

Εἰκ. 36.

Παυσανίου καὶ ἐκ τῶν τὰς δίκας τοῦ Ὀρέστου (Εἰκ. 34-35) καὶ Κεφάλου εἰκονιζόντων ἑλληνικῶν μνημείων [2]. Περὶ ἀμφοτέρων τῶν ὑποδίκων τῆς εἰκόνος 36 δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀντιγράφουσι τὴν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου Corsini τῆς δίκης τοῦ Ὀρέστου εἰκονιζομένην μορφὴν ὑπ' ἀρ. 4 (Εἰκ. 34). Τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον περιέχει καὶ δύο ἄλλας μορφὰς (1 καὶ 7) ἀντιγραφομένας ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ ἐτρουσκικῶν ἀναγλύφων. Καθ' ὅλας τὰς ἄλλας περιστάσεις πλὴν τῆς τελευταίας (ἀρ. 8), περὶ ἧς κατωτέρω (Εἰκ. 38), οἱ ὑπόδικοι κάθηνται δέσμιοι ἐπὶ δικαστικῶν *σκαμνίων*, ἀντικαθιστώντων διὰ τὸ προχειρότερον καὶ γνωστότερον τοὺς παναρχαίους τοῦ δικαστηρίου λίθους.

Τοὺς ὑποδίκους τούτους καθαγιάζουσι πρὸς θυσίαν ἢ μᾶλλον καθαίρουσι πρὸς ἐξαγνισμὸν διὰ καθαρμοῦ ἢ φόνου δύο ξιφήρεις ἀλλὰ μὴ φοβεραὶ *Σεμναὶ* καὶ συμπαθῶς ἔχουσαι πρὸς αὐτοὺς θεαὶ ἢ *ἱέρειαι*, σπένδουσαι τῇ δεξιᾷ ἐκ φιαλῶν

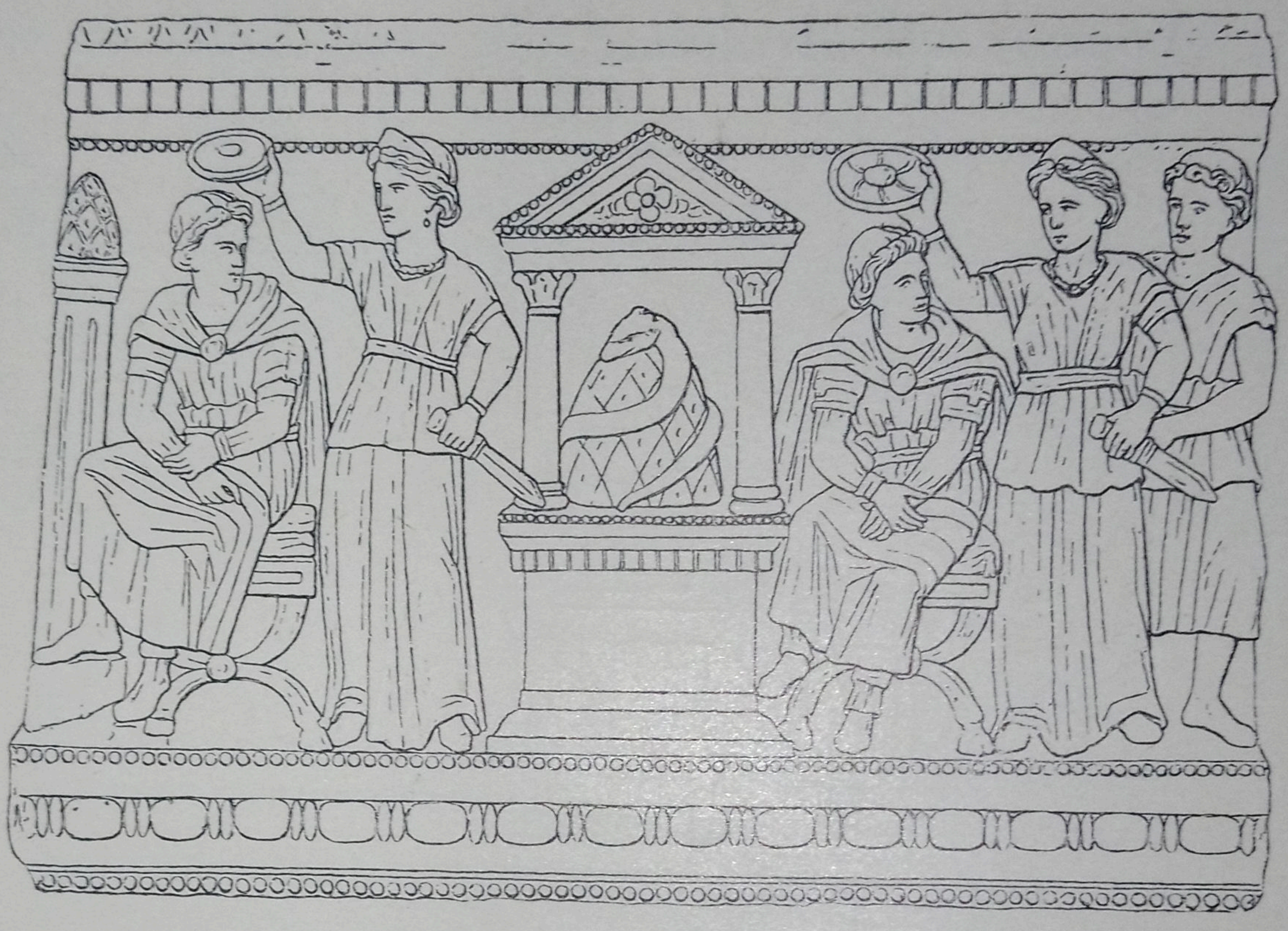
---

[1] Roscher Myth. Lex. ἐ. λ. Pylades.

[2] ΔΕΝΑ τόμ. XVI (1914) 227 κ.ἑξ. εἰκ. 1 καὶ πίν. X.

ἐπὶ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν οἶνον ἢ καθαρτήριον ὕδωρ — ὡς ὁ Ἀπόλλων τῶν Ἑλληνικῶν ἀγγειογραφιῶν ἁγνίζων τὸν αὐτὸν Ὀρέστην[1] — καὶ τῇ ἀριστερᾷ ξίφος γυμνὸν κρατοῦσαι, σύμβολον τῶν τιμωρῶν Ἐρινύων.

Ἐνίοτε παρὰ τοὺς δύο δεσμώτας ἐμφανίζονται ὡς φύλακες ἢ κατήγοροι ἢ διῶκται ἀνήρ τις ἐτρουσκικῶς ἐνδεδυμένος χιτῶνι (ἀρ. 2) ἢ ἀνὴρ χλαμυδοφόρος, γυμνώνων τὸ ξίφος παρὰ τῷ ἑνὶ ὡς φύλαξ καὶ Ἐρινύς, ὡς διώκτης τοῦ ἄλλου (ἀρ. 3), ἢ δύο χιτωνοφόροι συγκρατοῦντες τοὺς δεσμώτας (ἀρ. 4) ἢ Ἐρινὺς *κυνηγὸς ἀνθρώπων* παρὰ τῷ ἑνὶ καὶ ἀνὴρ γυμνὸς χλαμυδοφόρος ἐπὶ κιονίσκου ἐρειδόμενος καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὑποδίκων ἐπιβλέπων (ἀρ. 5). Πᾶσαι αἱ μορφαὶ αὗται, κυρίως αἱ κυνηγοὶ Ἐρινύες, ἔχουσι τὰς ἀντιστοίχους αὐτῶν ἐπὶ τῶν καθαρῶς ἑλληνικῶν παραστάσεων τῆς δίκης τοῦ Ὀρέστου (Εἰκ. 34-35). Τὰς συμπαθῶς ἐχούσας (ἰδὲ κυρίως ἀρ. 7) πρὸς τοὺς διωκομένους νέους σεμνὰς καὶ ὡς ὀκνούσας

Εἰκ. 37.

νὰ προβῶσιν εἰς τὴν διὰ τοῦ θανάτου αὐτῶν ἐξάγνισιν τοῦ ἐγκλήματος ἔρχεται ἐνίοτε νὰ παροτρύνῃ πρὸς ἐκτέλεσιν Ἐρινὺς πτερωτὴ καὶ δᾳδοῦχος ὡς ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν μνημείων (ἀρ. 6 = εἰκ. 36).

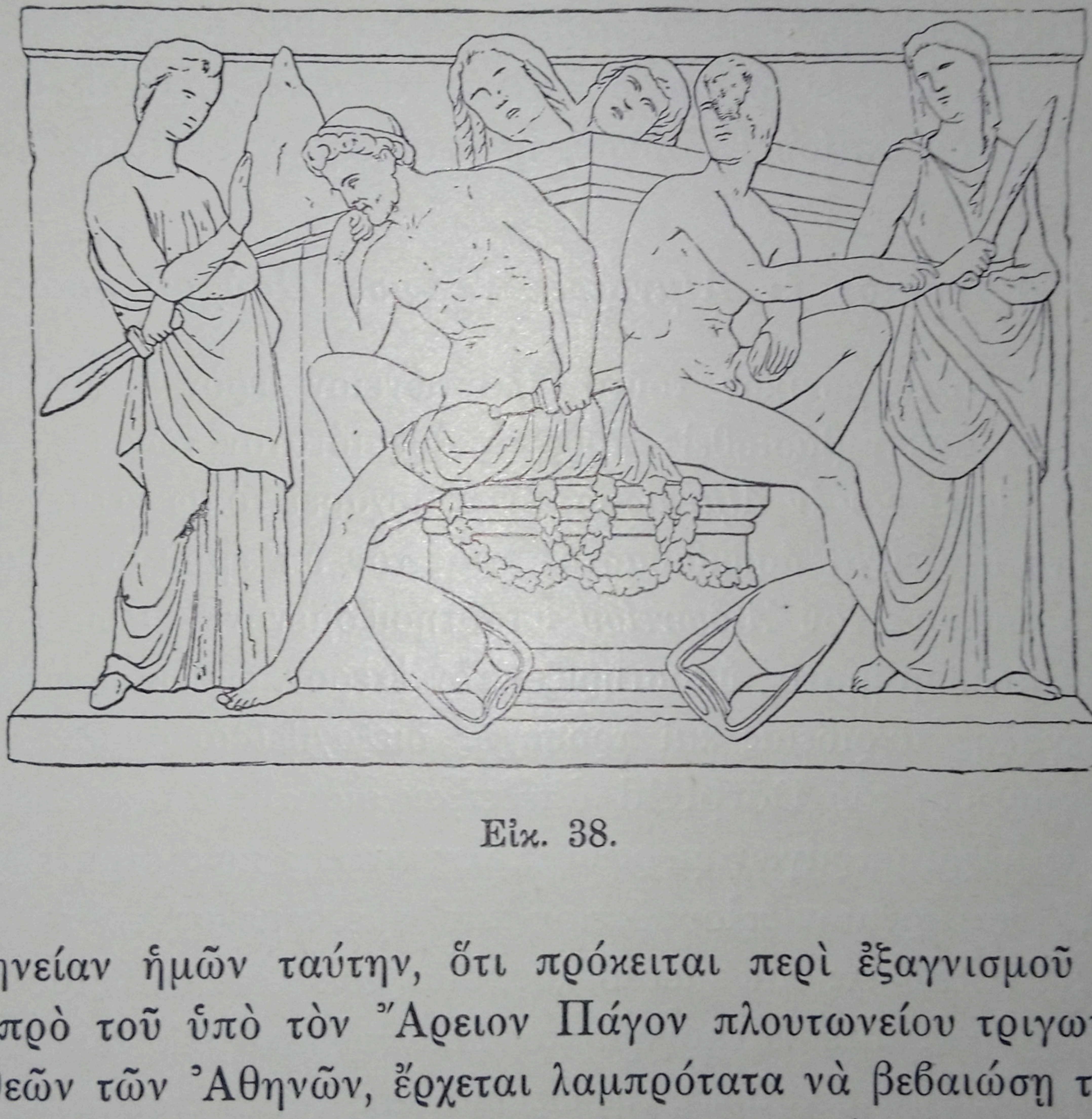
Τὸν *τόπον*, ἔνθα συμβαίνει ἡ σκηνὴ αὕτη, χαρακτηρίζει ὡς ἱερὸν πρῶτον μὲν *βωμὸς* τετράγωνος, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκηνῆς κείμενος (ἀρ. 5 καὶ 6 = εἰκ. 36) ἐνίοτε πρὸ πύλης μικροῦ ναοῦ, ὡς οἱ τοῦ Πλούτωνος Ἐλευσινιακοὶ ναοί, ἑρμητικῶς, ὡς αὐτοί, κλειστοῦ (ἀρ. 1). Ἐνίοτε τὸ κέντρον κατέχει μόνη ἡ ἐν λόγῳ ἱερὰ κλειστὴ *πύλη* (ἀρ. 4), χαρακτηρίζουσα τὸν ἱερὸν χῶρον ὡς *Πύλην Ἅδου* κλειστοῦ (ἀπροσίτου) Πλουτωνείου χώρου, οἷον εἶναι καὶ τὸ ἱερὸν ἡμῶν, ἐν ᾧ εὑρέθη τὸ τετρακιόνιον. ***Ἀντὶ τῆς πύλης ταύτης τοῦ χθονίου ἱεροῦ τίθεται ἐνίοτε ἐν τῇ αὐτῇ κεντρικῇ θέσει πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ χώρου, πρὸ τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ δίκη, τὸ ὀμφαλὸν καλύπτον σμικρὸν τετρακιόνιον*** (Εἰκ. 37), ***ὅπερ εἴδομεν ὅτι***

[1] Reinach, Rép. des vases peints I, 53, 132, 276 κτλ.

ἐν τῇ θυσίᾳ τῆς Ἰφιγενείας εἰκονίζει κενήριον τάφον, ἐνταῦθα δὲ πάντως οὐδὲν ἄλλο δυνάμενον νὰ σημαίνῃ ἢ τὸ ἀναφερόμενον ὡς ὑπάρχον ἐν τῷ ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον κειμένῳ ἱερῷ τῶν Σεμνῶν Ἐρινύων «μνῆμα Οἰδίποδος».

Χάριν συντομίας ὁ αὐτὸς χῶρος τῆς δίκης χαρακτηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων 3 καὶ 7 τῆς αὐτῆς σειρᾶς ὡς *Πλουτώνειος* διὰ κίονος ῥαβδωτοῦ, τὸ κέντρον τῆς σκηνῆς κατέχοντος, ἐφ᾽ οὗ εἶναι τεθειμένη *νεκρικὴ τεφροδόχος κάλπη* σχήματος ἐλευσινιακοῦ μυστικοῦ κέρχνου (ἀρ. 3) ἢ διώτου κάλπης (ἀρ. 7).

Ἅπαξ μόνον (Εἰκ. 37) ἐν ἑνὶ τῶν ἄκρων εὕρηται στήλη ῥαβδωτή, ὀμφαλόσχημον κῶνον φέρουσα, ἥτις ὡς καὶ ἡ ἐπὶ ἑτέρου ὑψηλὴ τετράγωνος στήλη, ἐφ᾽ ἧς στηρίζεται εἷς τῶν κατηγόρων ἔχουσι τὰς ὁμοίας των ἐν τῇ παραστάσει τῆς δίκης τοῦ Ὀρέστου ἐπὶ τοῦ ἀγγείου Corsini (1 καὶ 5).

Εἰκ. 38.

Τὴν ἑρμηνείαν ἡμῶν ταύτην, ὅτι πρόκειται περὶ ἐξαγνισμοῦ τοῦ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου πρὸ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον πλουτωνείου τριγωνικοῦ τεμένους τῶν Σεμνῶν θεῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἔρχεται λαμπρότατα νὰ βεβαιώσῃ τὸ ἰδιόρρυθμον τελευταῖον τῆς ἐν λόγῳ ἐτρουσκικῆς σειρᾶς ἀνάγλυφον, τὸ μόνον ἀντιγράφον καθαρῶς ἑλληνικῆς τεχνοτροπίας πρωτότυπον (Εἰκ. 38). Ἐν αὐτῇ οἱ δύο ὑπὸ δίωξιν ἄνδρες, Ὀρέστης ὁ ἀγένειος καὶ Πυλάδης, ὁ γένεια ἤδη ὡς πρεσβύτερος ἔχων, ὡς καὶ ἐπί τινων ἑλληνικῶν ἀγγειογραφιῶν[1], ἔχουσι καταφύγει ἐπὶ βωμοῦ χώρου πλουτωνείου (δύο ἀνεστραμμένοι ἀμφορεῖς *χοῶν*), ἔνθα φυλάσσονται ἐκ τοῦ πλησίον ὑπὸ δύο φερουσῶν γυμνὰ ξίφη *σεμνῶν γυναικῶν*, ἤτοι αὐτῶν τούτων τῶν μηδὲν τὸ φοβερὸν ἐχουσῶν *Σεμνῶν Θεῶν* Ἐρινύων τοῦ Ἀρείου Πάγου τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ βωμὸς οὗτος δὲν κεῖται, ὡς γράφουσιν οἱ ἑρμηνευταὶ τοῦ ἀναγλύφου, *πρὸ ἑτέρου πολὺ μεγα-*

[1] Reinach Rép. des vases peints I, 143.

λυτέρου βωμοῦ, ἀλλὰ πρὸ **τριγωνικοῦ** τὸ σχῆμα καὶ δι᾿ ὑψηλοῦ τοίχου πανταχόθεν ἀσφαλῶς κλειστοῦ ***ἱεροῦ τεμένους,*** νεκρικοῦ δὲ χαρακτῆρος ὄντος, ὡς δεικνύει ἡ ἐν αὐτῷ φυομένη κυπάρισσος. Ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου, ὅπερ κατ᾿ ἐμὲ ***οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ τριγωνικὸν Ἀϊδώνειον τέμενος τῆς Ἑκάτης καὶ τῶν Σεμνῶν Θεῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου***, ὑπερκύπτουσιν ἀπειλητικῶς βλέπουσαι πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ καταφυγόντας φονεῖς αἱ κεφαλαὶ τῶν εἰδώλων τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμήστρας, κεφαλαὶ εἰδώλων νεκρῶν, πρὸς ἃς παράβαλε τὴν ἀνωτέρω (Εἰκ. 25) ἀπὸ τοῦ βόθρου ἀνακύπτουσαν κεφαλὴν τοῦ εἰδώλου τοῦ Τειρεσίου.

Προσθετέον ἐν τέλει ἐνταῦθα ὅτι σειρὰ ἀθηναϊκῶν μολυβδίνων νομισματομόρφων συμβόλων (Roscher, Neue Omphalosstudien πίν. II, 24, 25, 27, 28) εἰκονίζει ὀμφαλὸν ἐν σήραγγι (ἀρ. 27) ἢ ὑπὸ ἁψῖδος μονῆς ἢ διπλῆς ζηλοτύπως κρυπτόμενον. Ἴσως πρόκειται περὶ φανταστικῆς εἰκόνος τοῦ ἀσφαλῶς ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς κρυπτομένου καὶ τοῖς πᾶσιν ἀγνώστου δευτέρου τάφου τοῦ Οἰδίποδος ἐν τῷ Ἱππίῳ Κολωνῷ, ἔνθα *«νερτέρων εὔνουν διαστὰν γῆς ἀλύπητον βάθρον»* κατέπιεν αὐτὸν [1] ἀκριβῶς ἐν ᾧ χώρῳ ἔκειντο τὰ *χαλκᾶ βάθρα*, ὁ *χάλκεος οὐδὸς* ἢ *χαλκόπους οὐδὸς* τοῦ ἱππίου Κολωνοῦ, ἤτοι αἱ σήραγγες ματαλλείου χαλκοῦ [2].

θ΄) Διονύσιον ἐν Λίμναις. — Τάφος Ἡσύχου ἥρωος.

Ὁ Dörpfeld τὸ τριγωνικὸν τοῦτο Πλουτώνειον ἱερὸν ἐταύτισεν ἐπὶ πολλῶν ἀξιολόγων ἐπιχειρημάτων βασισθεὶς πρὸς τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐν Ἀθήναις ἱερῶν τοῦ Διονύσου, τὸ *Διονύσιον ἐν Λίμναις* ὡς ἐν ὑδροχαρεῖ τόπῳ κείμενον καλούμενον. Ἡ ταυτότης αὕτη δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν ὑπ᾿ ἐμοῦ ὡς πρῶτον προσδιορισμὸν αὐτοῦ ὡς μέρους τοῦ *Ἀϊδωνείου* ὑποστηριζόμενον. Ὅλως τοὐναντίον ὁ εἷς προορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος ὑποστηρίζει τὸν ἕτερον, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς φανήσεται.

Αἱ μετὰ μεγάλης ἀκριβείας καὶ προσοχῆς διεξαχθεῖσαι ἀνασκαφαὶ τοῦ τριγωνικοῦ τούτου ἱεροῦ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ἀπέδειξαν διὰ τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀρχαιοτάτης κυκλωπείας μέχρι τετραγωνομόρφου πολυγωνικῆς πεισιστρατείων χρόνων τοιχοδομίας ὅτι τὸ πανάρχαιον *πλουτώνειον* κατ᾿ ἐμὲ τέμενος τοῦτο ὑπέστη πολλὰς κατὰ περιόδους ἀνανεώσεις καὶ μεταβολὰς διαιρεθὲν διὰ καθέτου τοίχου ἐν τοῖς πεισιστρατείοις χρόνοις, ὅτε κατηργήθη τὸ Πλουτώνειον, εἰς δύο μέρη καὶ δὴ τὸ νότιον μικρὸν ἥμισυ, ἐν ᾧ ὁ ναΐσκος τῆς ὡς φύλακος τοῦ τριγωνικοῦ ἱεροῦ παραμεινάσης *τριοδίτου* καὶ *προπυλαίας* Ἑκάτης, καὶ τὸ βόρειον καὶ μεγαλύτερον, ἐν ᾧ κλεισθέντι ἔκτοτε ἑρμητικῶς ἀντὶ τοῦ εἰς τὸν Κολωνὸν μετατεθέντος Πλούτωνος ἐγκατεστάθη ἡ μυστικὴ τοῦ αὐτοῦ μορφή, δηλαδὴ ἡ τοῦ Πλούτωνος Ζαγρέως, τοῦ καὶ Ζαγρέως Διονύσου καλουμένου μετὰ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ *ληνοῦ*, κληθέντος ἔκτοτε τοῦ ἱεροῦ *Διονυσίου τοῦ ἐν Λίμναις* μόνον δὲ τὴν 12 Ἀνθεστηριῶνος ἑκάστου ἔτους ἀνοιγομένου πρὸς τέλεσιν τοῦ ἐλευσινιακοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου τῆς *βασιλίννης* μετὰ τοῦ *Διονύσου*, ὅτε καὶ πάλιν οὐδεὶς βέβηλος ὀφθαλμὸς ἐπετρέπετο νὰ ἴδῃ τὸ

---

[1] C. Robert, Oedipus I, 28. — Σβορῶνος ΕΑΜ. σ. 401 - 404.
[2] Robert ἔ. ἀ. σ. 24.

ἐν αὐτῷ τελούμενον *ʽκατὰ τὰ πάτρια᾽ ἄρρητον σεμνόν, ἅγιον καὶ ἀρχαῖον μυστήριον*, περὶ τῆς φύσεως τοῦ ὁποίου καὶ νῦν οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν ἢ ὅτι ἡ βασίλιννα ὑπεκρίνετο τὴν Κόρην νυμφευομένην τὸν Διόνυσον Πλούτωνα Ζαγρέα[1]. Ὅτε τὸ πρῶτον ἐδημοσίευσα τὰς δύο εἰς τὸν μυστικὸν γάμον τοῦτον ἀναφερομένας ἀττικὰς ἐλευσινιακὰς κεραμογραφίας, τὰς κατ᾽ ἐμὲ εἰκονιζούσας τὴν κόρην κατερχομένην ὡς νύμφην ἀπὸ τοῦ ἀμέσως ὑπερκειμένου *Ἐλευσινείου τοῦ ἐν ἄστει* (ὅπερ ἡ ἀρχαιολογικὴ ρουτίνα ἐξακολουθεῖ τυφλῶς καλοῦσα *Πνύκα!*) πρὸς τὸν Διόνυσον τοῦ ἐν Λίμναις Διονυσίου, δὲν ἠδυνήθην νὰ ἑρμηνεύσω, διατὶ ὁ Διόνυσος οὗτος κάθηται ἐπὶ (ΔΕΝΑ. Δ΄ Πίν. ΙΓ΄, ὑδρία Κύμης) μεγάλου ὀμφαλοῦ ἢ πλησίον τοιούτου (ὑδρία Κύμης: ΔΕΝΑ. Δ΄ Πίν. Ιϛ΄). Νῦν, ὅτε γνωρίζομεν ὅτι τὸ κέντρον τοῦ Διονυσίου τούτου, πρῴην δ᾽ Ἀϊδωνείου, κατεῖχεν τὸ ὀμφαλοῦ σχῆμα ἔχον μνῆμα τοῦ Οἰδίποδος, ἐννοοῦμεν πληρέστατα καὶ τὴν σπουδαίαν καὶ σταθερὰν λεπτομέρειαν ταύτην.

Αἱ αὐταὶ ἀνασκαφαὶ τοῦ τριγωνικοῦ ἱεροῦ ἔδειξαν ὅτι ἐν ὀψίμοις ἑλληνικοῖς ἢ πρωΐμοις ρωμαϊκοῖς χρόνοις ᾠκοδομήθησαν ἐπὶ μέρους τοῦ ἱεροῦ αἴθουσαί τινες, ὧν καὶ πάλιν ὑπεράνω ἐκτίσθη τὸ τελεστήριον *(Βακχεῖον)* τῶν τοῦ Β΄ μ. Χ. αἰῶνος *Ἰοβάκχων*. Ἂν τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον ὡς *«ἐντὸς τοῦ περιβόλου»* τοῦ ἱεροῦ τῶν Σεμνῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου κείμενον *μνῆμα Οἰδίποδος* ἦτο ἐπ᾽ αὐτοῦ προσιτὸν ἢ ὁρατὸν καὶ τίνα ἀκριβῶς μορφὴν εἶχε κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ. Ὁ τελευταῖος περὶ Οἰδίποδος γράψας, ἐμὸς ἀγαπητὸς διδάσκαλος καὶ φίλος καθηγητὴς C. Robert[2] λέγει περὶ τῶν τάφων τοῦ Οἰδίποδος ὅτι ὁ μὲν πρῶτος καὶ ἀρχαιότερος πάντων ὁ ἐν Ἐτεωνῷ τῆς Βοιωτίας εἶχε κατὰ δύο εἰς αὐτὸν ἀναφερομένας κεραμογραφίας, σχῆμα ὀμφαλομόρφου τύμβου μετὰ στήλης ἐπ᾽ αὐτοῦ, φερούσης τὴν περίφημον ἐπιγραφὴν τὴν ἐκ μέρους τοῦ τάφου λέγουσαν ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν νώτων τοῦ τύμβου ἔχει μολόχην καὶ ἀσφόδελον, ἐντὸς δὲ Οἰδίποδα τὸν Λαΐου υἱόν.

Ἐκ δὲ τῶν σοφῶν παρατηρήσεων τοῦ C. Robert περὶ τῆς ἡλικίας καὶ προτεραιότητος τῶν λοιπῶν δύο ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἱππίου Κολωνοῦ τάφων τοῦ Οἰδίποδος ἐνδιαφέρει ἡμᾶς κυρίως ἐνταῦθα μόνη ἡ τόσον πιθανὴ ὑπόθεσις αὐτοῦ, ἡ ***ταυτίζουσα τὸν ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον τάφον τοῦ Οἰδίποδος πρὸς τὸν τάφον τοῦ Ἡσύχου ἥρωος,*** ἀρχηγέτου τοῦ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς λατρείας τῶν Σεμνῶν Θεῶν ἔχοντος παναρχαίου γένους τῶν Ἡσυχιδῶν, ἥρωος, οὗ τὸ ἱερὸν ἔκειτο παρὰ τὸ Ἀϊδώνειον ἡμῶν συμφώνως πρὸς τὸ ἑξῆς πασίγνωστον περίφημον χωρίον (Δίδυμος εἰς Οἰδίπ. Κολ. 489 ἀποσ. 49 Mülf): *καθάπερ Πολέμων ἐν τοῖς πρὸς Ἐρατοσθένην φησὶν οὕτω· ʽτὸ δὲ τῶν Εὐπατριδῶν γένος οὐ μετέχει ταύτης᾽, εἶτα ἑξῆς· ʽτῆς δὲ πομπῆς ταύτης Ἡσυχίδαι, ὃ δὴ γένος ἐστὶ περὶ τὰς Σεμνὰς Θεάς, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσι καὶ προθύονται πρὸ τῆς θυσίας κριὸν* ***Ἡσύχῳ*** *ἱερόν, ἥρω τοῦτον οὕτω καλοῦντες δι᾽ εὐφημίαν, οὗ τὸ ἱερόν ἐστι παρὰ*

---

[1] Ψευδοδημοσθ. κατὰ Νεαίρας 75 κἑξ.—Prott: Ath. Mitt. 1898 σ. 205 κἑ.—A. Mommsen, Feste. σ. 391 κἑ. — Σβορῶνος: ΔΕΝΑ Δ΄ σ. 449-469. Πίν. ΙΓ΄, Β΄ καὶ Ιϛ΄.

[2] Oedipus. Berlin 1915 Τόμ. Α΄ σ. 1-4.

τὸ *Κυδώνιον*᾽ ὅπερ διορθοῦσιν οἱ (C. O. Müller: ***Κυλώνιον***, Lolling: ***Πλουτώνιον***, Σβορῶνος: ***᾽Αϊδώνιον***[1] = ΑΪΔΩΝΙΟΝ = ΚΥΔΩΝΙΟΝ.

῎Αν κατὰ τὴν εὐφυεστάτην γνώμην τοῦ Robert ὁ *δι᾽ εὐφημίαν* ***῞Ησυχος*** καλούμενος θεὸς εἶναι ὁ πράγματι τὸ ἀντίθετον τῆς ἡσυχίας ἀσκῶν, ἀμείλικτος, ἀνήσυχος, διαρκῶς ὑλακτῶν καὶ νεκροὺς καὶ ζῶντας ἀποδιώκων τῆς εἰς ῞Αδου εἰσόδου φοβερὸς Κέρβερος (= Πλούτων), τότε τὸ *τάφον* ἢ *χάσμα*, δηλαδὴ εἴσοδον καὶ καταβάσιον εἰς ῞Αδου, δηλοῦν τετρακιόνιον *μνῆμα* ἢ *ἱερόν*, ἐν ᾧ εὗρε τέλος ἡσυχίαν ὁ πολύπλαγκτος καὶ πολυπαθὴς Οἰδίπους, κατέχει θαυμαστῶς ἁρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πράγματι «*παρὰ τὸ ᾽Αϊδώνειον*» κειμένου ἱεροῦ τῶν ὑπὸ τῶν ῾Ησυχιδῶν περιεπομένων Σεμνῶν Θεῶν, ἱεροῦ φυλασσομένου, ὡς εἴδομεν, ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν χθόνιον κύνα καὶ τὰς ὑλακὰς αὐτοῦ τόσον στενῶς συνδεομένης ὑλακτούσης *(βαυβιζούσης)* θεᾶς ῾Εκάτης τῆς *κυνολογμάτου, σκυλαγέτιδος, σκυλοκαγείας, σκυλακίτου* καὶ *φοβερᾶς*.

Πόθεν δ᾽ ἔχουσι τὴν κοινὴν καταγωγὴν καὶ ἔννοιαν τὰ ἱερὸν λίθινον ὀμφαλὸν τάφου ἢ κίονα, ἢ στόμιον ἱεροῦ χθονίου βόθρου ἢ φρέατος σκέποντα μικρὰ τετρακιόνια περὶ ὧν ἠσχολήθημεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, διδασκόμεθα ὑπὸ τῆς ἐν τῷ Δικταίῳ ἄντρῳ ἀνακαλυφθείσης προϊστορικῆς ἐκ στεατίτου λίθου τετρακίονος τραπέζης, τῆς πέμπτον κεντρικὸν κύριον κίονα σκεπούσης, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν ὁμοίων τούτῳ ἱερῶν βωμῶν καὶ τραπεζῶν τῶν, ὡς ἤδη ἔδειξεν ὁ Evans (JHSt. 1901 σ. 114 κἑ. εἰκ. 7-11), οὐδὲν ἄλλο οὐσῶν ἢ ἱερῶν σκεπῶν θεοτήτων ἀοράτων ἐνοικουσῶν ἐν βαιτύλῳ λίθῳ ἢ κίονι, οἷοι καὶ οἱ ἐπὶ τῶν τάφων πρὸς δήλωσιν τοῦ νεκροῦ τιθέμενοι δυναμένων δὲ καὶ ὅλως ν᾽ ἀπουσιάζουσιν, ἂν ἀντ᾽ αὐτῶν τὸ τετρακιόνιον σκέπῃ τὸ στόμιον τοῦ χθονίου βόθρου ἢ φρέατος ἐν ᾧ ἐνοικοῦσιν οἱ ἐξ αὐτῶν χθόνιοι.

η´) ῾Ηρακλῆς Χάροψ καὶ σκυταλεὺς (=Κουταλέας).—᾽Αστέριον ὄρος.—Κολυμβῆθραι καὶ βόθροι ᾽Ασκληπιοῦ ἐν ᾽Αθήναις καὶ ᾽Επιδαύρῳ.—Φιάλαι αἱ ὑπὸ θόλους, τετρακίονες κρῆναι τῶν Χριστιανῶν καὶ ἡ τῆς Καισαριανῆς.

᾽Αλλ᾽ ἂς ἐπανέλθωμεν νῦν εἰς τὸ τετρακιόνιον τῆς Σαισαρίας, τὸ ὑπὸ τῆς ἀγγειογραφίας δηλούμενον ὡς ἱερὰ *λουτρὰ τῆς Παλλάδος*. Τὴν πρὸς τὴν ᾽Αθηνᾶν στενὴν αὐτοῦ λατρευτικὴν σχέσιν πιστοῦσι καὶ τὰ λοιπὰ μετὰ πλειόνων τῆς τοῦ ῾Ηρακλέους μορφῶν μνημεῖα τοῦ καταλόγου τοῦ Frieckenhaus. Οὕτως ἡ παρ᾽ αὐτῷ ὑπ᾽ ἀρ. 12 κεραμογραφία μετὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ *λαΐνου οὐδοῦ* τοῦ τετρακιονίου καθημένου ῾Ηρακλέους ἔχει ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν τήν, ἣν ἤδη ἐμνημονεύσαμεν, λαμπαδηφόρον *Περσεφόνην*, εἰς ἧς τὰ βασίλεια κατάγει ἡ τοῦ τετρακιονίου κρήνη, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ *Παλλάδα* ἐπιθέτουσαν τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ *οὐδοῦ* τοῦ αὐτοῦ τετρακιονίου πρὸς ἔνδειξιν τῆς πρὸς τὰ ἱερὰ λουτρὰ αὐτῆς σχέσεως τοῦ οἰκοδομήματος. ῾Η δὲ ὑπ᾽ ἀρ. 11 τοῦ αὐτοῦ καταλόγου τοῦ Frieckenhaus κεραμογραφία ἧς ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω (εἰκ. 27),

[1] ᾽Ετυμ. Μεγ. ἐν λ. *᾽Αϊδώνια, θανάσιμα.*

εἰκονίζει τὴν **Ἀθηνᾶν** ὡς κυρίαν τοῦ τετρακιονίου ἀποθέσασαν παρ᾽ αὐτῷ ἐπὶ τοῦ λαΐνου οὐδοῦ καὶ τῆς Ἀγελάστου Πέτρας τὴν μεγάλην αὐτῆς ἀσπίδα, ἐφ᾽ ἧς στηριζομένη κύπτει καὶ συνδιαλέγεται πρὸς τὸν πρὸ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ οὐδοῦ ὡς φύλακα τοῦ τετρακιονίου καθήμενον **Ἡρακλέα.** Οὗτος δ᾽ ἔχει πρὸ αὐτοῦ μὲν τὸν ψυχοπομπὸν θεὸν **Ἑρμῆν τὸν Φλυάσιον** καὶ σεμνήν τινα κόρην ὡς μελλόνυμφον ἢ ἤδη σύζυγον τοῦ Ἡρακλέους πλησιέστατα αὐτοῦ ἱσταμένην, προφανῶς τήν, ὡς ἄνω εἴδομεν, πιθανὴν ἐπώνυμον τῆς κρήνης τοῦ ἁγιάσματος **Οἴην,** σύζυγον μὲν Χάροπος, ἤτοι αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐκ Βοιωτίας ἐλθόντος χθονίου Ἡρακλέους τοῦ Ὑμηττοῦ, θυγατέρα δὲ τοῦ ὄπισθεν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἀθηνᾶς καθημένου κυνηγοῦ **Κεφάλου** [1].

Ταῦτα πάντα μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ νῦν *ἁγίασμα* τῆς κρήνης τῆς Ἀναλήψεως τῆς Καισαριανῆς στενῶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοπικῇ λατρείᾳ συνεδέετο πρὸς τὸν χθόνιον Ἡρακλέα. Τοῦτο λαμπρῶς βεβαιοῦται ὑπὸ τῶν δύο ὑπ᾽ ἀρ. 13 καὶ 14 ἀγγειογραφιῶν τοῦ καταλόγου τοῦ Frieckenhaus (Ἀρ. 13 = Daremberg-Saglio Dict. s. v. Hercules 107 Fig. 3778 — Furtwängler-Reichhold II, 257. Ἀρ. 14 = Laborde Collection Lamberg I, πίν. 75 — Reinach, Rép. des vases II, 204, 3), εἰκονιζόντων τὴν *ἀπὸ τοῦ τετρακιονίου ἡμῶν* ***ἀνάληψιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς*** ἐν ἅρματι Νίκης τοῦ κατελθόντος εἰς τὸν Ἅδην καὶ τὸν *Κέρβερον* ἢ *Θάνατον* δαμάσαντος *Χάροπος* Ἡρακλέους, τετρακιονίου τοῦ καὶ νῦν ἑορτάζοντος τὴν ἡμέραν τῆς εἰς οὐρανοὺς Ἀναλήψεως τοῦ *τῷ θανάτῳ αὐτοῦ τὸν θάνατον,* πατήσαντος Χριστοῦ τῆς διαδόχου θρησκείας! Ὢς θαυμαστὴ ἀληθῶς ἡ συντηρητικὴ δύναμις τοῦ τῶν παραδόσεων αὐτοῦ στερρῶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐχομένου ἀδαμάστου λαοῦ μας!

Τὴν πρὸς τὰ ὕδατα τῶν ἱερῶν πηγῶν τῆς Καισαριανῆς στενὴν σχέσιν τοῦ ἐκ Βοιωτίας μετὰ τῶν Πελασγῶν ἐλθόντος Ἡρακλέους μαρτυρεῖ λαμπρῶς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μνημεῖον αὐτὴ ἡ ὑπὸ ἐξέτασιν ζῳφόρος τοῦ Μητρῴου τῆς Πελασγικῆς Ἄγρας, ἧς τῶν λεπτομερειῶν ἡ ἐξέτασις ἀπεμάκρυνεν ἡμᾶς τόσον τῆς κυρίας ἑρμηνείας, εἰς ἣν ἐπανερχόμεθα. Πλησίον τοῦ ἀπὸ τῆς *Κυλλοῦ πήρας* ἐκρέοντος ὕδατος εἶναι, ὡς εἴδομεν, κατατεθειμένον τὸ μέγα ἐκ κορμοῦ δένδρου *ῥόπαλον τοῦ Ἡρακλέους,* αὐτὸς δ᾽ ὁ θεὸς ἵσταται παρ᾽ αὐτῷ ὡς ξένος μέτοικος μύστης, λαμπαδηφορῶν ἴσως τῶν τῆς Ἄγρας ἐλευσινιακῶν μικρῶν μυστηρίων. Ἡ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ *ὕδατος τῆς γονιμότητος* τῆς Κυλλοῦ πήρας κατάθεσις τοῦ ῥοπάλου τοῦ ἐκ Βοιωτίας ἐλθόντος *Χάροπος* τούτου χθονίου θεοῦ ἀποκτᾷ τὴν πλήρη αὐτῆς ἔννοιαν ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν, ἂν ἐνθυμηθῶμεν τὸν οὐχὶ ἐλάχιστον τῶν ἄθλων αὐτοῦ, τὴν εἰς πεντήκοντα συνεχεῖς νύκτας γονιμοποίησιν τῶν πεντήκοντα θυγατέρων τοῦ Θεσπίου (Ἀπολλόδ. 2, 4, 9). Τὸν ἆθλον δὲ τοῦτον ἐτέλεσε, λέγουσιν, ὅτε ὀκτωκαιδεκαετὴς ἐδίωκε τὸν λέοντα τοῦ Βοιωτικοῦ Κιθαιρῶνος, ὄρους, οὗ τὸ πρῶτον ὄνομα **Ἀστέριον,** κομισθὲν ὑπὸ τῶν Πελασγῶν μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κιθαιρῶνος ὀρείου θεοῦ *Ἑλικῶνος* [2], δι᾽ οὗ οἱ ἐκ Βοιωτίας ἐλθόντες Πελασγοὶ

---

[1] Ἁρποκρ. ἐν λ. Οἴηθεν . . . . . *Φιλόχορος δ᾽ ἐν τῇ τρίτῃ τὴν Οἴην Κεφάλου μὲν θυγατέρα, Χάροπος δὲ γυναῖκα ἱστορεῖ.*

[2] Πλουτάρχου, Περὶ ποταμῶν, ΙΙ, 2.

οὗτοι ἐκάλεσαν τὸν κύριον λόφον τῆς Ἄγρας (ἴδε ἀνωτέρω), ἐτέθη ἐπὶ τοῦ παρακειμένου ἀμέσως μετὰ τὴν Κυλλοῦ πείραν, τῷ λόφῳ τῆς Καισαριανῆς λόφου τοῦ νῦν **Ἀστέρι** καλουμένου, οὗ ἡ μονὴ ἀποτελεῖ *μετόχιον* τῆς Καισαριανῆς[1]. Ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ τῇ Καισαριανῇ ἐπίσης ὡς *μετοχίου* ἀνήκοντος καὶ ἐπίσης παρακειμένου αὐτῇ λόφου *Κουταλάδες* μετὰ τῆς μονῆς Ἁγίου Γεωργίου τοῦ *Κουταλέα* προέλευσιν ἔχει τὸν **κουτάλη** (ἴδε Θησαυρὸν Ἐρρ. Στεφάνου ἐν λ. **κουτάλη**=*σκυτάλη, ῥόπαλον, κορύνη, ῥόπαλον Ἡρακλέους*) ὡπλισμένον Ἡρακλέα, ὃν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος διεδέχθη ὁ δόρατι ὡπλισμένος στρατιώτης ἀθλητὴς ἡμῶν ἅγιος Γεώργιος. Ἡρακλῆς ὁ Κουταλεὺς οὗτος παράλληλον ἔχει τὸν ἐπίσης ῥοπάλῳ ὡπλισμένον πελώριον γίγαντα ληστὴν *Ἐπιδαύριον Κορυνήτην* τὸν τοῦ Θησέως ἀντίπαλον, τὸν συνήθως *Περιφήτην* καλούμενον.

Γνωστοῦ δὲ ὄντος ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶναι ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν τῆς ὑδροθεραπείας καὶ τῶν λουτρῶν προστάτης θεός, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὄχι μόνον τὴν καὶ νῦν ἀποδιδομένην τοῖς ὕδασι τῆς κολυμβήθρας τοῦ Ἁγιάσματος τῆς Καισαριανῆς *ἰαματικὴν* δύναμιν, ἀλλὰ καὶ διατί τὸ πανάρχαιον τετρακιόνιον ἐπίθεμα τῆς ἀνέκαθεν ἰαματικῆς ἱερᾶς ἀρχικῆς ἐν τῇ λατρείᾳ κολυμβήθρας ταύτης παραλαβοῦσα ἡ νεωτέρα λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐγκατέστησεν ἐν μὲν τῷ *Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν* μεταξὺ τῶν δύο ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως ἀναβλυζόντων ἱερῶν ὑδατίων, ὡς τὸ τὴν αἰνιγματικὴν καὶ ἀκατανόητον μέχρι τοῦδε μεγάλην ***ἰαματικὴν τετρακίονα κολυμβήθραν τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν*** καὶ συγχρόνως *χθόνιον βόθρον* σκέπον μέγιστον τῶν τῆς Ἀττικῆς ἁπλῶν ἱερῶν τετρακιονίων, ἐν δὲ τῇ **Ἐπιδαύρῳ** ἀνέπτυξε τὴν πρωτόγονον μορφὴν τοῦ προϊστορικοῦ τετρακιονίου τῆς Σαισαρίας εἰς ***κολυμβήθραν θολωτὴν πολυδαίδαλον***, *κρήνην* ἅμα καὶ πολύστοον ἱερὸν *βόθρον*, καὶ δὴ *μυστικὸν* τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὃν σκέπει πολυτελεστάτης θολίας οὐρανὸς φερόμενος ὑπὸ πλήθους κιόνων ἀντὶ τῶν τεσσάρων ἀρχικῶν. Τό, ὡς ἄλλοτε τῇ βοηθείᾳ τῶν νομισμάτων ἔδειξα[2], τὸ κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς θόλου ταύτης κοσμοῦν ἄγαλμα Ὑγιείας ἐτέθη, ἵνα δείξῃ ὅτι ἀληθῶς αὕτη ἦτο *οἶκος ὑγιείας καὶ θείας χάριτος*, (ἑβραϊστὶ *Βηθεσδά*[3], ἡ ἰαματικὴ θαυματουργὸς πολύστοος κρήνη τῆς Ἱερουσαλήμ, εἰς ἣν ὁ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς σπεύδων ὑγιὴς ἐγίνετο (ἴδε ἀνωτέρω σ. 40). Ἀλλὰ περὶ τῶν τῆς ὑγιείας ***Ἀσκληπιακῶν κολυμβηθρῶν*** τούτων εἰς ἄλλοτε λεπτομερέστερον. Νῦν ἀναφέρω τὸ ἀπροσδόκητον ἀληθῶς γεγονὸς ὅτι *ἐσώθησαν ἐν Καισαριανῇ οἱ τέσσαρες κίονες τοῦ ἀρχικοῦ πελασγικοῦ τετρακιονίου!* Τῶν κιόνων τούτων ὕψους 2,40 εἶναι ὁ μὲν εἷς, ἀντικαταστήσας πιθανώτατα τὸν κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστροφὴν τοῦ τελεστηρίου τῆς Καισαριανῆς θραυσθέντα τέταρτον, ἐξ Ὑμηττίου μαρμάρου, οἱ δὲ

---

[1] Περὶ τῶν ἐπωνυμίων *Ἀστερίου, Κουταλέα, Καρέα κλπ.* γράφω λεπτομερῶς ἐν τῷ παραρτήματι τῷ πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκη τυπουμένῳ.

[2] Die Polykletische «Tholos» in Epidauros: ΔΕΝΑ, Δ΄ 1-34. Τὸ αὐτὸ ἑλληνιστὶ ἐν τῇ *Ἁρμονίᾳ* (περιοδικῷ τῶν Ἀθηνῶν) 1901 σ. 271.

[3] Περὶ τῆς πασιγνώστου ἢ βεβαίας ἐννοίας ταύτης τοῦ αἵματος τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας Βηθεσδὰ ἴδε τοὺς Λαμπάκην καὶ Παπαγεωργίου ἐν *Ἑβδομάδι* τοῦ 1885.

λοιποὶ τρεῖς ἐκ γρανίτου ἀπαραλλάκτου τὴν ὕλην, τὸ σχῆμα, μέγεθος καὶ τὴν ἐργασίαν πρὸς τὸν ἱερὸν κίονα τοῦ Βραυρωνείου. Μέχρι τοὐλάχιστον τοῦ 1745, ὅτε ὁ μοναχὸς Πλάκας Ῥῶς ὁ Κιεβίτης ἔγραψε τὴν πολύτιμον δι᾽ ἡμᾶς εἰκόνα τῆς μονῆς Καισαριανῆς, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Καμπούρογλους (Ἱστ. Ἀθην. Β΄ σ. 200-201), οἱ τέσσαρες κίονες οὗτοι ἔφερον τὴν θόλον τοῦ πρὸ τῆς πύλης τῆς Μονῆς *τετρακιονίου* τῆς νέας ἱερᾶς κρήνης, τῆς **φιάλης** μὲν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συνήθως καλουμένης, οὐδὲν ὅμως ἄλλο οὔσης ἢ τὸ ἀκριβῶς ὁμοιόσχημον καὶ μετὰ ὁμοιοσχήμου ἐν αὐτῷ φιάλης κτίσμα, τὸ διαδεχθὲν τὰ *τετρακιόνια* τῶν παναρχαίων ἱερῶν κρηνῶν, ὧν ἀρχαιότατον φαίνεται ὂν τὸ τῆς Σαισαρίας ἡμέτερον τοῦτο. Φαίνεται δηλαδὴ ὅτι, ὅτε οἱ χριστιανοὶ ἐγκατέστησαν τὴν μονὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ Τελεστηρίου τῶν Λυκομιδῶν, εὑρόντες ἠρειπωμένον τὸ τῆς κρήνης τοῦ ἁγιάσματος παναρχαιον τετρακιόνιον καὶ αὐτὴν τὴν ἐκ τῶν ἀγγείων τῶν Φλυάκων (Εἰκ. 43-44) γνωστὴν τῆς κρήνης φιάλην αὐτοῦ τὴν μὲν κρήνην ἐστέγασαν διὰ τῆς καὶ νῦν σῳζομένης ἢ ἄλλης ὁμοίας ἀρχαιοτέρας καμαρωτῆς *θόλου*, ἐπεσκεύασαν δὲ καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ εὑρισκομένην ἀρχαίαν τετράγωνον ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένην δεξαμενήν, εἰς ἣν δι᾽ ὑπογείου σωλῆνος, οὗ τὸ στόμιον φανερὸν ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Κιεβίτου μοναχοῦ, διωχετεύετο πρὸς ἀνετωτέραν χρῆσιν τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀρχαίων καὶ νέων πανηγύρεων τῆς ὑπὸ τοῦ θείου ταραχῆς τοῦ ὕδατος, ὅτε οἱ ἐξ αὐτῶν πρῶτοι ἐμβάντες ὑγιεῖς ἐγίνοντο.

Ὅτε δὲ καὶ ἡ πρὸ τῆς μονῆς χριστιανικὴ *Φιάλη* αὕτη κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ ἢ ἐπιδρομῆς τινος, ἀντικατεστάθη διὰ σμικρᾶς εὐθηνῆς τουρκικοῦ ῥυθμοῦ κρήνης, τῆς μέχρι τοῦ νῦν σῳζομένης, φερομένης καὶ ταύτης πρὸς συνέχειαν τῆς παραδόσεως ὑπὸ δύο ῥαβδωτῶν κιονίσκων καὶ δὴ *ποδῶν ἀρχαίων περιρραντηρίων*. Τότε δὲ οἱ τέσσαρες ἱεροὶ ἐκ γρανίτου ἀρχικοὶ κίονες ἐκομίσθησαν μετὰ τῶν θραυσμάτων τῆς τότε ἴσως συντριβείσης ἀρχαίας εὐρυτάτης ἐκ πεντελησίου μαρμάρου φιάλης καὶ ἐφυλάχθησαν εὐλαβῶς ἐν τῇ πρὸ τοῦ ναοῦ αὐλῇ τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς, ἔνθα καὶ νῦν σῴζονται.

ια΄) «Τραχὺς Ἐλαιὸς» καὶ «Λύκου δρυμὸς» τῶν Λυκομιδῶν.

Ὁ μυστικὸς Ὑμήττιος Ἥφαιστος τῶν Λυκομιδῶν τῆς ζῳφόρου ἡμῶν ἔχει διὰ πρώτην καὶ μόνην φοράν, ἐφ᾽ ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω[1], τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀπαραλλάκτως τῷ Λυκείῳ Ἀπόλλωνι τῶν Ἀθηναίων, ἤτοι «*ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς ἀνακεκλασμένην, ὥσπερ ἐκ καμάτου μακροῦ ἀναπαυόμενον δεικνύοντα τὸν θεόν*»[2]. Ἴσως τοῦτο νὰ σχετίζεται πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι παρὰ τῷ τῆς Καισαριανῆς Ἡφαιστείῳ ἔκειτο, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ ἑστία, *Τελεστήριον* μυστικὸν ἢ *Κλίσιον*, τοῦ παναρχαίου ἰθαγενοῦς γένους τῶν θεολόγων Λυκομιδῶν, τῶν τὸ γένος καταγόντων

[1] Ἰδὲ τὴν κατ᾽ αὐτὰς δημοσιευθεῖσαν μελέτην τῆς Lorenzina Cesano, Hephaestos-Vulcanus (ἔ. ἀ. σελ. 49, 4).

[2] Λουκιαν. *Ἀνάχ.* 7.

ἀπὸ τοῦ *χρησμολόγου ἥρωος Λύκου* (Παυσ. IV, 20, 4 καὶ V, 12. 11), ὑποστάσεως σαφεστάτης τοῦ θεοῦ τοῦ φωτὸς (lux) Ἀπόλλωνος τοῦ Λυκείου, ἤτοι Ἡλίου, ἐξ οὗ καὶ τὸ πρὸς τὴν Καισαριανὴν βλέπον ἀνατολικὸν προάστειον τῆς πύλης ἐκαλεῖτο *Λύκειον*.

Τοῦ Λύκου τούτου τῶν Λυκομιδῶν τὸν παρὰ Ῥιανῷ καὶ Παυσανίᾳ (VI, 1, 6) ἀναφερόμενον *δρυμὸν Λύκου* — ὃν ὁ Hanriot[1] ζητεῖ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Βριλησσοῦ, — ταυτίζω πρὸς τὴν βαθεῖαν χαράδραν τῆς καὶ νῦν μεγαλοπρεπεῖς ἐχούσης δρῦς Καισαριανῆς, ἧς καὶ νῦν ὑπέρκειται ὁ *τρηχὺς Ἐλαιός*, ἤτοι ἐπὶ τραχέος βραχώδους ἐδάφους φυόμενος, τοῦ στίχου τοῦ Ῥιανοῦ

Πάρ' τε τρηχὺν Ἐλαιὸν ὑπὲρ δρυμὸν Λύκοιο,

δηλαδὴ ὁ προαιώνιος ἐλαιὼν τοῦ πρὸς τὸν Ταξιάρχην βραχώδους ὑψώματος. Δὲν δέχομαι ἑπομένως τὴν γνώμην τῶν ἄλλων ἐκείνων[2], καθ' ἣν ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα ἔκειντο παρὰ τῷ ἐκ Φλύας ἱδρυθέντι Ἐλευσινίῳ τῆς Ἀνδανίας, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ περὶ τὸ Τελεστήριον τοῦ Ὑμηττοῦ τόπων μετεφυτεύθησαν καὶ εἰς τὴν Ἀνδανίαν μετὰ τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν Λυκομιδῶν.

ιβ΄) Ὁ σάκκος τῶν μυστικῶν ἱερῶν.

Ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὰ τόσον μυστηριώδη καὶ ἀκατανόητα σύμβολα τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, τὰ ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν καὶ πρὸ τοῦ Ἡφαίστου ἐν χάσματι τοῦ πρὸ τῶν ποδῶν τούτου ἀνοιγομένου χώρου κείμενα, ἤτοι τὸν *ἑρμητικῶς κλειστὸν σάκκον* καὶ τὴν *μυκηναϊκῶν χρόνων βοιωτικὴν ἀσπίδα*.

Ὡς πρὸς τὸν ἐπιμελῶς κλειστὸν σάκκον ἔδειξα ἤδη πρὸ ἐτῶν[3] διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ἐξ ἀρχαίων κλασσικῶν τὸ πλεῖστον μνημείων ὅτι εἶναι ὁ περιέχων τὰ διαβόητα ὅσον καὶ εὔστομα *ἱερὰ* τῆς μυστικῆς ἀττικῆς λατρείας, τῆς ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου καὶ ἐπικρατεστέρου, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀρχαιοτέρου, κέντρου αὐτῆς *ἐλευσινιακῆς* καλουμένης. Πρὶν ἢ ἀναφέρω τὰ ἐκ μνημείων παραδείγματα ταῦτα, ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὑπενθυμίσω ἐκ τῶν ἀρχαίων κειμένων ὅτι αἱ ἐλευσινιακαὶ μυστικαὶ τελεταὶ ἦσαν «*ἐπιτύμβιοι τιμαὶ καὶ ταφαί*», «*δρᾶμα μυστικόν*», εἰκονίζον τὴν ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος (θανάτου) ἁρπαγὴν (θάνατον) τῆς Κόρης (βλαστήσεως) τῆς Δήμητρος (γῆς) καὶ τέλος τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ (ἀναβλαστήσει, ἀναστάσει) τῆς Κόρης (βλαστήσεως) χαρὰν τῆς γῆς «*Μητρὸς καὶ Μεγάλης Θεᾶς*».

Ὅ,τι κυρίως ἐχαρακτήριζε καὶ συνώψιζε τὰς μυστικὰς ταύτας τελετὰς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων, ἤτοι *μικρῶν* καὶ *μεγάλων* ἀττικῶν ἐλευσινίων μυστηρίων, ἦσαν τὰ περίφημα ἐκεῖνα «*μυστικά*», «*εὔστομα*», «*ἄρρητα*», «*ἀθέατα*», «*ἅγια τῶν ἁγίων*» τῆς ἀρχαίας θρησκείας *σύμβολα*, τὰ καλούμενα «ΤΑ ΙΕΡΑ». Ταῦτα

---

[1] Recherches sur la topographie des démes de l'Attique 185.

[2] Hitzig - Blumner, Pausanias τόμ. Β΄ σ. 100.

[3] Ἑρμηνεία τῶν μνημείων τοῦ Ἐλευσινιακοῦ μυστικοῦ κύκλου ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ (1901).

εὐβάστακτα ὄντα ἔφερον κατὰ τὰς πομπὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἢ ἄλλως, βραδύτερον δὲ καὶ ἐπὶ ἁμαξῶν, αἱ «*ἱέρειαι*» τῶν Ἐλευσινίων ἱερῶν, «*ἀπήντων*» δὲ καὶ «*προέπεμπον*» «*ἐν ὅπλοις*» οἱ ἔφηβοι, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν λαμπαδηφορούντων καὶ ἐν ὕμνοις σεμνῶς βαδιζόντων *μυστῶν* ἀπὸ τοῦ ἔξω τῆς πόλεως ἱεροῦ (Ἄγρας ἢ Ἐλευσῖνος) — ἐν ᾧ ἀθέατα τοῖς πᾶσιν ἐκρύπτοντο ἐπιμελῶς καθ᾽ ὅλον τὸ ἔτος ἐν τοῖς *καταβασίοις* — καὶ τἀνάπαλιν. Ἅπαξ μόνον τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὴν ὑστάτην στιγμὴν τῆς τελετῆς, ἤτοι μετὰ τὴν μεγάλην ἀπ᾽ Ἀθηνῶν πομπὴν καὶ τὴν τελικὴν ὁλονύκτιον ἐν τῷ *Τελεστηρίῳ* ἱεροπραξίαν τοῦ ἱεροῦ δράματος, δηλαδὴ κατὰ τὴν στιγμὴν τὴν λαμπρῶς πανηγυρίζουσαν τὴν *ἀνάστασιν* τῆς ἐτησίας βλαστήσεως (Κόρης), «*ἐφανεροῦντο*» καὶ '*ἐπεδεικνύοντο*' ὑπὸ τοῦ λαμπροστολίστου μεγάλου *ἱεροφάντου* εἰς μόνους τοὺς τελείους πιστοὺς *ἐπόπτας* μύστας «*δεικνύμενα*» καὶ δὴ ἐν κλειστῷ ἀπροσίτῳ τοῖς ἀμυήτοις καὶ βεβήλοις χώρῳ, λαμπρῶς φωτιζομένῳ ὑπὸ τοῦ ἀπλέτου φωτὸς τῶν ἀπειραρίθμων δᾴδων, ἃς ἔφερον πάντες οἱ μύσται ἀπαραλλάκτως τοῖς νῦν χριστιανοῖς καὶ μάλιστα τοῖς Ἀθηναίοις τελοῦσι, τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως, τὴν διαδεχθεῖσαν ταύτην μεγάλην χριστιανικὴν τελετὴν τῆς *Λαμπρᾶς*, ἧς ἡ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διάρκεια λήγει τὴν ἡμέραν τῆς ἄνω μνημονευθείσης *Ἀναλήψεως*, κυρίας τὰ νῦν ἑορτῆς τοῦ ἱεροῦ τῆς Σαισαριανῆς.

Καθ᾽ ὅλον τὸν ἄλλον χρόνον τὰ ΙΕΡΑ ἐφυλάσσοντο αὐστηρῶς ἐπὶ ποινῇ ἀμέσου θανάτου ἀπὸ τῶν βεβήλων ὀμμάτων ἁπαξαπάντων καὶ δὴ ἐν τοῖς *καταβασίοις* βόθροις τῶν ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις Πλουτωνείων ἱερῶν.

Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ λεπτομερεῖ ἑρμηνευτικῇ μελέτῃ μου περὶ τῆς ἐννοίας τῶν μνημείων τοῦ Ἐλευσινιακοῦ μυστικοῦ κύκλου (σελ. 322 κ. ἑ.) ἔδειξα πρῶτος διὰ πολλῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν καὶ μνημείων ὅτι τὰ περίφημα ΙΕΡΑ ταῦτα, τὰ ὡς σημεῖα τῆς ἀθανασίας καὶ ἀναγεννήσεως τῆς βλαστήσεως δεικνύμενα, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ *δημητριακὰ παντοειδῆ σπέρματα* ἐτησίων θρεπτικῶν καρπῶν καὶ ἀπαρχαὶ χρησίμων τῷ βίῳ ἐτησίων πρὸς τροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν τοῦ ἀνθρώπου προϊόντων, πρὸς δὲ καὶ «*ἐκ σίτου κατεσκευασμένα μιμήματα δρακόντων καὶ ἀνδρῶν σχημάτων*», ἅτινα πάντα συχνὰ συνώψιζεν ὁ «*ἐν σιωπῇ τεθερισμένος στάχυς*», ἤτοι ἐκεῖνα τὰ ἐτήσια προϊόντα, ἅτινα ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ἀποτελοῦσι τὸν πλοῦτον (Πλοῦτον) τῆς γῆς, ὃν μυθεύεται γεννῶσα ἡ μυστικὴ Ἐλευσινία Γῆ Μήτηρ (Δημήτηρ) ἀναπέμπουσα αὐτὸν εἰς τὰς ἑστίας τῶν «*μέγ᾽ ὀλβίων ἐπιχθονίων ἀνθρώπων*» ἐκείνων τῶν διὰ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὰ μυστήρια αὐτῶν εὐσέβειαν καὶ λατρείαν ἀποβαινόντων ἀγαπητῶν αὐτοῖς.

Διὰ σειρᾶς λαμπρῶν ἐλευσινιακῶν μνημείων ἔδειξα τότε ὅτι τὰ **ἱερὰ** ταῦτα ἐφυλάσσοντο καθ᾽ ὅλον τὸ ἔτος καὶ ἐπομπεύοντο τὰς ἡμέρας καὶ νύκτας τῶν τελετῶν *κεκλεισμένα ἑρμητικῶς ἐν σάκκοις σχήματος ἐρραμμένων προσκεφαλαίων ἢ καὶ πανομοίοις πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου ἡμῶν μυστηριώδη σάκκον*, τὸν ἐν πτυχί τινι τοῦ κάτω Ὑμηττοῦ *(Σαισαρίᾳ ἢ Ἑλικῶνι τῆς Ἄγρας)* κατατεθειμένον καὶ προστατευτικῶς καλυπτόμενον ἐν μέρει — ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ φαίνεται ἡ ὕπαρξις τοῦ σάκκου — ὑπὸ ἀρχαϊκῆς Μυκηναϊκῆς Βοιωτικῆς ἀσπίδος, ἀντιπροσωπευούσης, ὡς θὰ ἴδωμεν, τοὺς φυλάσσοντας τὰ ἱερὰ ταῦτα τοῦ Ὑμηττοῦ *Γεφυραίους* ἐκ Βοιωτίας Πελασγοὺς τῆς Ἄγρας, τοὺς

τὸν ἐπὶ Παλλαδίῳ λόφον οἰκοῦντας παρὰ τὴν Γέφυραν τοῦ Ἰλισοῦ ἱεροφάντας καὶ ἐπιμελητὰς τῆς ἱερᾶς γεφύρας (pontifices).

Τὰ ἐν λόγῳ ἐλευσινιακὰ μνημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α΄) Ὁ «βασιλεὺς τῶν ἀγγείων», ἡ περίφημος ἐν τῷ Ermitage τῆς Πετρουπόλεως ἀττικουργὴς πελίκη τοῦ Παντικαπαίου (Σβορώνου ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σελ. 311-360 πίν. ΙΔ΄, Α), ἡ εἰκονίζουσα κατ᾽ ἐμὲ τὴν πρὸς μετακόμισιν ἐξ Ἐλευσῖνος εἰς Ἀθήνας παράδοσιν, τῶν μυστικῶν *ἱερῶν* ὑπὸ τῆς προσωποπεποιημένης γῆς τῆς Ἐλευσῖνος εἰς τὸν κατὰ τὸν μῦθον ἐπαναγαγόντα ἐκ τοῦ Ἅδου εἰς τὸ φῶς τὴν Κόρην Ἑρμῆν, συνοδευόμενον ὑπὸ τῆς πολιούχου ἐνόπλου Ἀθηνᾶς, προκαλυπτούσης τὰ ἱερὰ διὰ τῆς ἀσπίδος, ὡς ἐκάλυπτεν αὐτὰ προπεμπόμενα εἰς Ἀθήνας ὁ δῆμος διὰ τῶν ὅπλων τῶν ἐφήβων καὶ ὡς καλύπτει αὐτὰ ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, ἐφ᾽ ὅσον ἐπιτρέπει ἡ σαφήνεια τῆς παραστάσεως, ἡ ἐπὶ τοῦ σάκκου αὐτῶν τεθειμένη παναρχαία τῶν ἐκ Βοιωτίας κατοίκων τῆς Ἄγρας μηκυναϊκὴ ἀσπίς. Τὰ ἱερὰ τῆς πελίκης ταύτης τοῦ Παντικαπαίου εὑρίσκονται ἐπιμελῶς κεκαλυμμένα καὶ ἀόρατα ἐν σάκκῳ ἐκ δέρματος ἐλάφου κλειστῷ σφικτῶς κατὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ λαιμοῦ, ἔνθα ὑπὸ τῆς περιδέσεως τοῦ λαιμοῦ σχηματίζεταί τι φυσικώτατα ὡς κεφαλὴ ὑπὸ τοῦ περισσεύοντος μέρους τοῦ σάκκου. Τὸ ὅλον ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ ἀποτελεῖ σάκκον ὅμοιον πρὸς τὸν σάκκον τῆς ζῳφόρου ἡμῶν μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος τεθειμένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἁπλοῦται ἀνοίγων ὡς κώδων κατὰ τὸ κάτω αὐτοῦ μέρος ἕνεκα τοῦ βάρους τῶν ἐν αὐτῷ, ἐν ᾧ ὁ τῆς πελίκης καμπυλοῦται φυσικὰ καὶ κατὰ τὸ ἐν ταῖς χερσὶν τῆς Ἐλευσῖνος ἀπίεστον παραμένον κάτω αὐτοῦ μέρος.

Οἱ πρὸ ἐμοῦ περιέγραψαν τὸν σάκκον τοῦτον τῆς πελίκης ὡς δέμα ἐντελῶς καλύπτον καὶ ἀθέατον καθιστῶν νεογέννητον βρέφος καὶ δὴ *Ἴακχον* (Stephani) ἢ *Ἐριχθόνιον* (Strube) ἢ *Διόνυσον* (C. Robert), χωρὶς κἂν νὰ σκεφθῶσιν, ἂν ὄχι τὸν βέβαιον κίνδυνον τῆς ἀσφυξίας τοῦ νεογεννήτου, τοὐλάχιστον σάκκον περιέχοντα τὸ τέκνον τῆς Γῆς *Πλοῦτον*, τὸν προσωποποιοῦντα τὰ *γεννήματα*, τὰ νῦν καλούμενα *σιτηρά*, ὧν κυρίως οἱ σπόροι ἦσαν τὰ μυστικὰ *ἱερὰ* τῆς Ἐλευσῖνος. Μετ᾽ ἐμὲ ὁ Furtwängler (Furwängler-Reichold, Gr. Vasen) ἰσχυρίζεται «ἐξ αὐτοψίας» ὅτι πάντες ἠπατήθησαν καὶ ἰδίως ἐγώ, ὅτι δὲ πρόκειται ἀληθῶς περὶ νεογεννήτου βρέφους, ἐλευθέραν, ἀκάλυπτον καὶ ἀρκετὰ εὐδιάκριτον ἔχοντος τὴν κεφαλήν, εἰκονίζοντος δ᾽ ἀσφαλῶς τὸν *Ἴακχον*. Μὴ δυνάμενος καὶ ἐγὼ ἐξ «αὐτοψίας» νὰ βασανίσω ἢ νὰ θέσω ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸν πιθανῶς ὀρθὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι πρόκειται περὶ βρέφους, παρατηρῶ ὅτι ἡ ἑρμηνεία τοῦ Furtwängler, ἂν ἡ περιγραφή του εἶναι ἀκριβής, εἶναι παντελῶς ἀδύνατος, διότι ὁ Ἴακχος, προσωποποιῶν τοὺς θρησκευτικοὺς ὕμνους τῆς τελετῆς, οὐδέποτε ἐγεννήθη ὑπὸ τῆς ἀναγούσης τὸ «βρέφος» ἡμῶν προσωποποιήσεως τοῦ ἐδάφους τῆς ἐλευσινίας *γῆς*. Ἀσφαλῶς, ἂν πρόκειται περὶ παιδίου, εἰκονίζεται ὁ μικρὸς *Πλοῦτος*, ἤτοι ὁ προσωποποιῶν τὸν ἐκ τῶν *ἱερῶν* σπερμάτων πλοῦτον τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο δ᾽ ἴσως καὶ τόσον ὁμοιάζει ἐνταῦθα τὸ βρέφος(;) τὸν συνήθως περικλείοντα αὐτὰ σάκκον.

β΄) Ὁ 'βασιλεὺς τῶν ἀναγλύφων', ἡ ζῳφόρος τοῦ Παρθενῶνος, κατ᾽ ἐμὲ (ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σελ. 369-385 εἰκ. 15 σελ. 372) εἰκονίζει ἐν τῷ κυρίῳ αὐτῆς κεν-

τρικῷ σημείῳ (καὶ δὴ παρὰ τὴν διὰ τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων ὑπὸ ἱερέως παράδοσιν τοῦ ἱεροῦ πέπλου) τὴν παράδοσιν τῶν *ἱερῶν* δευτέρας παραλλήλως καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης νοτίου πλευρᾶς εἰκονιζομένης πομπῆς (πρὸς τὴν Ἄγραν) τῶν Ἐλευσινίων ἱερῶν. Ἱέρεια πρὸς τὸ μέρος τῆς δευτέρας πομπῆς ταύτης ἐστραμμένη ἀντινώτως, ἑπομένως ἀσχέτως πρὸς τὸν ἱερέα τῆς ἀσχέτου ὡς ἐκ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ἐρχομένης πομπῆς τῶν Παναθηναίων, παρέδωκεν ἤδη εἰς δύο παρθένους *δύο σάκκους τῶν ἱερῶν,* ἵνα φέρωσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν πομπὴν «*ἐπὶ κεφαλῆς*». Οἱ σάκκοι οὗτοι εἶναι τεθειμένοι, ὡς συχνὰ γίνεται διὰ τὰ πάνυ ἱερὰ ἀντικείμενα, ὁ μὲν ἐπὶ «*δίφρου*», ὁ δὲ ἐπὶ «*πινακίδος*». Δὲν ἔχουσι δὲ τοὺς ὡς κεφαλὴν σχηματίζοντας περιεσχοινισμένους λαιμοὺς καὶ στόμια τῶν σάκκων, εἴτε διότι εἶναι οὕτω τεθειμένοι ὡς πρὸς τὸν θεώμενον, ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται, εἴτε πολὺ μᾶλλον διότι οἱ σάκκοι οὗτοι δὲν εἶναι ἐξ ἀκόπων ἀσκῶν, ἀλλ᾽ ἐκ δερμάτων ἢ ἱερῶν ὑφασμάτων ἑρμητικῶς ὡς προσκεφάλαια ἐρραμμένων, ἵνα ἱέρεια καὶ παρθένοι ἀγνοῶσιν ἐντελῶς, — ὡς ἠγνόουν τοῦτο αἱ περίφημοι *ἀρρηφόροι* τῆς Ἀκροπόλεως, αἱ τὰ *ἄρρητα* ἱερὰ κατάγουσαι ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀνάγουσαι εἰς αὐτὴν — ποῖον τὸ ῾ἄρρητον᾽ περιεχόμενον, οὗ γνῶσιν εἶχε μόνον ὁ παραδίδων ἱεροφάντης. Ἡ δευτέρα τῶν παρθένων τῆς ζωφόρου ταύτης τῆς Ἀκροπόλεως φέρει ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ τὸ ἐπίμηκες, σχῆμα δὲ *σέσουλας, λίκνου* ἢ *πτύου* [1] ἔχον πλεκτὸν ἢ στερεόν, γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων μνημείων, ἀντικείμενον ἐκεῖνο, ἐφ᾽ οὗ, ἀνοιγομένου τοῦ σάκκου κατὰ τὴν ὑπάτην στιγμὴν τῆς ἐποπτείας καὶ φανερώσεως τῶν ἱερῶν, ἐτίθεντο ὑπὸ τοῦ ἱεροφάντου τὰ ἱερὰ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τοὺς μύστας ἢ καὶ πρὸς ὕψωσιν ὑπὲρ τὰς κεκαλυμμένας κεφαλὰς αὐτῶν [2], ἀκριβῶς δηλαδὴ ὡς γίνεται καὶ σήμερον διὰ τὰ *ἱερὰ* τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν λατρείας.

Γνωρίζω ὅτι ἡ ἑρμηνεία μου αὕτη τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος ὡς εἰκονιζούσης τὴν εἰς Ἄγραν πομπὴν τῶν μυστικῶν ἱερῶν μικρᾶς ἔτυχε προσοχῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν ἀρχαιολόγων. Ἀλλ᾽ εἰς ἐμὲ ἤρκεσε μέχρι τοῦδε, ὡς πάντοτε, ἡ ἐπιδοκιμασία τῶν ὀλίγων καὶ ἐκλεκτῶν, ἐπιδοκιμασία τανῦν πληρέστατα δικαιολογουμένη διὰ τοῦ βεβαίου σάκκου τῶν τῆς ζωφόρου ἡμῶν ἱερῶν τοῦ ἐν Ἄγρᾳ κυρίου ἱεροῦ τῶν ἐλευσινιακῶν μυστηρίων.

γ΄) Τὸ ἄνευ κεφαλῆς σχῆμα τῶν ἐπὶ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος σάκκων τῶν ἱερῶν σαφέστατα καὶ ἀκριβέστατα ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ τρίτου μνημείου, μεγίστην δ᾽ ἀποδεικτικὴν δύναμιν ἔχοντος διὰ τὸ ζήτημα τοῦ σάκκου τῶν ἱερῶν τῆς Ἄγρας, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς Ἄγρας προερχομένου. Ἐννοῶ τὸ ὑπὸ τοῦ Α. Σκιᾶ εὑρεθὲν μέγα ἀνάγλυφον ἐν ταῖς πρὸ εἰκοσαετίας ἀνασκαφαῖς τῆς κοίτης τοῦ Ἰλισοῦ ἀκριβῶς πρὸ τοῦ νῦν ναοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς τῆς Καλλιρρόης κάτω τοῦ Μητρῴου τῆς Ἄγρας [3]. Εἶναι δὲ τοῦτο θωράκιον ἢ ἑρκίον (ἴδε πλάκ. Ζ-Η), πάντως ἐκ

---

[1] Σχολ. Πλούτωνος ἐν ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ 375 καὶ σημ. 3.

[2] Σβορώνου ἔ. ἄ. Πίναξ ΙΖ΄ καὶ εἰκὼν 21 (σ. 480), εἰκ. 24 (σελ. 485). Πρὸς δὲ εἰκ. 13 σελ. 340, ἐξ ἧς ἐννοεῖ τις καὶ τὸ ἐπίμηκες σχῆμα τῆς φερούσης τὸν ἕτερον σάκκον πινακίδος τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος.

[3] *Ἀνάγλυφα ἐκ τῆς ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ ἀνασκαφῆς* : Ἀρχ. Ἐφημ. 1894 σ. 134 κἑξ.

τοῦ ἱεροῦ τῆς ἀχαίας Δήμητρος (῾Αγίας Φωτεινῆς) ἢ τοῦ ὑπερκειμένου Μητρῴου προερχόμενον, διότι ἀμφότερα εἶχον ἀνάγκην τοιούτου θωρακίου ἢ ἑρκίου ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ λίαν ἐπικλινοῦς καὶ ἀποτόμου ἐδάφους τοῦ λόφου τῆς ῎Αγρας θέσεως αὐτῶν. ᾿Εκ τῆς ὑπ᾿ ἐμοῦ τὸ πρῶτον ἑρμηνευθείσης παραστάσεως αὐτοῦ[1], εἰκονιζούσης τὴν *πομπὴν τῶν ᾿Ελευσινίων ἱερῶν ἐξ ᾿Αθηνῶν εἰς ῎Αγραν* κατὰ τὰς ‘᾿*Επιδαύρια*’ καλουμένας ἡμέρας τῶν μυστικῶν ἐλευσινιακῶν ἡμερῶν, ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νῦν μόνον ὁ ὑπὸ τῆς Νίκης φερόμενος *σάκκος τῶν ἱερῶν*. Οὗτος προκαλυπτόμενος πάλιν ὑπὸ τῆς ἀσπίδος τῆς προηγουμένης ᾿Αθηνᾶς — ὡς ὁ ἐπὶ τῆς παραστάσεως τῆς πελίκης τοῦ Παντικαπαίου καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν σάκκος — ἔχει *ἀκριβῶς* τὸ ὁμαλὸν καὶ ἄνευ κεφαλῆς ὡς προσκεφαλαίου σχῆμα τῶν σάκκων τῶν ἱερῶν τῆς ζῳφόρου τοῦ Παρθενῶνος καὶ κρέμαται ὡς σάκκος μαθητοῦ ἢ κιβωτίδιον βοτανικοῦ εἰς τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τῆς Νίκης ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ αὐτῆς ὤμου διὰ δερματίνου ἱμάντος, ἐνισχυομένου καὶ ὑπὸ τῆς παρὰ τὸ στῆθος ἐπιλαμβανομένης αὐτοῦ πρὸς κουφισμὸν χειρὸς τῆς Νίκης. ᾿Εν τῇ προτεταμένῃ δεξιᾷ χειρὶ ἡ αὐτὴ θεὰ κρατεῖ δεύτερον, ὡς ἐπὶ τῆς ζῳφόρου τοῦ Παρθενῶνος, πολὺ ὅμως τοῦ πρώτου ἐλαφρότερον σάκκον, ἔχοντα τὸ αὐτὸ ἐπίμηκες ὡς προσκεφαλαίου σχῆμα, ἂν καὶ φαινόμενον ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ὅλως σφαιρικὸν ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ ἑτέρου τῶν στενῶν αὐτοῦ πλευρῶν θέας αὐτοῦ. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι καὶ ἡ προηγουμένη ᾿Αθηνᾶ κρατεῖ ἐν τῇ δεξιᾷ μετὰ προσοχῆς καὶ ἀνεστραμμένον τὸ κράνος αὐτῆς, ὡσεὶ ἐμπεριείχετο ἐν αὐτῷ ἕτερον τι ἱερὸν καὶ ἄρρητον ἀντικείμενον, ὑπὸ τῆς ἀσπίδος τῆς θεᾶς καὶ τοῦτο προκαλυπτόμενον.

Εἰς τὰς ἤδη ὑπ᾿ ἐμοῦ ἀναγνωρισθείσας ἐν ἔτει 1901 τρεῖς ταύτας παραστάσεις τῶν σάκκων τῶν μυστικῶν ἱερῶν δύναμαι νῦν νὰ προσθέσω καὶ τρεῖς ἄλλας, ἐπίσης σπουδαίας διὰ τὸ ζήτημα ἡμῶν, τὰς ἑξῆς:

δ΄) Τὸ πρῶτον τούτων εἶναι τὸ περίφημον ἀγγεῖον Pourtales τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τὸ εἰκονίζον τὴν ἐν ῎Αγρᾳ μύησιν τῶν μετοίκων εἰς ᾿Αθήνας θεῶν ῾Ηρακλέους καὶ Διοσκούρων[2]. ῾Υπὸ τοὺς *δύο ναοὺς* τῆς κορυφῆς καὶ τοῦ μέσου τοῦ λόφου τῆς ῎Αγρας, διὰ μιᾶς κίονος ἑκάστου δηλουμένου, εἰκονίζονται ἐρχόμενοι πρὸς μύησιν ἐν σπουδῇ ἐξ ὅλων τῶν σημείων τοῦ ὁρίζοντος πρὸ τῆς τετραστύλου κρήνης, τῆς Καλλιρρόης τοῦ ᾿Ιλισοῦ, ἐξ ὀπὰς ὡς κρουνοὺς ἐχούσης, (πρβλ. ἀπαράλλακτον δήλωσιν κρουνῶν ἐν ᾿Αρχ. ᾿Εφημ. 1916 σελ. 97, εἰκ. 3) οἱ ξένοι *῾Ηρακλῆς καὶ Διόσκουροι* μετὰ τῶν ἰθαγενῶν δαδούχων *μυσταγωγῶν* αὐτῶν *᾿Αφίδνου καὶ Πυλίου*. Τούτων ἐν τῷ μέσῳ κάθηνται ἢ ἵστανται οἱ τῶν μυστηρίων καὶ τῆς μυήσεως θεοὶ *Δημήτηρ, Κόρη, Τριπτόλεμος* ***ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ὡς ὑπὸ φύλαξιν τρία μυστηριώδη ἀντικείμενα,*** ἤτοι δύο μικρὰ δέματα δέλτων, ὀρθῶς ἤδη ὑπ᾿ ἄλλων πρὸ ἐμοῦ ἀναγνωρισθέντων ὡς ὄντων «*τῶν νομίμων καὶ ἱερῶν βίβλων*» ἐκείνων τῶν μυστηρίων, ἃς ἔφερον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πομπῆς τῶν

---

[1] Σβορώνου, *Πομπὴ τῶν ᾿Ελευσινίων ἱερῶν ἐξ ᾿Αθηνῶν εἰς ῎Αγραν (᾿Επιδαύρια)*: ΔΕΝΑ, τόμ. Δ΄ σ. 361-368 εἰκ. 14.

[2] Σβορώνου, *῾Ηρακλέους καὶ Διοσκούρων ἔλευσις πρὸς μύησιν ἐν ῎Αγρᾳ*: ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σ. 273-284 πίναξ ΙΓ΄, Δ.

Ἐλευσινίων παρθένοι γυναῖκες *«ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν»* [1], *ἱερῶν βίβλων*, αἵτινες *«ἔχουσαι τὰ εἰς τὴν τελετὴν»* ἐφυλάσσοντο — ὡς νῦν τὰ ἐν σακκιδίοις διὰ τὸ ἀσφαλέστερον ῥαπτόμενα καὶ ἄνω τῶν προσκεφαλαίων τῶν κλινῶν ἀναρτώμενα *«τετραβάγγελα»* (= τέσσαρα ἱερὰ Εὐαγγέλια) ἡμῶν — καθ᾽ ὅλον τὸ ἔτος ἀσφαλῶς κλεισταὶ μακρὰν παντὸς βεβήλου ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς ἐν ταῖς *Πετρώμασι* καλουμέναις κρύπταις μεγάλων πρὸς ἀλλήλους ἡρμοσμένων βράχων τοῦ κέντρου τῶν διαφόρων Ἐλευσινίων ἱερῶν πετρωμάτων βράχων, οὓς μετετόπιζον ἀνοίγοντες τὴν κρύπτην αὐτῶν μόνον κατὰ τὴν μεγάλην τῶν μυστηρίων ἑορτήν, ὅτε λαβόντες τὰς βίβλους καὶ *«γράμματα ἐξ αὐτῶν ἔχοντα τὰ εἰς τὴν τελετὴν ἀναγνόντες εἰς ἐπήκοον τῶν μυστῶν κατέθεντο ἐν νυκτὶ αὖθις τῇ αὐτῇ»* [2]. Τὸ παρὰ τὰς δύο ταύτας βίβλους, ὧν τὸ περιεχόμενον θὰ ἀναγνωσθῇ εἰς τοὺς ἐν σπουδῇ ἐρχομένους μύστας Ἡρακλέα καὶ Διοσκούρους, ὑπάρχον ἐπιμελῶς κεκαλυμμένον ἐπίμηκές τι μυστηριῶδες ἀντικείμενον ὁμοιάζει πως πρὸς πάνυ χθαμαλὸν θῶκον, διὰ τοῦτο δ᾽ ἡρμήνευσα αὐτὸ ἄλλοτε ὡς *θρόνον κενὸν* ζητῶν νὰ μαντεύσω διὰ τίνα ποτὲ λόγον ἡ πλησίον αὐτοῦ ἱσταμένη Κόρη καὶ ἡ ἔτι πλησιέστερον ἐπὶ βράχου καθημένη Δημήτηρ δὲν κάθηνται ἐπ᾽ αὐτοῦ. Νῦν ὅμως ἀδιστάκτως φρονῶ ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἐπιμήκους σάκκου τῶν ἐν Ἄγρᾳ φυλασσομένων *ἱερῶν* τῶν μυστηρίων, ἐπιμελῶς ἐν ἱερῷ *λίκνῳ* τεθειμένων καὶ κεκαλυμμένων δι᾽ ὑφάσματος ἀπὸ παντὸς βεβήλου ὀφθαλμοῦ μέχρι τῆς ἐπικειμένης στιγμῆς τῆς ἐποπτείας τῶν ἡρώων Ἡρακλέους καὶ Διοσκούρων, καθ᾽ ἥν, ἀνοιγομένου τοῦ σάκκου ὑπὸ τοῦ παρισταμένου ὡς πρώτου ἱεροφάντου τῶν Ἐλευσινίων ἑορτῶν Τριπτολέμου, θὰ ἐπιδειχθῶσι τὰ ἐν αὐτῷ ἄρρητα ἱερὰ καρπῶν ἐτησίων σπέρματα τοῖς ξένοις μύσταις.

ε´) Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ περιφήμου ἐξ Ἐλευσῖνος μυστηριακοῦ πίνακος τῆς Νιϊνίου, οὗ ἡ κάτω παράστασις, ἤτοι ἀκριβῶς ἡ εἰς τὴν ἐν Ἄγρᾳ μικρὰν ἐλευσινιακὴν μύησιν ἀναφερομένη[3], εἰκονίζει ἐπίσης πλησίον τῆς Ἐλευσινίας Κόρης καὶ ὡς ὑπὸ τὴν φύλαξιν αὐτῆς τὸ αὐτὸ ἐπιμελῶς καὶ πλουσίως κεκαλυμμένον ἀντικείμενον, ὅπερ ἐπίσης ἐξέλαβον ἄλλοτε ὡς κενὸν θρόνον, ἐνῷ πράγματι

---

[1] Σχολ. Θεοκρ. 4, 55. — Πρβλ. Mommsen ἔ. ἅ. σ. 211, 3. — Σβορῶνος ἔ. ἅ. σ. 325.

[2] Παυσαν. VIII, 15, 1 - 4. — Σβορῶνος, *Πέτρωμα Ἐλευσῖνος:* ΔΕΝΑ τόμ. Δ´ σελ. 358 - 360 μετὰ πίνακος.

[3] Σβορῶνος, *Ἑρμηνεία τοῦ ἐξ Ἐλευσῖνος μυστηριακοῦ πίνακος τῆς Νιϊννίου:* ΔΕΝΑ τόμ. Δ´ σελ. 169 - 191 καὶ 233 - 270 πίναξ Ι. Διδακτικώτατον καὶ ὁριστικὸν δίδαγμα παρέχει εἰς τὸν Α. Σκιάν, ἐπιπολαίως ἀμφισβητήσαντα ἄλλοτε τὸ ὀρθὸν τῆς ὑπ᾽ ἐμοῦ ἑρμηνείας τοῦ πίνακος τούτου ὡς ἀναφερομένου εἰς τρεῖς χρονικῶς διακρινομένας διαδοχικὰς τῶν Ἐλευσινίων σκηνάς, τὸ κατ᾽ αὐτὰς ὑπὸ Β. Λεονάρδου ἀνακαλυφθὲν καὶ ἐν ΑΕ 1916 σ. 120, εἰκ. 2 δημοσιευθὲν καὶ ἀπεικονισθὲν τῶν αὐτῶν χρόνων ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἀμφιαρείου, τὸ ὁμοίως εἰκονίζον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος συναπτὰς τρεῖς χρονικῶς διαφόρους σκηνάς, ἤτοι πρῶτον τὴν εὐχήν, δεύτερον τὴν ἐγκοίμησιν καὶ τρίτον τὴν διὰ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀμφιαράου θεραπείαν ***τοῦ αὐτοῦ προσώπου.*** Οἵα δὲ ἡ δι᾽ αὐτοῦ διάψευσις τῆς μωρᾶς θεωρίας τοῦ Καββαδίου, ὅτι ἐν τοῖς Ἀσκληπιείοις δὲν ἠσκεῖτο ἀληθὴς ἰατρική, ἀλλὰ μόνον ἀγυρτεία! Ὡς ἂν ἦτο δυνατὸν καὶ μάλιστα τότε νὰ διαλάθωσιν ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη πονηρίαν ἀσκοῦντες οἱ τόσον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τιμώμενοι διδάσκαλοι καὶ συνάδελφοι τοῦ Ἱπποκράτους ἱερεῖς τῶν Ἀσκληπιείων! *Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐν ἑβδομήκοντα ἔτεσι λάθοι τις πονηρὸς ὤν . . . .*

οὐδὲν ἄλλο εἶναι καὶ τοῦτο ἢ ἱερόν τι *«κιβώτιον»*, κιβοῦρι ἢ λίκνον, τὰ *ἱερὰ* σπερμάτων λείψανα τῆς νεκρικῆς μυστικῆς τελετῆς περιέχον, ἐφ᾽ οὗ ἐν ἀνάγκῃ ἠδύνατο νὰ καθίσῃ ἡ ἑτέρα τῶν Ἐλευσινίων θεῶν, ὡς ἀκριβῶς πράττει ἡ ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι Δημήτηρ τῆς ὑπερκειμένης παραστάσεως τῆς ἐν αὐτῇ τῇ Ἐλευσῖνι τελετῆς τῶν *μεγάλων* μυστηρίων. Ἄλλως δὲ παράβαλε καὶ τὰς τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος περιφήμους γυναῖκας, τὰς ἐπὶ δύο κιβωτίων καθημένας, ἃς οἱ Furtwängler[1] καὶ Studniczka[2] συγχρόνως ἐξέλαβον ὡς τὴν Δήμητρα καὶ Κόρην τῆς Ἐλευσῖνος, ἐνῷ κατ᾽ ἐμὲ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αἱ ἐπὶ τῶν κιβωτίων τῶν περιφήμων ἱερῶν *φαρμάκων* αὐτῶν καθήμεναι *Κίρκη* καὶ *Μήδεια*, μήτηρ καὶ κόρη τοῦ παρακαθημένου Αἰήτου, υἱοῦ τοῦ παρ᾽ αὐτῷ ἀνατέλλοντος *Ἡλίου* τῆς γωνίας ταύτης τοῦ ἀετώματος[3]. Ἄλλως δὲ τὸν μὴ μυστικὸν χαρακτῆρα τῶν κιβωτιδίων τούτων τοῦ Παρθενῶνος δεικνύει καὶ τὸ ὅλως *ἀκάλυπτον* αὐτῶν.

ς´) Τὸ τελευταῖον μνημεῖον, ὅπερ ἔχω νὰ ἐπικαλεσθῶ ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἑρμηνείας τοῦ ἐπὶ τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου σάκκου, εἶναι ἡ περίφημος ἐπὶ ἀγγείων τῶν λεγομένων *Φλυάκων* τῆς κάτω Ἰταλίας παράστασις, ἐκείνη ἀκριβῶς, πρὸς ἣν παρέπεμψαν ἡμᾶς οἱ Hauser καὶ Studniczka πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ αὐτοῦ σάκκου τῆς ζῳφόρου ἡμῶν ὡς κοινοῦ τινος *στρωματοδέσμου* (Εἰκ. 40). Πρὶν ὅμως περὶ ταύτης γράψωμεν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῇ ἐν τίνι τῶν Ἐλευσινίων τῆς Ἀττικῆς ἦτο κατατεθειμένος ὁ σάκκος τῶν *ἱερῶν* τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, πρὸς δὲ νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ παρουσία καὶ ἔννοια τῆς τὰς ἱερὰ καλυπτούσης Βοιωτικῆς μυκηναϊκῶν χρόνων ἀσπίδος.

ιγ´) Σαισαρία.—Τὸ τελεστήριον καὶ κλίσιον τῶν Φλυέων Λυκομιδῶν.

Τέσσαρα εἶναι, ὡς πασίγνωστον, τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ κέντρα τῆς μυστικῆς φυσιολατρείας τῆς Δήμητρος, τῆς ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου αὐτῶν *Ἐλευσινιακῆς* κληθείσης. Πρῶτον τὴν σπουδαιότητα τὸ πασίγνωστον μέγα ἐν Ἐλευσῖνι *τελεστήριον* τοῦ ἱεροῦ γένους τῶν *Εὐμολπιδῶν*. Δεύτερον *«τὸ ἐν ἄστυ Ἐλευσίνιον»* πάντων τῶν Ἀθηναίων. Τρίτον τὸ ἐν Ἄγρᾳ *«μυστικαῖς ἐπ᾽ ὄχθαις»* Ἰλισοῦ κέντρον τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν *μετοίκων*. Τέταρτον καὶ τελευταῖον τὸ ἐν Φλύᾳ *τελεστήριον*[4] ἢ *κλίσιον*[5] τοῦ παναρχαίου *ἰθαγενοῦς γένους τῶν Λυκομιδῶν*[6].

Τῶν τριῶν πρώτων ἡ θέσις εἶναι ἀσφαλῶς ἢ περίπου γνωστή, ἐνῷ τοῦ τετάρτου παντελῶς ἀγνοεῖται, ἀμφισβητουμένης μέχρις ἐσχάτων[7], καὶ αὐτῆς τῆς θέσεως τοῦ τῇ Κεκροπίδι φυλῇ ἀνήκοντος δήμου τῶν Φλυέων, ἔνθα ἔκειτο τὸ Τελεστήριον τοῦτο.

Εὐτυχῶς τοῦτον ὁ Milchhöfer ἠδυνήθη νὰ τοποθετήσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὰς ΒΑ ὑπωρείας τοῦ Ὑμηττοῦ παρὰ τὸ *Χαλάνδρι* τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐν ἔτει 1870 ἀνακαλυ-

---

[1] Furtwängler - Reichhold, Gr. Vasenmal. S. 215.
[2] Jahrbuch d. Inst. XIX (1904), s. 1 - 10 Taf. 1.
[3] Σβορώνου, Φῶς ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος: ΔΕΝΑ τόμ. XIV (1911) σ. 265 - 269 πίναξ ΙΘ´.
[4] Πλουτάρ. Θεμ. 1. [5] Παυσαν. IV, 1, 8. [6] Ἡσυχ. ἐν λ. *Λυκομίδαι· γένος ἰθαγενῶν.*
[7] Karten von Attika Heft. II σ. 37.—Πρβλ. Lolling Topog. σ. 118.

φθείσης ἐπιγραφῆς (*Ἀρχ. Ἐφημ.* 1870 ἀρ. 415), τῆς ἀναφερούσης κτῆμα κείμενον συγχρόνως *Ἀθμονοῖ καὶ Φλυῆσι,* ἐξ οὗ βεβαιοῦται ὅτι οἱ δῆμοι οὗτοι συνώρευον, τοῦ πρώτου, ἐν ᾧ ἐλατρεύετο ἡ *Ἀμαρυσία* Ἄρτεμις, βεβαίως κατέχοντος τὴν θέσιν τοῦ νῦν χωρίου *Μαροῦσι,* οὗ *μόνον πρὸς νότον,* ἤτοι ἐν Χαλανδρίῳ, καὶ νοτιώτερον αὐτοῦ πρὸς τὴν Καισαριανὴν ὑπάρχει χῶρος διὰ τὸν δῆμον τῶν Φλυέων [1].

Παραλείπων τἆλλα ἐπίσης σπουδαῖα ἐπιχειρήματα τοῦ Milchhöfer προσθέτω εἰς αὐτὰ ὅτι οἱ δύο μόνοι γνωστῆς προελεύσεως ἀττικοὶ ἐπιτύμβιοι τῶν Φλυέων κιονίσκοι εὑρέθησαν ὁ μὲν (Κουμανούδη, *Ἐπιγρ. Ἐπιτύμβ.* ἀρ. 1241) εἰς τοὺς *Τράχωνες,* ὁ δὲ (Κουμαν. ἔ. ἀ. ἀρ. 1246) ἐν *Βάρῃ,* χωρία ἀμφότερα τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ μέσου καὶ τοῦ νοτίου Ὑμηττοῦ, ἐνδεικνύοντα οὕτω καὶ ταῦτα τὴν μεταξὺ Χαλανδρίου καὶ Τραχώνων, ἤτοι περὶ τὴν Καισαριανήν, ἔκτασιν τῶν κτήσεων τοῦ πλουσιωτάτου δήμου τῶν Φλυέων.

Ταῦτα πάντα μετὰ τοῦ καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων ὀρθοῦ ἀποδεικνυομένου ἰσχυρισμοῦ τῶν ἀρχαίων, ὅτι τὸ Τελεστήριον καὶ τὰ μυστικὰ ὄργια τῶν Φλυέων Λυκομιδῶν ἦσαν ἀρχαιότερα καὶ ἀνεξάρτητα τῶν τῆς Ἐλευσῖνος [2], οὐδὲν ἄλλο οὔσης ἢ νεωτέρου κέντρου συνενώσεως τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν διαφόρων ἱερατικῶν γενῶν τῆς Ἀττικῆς, δηλαδὴ Εὐμολπιδῶν, Κηρύκων (=Λυκομιδῶν) Φιλλειδῶν, Κροκωνιδῶν, Εὐδανέμων, Φυταλιδῶν, Βουζυγῶν [3], καὶ δὴ κέντρου λατρείας ἐπισκιάσαντος τὸ τελεστήριον τῶν Λυκομιδῶν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἐπιβαλόντος τὸ ὄνομα τῆς Ἐλευσῖνος εἰς τὰς τελετὰς τῆς μυστικῆς φυσιολατρείας καὶ θεολογίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ λοιποῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, μοὶ ὑπενθύμισαν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡσυχίου (ἐν λ.), καθ᾽ ἣν ***Σαισαρία ἡ Ἐλευσὶν πρότερον*** καὶ δὴ ἀπὸ ***Σαισάρας Κελεοῦ θυγατρὸς*** (Παυσαν. I 38, 2). Ἐσκέφθην μήπως τὸ *πρότερον* ἀναφέρεται εἰς τὸ *πρῶτον* τὴν ἡλικίαν μυστικῆς φύσεως κέντρον, *ἤτοι τὴν πρότερον* χρησιμεύουσαν ὡς *Ἐλευσίνα* κώμην (γρ. ***ἡ πρότερον Ἐλευσίν***), δηλαδὴ τὸ ἐν Φλυᾷ Τελεστήριον, κείμενον οὕτως ἐν χωρίῳ *Σαισαρίᾳ* καλουμένῳ, ἐξ οὗ οἱ κτίσαντες τὴν μονὴν χριστιανοὶ ἐκάλεσαν αὐτὴν *Σαισαριανὴν* καὶ σὺν τῷ χρόνῳ *Καισαριανὴν* ἐκ τῶν ἐν τῇ χριστιανικῇ αὐτῶν μνήμῃ συχνοτέρων καὶ οἰκειοτέρων ὀνομάτων τῆς *Καισαρείας* καὶ τῶν *Καισάρων;* [4].

---

[1] Ὁ Ross (Dem. 100) ἐζήτει τὴν Φλύαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς Ἀττικῆς νοτίως τοῦ Βριλησσοῦ, ὁ δὲ Bursian (Geogr. σελ. 347) ἐφρόνει ὅτι ἴσως τὰ ἐρείπια τοῦ Κορωπίου ἦσαν τὰ τοῦ δήμου τῶν Φλυέων.

[2] Ἱππολύτου, κ. αἱρ. V. 20: *Τετέλεσται δὲ ταῦτα* [τὰ Βακχικὰ τοῦ Ὀρφέως] *καὶ παραδέδοται ἀνθρώποις* ***πρὸ*** *τῆς Κελεοῦ καὶ Τριπτολέμου καὶ Δήμητρος καὶ Κόρης καὶ Διονύσου ἐν Ἐλευσῖνι τελετῆς ἐν Φλυοῦντι* (sic) *τῆς Ἀττικῆς.* ***Πρὸ γὰρ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἔστιν ἐν Φλυοῦντι τὰ τῆς λεγομένης Μεγάλης ὄργια.***

[3] M. P. Foucart, Les grands mystères d'Eleusis, Paris 1900 σ. 16.

[4] Ὁ λαὸς ὅμως οὐδέποτε προφέρει *Καισαριανή,* ἀλλὰ μόνον ***Συριανὴ*** καὶ ***Σεργιανή,*** τὸ κάλλιστα ἐκ τοῦ *Σαισαριανὴ* δυνάμενον νὰ παραχθῇ ὡς καὶ ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι:

στὴ Σεργιανὴ — σεργιάνι καὶ στὴν Πεντέλη — μέλι
καὶ στὸ Δαφνὶ κρυὸ νερὸ ποῦ πίνουν οἱ ἄγγελοι.

Τῶν νεωτέρων ἐτυμολόγων τοῦ ὀνόματος τῆς Καισαριανῆς οἱ Δαπόντες, Νεροῦτσος καὶ Λαμπάκης ἀγνοοῦσι τί νὰ ὑποθέσωσιν. Ὁ Σουρμελῆς σημειοῖ ὅτι ἡ μονὴ ὠνομάσθη ἀπὸ Καισαρίου ἡγουμένου αὐτῆς καὶ δὴ τοῦ — κατὰ τὸν Spon — ἐν ἔτει 1458 μεσολαβήσαντος, ἀγνώστου

Ἔσπευσα λοιπὸν εἰς τὴν Καισαριανὴν πρὸς ἐπιτόπιον μελέτην τοῦ χωρίου. Ἀφιχθεὶς δ' ἐκεῖ μετὰ σύντονον ἐπὶ ὥραν ἀνηφορικὴν πορείαν ἐκάθισα, ἵνα ἐπὶ μικρὸν ἀναπαυθῶ, ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ κατώφλιον τῆς δυτικῆς θύρας τοῦ ναοῦ *πεζουλίου*. Εὐθὺς ὅμως παρετήρησα ὅτι τοῦτο ἀπετελεῖτο ἐκ μεγάλης ἐνεπιγράφου μαρμαρίνης στήλης, φερούσης ὀψίμων ῥωμαϊκῶν χρόνων γενεαλογικὸν κατάλογον *ἱεροφαντῶν, δᾳδούχων* καὶ *ἱεροκηρύκων*, ἤτοι τῶν γνωστῶν κυρίων λειτουργῶν τῆς μυστικῆς *«ἐλευσινιακῆς»* λατρείας! Ὁ λίθος εἶναι τόσον μέγας, ὥστε, καὶ ἂν δὲν ἐγνώριζον τὴν ἐν Καισαριανῇ πιθανὴν ὕπαρξιν ἀρχαίου μυστικοῦ τελεστηρίου, θὰ ἐξήντλουν πᾶσαν ἄλλην ὑπόθεσιν πρὶν ἢ δεχθῶ ὅτι ἐκομίσθη ἐκ τῆς τόσον μακρὰν ἀπεχούσης Ἐλευσῖνος! Ἐνδεικτικὸν μάλιστα τῆς προελεύσεως τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐθεώρησα τὸ γεγονός, ὅτι ὡς πρῶτον ὄνομα τῶν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένων λειτουργῶν ἀπαντᾷ τὸ τοῦ δᾳδούχου Θεμιστοκλέους, ὅπερ ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην μου τὴν μαρτυρίαν ἐκείνην τοῦ Πλουτάρχου, καθ' ἣν τὸ ἐν λόγῳ τελεστήριον τῶν Φλυέων ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατὰ τὴν περσικὴν εἰσβολὴν ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐκόσμησεν ὁ μέγας Θεμιστοκλῆς ὡς μετέχων τοῦ γένους τῶν Λυκομιδῶν, μαρτυρίαν, ἐπιτρέπουσαν ἡμῖν τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ ὁ δᾳδοῦχος Θεμιστοκλῆς τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν ἦτό τις τῶν ἐπὶ μακρὸν ὑπαρξάντων Λυκομιδῶν ἀπογόνων τοῦ μεγάλου Θεμιστοκλέους [1]. Ἀναζητήσας κατόπιν ἐν ταῖς ἐπιγραφικαῖς συλλογαῖς τὴν πολλάκις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Chandler δημοσιευθεῖσαν καὶ ὡς ἐν Καισαριανῇ εὑρεθεῖσαν ἀναφερομένην ἐπιγραφὴν ταύτην [2] εὗρον μετ' εὐαρέστου ἐκπλήξεως ὅτι

δὲ ὀνόματος ἡγουμένου τῆς Μονῆς ταύτης, τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλ', ὡς ἤδη ἐσημείωσεν ὁ Καμπούρογλους (*Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων* τόμ. Β' σ. 21 κ. ἑξ. καὶ 197), τοιούτου ὀνόματος ἡγούμενος εἶναι ἄγνωστος ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Μονῆς, τὸ δ' ὄνομα *Καισαριανὴ* ἔφερεν ἤδη ἡ Μονὴ τὸ 1205 μ. Χ., ὅτε ὁ ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινάτος ἀπηύθυνεν ἐκ Κέας ἐπιστολὴν πρὸς τὸν *«ἡγούμενον τῆς Μονῆς Καισαριανῆς»*.

Τὰ αὐτὰ λεκτέον καὶ περὶ τῆς τοῦ Γ. Μπουρνιᾶ (ἐν *Σωτῆρι* τόμ. 10 σ. 64) γνώμης, καθ' ἣν ἡ περιφέρεια τῆς Μονῆς Καισαριανῆς *«εἶναι ἀφιέρωμα Καισαριανῆς μοναχῆς»*. Τοιούτου ὀνόματος μοναχὴ εἶναι παντελῶς ἄγνωστος ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Μονῆς, ὑπάρξασα, ὡς ὁ ἡγούμενος Καισάριος, μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν ἐτυμολογούντων τὸ ὄνομα συμπατριωτῶν μου.

Ἐπίσης ἀπορριπτέαι καὶ αὐθαίρετοι εἶναι αἱ τρεῖς διαδοχικαὶ εἰκασίαι τοῦ Δ. Καμπούρογλου (ἔ. ἀ.), καθ' ἃς ἡ Μονὴ ἐκλήθη οὕτως ἐκ Παναγίας, προερχομένης *ἐκ Καισαρείας* ἢ ὁρμωμένης *ἐκ Συρίας*, ἢ τέλος ἀπὸ *Συριανοῦ*, μαθητοῦ διασήμου Πλουτάρχου τοῦ Νεστορίου, ὅστις **θὰ** ἐδίδαξεν ἐν Καισαριανῇ, ἥτις **θὰ** ἦτο διδασκαλεῖον τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ. κτλ.

Τὴν μόνην ὀρθὴν ἐτυμολογίαν ἐπρότεινεν, ὡς νῦν ἡμεῖς (Ἀρχ. Ἐφημ. περίοδος Α' σ. 299 ἀρ. 1840), ὁ ἀοίδιμος Πιττάκης, βασισθεὶς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χωρίου τοῦ Ἡσυχίου καὶ τῆς ἐν Καισαριανῇ Ἐλευσινιακῆς ἐπιγραφῆς, περὶ ἧς γράφομεν ἐν τῷ κειμένῳ. Δὲν ἐγένετο ὅμως πιστευτὸς ὡς ἀγνοῶν ὅτι τὸ ὄνομα Σαισαρία δὲν ἀνεφέρετο εἰς τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς Ἐλευσῖνος, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς πρώτης Ἐλευσῖνος, δηλαδὴ τῆς ἐν Φλύᾳ.

[1] Πλουτ. Θεμιστ. 1: «ὅτι μέντοι τοῦ Λικομιδῶν γένους μετεῖχε (ὁ Θεμιστοκλῆς) δῆλός ἐστι· τὸ γὰρ Φλυῆσι τελεστήριον, ὅπερ ἦν Λυκομιδῶν κοινόν, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτὸς ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐκόσμησεν, ὡς Σιμωνίδης ἱστόρηκεν».

[2] Chandler, Insc. Ox. II, 57 «prope Cyriani, in ecclesia quae dicitur Asomatos» — Akerbladius: «in monasterio Cyriani in monte Hymetti».—Villoison: «in muro ecclesiae D. Marci in Hymetto» (πρόκειται περὶ τῆς εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Καισαριανῆς κειμέ-

ἔχει ἀναγνωρισθῆ ἤδη ὑπό τε τοῦ Boeck καὶ ἄλλων ὡς τὸ νεώτερον μέρος γενεαλογικοῦ καταλόγου (Παυσ. I, 37, 1) δᾳδούχων τῆς μυστικῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας, ἀνηκόντων εἰς τὸ γένος τοῦ στενῶς πρὸς τὸ τελεστήριον τῶν Λυκομιδῶν συνδεομένου Λυκομίδου Θεμιστοκλέους, ἔχον δ᾽ ὡς ἑξῆς (CIA. III, 1283 Πρβλ. καὶ ἀρ. 675).

1 *[Ταύτης καὶ Θεμιστοκλέ]ους τ[οῦ Λεωνίδου] δᾳδούχου [Θεμιστοκλῆς].*
2 *Θεμιστοκλέους κ[αὶ . . . ης] τῆς Πραξαγόρου [Πραξα]γόρας δᾳδοῦχος.*
3 *Τούτου καὶ Βάσης τῆς Νιγρείνου ἱεροκήρυκος θυγ. Φιλίστη.*
4 *Ταύτης καὶ Δημοστράτου Σώσπιδος δᾳδούχου υἱοῦ Πραξαγόρη.*
5 *Πραξαγόρης καὶ Ξεναγόρου Ξεναγόρας.*
6 *Τούτου καὶ Ἑρμίππιδος Διονυσία.*
7 *Διονυσίας καὶ Ἡγίου τοῦ Ἡγίου Ξεναγόρας.*
8 *Ξεναγόρου καὶ Ἀριστοφανείας τῆς Βικτωρείνου ἱεροφάντ[ου] . . . .*

Ἐπίσης ἄξιον σημειώσεως ἐνταῦθα θεωρῶ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ σημείωσιν τοῦ Boeck ἐκ τοῦ Chandler, Marm. Oxon. II, 72, «olim Athenis fuisse in ea parte D. Cyriani quam architecti vocant Metochi, prope palatium archiepiscopi» ἡ μυστικὴ Ἐλευσινιακὴ ἐπιγραφὴ CIG σ. 449 ἀρ. 405 (πρβλ. Ἀνθολ. Παλ. II p. 241):

Δηοῦς καὶ Κούρης θεοείκελον ἱεροφάντην
Κυδαίνων πατέρα στῆσε δόμοις Κλεάδας
Κεκροπίης σοφὸν ἔρνος Ἐρώτιον· ᾧ ρα καὶ αὐτὸς
Λερναίων ἀδύτων ἶσον ἔδεκτο γέρας·

Ἴδε καὶ A. Mommsen Athenae Christianae σ. 119 γράφοντα καὶ ἐν σελ. 108 τὰ ἀξιοσημείωτα καὶ ὀρθὰ ταῦτα ὅτι huius monasterii in Hymetto monte siti appendicula (δηλ. μετόχι) aedes Panagiae μεγάλου Μοναστηρίου Athenis erat. Itaque quum Caesarianorum monachorum sumptibus Athenis illa aedificia exstruerentur, fieri poterat ut si qua ad aedificandum utilia ipsi in Hymetti radicibus haberent in plaustra Athenas deveherent κτλ.

Ταῦτα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Καισαριανῆς ὑπαρχόντων σπουδαίων ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων ἀρχαίου ἐθνικοῦ ἱεροῦ, ἅτινα ἐγὼ μὲν ἀντελήφθην κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψίν μου ταύτην, ἄλλοι δ᾽ εἶχον πολλάκις ἤδη πρὸ ἐμοῦ σημειώσει, λειψάνων, ὧν μεταξὺ κίονες, κιονόκρανα, παραστάδες, μεγάλαι μαρμάρινοι πλάκες κτλ., ἤγαγόν με μετὰ τῆς εὐθὺς ἐπακολουθησάσης προχείρου μελέτης, ἧς μέρη τινὰ εἶδεν ἤδη ὁ ἀναγνώστης ἐκτιθέμενα ἐν τῇ πορείᾳ τῆς παρούσης ἐργασίας μου, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ τελεστήριον τῶν Λυκομιδῶν κεῖται ἐν Καισαριανῇ. Τούτου δ᾽ ἕνεκεν ἐζήτησα διὰ τοῦ ἀπὸ 2 Μαΐου ἑ. ἔ. ἐγγράφου μου ἐνέργειαν δοκιμαστικῶν ἀνασκαφῶν πρὸς βεβαίωσιν τούτου καὶ ἀνακάλυψιν τοῦ λατρευτικοῦ κέντρου τῶν Φλυέων, τοῦ τόσον σημαντικοῦ διὰ τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυστικῆς φυσιολατρείας καὶ θεολογίας. Τὸ δ᾽ ἀρχαιο-

νης μιᾶς τῶν δύο ἐκκλησιῶν τοῦ νεκροταφείου τῆς μονῆς, τῆς ἑτέρας καλουμένης τῶν Ταξιαρχῶν ἢ Ἀσωμάτων. — Clerk, Itin. II, 495. — Lebas, Attique, 286. — Ussing, Insc. gr. Havn. ined. σ. 63, 77. — Πιττάκης: Ἀρχ. Ἐφημ. 1840 σ. 297 ἀρ. 354. — Boeck, CIGr. 385, 441.

λογικὸν συμβούλιον τοῦ Κράτους ἐνέκρινε τοῦτο παμψηφεὶ τὴν 12 Μαΐου ἀναθέσαν μοι τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην καὶ δώσαν μοι τῇ αἰτήσει μου ὡς συνεργάτας τοὺς Α. Ὀρλάνδον, ἀρχιτέκτονα ἀρχαιολόγον τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ Γ. Σωτηρίου, ἔφορον τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων, μεθ᾽ ὧν ἐλπίζω λίαν προσεχῶς νὰ προβῶ εἰς τὸ ἔργον.

ιδ´) Οἱ Λυκομίδαι ἐν Φλύᾳ καὶ Ἀνδανίᾳ.

Νῦν ἀρκεῖ ἡμῖν ἐν σχέσει πρὸς τὸν σάκκον τῶν μυστικῶν ἱερῶν τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου, τὸν τεθειμένον εἰς τὸ κάτω τέρμα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου τῆς Καισαριανῆς κατεχομένου λόφου, νὰ σημειωθῶσι γενικά τινα καὶ κύρια περὶ τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν Λυκομιδῶν τῆς Φλύας.

Τὴν μεγίστην αὐτῆς σπουδαιότητα καὶ τὸν εἰς ἱερὰ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μέρος τῆς Ἀττικῆς πλοῦτον τῆς λατρείας τῶν Φλυέων ἀρκεῖ ἵνα δείξῃ καὶ μόνον τὸ περὶ αὐτῆς σῳζόμενον κύριον χωρίον τοῦ Παυσανίου (I, 31, 4): *Φλυεῦσι δέ εἰσι Ἀπόλλωνος Διονυσοδότου καὶ Ἀρτέμιδος Σελασφόρου βωμοὶ Διονύσου τε Ἀνθίου καὶ Νυμφῶν Ἰσμηνίδων καὶ Γῆς, ἣν Μεγάλην Θεὸν ὀνομάζουσι· ναὸς δὲ ἕτερος ἔχει βωμοὺς Δήμητρος Ἀνησιδώρας καὶ Διὸς Κτησίου καὶ Τιθρωνῆς Ἀθηνᾶς καὶ Κόρης Πρωτογόνης καὶ Σεμνῶν ὀνομαζομένων θεῶν.*

Τῶν λατρειῶν τούτων ἡ νῦν μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς εἶναι ἡ ὀργιαστικὴ λατρεία τῆς Μεγάλης θεᾶς Γῆς, ᾗ τινι ἤγοντο «*τὰ τῆς Μεγάλης Φλυασίων ὄργια*», τὰ καὶ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἀρχαιότερα [1], γνωστῆς δ᾽ ἡμῖν καὶ ὡς μητρὸς Φλυοῦ τοῦ ἐπωνύμου τῶν Φλυέων (Παυσαν. IV, 1, 5), κυρίως δὲ ἡ λατρεία τοῦ πρὸς τὸ τελεστήριον αὐτῶν ταυτιζομένου [2] ναοῦ Δήμητρος τῆς Ἀνησιδώρας, ἤτοι καὶ πάλιν Γῆς τῆς οὕτω καλουμένης «*διὰ τὸ καρποὺς ἀνιέναι*» (Ἡσύχιος ἐν λ. *Ἀνησιδώρα*), στενῶς δὲ πρὸς τὸν Ἥφαιστον τῆς Σαισαρίας συνδεομένης ὡς μαρτυρεῖ ἡ περίφημος καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεπαρκῶς ἑρμηνευομένη ἀττικὴ πολύχρωμος κεραμογραφία τοῦ Ε´ αἰῶνος [3], ἡ εἰκονίζουσα τὸν νεαρὸν Ἥφαιστον κοσμοῦντα τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀνησιδώρας (ΑΝΕΣΙΔΟΡΑ) καὶ *Πανδώτειρας* (Ὀρφ. Ὕμν. 40, 3) Δήμητρος (= Πανδώρας) [4], διὰ χρυσοῦ πλοκίου κόμης (καὶ οὐχὶ χρυσῆς στεφά-

---

[1] Ἱππολ. κ. αἱρετ. V, 20 πρβλ. Ψευδ. Ὠρίγ. περὶ αἱρέσεων σ. 144 ἐκ. Miller.—Welcker, Griech. Götterl. I, σ. 322.— Guigniaut, Relig. de l'antiquité III, σ. 1220.—Hanriot, Recherches σ. 186.—Milchhöfer, Karten von Attika II σ. 37.

[2] Hitzig - Blumner, Pausanias I, σ. 331.

[3] Klein, Euphronios 8, σ. 251.—Gerhard, Festgedanken an Winkelmann 1841. Πίν. 1.—Roscher's Myth. Lex. τόμ. I, σ. 2057 καὶ III σ. 1526.—Jahn, Arch. Aufs. 132.—Murray, White vases πίν. XIX.— Σβορῶνος: ΔΕΝΑ τόμ. XII, σ. 203.

[4] Περὶ τῆς φύσεως τῆς Δήμητρος Ἀνησιδώρας διδακτικὸν εἶναι τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Πλουτάρ. Συμποσ. προβλ. IX, 14, 4: *Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ γεωργοὶ τὴν Θαλίαν οἰκειούμεθα φυτῶν καὶ σπερμάτων εὐθαλούντων καὶ βλαστανόντων ἐπιμέλειαν αὐτῇ καὶ σωτηρίαν ἀποδίδοντες. Ἀλλ᾽ οὐ δίκαια, ἔφην ἐγώ, ποιεῖτε· καὶ γὰρ ὑμῖν ἐστι Δημήτηρ Ἀνησιδώρα καὶ «Διονύσιος δενδρέων νόμον πολυγαθὴς αὐξάνων ἁγνὸν φέγγος ὀπώρας» ὡς Πίνδαρός φησι.*

νης), ὅπερ ἐμφυτεύει δι᾽ ἐγχειρήσεως εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ἀκριβῶς καθ᾽ ὃν τρόπον καὶ ἡ ἀφ᾽ ἧς ἡ κεραμογραφία αὕτη ἐνεπνεύσθη μυστικὴ παράστασις τοῦ μεγάλου φειδιακοῦ ἐλευσινιακοῦ ἀναγλύφου, τοῦ εἰκονίζοντος τὴν μὲν Δήμητραν δίδουσαν τῷ ἐφήβῳ βασιλεῖ Νίσῳ (οὐχὶ Τριπτολέμῳ!) χρυσοῦν δακτύλιον ὡς σφραγῖδα τῆς ἐπί τε Ἐλευσῖνος καὶ Μεγάρων ἀρχῆς, τὴν δὲ Κόρην ἐμφυτεύουσαν ἐν τῇ κορυφῇ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸν περίφημον μυστικὸν τῆς ἀθανασίας πλόκαμον (ἰδὲ Σβορώνου Ἀθην. Ἀρχαιολ. Μουσ. σελ. 106 Πίν. 24).

Ἰδιαιτέρας σημειώσεως ἐνταῦθα ἀξία εἶναι ἡ λατρεία τοῦ «*Φλυησίου Ἑρμοῦ*» (Ἡσύχιος ἐν λ.), ὃν ἀνευρίσκομεν καὶ ὡς κύριον θεὸν τοῦ ἐν Ἀνδανίᾳ τῆς Μεσσηνίας ὑποκαταστήματος τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν Λυκομιδῶν [1]. Ὁ Ἑρμῆς οὗτος βεβαίως εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ *Κηρυκείου* ὄρους γεννηθεὶς καὶ τὸ *κηρύκειον* ὡς σταθερὸν σύμβολον φέρων *θεῶν κῆρυξ*, ὁ ὡς γενάρχης θεωρούμενος τοῦ τὴν μυστικὴν δᾳδουχίαν κληρονομικὸν προνόμιον ἔχοντος ἀρχαιοτάτου ἰθαγενοῦς γένους τῶν *Κηρύκων*. Ἔδιδον δ᾽ αὐτῷ αὐτοὶ οἱ *Κήρυκες* (Kaibel, Epigr. 1046) ὡς γυναῖκα οὐχί, ὡς οἱ ἀντίζηλοι αὐτῶν Εὐμολπίδαι, τὰς θυγατέρας τοῦ Κέκροπος Ἄγραυλον (Παυσ. I, 38, 3) ἢ Πάνδροσον (Πολυδ. VIII, 102. Σχολ. Ὁμ. Α. 334 — Αἰσχίν. I, 30), ἀλλὰ τὴν τρίτην αὐτῶν *Ἕρσην*, ξένην μὲν ὅλως τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἐλευσῖνι λατρείας [2], μητέρα δὲ ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ αὐτοῦ τούτου τοῦ Κεφάλου (Ἀπολλόδ. III, 14, 3 καὶ Σχολ. Β 173), ἤτοι τοῦ πρώτου κατόχου τοῦ χώρου, ἔνθα τὸ τελεστήριον τῶν Λυκομιδῶν τῆς Φλύας, προγόνου δὲ τῶν Κεφαλλήνων βασιλέων τῆς Ἰθάκης (ἴδε ἀνωτ. σ. 38 καὶ 47) [3], ἐξ ὧν πάλιν γνωρίζομεν ὅτι κατῆγε τὸ γένος ὁ πρὸς τοὺς *Κήρυκας* στενῶς συνδεόμενος Ἀνδοκίδης μέλος «*οἰκίας πασῶν ἀρχαιοτάτης*» (Σουΐδας ἐν λ. *Ἀνδοκίδης* ..... *ἀπόγονος Τηλεμάχου τοῦ Ὀδυσσέως καὶ Ναυσικάας ὥς φησιν Ἑλλάνικος.* — Πλουτ. Ἀλκ. 21. *Ἀνδοκίδης* ..... *ὃν Ἑλλάνικος ὁ συγγραφεὺς εἰς τοὺς Ὀδυσσέως ἀπογόνους ἀνήγαγεν.* — Εὐσταθ. 197, 22. *Ὀδυσσεὺς ὁ ἀπὸ Λαέρτου, ὃς ἐξ Ἑρμοῦ ἕλκει τὸ γένος*).

Καὶ ἡ ἄλλως δ᾽ ὅλως ἄγνωστος ἡμῖν Ἀθηνᾶ *Τιθρωνή*, ἡ πιθανῶς, — ὡς ἤδη προετάθη ὑπὸ διαφόρων, — γραπτέα *τιθήνη* ἢ *τριτώνη*, δὲν εἶναι βεβαίως ἄσχετος πρὸς τὴν μυστικὴν λατρείαν αὐτῆς ὡς *τιθήνης* τοῦ ἐν Σαισαρίᾳ σπαρέντος ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου Ἐριχθονίου ἢ πρὸς τὰ ἐν τῷ *Τρίτωνι* ποταμῷ ἢ τῇ *Τριτωνίδι* πηγῇ (τοῖς ὑδάτων κεφαλαρίοις ἐκ τοῦ *τριτὼ* κεφαλὴ) *λουτρὰ τῆς Παλλάδος*, τὰ τόσον ἐν Βοιωτίᾳ (Παυσαν. IX, 33. 7.—Ἀπολλόδ. 1, 3. 6) καὶ Ἀρκαδίᾳ (Παυσαν. VIII, 26, 6), ὅσον καὶ ἐν Σαισαρίᾳ τιθέμενα, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν (σελ. 46 κἑ.).

Τὴν ἀρχαιότητα καὶ σπουδαιότητα τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν Λυκομιδῶν ἐν Φλύᾳ μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ διάσημον ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ ἱστορίᾳ τῆς Ἀττικῆς πανάρχαιον *ἰθαγενὲς* γένος τοῦτο κατήγετο, ὡς εἴδομεν ἤδη, ἀπὸ τοῦ ἥρωος Λύκου

---

[1] Ἐπιγραφῆς μυστηρίων Ἀνδανίας στίχος 32: *καὶ θυσάντω τᾷ μὲν Δάματρι σῦν ἐπίτοκα, Ἑρμᾶνι κριόν, Μεγάλοις θεοῖς δάμαλιν σῦν, Ἀπόλλωνι Καρνείῳ κάπρον, Ἁγνᾷ ὄϊν.*

[2] Töpffer, Att. Gen. σ. 83.

[3] Ἰδὲ καὶ Ἀριστοτέλ. ἐν τῇ *Ἰθακησίων πολιτείᾳ* 504 Rose, καθ᾽ ὃν Ἀρκείσιος, ὁ ἐκ πατρὸς πάππος τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγεννήθη ὑπὸ τοῦ Κεφάλου ἐν Ἀττικῇ.

«ἀνδρὸς χρησμολόγου» καὶ μάντεως, υἱοῦ τοῦ Πανδίονος, βασιλέως τῶν Μεγάρων καὶ τῶν Ἀθηνῶν, λαβόντος *«τὸν ἀντίπλευρον κῆπον Εὐβοίας»* [1], ὅτε ἡ Ἀττικὴ ἐμερίσθη εἰς τέσσαρα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν Αἰγέως, Πάλλαντος καὶ Νίσου.

Ὅτι ὁ χρησμολόγος Λύκος οὗτος ἦτο ὑπόστασίς τις Ἀπόλλωνος τοῦ Λυκείου τῶν Ἀθηναίων μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ μύθου, καθ' ὃν τὸ πρὸς τὴν Καισαριανὴν βλέπον ἀνατολικὸν προάστειον τῆς πόλεως Λύκειον *«ἀπὸ μὲν Λύκου καὶ Πανδίονος ἔχει τὸ ὄνομα, Ἀπόλλωνος δὲ ἱερὸν ἐξ ἀρχῆς τε εὐθὺς καὶ καθ' ἡμᾶς ἐνομίζετο, Λύκειός τε ὁ θεὸς ἐνταῦθα ὠνομάσθη πρῶτον»* (Παυσ. I, 19, 3). Ἡ ἐκτὸς τοῦ ἀρχαίου περιβόλου τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρὸς τὸν Βασιλικὸν κῆπον ταυτιζομένου Λυκείου κειμένη ἀρχαιοτέρα (780-802 μ. Χ.) καὶ μεγίστη τῶν ἐν Ἀθήναις βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν «*Σωτήρα τοῦ Λυκοδήμου*» — παρ' ἣν εὑρέθη καὶ ἐπιγραφὴ «*ἐπιμελητὴν Λυκείου*» τινὰ ἀναγράφουσα [2] καὶ ἐν ᾗ ἐτάφη *Ἐπιφάνειος ὁ Λύκος* τὸ 1051 μ. Χ. — τὸ ὄνομα αὐτῆς, ὡς καὶ ἡ περὶ αὐτὴν συνοικία, ἥτις πᾶσα ὠνομάζετο «*τοῦ Λυκοδήμου*», φέρει ἀπὸ τοῦ ἥρωος Λύκου καὶ τοῦ γένους τῶν Λυκομιδῶν, εἰς ὃ φαίνεται ὅτι ἀνῆκε τὸ μέρος τοῦτο [3], ὡς ἴσως καὶ τὸ ἀρχαιό-

---

[1] Στράβωνος IX, 392.— Ἀπολλοδ. 3, 15, 5-6.— Σοφοκλ. Ἀποσ. 872.— Σχολ. Ἀριστοφ. *Σφηκ.* 1223 καὶ *Λυσιστρ.* 58.— Ἐφημ. Ἀρχ. 1885, Πίν. 12.

[2] Ἀρχ. Ἐφημ. Περίοδ. Α' σ. 937.

[3] Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. τῶν Ἀθηναίων Β' σ. 285 καὶ Α' σ. 67. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ αὐτὸς κ. Καμπούρογλους γράφει ἐν τῷ ὑπὸ σημερινὴν ἡμερομηνίαν, 13 Μαΐου 1917, καὶ ὑπ' ἀρ. 2027 φύλλῳ τῆς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος *Ἀθῆναι* τὰ ἑξῆς πιστεύων ὅτι, ὅπως τόσοι μῦθοι καὶ πράγματα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἀλώβητα μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν, οὕτως ἠδύνατο καὶ τὸ ὄνομα μεγάλης ἰθαγενοῦς Ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας νὰ διεσώθη μέχρις ἡμῶν: «Μία ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν (τοῦ 9ου, ὡς δέχονται, αἰῶνος), » ἱδρυθεῖσα ἐπὶ τῶν θεμελίων παλαιοτέρας ἀκόμη ἐκκλησίας καὶ ταύτης ἐπὶ ἀρχαίου βαλα» νείου, οὗτινος σῴζεται καὶ τὸ ὑπόκαυστον, εἶνε ἡ Σωτήρα (Παναγία) τοῦ Λυκοδήμου (ὁ » Ἅγιος Νικόδημος δά, ἡ Ῥωσσικὴ ἐκκλησία τῆς σήμερον).

» Ἦτο δηλαδὴ ποτε οἰκογενειακὸς ναὸς τῆς παλαιᾶς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀθη» ναίων Λυκοδήμων.

» Οἱ Λυκόδημοι αὐτοὶ ἐπωνομάζοντο ἁπλῶς καὶ Λύκοι. Κατὰ τὴν γενομένην ποτὲ ἐπι» σκευὴν τοῦ ναοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ λογίου Ῥώσου ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίνου εὑρέθη » εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τοῦ ναοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ σημείωμα ἐπιγραφικὸν διὰ » τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου Λύκου, ἐπισυμβάντα κατὰ τὸ ἔτος 1044. Κατόπιν ἀνεγνώσθη καὶ » εἰς τὴν Ὄμορφη ἐκκλησιὰ τὸ ὄνομα ἑνὸς ἄλλου Στεφάνου Λύκου, ἀπογόνου βεβαίως τοῦ » πρώτου, ἐκκλησιασθέντος ἐκεῖ ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα κατόπιν, συγγενοῦς δὲ ἴσως τῶν Πλατυ» πόδων (Ποδαράδων), εἰς οὓς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους αἱ χῶραι ἐκεῖναι φαίνεται » ὅτι ἀνῆκον.

» Κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας τῆς τουρκοκρατίας δὲν ἀνεύρομεν μέχρι τοῦδε τοὐλά« χιστον τοὺς Λυκοδήμους, ἀλλὰ πλαγίας διακλαδώσεις αὐτῶν, φερούσας ἄλλα ἐπώνυμα.

« Συμβαίνει δὲ αὐτὸ συνήθως εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς οἰκογενείας, νὰ ξηραίνηται ὁ κύριος » κορμὸς καὶ νὰ θάλλουν τὰ παρακλάδια, ἀπὸ τὴν αὐτὴν πάντοτε προερχόμενα ῥίζαν.

» Γνωστὸν ἐξ ἄλλου εἶνε, ὅτι ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων ὑπῆρχεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἐπι» φανὴς γενεὰ τῶν Λυκομιδῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἁπλῶς ὡς Λύκοι ἦσαν καὶ αὐτοὶ γνωστοί. Ἦσαν » μάλιστα τόσον ἀρχαῖοι καὶ ἐπίσημοι οἱ Λυκομίδαι, ὥστε εἶχον καὶ ἴδια ἱερά, σχετιζόμενα » πρὸς τὴν τοπικὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος.

τερον ἐθνικὸν κτίσμα, ἐφ᾽ οὗ ᾠκοδομήθη ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἡ ἀπὸ τοῦ 1847 τοῖς Ῥώσοις παραχωρηθεῖσα.

Τὸν χρησμολόγον ἥρωα Λύκον ὁ Παυσανίας θεωρεῖ ἰσάξιον τοῦ Βάκιδος καὶ Μουσαίου [1], οὗ μάλιστα ὡς μόνον γνήσιον ποίημα τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ σῳζομένων θεωρεῖ τὸν πρὸς χρῆσιν τῶν Λυκομιδῶν ποιηθέντα εἰς Δήμητραν ὕμνον [2], οὗ καὶ ἀλλαχοῦ μετὰ τιμῆς μνημονεύει (IV, 1, 4). Χάριν τῶν αὐτῶν Λυκομιδῶν ἐποίησαν ὕμνους πολλοὺς καὶ «*ἐς Ἔρωτα, ἵνα ἐπὶ τοῖς δρωμένοις Λυκομίδαι καὶ ταῦτα ᾄδωσιν*», οἱ μυθικοὶ θεολόγοι Πάμφως καὶ Ὀρφεύς [3]. Τὸ ἐν τῷ γένει κληρονομικὸν ὄνομα Λυκομήδης ὀρθῶς σχετίζει ὁ Fick [4] πρὸς τὸ τῶν Λυκομιδῶν. Τοιοῦτος ὁ ἀναφερόμενος ἐν Πλουτ. Θεμ. 15: *πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκομήδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα περικόψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι Δαφνηφόρῳ Φλυῆσι*. Τὸ τελευταῖον ἱερὸν τοῦτο ἀναφέρεται καὶ παρ᾽ Ἀθηναίῳ X, 424, *ὠρχοῦντο δὲ (οἱ ὀρχησταὶ) περὶ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος νεὼν τοῦ Δηλίου τῶν πρώτων ὄντες Ἀθηναίων καὶ ἐνεδύοντο ἱμάτια τῶν θηραϊκῶν. Ὁ δὲ Ἀπόλλων οὗτός ἐστιν ᾧ τὰ Θαργήλια ἄγουσι, καὶ διασῴζεται Φλυῆσιν ἐν τῷ Δαφνηφορείῳ γραφὴ περὶ τούτων* [5].

» Ἀλλὰ διατί ἆρά γε οἱ Λυκόδημοι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων μέχρι τῆς τουρκοκρατίας
» αὐτῆς νὰ μὴ εἶνε οἱ Λυκομίδαι τῆς ἀρχαιότητος;

» Καὶ ἄλλοτε εἰς ἀναδρομικὸν σημείωμα παρετηρήσαμεν τοῦτο.

» Ἐὰν ἐγράφομεν ἱστορικὴν πραγματείαν, δὲν θὰ εἴχομεν εἰ μὴ μόνον μικρὰς ἐνδείξεις
» πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ἡμῶν.

» Διὰ τοῦτο ἀπεφασίσαμεν νὰ γράψωμεν ἱστορικὸν μυθιστόρημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδώσαμεν
» τὸ ὄνομα· «Ὁ Πύργος τῶν Ἀνέμων».

» Οἱ Λυκομίδαι εἶχον ἴδια ἱερά. Ἡ τελευταία ἀπόγονος τῶν Λυκοδήμων ἡμῶν εἶνε μά-
» γισσα καὶ γιάτραινα, παρὰ τοῦ πατρός της Ἀλεξάνδρου Λυκοδήμου διδαχθεῖσα τὰ οἰκογε-
» νειακὰ μυστήριά των καὶ διδάσκουσα αὐτὰ τῷ 1820 εἰς τὸν μικρὸν Στέφανον, τὸν τελευ-
» ταῖον Λυκόδημον, φονευόμενον κατὰ τὸν Ἀγῶνα.

» Ὅλα αὐτὰ ὅμως πρέπει νὰ ὑφανθῶσι πέριξ ἑνὸς μύθου, τὴν πλοκὴν τοῦ ὁποίου ἐλπί-
» ζομεν νὰ ἐκτυλίξωμεν, ὅταν δυνηθῶμεν εἰς τὰς στήλας τῶν *Ἀθηνῶν*».

[1] X, 12, 11. «*Χρησμολόγους δὲ ἄνδρας Κύπριόν τε Εὔκλουν καὶ Ἀθηναῖον Μουσαῖον τὸν Ἀντιφήμου καὶ Λύκον τὸν Πανδίονος, τούτους τε γίνεσθαι καὶ ἐκ Βοιωτίας Βάκιν φασὶ κατάσχετον ἄνδρα ἐκ νυμφῶν· τούτων πλὴν Λύκου τῶν ἄλλων ἐπελεξάμην τοὺς χρησμούς*».

[2] I, 22, 7. *Τῶν δὲ γραφῶν* (τῶν ἐν τῷ ἀριστερᾷ τῶν Προπυλαίων οἰκήματι) . . . *ἐστὶ Μουσαῖος. Ἐγὼ δὲ ἔπη μὲν ἐπελεξάμην, ἐν οἷς ἐστι πέτεσθαι Μουσαῖον ὑπὸ Βορέου δῶρον, δοκεῖν δέ μοι, πεποίηκεν αὐτὰ Ὀνομάκριτος, καὶ ἔστιν οὐδὲν Μουσαίου βεβαίως ὅτι μὴ μόνον ἐς Δήμητρα ὕμνος Λυκομίδαις*.

[3] Παυσ. IX, 27. 2. *Ὠλῆνος δὲ ὕστερον Πάμφως τε ἔπη καὶ Ὀρφεὺς ἐποίησαν· καί σφισιν ἀμφοτέροις πεποιημένα ἐστὶν ἐς Ἔρωτα, ἵνα ἐπὶ τοῖς δρωμένοις Λυκομίδαι καὶ ταῦτα ᾄδωσιν· ἐγὼ δὲ ἐπελεξάμην *** ἀνδρὶ ἐς λόγους δᾳδουχοῦντι. Καὶ τῶν μὲν οὐ πρόσω ποιήσομαι μνήμην· Ἡσίοδον δὲ* κτλ. — IX, 30, 12: *Ὅστις δὲ περὶ ποιήσεως ἐπολυπραγμόνησεν ἤδη, τοὺς Ὀρφέως ὕμνους οἶδεν ὄντας ἕκαστόν τε αὐτῶν ἐπὶ βραχύτατον καὶ τὸ σύμπαν οὐκ ἐς ἀριθμὸν πολὺν πεποιημένους. Λυκομίδαι δὲ ἴσασί τε καὶ ἐπᾴδουσι τοῖς δρωμένοις. Κόσμῳ μὲν δὴ τῶν ἐπῶν δευτερεῖα φέροιντο ἂν μετά γε Ὁμήρου τοὺς ὕμνους, τιμῆς δὲ ἐκ τοῦ θείου καὶ ἐς πλέον ἐκείνων ἥκουσι.*

[4] Griech. Personennamen 52.

[5] Ἱερεὺς τοῦ Δαφνηφόρου ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ πόλει CIA, III, 298.

᾿Εξορισθεὶς δ᾿ ὁ Λύκος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Αἰγέως ἔφυγεν εἰς ᾿Αρήνην τῆς Μεσσηνίας, ἔνθα «*καὶ τὰ ὄργια ἐπέδειξε τῶν Μεγάλων Θεῶν ᾿Αφαρεῖ καὶ τοῖς παισὶ καὶ τῇ γυναικὶ ᾿Αρήτῃ. Ταῦτα δέ σφισιν ἐπεδείκνυτο ἀγαγὼν ἐς τὴν ᾿Ανδανίαν, ὅτι καὶ τὴν Μεσσήνην ὁ Καύκων ἐμύησεν ἐνταῦθα*» (Παυσ. IV, 2, 6).

῾Ο προγενέστερος δὲ Καύκων οὗτος ἦτο οὐχὶ ὁ ἀρχαιότερος ὁμώνυμος βασιλεὺς καὶ ἐπώνυμος ἥρως τοῦ ἀρχαίου Πελοποννησιακοῦ γένους τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, ᾿Αρκαδίας καὶ Μικρᾶς ᾿Ασίας [1], ἀλλ᾿ ὁ κατ᾿ ἀττικὴν παράδοσιν Φλυεύς, ἤτοι Λυκομίδης, υἱὸς Κελαίνου (ἢ μᾶλλον *Κολαίνου*, ἀρχηγέτου τῶν ἀμέσων τῶν Φλυέων γειτόνων Μυρρινουσίων), υἱοῦ τοῦ *Φλυοῦ*, ἐπωνύμου τῶν Φλυησίων. Σύγχρονος λεγόμενος ὁ Καύκων οὗτος τῶν πρώτων βασιλέων τῆς Μεσσηνίας, Πολυκάονος (υἱοῦ Λελέγου, βασιλέως τῆς τότε Λελεγίας καλουμένης Λακωνικῆς) καὶ Μεσσήνης (θυγατρὸς τοῦ ἐξ ῎Αργους Τριόπα τοῦ Φόρβαντος), ἦλθεν ἐκ τῆς τότε *᾿Ελευσῖνος* (δηλαδὴ τοῦ πρώτου ἐν Καισαριανῇ παρὰ τοῖς Φλυεῦσι μυστικοῦ κέντρου Δήμητρος τῆς ἀρχικῶς *᾿Ελευσίας*, *᾿Ελευθίας*, *᾿Ελευθοῦς* ἢ *Εἰλειθυίας* πανταχοῦ τῆς ῾Ελλάδος καλουμένης *Γῆς Μητρὸς* Δήμητρος τῆς ἀχαϊκῆς περιόδου) [2] εἰς Μεσσήνην κατὰ τὸ πολύτιμον διὰ τὴν Λυκομίδειον λατρείαν χωρίον τῶν Μεσσηνιακῶν τοῦ Παυσανίου, ὅπερ ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ παραθέσωμεν ὁλόκληρον (IV, 1, 4). «*Πρῶτοι δ᾿ οὖν βασιλεύουσιν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ Πολυκάων τε ὁ Λέλεγος καὶ Μεσσήνη γυνὴ Πολυκάονος. Παρὰ ταύτην τὴν Μεσσήνην τὰ ὄργια κομίζων τῶν Μεγάλων θεῶν Καύκων ἦλθεν ἐξ ᾿Ελευσῖνος ὁ Κελαίνου τοῦ Φλυοῦ. Φλυὸν δὲ αὐτὸν ᾿Αθηναῖοι λέγουσι παῖδα εἶναι Γῆς· ὁμολογεῖ δέ σφισι καὶ ὕμνος Μουσαίου Λυκομίδαις ποιηθεὶς ἐς Δήμητρα. Τὴν δὲ τελετὴν τῶν Μεγάλων Θεῶν Λύκος ὁ Πανδίονος πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον Καύκωνος προήγαγεν ἐς πλέον τιμῆς· καὶ Λύκου δρυμὸν ἔτι ὀνομάζουσιν ἔνθα (τῆς ᾿Αττικῆς) ἐκάθηρε τοὺς μύστας. Καὶ ὅτι μὲν δρυμός ἐστιν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ Λύκου καλούμενος, ῾Ριανῷ τῷ Κρητί ἐστι πεποιημένον:*

πάρ τε τρηχὺν ᾿Ελαιὸν ὑπὲρ δρυμόν τε Λύκοιο·

ὡς δὲ ὁ Πανδίονος οὗτος ἦν Λύκος, δηλοῖ τὰ ἐπὶ τῇ εἰκόνι ἔπη τῇ Μεθάπου. Μετεκόσμησε γὰρ καὶ Μέθαπος τῆς τελετῆς ἔστιν ἅ. ῾Ο δὲ Μέθαπος γένος μὲν ἦν ᾿Αθηναῖος, τελετῆς δὲ καὶ ὀργίων παντοίων συνθέτης. Οὗτος καὶ Θηβαίοις τῶν Καβείρων τὴν τελετὴν κατεστήσατο. ᾿Ανέθηκε δὲ καὶ ἐς τὸ κλίσιον τὸ Λυκομιδῶν εἰκόνα ἔχουσαν ἐπίγραμμα ἄλλα τε λέγον καὶ ὅσα ἡμῖν ἐς πίστιν συντελεῖ τοῦ λόγου·

*ἥγνισα δ᾿ ῾Ερμείαο δόμους * * τε κέλευθα*
Δάματρος καὶ πρωτογόνου Κούρας, ὅθι φασὶ
Μεσσήνην θεῖναι μεγάλαισι Θεαῖσιν ἀγῶνα
Φλυάδεω κλεινοῖο γόνου Καυκωνιάδαο·
θαύμασα δ᾿ ὡς σύμπαντα Λύκος Πανδιόνιος φὼς
᾿Ατθίδος ἱερὰ ἔργα παρ᾿ ᾿Ανδανίῃ θέτο κεδνῇ.

Τοῦτο τὸ ἐπίγραμμα δηλοῖ μὲν ὡς παρὰ τὴν Μεσσήνην ἀφίκοιτο ὁ Καύκων ἀπόγονος ὢν Φλυοῦ, δηλοῖ δὲ καὶ ἐς τὸν Λύκον τά τε ἄλλα καὶ ὡς ἡ τελετὴ τὸ ἀρχαῖον

[1] Περὶ οὗ ἰδὲ Roscher Myth. Lex. ἐ. λ. Kaukon.
[2] Töpffer, Att. Gen. σ. 221.

ἣν ἐν Ἀνδανίᾳ. Καί μοι καὶ τοῦτο εἰκὸς ἐφαίνετο, τὴν Μεσσήνην μὴ ἑτέρωθι, ἀλλ' ἔνθα αὐτή τε καὶ Πολυκάων ᾤκουν, καταστήσασθαι τὴν τελετήν».

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν πολυτίμων τούτων πληροφοριῶν περὶ τοῦ μυθολογικοῦ μέρους τῆς λατρείας τῶν Λυκομιδῶν ἦλθεν εὐτυχῶς ἐν ἔτει 1858 ἡ ἀνακαλυφθεῖσα καὶ ὑπὸ Στεφάνου Κουμανούδη [1] τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσα μεγάλη ἐπιγραφὴ τῶν μυστηρίων τῆς Ἀνδανίας [2], ἡ ἀπὸ τοῦ 91 π. Χ. χρονολογουμένη καὶ λεπτομερῶς μανθάνουσα ἡμῖν τὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ διοικήσεως τῶν μυστηρίων τούτων, τῶν βεβαίως κατ' ἀντιγραφὴν τῶν ἐν Φλύᾳ τελουμένων ὀργανωθέντων καὶ δὴ ἐν ἄλσει κυπαρίσσων, *Καρνεασίῳ* ἢ *Καρνασίῳ* καλουμένῳ, κειμένῳ δὲ ὀκτὼ στάδια μακρὰν τῆς Ἀνδανίας καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ *Χαράδρου* ῥύακος, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Οἰχαλίας, ἔνθα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου ἤγοντο κατὰ μῆνα Αὔγουστον μυστήρια *Ἀπόλλωνι τῷ Καρνείῳ, Ἑρμῇ τῷ Κριοφόρῳ, Δήμητρι καὶ Κόρῃ, ὡς καὶ τοῖς Μεγάλοις θεοῖς Καβείροις*, μυστήρια ἀττικῆς προελεύσεως, περὶ ὧν ὁ Παυσανίας γράφει: «*ἀπόρρητα ἔστω μοι· δεύτερα γάρ σφι νόμῳ σεμνότητος μετά γε Ἐλευσίνια*». Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐνδιαφέρουσιν ὑμᾶς νῦν μόνον τὰ πρὸς τὰ μυστικὰ *ἱερὰ* καὶ τὴν *ἱερὰν κρήνην* σχετιζόμενα χωρία.

ιε´) Ἡ ἐν Ἀνδανίᾳ κρήνη καὶ «τὰ ἱερά».

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἱερᾶς κρήνης ταύτης «*τᾶς ὠνομασμένας διὰ τῶν ἀρχαίων ἐγγράφων Ἁγνᾶς καὶ τοῦ γεγενημένου ποτὶ τᾷ κράνᾳ ἀγάλματος*» ὑπάρχει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἰδιαιτέρα ὅλως διάταξις. Τὸ ἐνδιαφέρον νῦν ἡμᾶς εἶναι μόνον τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἡ λέξις *ἁγνὴ* ἁπλῶς καὶ κυρίως σημαίνει τὴν *παρθένον* γυναῖκα, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἄρτεμις ἢ καὶ ἡ Κόρη πρὸ τῆς ἁρπαγῆς. Πρὸς δὲ ἐδήλου καὶ τὰς θεάς, τὰς *ἐξαγνιζούσας* τοὺς μύστας τῶν διαφόρων αὐτῶν μυστηρίων, οἷαι αἱ *ἁγναὶ* Δημήτηρ καὶ Κόρη, ἡ ἁγνὴ Κυβέλη καὶ ἡ ἁγνὴ Ἀφροδίτη Συρία θεὸς ἢ Ἀφροδίτη Ἀταργᾶτις [3]. Προκειμένου περὶ Ἀνδανίας ἡ *Ἁγνὴ* τῶν μυστηρίων δύναται νὰ κρύπτῃ οὐχὶ τόσον τὴν *Κόρην* τῆς Δήμητρος Περσεφόνην (Παυσ. IV, 33, 4: *ἡ δὲ Ἁγνὴ Κόρης τῆς Δήμητρός ἐστιν ἐπίκλησις· ὕδωρ δὲ ἄνεισιν ἐκ πηγῆς παρ' αὐτὸ τὸ ἄγαλμα*), ἣν μαρτυρεῖ ὁ Παυσανίας ἐπιλέγων ἐν τούτοις «*ἀπόρρητα ἔστω μοι*» τὰ περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἐκεῖ τελετῶν, ὅσον τὴν ἐς ἀεὶ καὶ κατ' ἐξοχὴν *ἁγνὴν* (παρθένον) Ἀθηνᾶν, ἧς ἡ μυστικὴ λατρεία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐνυπάρχῃ ἐν τοῖς ἐξ Ἀθηνῶν κομισθεῖσι μυστηρίοις τῆς Ἀνδανίας, καὶ ἥτινι ἀνῆκεν, ὡς εἴδομεν, καὶ ἡ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τοῦ τῆς Ἀνδανίας τελεστηρίῳ τῶν Φλυέων τῆς

---

[1] (α) *Φιλόπατρις* (ἐφημερὶς Ἀθηνῶν) 29 Νοεμβρ. 1858 (= Gerhard, Arch. Zeit. Anzeiger 120 σ. 251), (β) 5 Ἰανουαρίου καὶ (γ) 28 Μαρτίου 1859. — H. Sauppe, Die Mysterieninschrift aus Andania. Göttingen 1860. — (= Abhd. d. Goett. Gesell. d. Wiss. VIII, 1860, 217—274 καὶ Ausgew. Schriften τοῦ Sauppe 261-307). — Foucart παρὰ Le Bas-Foucart 326α — Cauer, Del. [2]47. — Dittenberger, Sylloge 338. — R. Meister, Sammlung Dial. Inschr. III, 2, 124.

[2] Περὶ Ἀνδανίας ἰδὲ O. Kern ἐν Pauly-Wissowo R. Enc. ἐν λ. Andania (I^2 σ. 2116 κἑξ.).

[3] Roscher, M. Lex. ἐν λ. Hagna.

Καισαριανῆς ***Οἴη*** κρήνη, ἡ ὡς *λουτρὰ Παλλάδος* χρησιμεύσασα, ὅτε ἡ Ἀθηνᾶ ἥγνισεν ἑαυτὴν τοῦ ἐκ τοῦ Ἡφαίστου ῥύπου καθάρασα μάλλιστα ἑαυτὴν *οἴῳ ἐρίῳ*, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἦτο βεβαίως ἄσχετον ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐκείνοις οὔτε τοῦ ὄϊος τοῦ ἐν Ἀνδανίᾳ θυομένου τῇ *Ἁγνῇ* (στίχ. 70: *Ἑρμᾶνι κριόν, Ἁγνῇ ὄϊν*) οὔτε τοῦ τῇ κρήνῃ τοῦ τελεστηρίου τῶν Φλυέων ἀποδιδομένου ὀνόματος τῆς *Οἴας* (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 42) οὔτε τῆς *Διὸς κώδιον* καλουμένης δορᾶς ὄϊος, ἐφ' ἧς ἐκάθιζε τοὺς ἁγνιζομένους μύστας ὁ δᾳδοῦχος [1].

Περὶ δὲ τῶν *ἱερῶν* παρατηροῦμεν ὅτι ταῦτα ἀπετελοῦντο ἐκ *κάμπτρας (campsa, arca)*, ἤτοι κιβωτίου (θήκης, σάκκου μυστικοῦ περιεχομένου) καὶ *βιβλίων* (στίχ. 10) μυστικῶν παναρχαίων, ἱερατικῶν, ἀναγραφόντων τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ ἀπόρρητον οὐσιαστικὸν καὶ τυπικὸν μέρος τῆς *τελετῆς* [2], βιβλίων ἐν ὑδρίᾳ χαλκῇ φυλασσομένων, ἣν καταχωσθεῖσάν ποτε ὑπὸ τοῦ Ἀριστομένους μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καταστροφὴν τῆς Μεσσήνης ἀνεῦρεν ὁ Ἐπαμεινώνδας τῇ ὑποδείξει τοῦ εἰδώλου αὐτοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ τῶν μυστηρίων τῆς Ἀνδανίας Καύκωνος τοῦ «*ἐξ Ἀθηνῶν*», νύκτωρ καὶ κατ' ὄναρ ὑπὸ μορφὴν «*πρεσβύτου ἀνδρός, ἱεροφάντῃ μάλιστα εἰκασμένου*» ἐμφανισθέντος τῷ Ἐπαμεινώνδα (ὅτε οὗτος μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἠπόρει ποῦ νὰ κτίσῃ τὴν νέαν Μεσσήνην) καὶ τῷ στρατηγῷ Ἐπιτέλει τῷ Αἰσχίνου, ᾧτινι οἱ Ἀργεῖοι εἶχον δώσει ἐντολὴν Μεσσήνην ἀνοικίζειν καὶ ᾧτινι ἀκριβῶς ἐκέλευσεν ἡ σκιὰ τοῦ Καύκωνος νὰ σκάψῃ, «*ἔνθα ἂν τῆς Ἰθώμης εὕρῃ πεφυκυῖαν σμίλακα καὶ μυρσίνην*». Ἀνοίξας δὲ τὴν ὑδρίαν ταύτην πρὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα ὁ πρὸς τὴν ἐντολὴν ταύτην συμμορφωθεὶς Ἐπιτέλης «*εὗρε κασσίτερον ἐληλασμένον εἰς τὸ λεπτότατον· ἀπείλικτο δὲ ὥσπερ τὰ βιβλία. Ἐνταῦθα τῶν Μεγάλων Θεῶν ἐγέγραπτο ἡ τελετή. Καὶ τοῦτο ἦν ἡ παρακαταθήκη τοῦ Ἀριστομένους*» (Παυσ. IV, 26, 7). Τὴν ταφὴν τῆς, ὅτε ἐπέκειτο ἡ ἀναστάτωσις τῆς Μεσσηνίας, παρακαταθήκης ταύτης τοῦ Ἀριστομένους πρὸς μέλλουσαν σωτηρίαν τῆς πατρίδος διηγεῖται ὁ αὐτὸς Παυσανίας ὡς ἑξῆς: «*Ἀριστομένης δὲ . . . προενοήσατο καὶ ἐκ τῶν παρόντων· καί,* » *ἦν γάρ τι ἐν ἀπορρήτῳ τοῖς Μεσσηνίοις, ἔμελλε δὲ ἀφανισθὲν ὑποβρύχιον τὴν* » *Μεσσήνην κρύψειν τὸν πάντα αἰῶνα, φυλαχθὲν δὲ οἱ Λύκου τοῦ Πανδίονος χρη-* » *σμοὶ Μεσσηνίας ἔλεγον χρόνῳ ποτὲ ἀνασώσεσθαι τὴν χώραν, τοῦτο δὴ ὁ Ἀριστο-* » *μένης, ἅτε ἐπιστάμενος τοὺς χρησμούς, ἐπεὶ νὺξ ἐγίνετο, ἐκόμιζε· παραγενόμενος* » *δὲ ἔνθα τῆς Ἰθώμης ἦν τὸ ἐρημότατον, κατώρυξεν εἰς Ἰθώμην τὸ ὄρος, καὶ Δία* » *Ἰθώμην ἔχοντα καὶ θεοὺς οἳ Μεσσηνίους ἐς ἐκεῖνο ἔσῳζον φύλακας μεῖναι τῆς* » *παρακαταθήκης αἰτούμενος, μηδὲ ἐπὶ Λακεδαιμονίους ποιῆσαι τὴν μόνην καθόδου* » *Μεσσηνίοις ἐλπίδα*» (Παυσαν. IV, 20, 4).

Τὰ ἐν τῇ *κάμπτρᾳ* φυλασσόμενα ἱερὰ εἶναι βεβαίως ἐκεῖνα, ἅτινα, διαρκούσης τῆς μυστικῆς πομπῆς τῶν μυστηρίων τῆς Ἀνδανίας, ἔφερον «*αἱ παρθένοι αἱ ἱεραί, καθὼς ἂν λάχωντι, ἄγουσαι τὰ ἅρματα ἐπικείμενα κίστας ἐχούσας ἱερὰ μυστικὰ*»

---

[1] Ἡσύχιος καὶ Σουΐδας ἐν λ. *Διὸς κώδιον*. — Lobeck, Aglaophamus I, σ. 183. — Σβορώνος: ΔΕΝΑ, Δ' σ. 483.

[2] Παυσαν. IV, 27, 5: *ὡς δὲ ἡ τελετή σφισιν ἀνεύρητο, ταύτην μὲν ὅσοι τοῦ γένους τῶν ἱερέων ἦσαν κατετίθεντο εἰς βίβλους.*

(στίχ. 27) καὶ αἱ «*ἱεραὶ*» αἱ φέρουσαι «*δίφρους εὐσυΐνους στρογγύλους καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν ποτικεφάλαια ἢ σπίρα (=σπάργανα ἢ νυμφιδίους καλύπτρας) λευκά, μὴ ἔχοντα μήτε σκιὰν μήτε πορφύραν*» (στίχ. 22), ἤτοι τὰ προσκεφαλαίου σχῆμα ἔχοντα ἱερά, ἅτινα πολλάκις εἴδομεν ἀνωτέρω παραδιδόμενα, πομπευόμενα ἢ φυλασσόμενα ὡς ἱερὰ ἐν σάκκοις ἢ προσκεφαλαίοις, καὶ ἅτινα βλέπομεν φερούσας ἐπὶ θώκου (δίφρου) καὶ δίσκου τὰς δύο ἱερὰς παρθένους τῆς πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων τῆς ζῳφόρου τοῦ Παρθενῶνος, ἃς δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν, ὡς οἱ πολλοὶ τῶν ἀρχαιολόγων, πρὸς κοινάς τινας ὑποδεεστέρου γένους (μετοίκους) παρθένους καὶ γυναῖκας, ἃς *ἠνάγκαζον* οἱ Ἀθηναῖοι «*διφροφορεῖν καὶ σκιαδοφορεῖν ἐν ταῖς πομπαῖς ταῖς ἑαυτῶν κόραις καὶ γυναιξί*» [1]. Ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν ἀπετέλει κύριόν τι τῆς τελετῆς μέρος ἄξιον ν᾽ ἀπεικονισθῇ καὶ μάλιστα ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πομπῆς τῆς ζῳφόρου τοῦ Παρθενῶνος.

ιϛ´) *Ἡ ἀσπὶς τοῦ Παλλαδίου τῶν Γεφυραίων.*

Ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς τόσον ἀπροσδοκήτου ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν μυκηναϊκῆς τὸ σχῆμα ἀσπίδος τῆς προστατευτικῶς καλυπτούσης τὸν σάκκον τῶν ἱερῶν (εἰκ. 14 καὶ 16) κατ᾽ ἀκολουθίαν οὔσης ἐπίσης ἱεροῦ ἀντικειμένου παναρχαίου στενῶς πρὸς τὰ μυστικὰ ἱερὰ συνδεομένου.

Τοιούτων παναρχαίων μυστικῶν ἀσπίδων ἐνθυμοῦμαι νῦν πρῶτον μὲν τὴν τοῦ κρύψαντος τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν μυστηρίων τῆς Ἀνδανίας Ἀριστομένους ἀσπίδα, ἣν ἀπολέσας ὀργῇ τῶν Διοσκούρων, ὅτε κατεδίωκε τοὺς κατὰ κράτος ὑπ᾽ αὐτοῦ ἡττηθέντας Σπαρτιάτας, ἐπανεῦρε τῇ παρεμβάσει τῆς Πυθίας ἀφιερώσας καὶ κρύψας ἔκτοτε ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς παρὰ τῷ Τροφωνίῳ τῆς Λεβαδείας ἱερῷ τῶν μελλόντων ἀναστηλωτῶν τῆς πατρίδος αὐτοῦ Μεσσήνης Βοιωτῶν [2]. Δεύτερον δὲ τὴν πρὸς τὴν τοῦ Παλλαδίου ταυτιζομένην ἀσπίδα τοῦ Διομήδους, ἣν ἔλουον κατὰ παναρχαῖον ἔθιμον τῶν Ἀργείων ἐν τῇ μυστικῇ κρήνῃ τῶν λουτρῶν τῆς Παλλάδος [3]. Τῶν ἀσπίδων ὅμως τούτων, προκειμένου ταυτισμοῦ πρὸς τὴν τῶν τῆς ζῳφόρου ἡμῶν ἱερῶν, θὰ προετίμων τὴν τοῦ αὐτοῦ μυκηναϊκοῦ σχήματος ἀσπίδα τοῦ Εὐρυσάκους, τὴν εἰκονιζομένην ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Σαλαμῖνος [4]. Τοῦτο δέ, διότι, ἐνῷ ἀφ᾽ ἑνὸς τὸ Μητρῷον εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν, κτίσμα τοῦ Κίμωνος κεκοσμημένον διὰ παραστάσεων σχετικῶν πρὸς τὴν μυθολογίαν καὶ ἱστορίαν τοῦ γένους αὐτοῦ, ὁ διὰ *μεγάλου σάκκου* ὡπλισμένος «Εὐρυσάκης» ἥρως εἶναι μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Φιλαίου οἱ μυθικοὶ ἀρχηγέται τοῦ γένους τοῦ Κίμωνος, μυθευομένου ὅτι οἱ δύο οὗτοι υἱοὶ τοῦ Σαλαμινίου ὁμηρικοῦ ἥρωος Αἴαντος, ἀποσπασθέντες τῶν Μεγαρέων ἢ Βοιωτῶν, συνηνώθησαν τοῖς Ἀθηναίοις *μετοικίσαντες* εἰς Βραύρωνα καὶ Μελίτην τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς πολιτείας αὐτῶν ἔκτοτε μεταλαβόντες, προσκομίσαντες δὲ τότε τοῖς Ἀθηναίοις τὸν πρῶτον πολυτιμότατον καὶ ἀναγκαιότατον λίθον τοῦ μέλλοντος μεγάλου νησιωτικοῦ αὐτῶν κράτους, ὅπερ

---

[1] Αἰλιαν. *Ποικ. Ἱστορ.* 6, 1.— Ἀριστοφ. *Ὄρν.* 1549 καὶ Σχολ.— Ἡσύχιος *ἐ. λ. διφροφόρος*.— Σβορῶνος ΔΕΝΑ, Δ´ σ. 375, 1. [2] Παυσαν. IV, 16, 5 καὶ 7. IX, 39, 14.

[3] Καλλιμ. *Ὕμν. εἰς λουτρὰ Παλλάδος στίχ.* 39. [4] BMC. Attica pl. XX, 7-9.

τόσον ἔμελλον νὰ ἐπαυξήσωσι καὶ δοξάσωσιν οἱ *Φιλαΐδαι* τὸ γένος Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου, Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος καὶ Κίμων ὁ Μιλτιάδου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, τῆς Λήμνου καὶ τῶν λοιπῶν Πελασγικῶν νήσων, κυρίως δὲ διὰ τῶν ἐνδόξων ναυμαχιῶν τοῦ Κίμωνος. Οὐδὲν λοιπὸν μᾶλλον δεδικαιολογημένον καὶ λογικώτερον θὰ ἦτο, νομίζω, τῆς ὑποθέσεως ὅτι ὁ ἀρχικῶς ἐκ μετοίκων καταγόμενος Κίμων ἠθέλησε διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ εὐρέος σάκους τοῦ Σαλαμινίου Εὐρυσάκους παρὰ τὰ μυστικὰ ἱερὰ τῶν μετοίκων τῆς Ἄγρας νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τὸν θεατὴν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα πρώτην ὅσον καὶ μεγάλην ὑπηρεσίαν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ταύτην τῆς παραδόσεως τῆς Σαλαμῖνος.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἄλλη τις παράλληλος ταύτης ἑρμηνεία τῆς παρουσίας τῆς ἀσπίδος ἔτι πιθανωτέρα φαινομένη εἰς ἐμὲ ὡς στενῶς συνδεομένη πρὸς τὴν φρούρησιν τοῦ σάκκου τῶν ἱερῶν, ἅτινα φαίνεται ὡσεὶ σκέπουσα ἡ ἀσπὶς τῆς ζωφόρου.

Ὅτε τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1901 ἔγραψα λεπτομερῶς περὶ τῆς τοπογραφίας καὶ μυθολογίας τῆς Ἄγρας, ἐμνήσθην μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου (V, 57), καθ' ἣν οἱ ἐκ Βοιωτίας καταγόμενοι *Γεφυραῖοι* τῶν Ἀθηνῶν, οἱ τὸ πρῶτον ἐκ Φοινίκης ἐλθόντες μετὰ τοῦ Κάδμου εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖ τὴν *Ταναγραϊκὴν* κατασχόντες καὶ οἰκήσαντες, ἐξεβλήθησαν ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον καὶ οἱ Πελασγοὶ καὶ Μινύαι τοῦ ἤδη (σελ. 34) παρατεθέντος χωρίου τοῦ Στράβωνος τραπέντες εἰς Ἀττικήν, ἔνθα οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν αὐτοὺς ὡς μετοίκους πολίτας ὑπὸ ῥητοὺς ὅρους καὶ δὴ ὡς ξένους *«πολλῶν τε καὶ οὐκ ἀξιαπηγήτων ἐπιτάξαντες ἔργεσθαι καί σφισι ἱρά ἐστιν ἐν Ἀθήνῃσι ἱδρυμένα, τῶν οὐδὲν μετὰ τοῖσι λοιποῖσι Ἀθηναίοισι, ἄλλα τε κεχωρισμένα τῶν ἄλλων ἱρῶν καὶ δὴ καὶ Ἀχαίας Δήμητρος ἱρόν τε καὶ ὄργια»*.

Ἐξετάζων δὲ τότε τὰ περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου τῆς Ἀχαίας Δήμητρος, ἤτοι τῆς γνωστῆς τῶν Ἐλευσινιακῶν μυστηρίων *βαρυαχούσης* καὶ *ἀγελάστου* Μητρὸς τῆς Περσεφόνης, ἔδειξα διὰ πλέον ἢ ἐπαρκῶν, νομίζω, μαρτυρίων ἀρχαίων κειμένων καὶ ἐπιγραφῶν[1] ὅτι οἱ ἐκ **Τανάγρας** τῆς Βοιωτίας ἐλθόντες εἰς ***τὴν Ἄγραν** Γεφυραῖοι* ἢ *Γεφυρεῖς* οὗτοι τοῦ Ἡροδότου ἔλαβον πρὸς οἴκησιν παρὰ τῶν Ἀθηναίων συμφώνως δελφικῷ χρησμῷ, παίζοντι μετὰ τῶν λέξεων, **τὰν Ἄγραν,** ἤτοι τὸ αὐτὸ προάστειον, ὅπερ ἔλαβον καὶ οἱ ἐκ Βοιωτίας ἐπίσης ἐλθόντες *πλάνητες (Πελασγοὶ)* μέτοικοι, μεθ' ὧν καὶ ταυτίζονται κατ' ἐμὲ οἱ Γεφυραῖοι. Ταυτοχρόνως ἔδειξα ὅτι καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς κειμένη γέφυρα — ἐφ' ἧς καθήμενοι ὡς πάροικοι παρηγόρουν τοὺς ἐκ τῶν μυστικῶν νεκρικῶν τελετῶν ἐπιστρέφοντας, διὰ τῆς ἱεροπραξίας τῶν σκωμμάτων καὶ ἀσέμνων χειρονομιῶν, αὐτοὶ μὲν *Γεφυρεῖς* κληθέντες καὶ τὰ σκώμματα αὐτῶν *γεφυρισμοὶ* — ἔκειτο ἀρχικῶς ἐπὶ τοῦ παραρρέοντος τὴν Ἄγραν Ἰλισοῦ ταυτιζομένη πρὸς τὴν νῦν γέφυραν τοῦ νεκροταφείου[2], γέφυραν, δι' ἧς ἤρχετο ἡ ἀπὸ τοῦ ἄστεως ἱερά, ὡς καὶ νῦν, ὁδὸς πρὸς τὸ προάστειον τῆς Ἄγρας καὶ δὴ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἱερὰ τῶν *Μικρῶν* λεγομένων Ἐλευσινιακῶν μυστηρίων, ἱερά, ὧν κύρια ἦσαν τὸ Μητρῷον τῆς ζωφόρου ἡμῶν καὶ τὸ ἀμέσως ὑπ' αὐτὸ

---

[1] Μνημεῖα τοῦ Ἐλευσινιακοῦ *κύκλου*: ΔΕΝΑ τόμ. IV (1901) σ. 297-301 καὶ 510.
[2] Wachsmuth I, 326. — Hitzig-Blumner, Pausanias I, 224.

κείμενον ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς Καλλιρρόης ῥοοκρήνης ἱερὸν τῆς Ἀχαίας Δήμητρος, οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὰ δύο μεταγενέστερα ἐκεῖνα σημεῖα τῆς ἀπὸ τοῦ ἄστεως εἰς Ἐλευσῖνα μεγάλης ἱερᾶς ὁδοῦ τῶν Μεγάλων Μυστηρίων, σημεῖα, ἔνθα παρὰ τὰς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ δευτέρου Κηφισοῦ αὐτῆς τῆς Ἐλευσῖνος μετέθεσαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι νέου μυστικοῦ κέντρου οἱ μεταγενέστεροι [1], πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἐθίμου τῶν *γεφυρισμῶν*.

Κατὰ ταῦτα οἱ ἐκ Βοιωτίας *Γεφυραῖοι* οὗτοι οἱ πρὸς τοὺς ἐκ Βοιωτίας ἐλθόντας πλάνητας μετοίκους (Πελαργοὺς) ταυτιζόμενοι *εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐν τῷ προαστείῳ αὐτῶν ἱδρυμένων ἱερῶν τῶν πρώτων ἐλευσινιακῶν μυστηρίων* «**ἱερατεύοντες ἐπὶ τῆς γεφύρας**» [2] — ὡς ὄντες κατ᾽ ἐμὲ αὐτοὶ ἀρχικοὶ τῶν ἱερῶν γεφυρῶν κατασκευασταὶ καὶ ἐπιμεληταί, πρόδρομοι τῶν pontifices τῶν Ῥωμαίων ἱεροφάνται — τῷ *Παλλαδίῳ* ἀγάλματι, τοῦ ἐπίσης μέρος τῆς Ἄγρας ἀποτελοῦντος καὶ ἀπὸ τοῦ παναρχαίου ξοάνου τούτου τῆς Ἀθηνᾶς *Παλλαδίου* καλουμένου λόφου (ἔνθα τὸ *ἐπὶ Παλλαδίῳ* καλούμενον δικαστήριον τῶν φόνων τῶν μετοίκων ἢ ξένων, ὡς οἱ Πελασγοί, ὡς καὶ τῶν ἀκουσίων φόνων καὶ βουλεύσεων) τοῦ «*παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἰλισοῦ*» κειμένου καὶ πρὸς τὴν Ἄγραν, ἰδίως δὲ ταυτιζομένου πρὸς τὸν παρακείμενον ἀνώνυμον λόφον τῆς νῦν πυριταποθήκης τῆς πρὸς τὸ νεκροταφεῖον παρὰ τὸν Ἰλισὸν ὁδοῦ (ἰδὲ πίνακα Α) [3]. Οἱ αὐτοὶ ἐπιμεληταὶ τῆς ἱερᾶς γεφύρας τοῦ Ἰλισσοῦ pontifices Γεφυραῖοι ἐλάτρευον, ὡς γνωρίζομεν ἐξ ἐπιγραφῆς βωμίσκου, παρὰ τῷ ἀπέναντι τῆς Ἄγρας Ὀλυμπιείῳ εὑρεθέντος, καὶ *Ἀπόλλωνα τὸν Γεφυραῖον* [4].

Ἄρα ἡ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν βοιωτικὴ μηκηναϊκῶν χρόνων ἀσπὶς εἶναι τὸ σύμβολον τῶν φρουρῶν, λειτουργῶν καὶ ἱεροφαντῶν τῶν τε μυστικῶν ὀργίων καὶ ἱερῶν τῆς μυστικῆς Πελασγικῆς Δήμητρος—τῆς καὶ ἐν τῷ Ἰλισῷ ἀρχικῶς ὡς *Ἐλευσινίας, Ἐλευσίας, Ἐλευθίας, Ἐλευθοῦς* δηλαδὴ *Εἰλειθυίας* λατρευομένης [5] — τοῦ *Γεφυραίου* Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ παναρχαίου *Παλλαδίου* ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον ταύτην ἀκριβῶς καὶ κυρίως ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς μεγάλης διπλῆς ἀσπίδος ταύτης εἰκονιζομένου. Ἂν δέ ποτε εὐτυχήσωμεν νὰ φέρωμεν εἰς πέρας ἑτέραν ἐργασίαν ἡμῶν, δι᾽ ἧς ζητοῦμεν νὰ γεφυρώσωμεν τὸ μέχρι τοῦδε ἀγεφύρωτον δυστυχῶς χάσμα, τὸ μεταξὺ τῶν προϊστορικῶν μυκηναϊκῶν μνημείων καὶ τῆς τῶν ἱστορικῶν χρόνων λατρείας τοῦ θείου ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, θέλομεν δείξει ὅτι Παλλάδιον τοῦ αὐτοῦ σχήματος φρουρεῖ καὶ σκέπει τὴν παράδοσιν ὁμοίων ἐξ ἐτησίων σπερμάτων καὶ καρπῶν — ὧν τὴν ἐπιμέλειαν εἶχον αἱ πελασγικαὶ θεότητες Αὐξώ, Καρπώ, Θαλλὼ — ἀποτελουμένων ἱερῶν τῆς

[1] Στράβων IX, 900.— Ἡσύχιος καὶ Μέγα Ἐτυμ. ἐν λ. *Γεφυρεῖς*.

[2] Φερεκύδης παρὰ σχολ. Ἀριστείδ. *Παναθ.* III, 230. Dind.— Ἰωάννου Λυδοῦ *περὶ μηνῶν* 4, 15 ἔκδ. W.— Serv. ad Verg. Aen. II, 165, 166.

[3] Πρβλ. τὸ χωρίον τοῦ Κλειτοδήμου (Πλουταρ. Θησ. 27): *Ἀπὸ δὲ τοῦ Παλλαδίου καὶ τοῦ Ἀρδηττοῦ καὶ Λυκείου προσβαλόντας* (τοὺς περὶ τὴν πόλιν κατὰ τῶν πολιορκουσῶν Ἀμαζόνων μαχομένους Ἀθηναίους) *ὤσασθαι* (τῶν Ἀμαζόνων) *τὸ δεξιὸν καὶ πολλὰς καταβαλεῖν*.

[4] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1888 σ. 200.—Πρακτ. Ἀρχ. Ἑταιρ. 1889 σ. 16.— ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σ. 511.

[5] Töpffer, Att. Geneal. σ. 221.—CIA, 3,1, 319: *Εἰλευθυία ἐν Ἄγραις*.—Judeich, Top. σ. 406.

μυστικῆς λατρείας τῆς Μεγάλης Μητρὸς Γῆς[1]. Τοιαύτης τινὸς π. χ. παραδόσεως ἱερῶν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Παλλαδίου θεωρῶ τὴν ἐπὶ τοῦ πασιγνώστου χρυσοῦ δακτυλίου τῶν Μυκηνῶν εἰκονιζομένην σκηνὴν (Εἰκ. 39).

Εἰκ. 39.

Νῦν προσθέτομεν εἰς τὰ περὶ τῶν Βοιωτῶν Γεφυραίων μετοίκων ὅτι καὶ ὁ μέτοικος πρόγονος τοῦ Κίμωνος Εὐρυσάκης, πρὶν ἢ προστεθῇ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετοικίσῃ εἰς τὴν Πελασγικὴν Βραυρῶνα, δυνατὸν ν᾽ ἀνῆκεν οὐχὶ τόσον εἰς τοὺς Μεγαρεῖς, ὡς θέλει ἡ παράδοσις[2], ὅσον εἰς τοὺς Βοιωτούς, ὡς δεικνύει τὸ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις καθαρῶς Βοιωτικὸν σχῆμα τοῦ τύπου τῶν νομισμάτων τῆς Σαλαμῖνος, τῆς μόνης ἐξ ὅλων τῶν μὴ Βοιωτικῶν πόλεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου τοιούτου σχήματος ἀσπίδα παρουσιαζούσης[3]. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ ἀσπὶς αὕτη ἀποβαίνει σύμβολον οὐ μόνον τῶν μετοίκων φυλάκων τῶν ἱερῶν τῆς Ἄγρας Βοιωτῶν Γεφυραίων ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος τὸ Μητρῷον Κίμωνος ὡς ἀπογόνου τῶν ἐπίσης μετοίκων Εὐρυσάκου καὶ Φιλαίου.

ιζ´) Φλύας φλυάκων φλύακες.— Γεφυραίων γεφυριστῶν γεφυρισμοί.— Ἀριστοφάνους «Δράματα ἢ Κένταυρος».

Ὅτε ἡ τὴν ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος ἁρπαγεῖσαν Κόρην πανταχοῦ εἰς μάτην ἀναζητοῦσα Δημήτηρ τοῦ Ὁμηρικοῦ Ὕμνου (στίχ. 195 κἑξ.) ἦλθεν εἰς Ἐλευσῖνα καὶ ἐξενίσθη παρὰ τῷ βασιλεῖ Κελεῷ, ἐκάθητο ἐπὶ μακρὸν *ἄφθογγος, ἀγέλαστος, ἄπαστος ἐδητύος ἠδὲ ποτῆτος, πόθῳ μινύθουσα θυγατρός*, μέχρις οὗ ἡ παρισταμένη καὶ *«κέδν᾽ εἰδυῖα»* Ἰάμβη, χλεύαις

πολλὰ παρασκώπτουσ᾽ ἐτρέψατο πότνιαν, ἁγνὴν
μειδῆσαι γελάσαι τε καὶ ἵλαον σχῆν θυμὸν

ἡ Ἰάμβη, *ἣ δὴ οἱ καὶ ἔπειτα μεθύστερον εὔαδεν ὀργαῖς.*

[1] ΔΕΝΑ τόμ. XIV, πίν. ΙΒ´. [2] Παυσ. I, 40, 5. — Töpffer, Att. Gen. σ. 270.

[3] Νομίσματα τινὰ τοῦ Πολυρηνίου τῆς Κρήτης, φέροντα τύπον Βοιωτικῆς ἀσπίδος (Svoronos, Numismatique de la Crète pl. XXV, 33), ὀφείλονται εἰς *συμμαχίαν* τοῦ Πολυρηνίου μετὰ τῶν Βοιωτῶν ἐπιγραφικῶς μεμαρτυρημένην.

Τὰ δὲ καθαρῶς *'Ορφικὰ* Ἐλευσίνια ἱερά, ὡς τὸ Τελεστήριον τῶν Φλυέων, τὴν *'Ιάμβην* ταύτην γνωρίζουσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ὅλως ἀγροίκου καταχθονίου δαίμονος *Βαυβοῦς* (ἐκ τοῦ *βαυβᾶν*, ὑλακτεῖν: *βαύ, βαὺ=γαῦ, γαῦ*, ἀπομίμησις τῆς ὑλακῆς τῶν κυνῶν) ὀρφικῆς μὲν ὑποστάσεως οὖσαν τῆς προπόλου τῆς μυστικῆς Δήμητρος Ἑκάτης τῆς *κυνολυγμάτου* καὶ *σκυλακίτου* [1], Βαυοῦς τῆς μυθευομένης ὡς «*γηγενοῦς*» γυναικὸς Δυσαύλου τοῦ «*'Ελευσινίου*», ἥτις ἐν τῇ—κατὰ παγκόσμιον καὶ ἐγγενὲς τῷ ἀνθρώπῳ ἔθιμον—προσπαθείᾳ τοῦ νὰ παρηγορήσῃ καὶ ἱλαρύνῃ τὴν περίλυπον καὶ ἀγέλαστον ἕνεκα τῆς ἁρπαγῆς (θανάτου) τῆς Κόρης αὐτῆς μητέρα Δήμητραν ἔφθασε, μετ' ἀποτελέσματος, μέχρι τοιούτου βαθμοῦ ἱερᾶς χλεύης καὶ ἀναιδείας ὥστε ἐγείρασα τὸν χιτῶνα ἔδειξε τὸ αἰδοῖον αὐτῆς *(ἀναστέλλεται τὰ αἰδοῖα καὶ ἐπιδεικνύει τῇ θεῷ)* [2], τοῦθ' ὅπερ διδάσκει ἡμᾶς, ἂν οὐχί, ὡς ἐνόμισάν τινες, τὴν μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῆς Δήμητρος ἐπικρατήσασαν ἔλλειψιν ἀνατροφῆς, εὐπρεπείας καὶ σεμνότητος [3], πάντως ὅμως μέχρι τίνος σημείου ἀχαλινώτου χλεύης καὶ ἀναισχυντίας ἔφθανον οἱ μετὰ τὸ πέρας τῶν μεγάλων ἐλευσινιακῶν τελετῶν κατὰ τὸ ἐπὶ τῶν ἄνω μυθευμάτων βασιζόμενον πανάρχαιον ἔθιμον ἀσκοῦντες τὴν ὡς τὰ *Διονύσια* καὶ τὰ *Λήναια* καὶ οἱ *Χύτροι* **ἱεροπραξίαν** λογιζομένην [4] *τῶν Γεφυρισμῶν* μύσται καὶ πάροικοι τῶν ὑπ' αὐτῶν χάριν τῶν μυστῶν τῶν διαφόρων ἐλευσινίων κατασκευαζομένων ἐπὶ τοῦ Ἰλισοῦ καὶ τῶν δύο Κηφισῶν γεφυρῶν (ἐξ οὗ καὶ *Γεφυραῖοι*) οἱ τοὺς ἐκ τῆς μεγάλης μυστικῆς τελετῆς *(ἱεροῦ δράματος)* ἐπιστρέφοντας διὰ τῶν γεφυρῶν μύστας ἱλαρύνοντες διὰ τῶν *γεφυρισμῶν* λεγομένων σκωμμάτων, μύσται *γεφυρισταί* [5], ἐξ ὧν καὶ *Γεφυραία* ἐκαλεῖτο ἡ μυστικὴ καὶ ἐγκεκαλυμμένη *Δηὼ Δημήτηρ* [6]. Ἀληθῶς κατὰ παναρχαίαν παράδοσιν — ἀρχαιοτέραν πάντως καὶ τῶν περὶ Ἰάμβης καὶ Βαυβοῦς μυθευμάτων — μέχρι δὲ τοῦ νῦν εἰς ἔνια μέρη διασωθεῖσαν, εἰθίζετο, ἵνα πρὸς παρηγορίαν τῶν περιλύπων συγγενῶν τῶν θανόντων ἄνδρες ἱστάμενοι ἐπὶ τῶν ἱερῶν πρὸς τὰ νεκροταφεῖα ἀγουσῶν γεφυρῶν τούτων νὰ κινῶσιν αὐτοὺς εἰς γέλωτα προφανῶς κατὰ τὴν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τὴν κηδείαν ἐπιστροφὴν [7] δι' εὐφυῶν καὶ ἀστείων ἰάμβων καὶ σκωμμάτων, διὰ κωμικῶν πράξεων, μίμων καὶ χειρονομιῶν, πολλάκις πάνυ ἀσέμνων, *γεφυρισμῶν* δ', ὡς εἴπομεν, καλουμένων. Ἐν ταῖς τελεταῖς τῶν Ἐλευσινίων ὁ ἐκτελῶν

[1] Hymn. Mag. in Hec. παρὰ Miller, Mélanges de litt. grecque, hymn. orph. Paris 1868 σ. 2, p. 442. — Gruppe, Griech. Myth. 50[2] καὶ 771[3]. — Roscher, ML. ἐ. λ. Baubo. — πρβλ. Ὀρφ. ἀποσπ. 216. — Ἀθήναιον τόμ. V. 1876, 15.— Weil: Journal des sav. 1891 σ. 664.

[2] Κλημ. Ἀλεξ. *Προτρ.* p. 2, 21 σ. 17 Po. (Εὐσέβιος Praep. ev. 2, 13) — Ἁρποκρ. p. 90. — Σουΐδας ἐ. λ. Βαρὼ καὶ Δημὼ (Βαυβὼ καὶ Δηὼ) καὶ Δυσαύλης.— Μιχ. Ψελλός, Τί περὶ δαιμ. δοξ. ἑλλ. ἔκδ. Boissonade p. 39.— Ἡσυχ. ἐ. λ. Βανμώ. — Παυσ. I, 14, 2. — Lobeck, Aglaoph. σ. 818 κἑξ. [3] Roscher ἔ. ἄ.

[4] Αἰλιαν. περὶ ζῴων Δ' 43: *κεκήρυκται γὰρ Διονύσια καὶ Λήναια καὶ Χύτροι καὶ Γεφυρισμοί.*

[5] Ἡσυχ. ἐν λ. *Γεφυρὶς* καὶ Σουΐδας ἐν λ. *Γεφυρίζων* καὶ *Γεφυρίς.*— Πλούταρχ. *Σύλλας* 2.— Στράβων 400. — Ζωναρᾶς Λεξ. ἐν λ. *Γεφυρίζων, χλευάζων, ἐξευτελίζων· γράφεται καὶ γεφυρῶ.*

[6] Στεφαν. Βυζ. ἐν λ. *Γέφυρα, ἀφ' οὗ καὶ Γεφυραία ἡ Δηώ.*— Ἐτυμ. Μεγ. ἐν λ. *Γεφυρεῖς δῆμος (sic!) ἀττικός, ὅθεν καὶ Γεφυραία Δημήτηρ. Εἴρηται ἀπὸ τὸ ἔχειν γέφυραν, δι' ἧς εἰς Ἐλευσῖνα ἐβάδιζον οἱ μύσται.* [7] ΔΕΝΑ Δ' σ. 297.

τὴν ἱεροπραξίαν ταύτην ἦτο ἀρχικῶς *πόρνη τις, γυνὴ* ξένη καὶ ἐπείσακτος, πάντως πελασγὴ ἱέρεια καθημένη *ἐπὶ γεφύρας* καὶ διὰ τοῦτο *γεφυρὶς* καλουμένη[1], ἀντικαθιστῶσα δὲ τὴν θεὰν τῶν τριόδων *Ἐνοδίην* Ἑκάτην Ἰάμβην ἢ τὴν ὡς πόρνην ἀναίσχυντον Βαυβώ. Βραδύτερον ἀντὶ τῆς πόρνης ἐτίθετο ἀνήρ, ὅστις «*ἐπὶ τῆς γεφύρας καθεζόμενος τῶν ἐν Ἐλευσῖνι μυστηρίων συγκαλυπτόμενος* (ὡς ἠθοποιὸς) *ἔλεγεν ἐξ ὀνόματος σκώμματα εἰς τοὺς ἐνδόξους πολίτας*» (Ἡσυχ. ἔ. ἀ.) ἀρχὴ γενόμενος, ὡς θὰ ἴδωμεν, τῶν *γεφυρισμῶν* τῶν Φλυάκων κωμικῶν ἠθοποιῶν καὶ συγγραφέων. Πόσον δὲ πρὸς τὰ ἐν Ἄγρᾳ μυστήρια καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν κομίσαντας αὐτὰ ἐκ Τανάγρας τῆς Βοιωτίας Γεφυραίους τῶν Ἀθηνῶν Πελασγοὺς συνδέονται οἱ *γεφυρισμοὶ* οὗτοι δεικνύει ἡ μαρτυρία, καθ᾿ ἣν «*Γέφυρα, πόλις Βοιωτίας, ἡ καὶ Τανάγρα καὶ Γραῖα καὶ Ποιμανδρία καλουμένη*» (Μεγ. Ἐτυμ. ἐν λ.).

Τῶν τοὺς μεμονωμένους τούτους ἐπιγεφυρίους ἱεροὺς ἠθοποιοὺς διαδεχθέντων σὺν τῷ χρόνῳ *γεφυραίων*, μετημφιεσμένων διὰ συγκαλύψεως ἀνδρῶν, ὁ εὐφυέστερον σκώψας τοὺς παριόντας *ἐταινιοῦτο* ὡς νικητής[2]. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀναφέρει ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς *Βατράχοις* αὐτοῦ, ἔνθα ὁ χορὸς τῶν τῆς Ἐλευσῖνος μυστῶν ψάλει:

Δήμητερ, ἁγνῶν ὀργίων | ἄνασσα, συμπαραστάτει, | καὶ σῷζε τὸν σαυτῆς χορόν· | καὶ μ᾿ ἀσφαλῶς πανήμερον | παῖσαί τε καὶ χορεῦσαι· | καὶ πολλὰ μὲν γελοῖα μ᾿ εἰπεῖν, πολλὰ δὲ σπουδαῖα, καὶ | τῆς σῆς ἑορτῆς ἀξίως | παίσαντα καὶ σκώψαντα νικήσαντα ταινιοῦσθαι.

Λοιπὸν τοιοῦτον μυστικὸν *γεφυρισμὸν* κατ᾿ ἐξοχὴν τὴν οὐσίαν ἔχομεν ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδιῶν τήν, ἧς ὀλίγα μόνον λείψανα ἐσώθησαν, ἐπιγραφομένην *Δράματα ἢ Κένταυρος*, οὖσαν *γεφυρισμὸν* σκώπτοντα καὶ ἐμπαίζοντα αὐτοὺς τοὺς μύστας καὶ τὰ μυστήρια *(δρώμενα δράματα)* τοῦ τότε ἐν παρακμῇ, ὡς φαίνεται, ἐλευσινιακοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυέων Λυκομιδῶν, τοῦ πάντως ἐπισκιασθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι Τελεστηρίου τοῦ γένους τῶν Εὐμολπιδῶν.

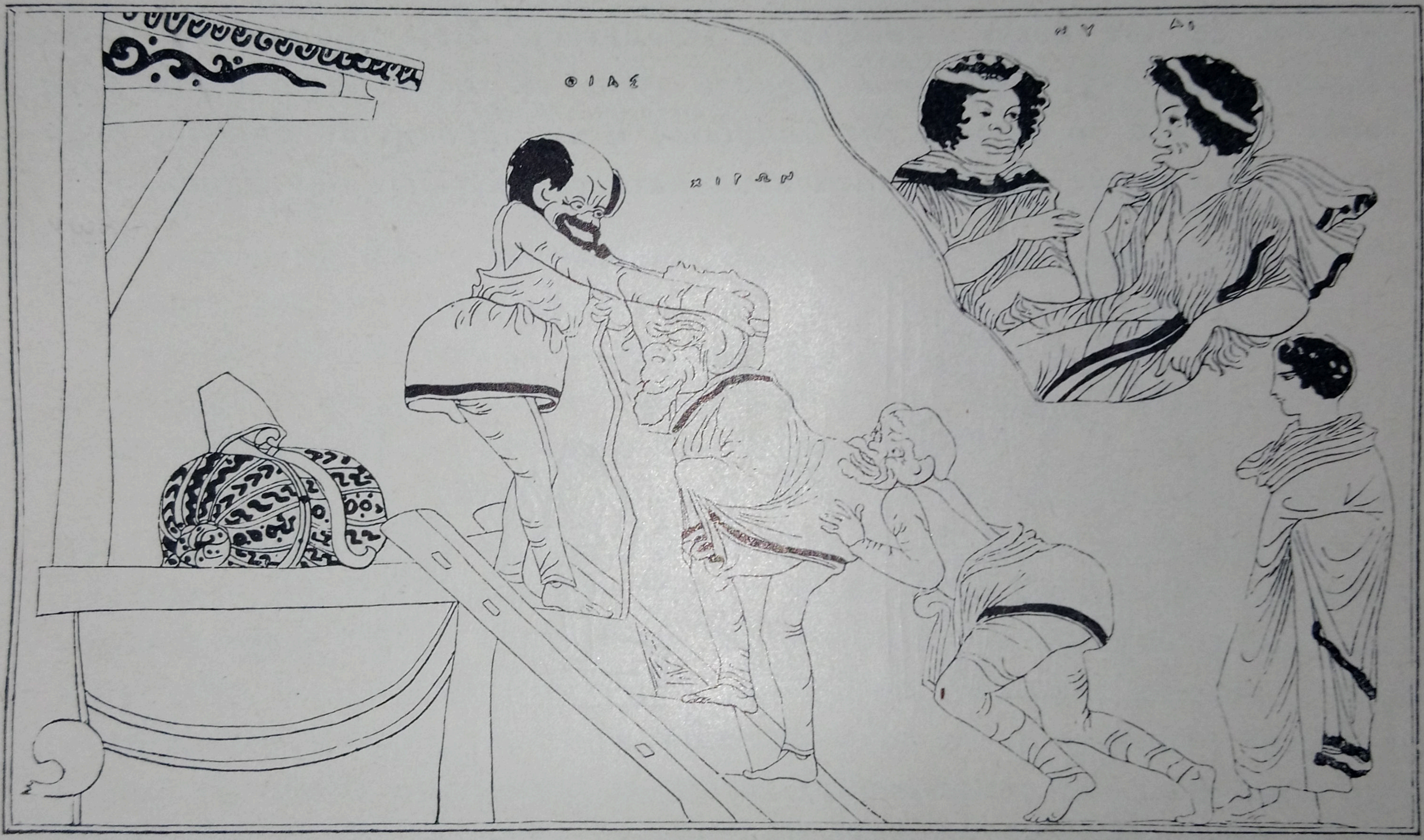
Τὸν *γεφυρισμὸν* δὲ τοῦτον εὑρίσκω εἰκονιζόμενον ἐπὶ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀκατανοήτου καὶ ἀνερμηνεύτου (Εἰκ. 40), γνωστοτάτου ὅμως πάντων τῶν μέχρι τοῦδε αἰνιγματικῶν παραμενόντων ἀγγείων ἐκείνων, τῶν φερόντων τὸ ὄνομα τῶν ***Φλυάκων.***

Εἶναι πασίγνωστος ἡ μεγάλη ὅσον καὶ παράδοξος κατηγορία τῶν ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἀττικῆς ἐνίοτε, συχνότερον δ᾿ ἐγχωρίου τεχνοτροπίας, ἀγγείων τοῦ Δ´ καὶ Γ´ αἰῶνος π. Χ., ὧν αἱ ἱλαροτραγικαὶ παραστάσεις — πασίγνωστοι ἐσχάτως γενόμεναι ὡς συνδεθεῖσαι πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ βήματος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ θεάτρῳ τῶν κλασσικῶν χρόνων — ἀναφέρονται νῦν γενικῶς εἰς τὴν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Α´ (323-285 π. Χ.) διὰ Ῥίνθωνος τοῦ Συρακουσίου, ἀρχηγοῦ τῆς καλουμένης «*ἱλαροτραγῳδίας*», ἀκμάσασαν «*φλυακογραφίαν*»[3], τὴν «*τὰ τραγικὰ μεταρρυθμίζουσαν εἰς τὸ γελοῖον*».

[1] Ἡσυχ. ἐν λ. *γεφυρὶς πόρνη τις ἐπὶ γεφύρας, ὡς Ἡρακλέων.*
[2] A. Mommsen, Feste der Stadt Athen σ. 231. — Σβορῶνος: ΔΕΝΑ Δ´ σ. 263.
[3] Σουΐδας ἐν λ. Ῥίνθων.

Ὁ *φλύαξ* οὗτος καὶ *φλυακογράφος* καλούμενος Ῥίνθων τὰ ἐπίθετα αὑτοῦ ταῦτα φέρει ἐκ τοῦ *φλύαξ, ακος* δωρ. τύπου τοῦ *φλύαρος, γελοιαστὴς* (Ἡσυχ. ἐν λ.) καὶ τῶν *φλύος* (= *ματαιολογία, φλυαρία, μωρολογία*[1] Ἀρχιλοχ. ἀσ. 187), *φλύω* (= φλυαρῶ, *φλυάσσω, φλυαρέω*: Ἡσυχ.), *φλύζω* (*φλυζογράφος*)[2] ὑπερχειλῶ.

Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ **Φλυεῖς** καὶ **Φλυάσιοι** (ὧν τοῦ δήμου τὸ ὄνομα *Φλύα*, παραγόμενον ἐκ τοῦ *φλύω* καὶ *φλύζω, πολυκαρπέω*[3], *ὑπερχειλῶ, ἀναζέω, ἀναφλύω, ἀνακοχλάζω*, ἁρμόζει τόσον εἰς τὴν ἐπαινουμένην πολυκαρπίαν τῆς περὶ τὸ Χαλάνδριον γῆς τῶν Φλυέων[4], ὅσον καὶ εἰς τὰς διαρκῶς ἀναφλυούσας ὕδωρ δύο ῥοοκρήνας αὐτῶν ἐν τῇ Καισαριανῇ καὶ τὴν ἅπαξ τοῦ ἔτους, ὡς ἐκ θαύματος, ἀνα-

Εἰκ. 40.

ζέουσαν καὶ ἐκχειλίζουσαν κρήνην τοῦ αὐτόθι ἁγιάσματος) ἠδύναντο νὰ λογισθῶσι (καθὰ καὶ οἱ ἱεροὶ γελωτοποιοὶ *Γεφυραῖοι*, οἱ παροικοῦντες τὰς γεφύρας τῶν εἰς τὰ Ἐλευσίνια τῆς Ἄγρας καὶ Ἐλευσῖνος ἀγουσῶν ἱερῶν ὁδῶν) ὡς οἱ ἱεροὶ *φλύακες* τοῦ ὑπ᾿ αὐτοῦ περιεπομένου καὶ περιοικουμένου μυστικοῦ Τελεστηρίου τῆς Σαισαρίας, ***ἐξ αὐτῶν δὲ θὰ ἔλαβον τὸ ὄνομα καὶ τὰ ἀγγεῖα τά***, ὡς θὰ ἴδωμεν, τοιαύτας τῶν ἱερῶν καὶ ἄλλων τραγικῶν θρησκευτικῶν δραμάτων γελωτοποιήσεις περιέχοντα. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὰ ἀγγεῖα ταῦτα θὰ ἀπεδεικνύοντο ὄντα οὐχὶ τυχαῖά τινα, ὡς νομίζονται, ἀναίσχυντα καὶ μωρὰ τήν τε ἐξωτερικὴν παρά-

---

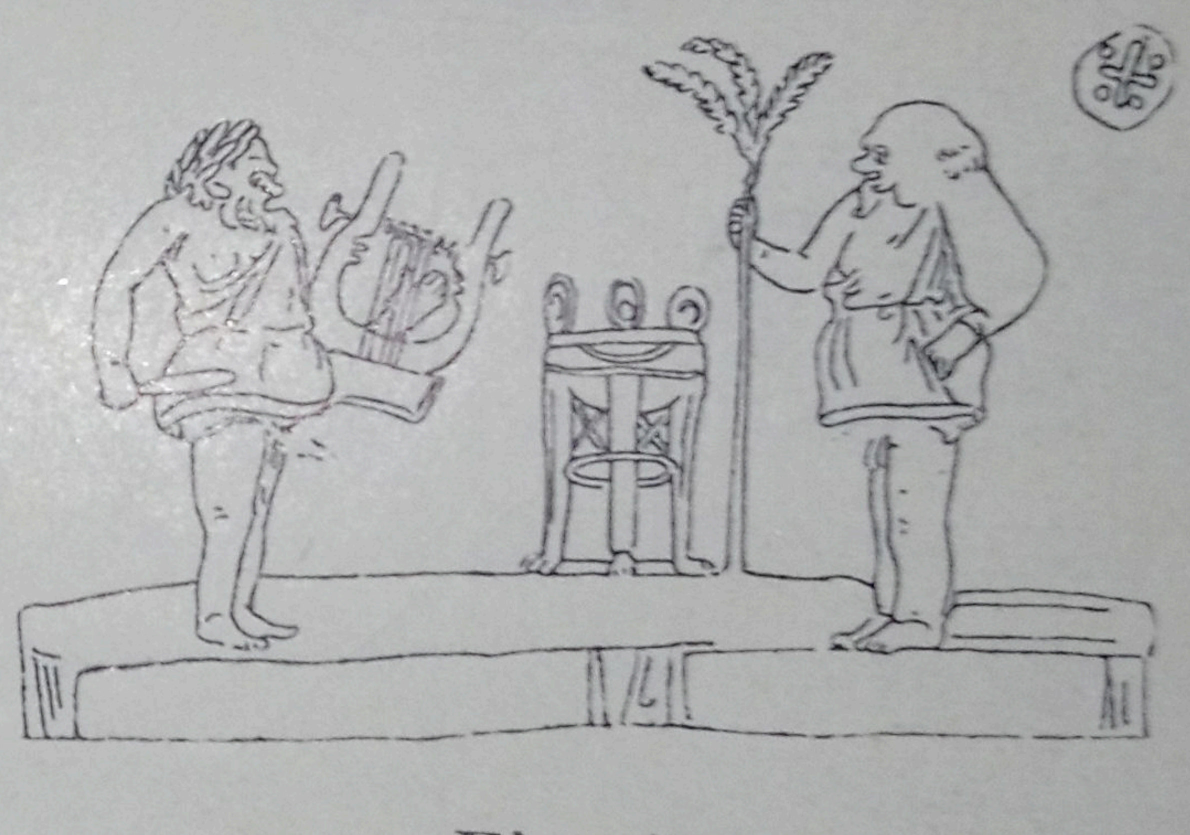
[1] Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Τάρας. — Sommerbrodt, de phlyacographis graecis. Vratislaviae 1875.
[2] Σχολ. Νικανδ. Ἀλεξ. 214. [3] Αἰλιαν. Ποικ. ἱστορ. 3-4.
[4] Milchhöfer, Karten v. Attika, Heft II σ. 37.

στασιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἔννοιαν ἀντικείμενα, ἀλλ᾽ *ἱερὰ καὶ μυστικά*, ὥς τὰ ἀρχαιότερα καὶ ἐπίσης μέχρι τοῦδε ἀκατανόητα κωμικὰ καὶ ἀναίσχυντα ἀγγεῖα τοῦ Καβειρίου τῆς Βοιωτίας, ἤτοι ἀκριβῶς τῆς χώρας ἐκείνης, ἐξ ἧς ἦλθον οἱ τὴν Σαισαρίαν καὶ τὴν Ἄγραν καταλαβόντες Πελασγοί, εἰς ὧν τὴν λατρείαν πάντως ἀνήκουσιν — ὥς εἴδομεν — οἱ πανάρχαιοι τὴν φύσιν μυστικοὶ *γεφυρισμοὶ καὶ φλύακες*, οἱ τοὺς ἀνθρώπους προωρισμένοι νὰ παρηγορῶσι μετὰ τὰς κηδείας καὶ τὰς οὐδὲν ἄλλο οὔσας ἢ *«ἐπιτυμβίους τιμὰς καὶ ταφὰς»* μυστικὰς πομπὰς τῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ *Καταβασίων εἰς Ἅδου* ὄντων Ἐλευσινίων πλουτωνείων τεμενῶν [1].

Ὅτι δὲ αἱ **φλύακες** κοινῶς λεγόμεναι παραστάσεις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ *γεφυρισμοὶ* ἀποδεικνύεται ἐν πρώτοις ***ὑπὸ τῶν γεφυρῶν, τῶν χρησιμευουσῶν ὡς σκηνῶν, ἐφ᾽ ὧν οὗτοι εἰκονίζονται τελούμενοι. Διότι πρωτογενεῖς μικραὶ γέφυραι καὶ οὐχὶ προσκήνια βήματα εἶναι τὰ τόσον βασανίζοντα μέχρι τοῦδε τοὺς διὰ τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ προσκηνίου βήματος ἀσχολουμένους σοφούς [2] ξύλινα κατασκευάσματα τῶν ἀγγείων τῶν φλυάκων!***

Εἰκ. 41.

Εἰκ. 42.

Ἵνα ἀποδείξω τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς παραδοξολογίαν τουλάχιστον φαινομένην γνώμην μου ταύτην, ἀρκεῖ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα (Εἰκ. 41-42) τὰς εἰκόνας δύο τῶν ἐν λόγῳ ἀγγείων [3], ἐφ᾽ ὧν καὶ ὁ τυφλὸς βλέπει καὶ ἐννοεῖ ἐκ τῶν περιβαλλουσῶν τὴν μόνην καὶ στενὴν σανίδα τῆς ὑπὸ κιόνων φερομένης γεφύρας καὶ οὐχὶ σκηνῆς ταινιῶν, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἐπ᾽ αὐτῆς ὑδροβίου χηνὸς καὶ ἐκ τοῦ ὑδροχαροῦς κισσοῦ, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἁπλουστέρας ἐκ μιᾶς καὶ μόνης σανίδος ἀποτελουμένης μορφῆς γεφύρας ῥυακίου τινός, ἐν ᾧ χῆνες καὶ κισσός, γεφύρας πάντοτε ξυλίνης καὶ οὐδέποτε ἐπὶ τῶν ἀγγείων τῶν φλυάκων ὑπερβαινούσης — ὡς παρετηρήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ E. Reisch — τὸ ὕψος ἑνὸς μέτρου, οἷαι πάντως θὰ ἦσαν

---

[1] ΔΕΝΑ Δ′ σ. 336.

[2] W. Dörpfeld und E. Reisch, Das griechische Theater σ. 311-327.

[3] Heydemann, Die Phlyakendarstellungen auf bemalten Vasen: Arch. Jahrb. I, (1886) σ. 260-313. — Arnold: Baumeisters Denkmäler III, 1750. — A. Müller, Philologus Supplementband VI, (1891), 55. — A. Körte, Arch. Jahrb. VIII, 86. — E. Bethe, Prolegomena, 278. — Dörpfeld und Reisch ἔ. ἀ. (1896).

αἱ πρῶται γέφυραι τῶν μόνον κατ᾽ ὄνομα *ποταμῶν*, πράγματι δὲ μικρῶν ἱερῶν ῥυακίων Ἠριδανοῦ(;) Ἰλισοῦ καὶ δύο Κηφισῶν τῶν πρὸς τὰ ἐλευσινιακὰ Τελεστήρια τῆς Σαισαρίας, Ἄγρας καὶ Ἐλευσῖνος ἀγουσῶν ἱερῶν ὁδῶν.

Ἀλλὰ περὶ τούτων ἴσως ἀσχοληθῶ λεπτομερέστερον ἄλλοτε, ὅτε θὰ δείξω ὅτι τὸ ἐπὶ τῶν γεφυρῶν τιθέμενον ἔδαφος τῆς παραστάσεως τῶν ἱερῶν *φλυάκων* ἢ *γεφυρισμῶν* ἀπέβη συγχρόνως καὶ *βῆμα* σκηνῆς προχείρως, διὰ ταινιῶν, χλόης, θυμιατηρίων, στεφάνων, παραπετασμάτων καὶ ἄλλως κοσμούμενον (εἰκόνες Dörpfeld-Reisch ἔ. ἀ. 74-80), ἀνάγκην δ᾽ ἔχον προσβάσεως διὰ κλίμακος, ἐν τῇ ξηρᾷ κοίτῃ τοῦ ῥύακος στηριζομένης καὶ πρὸς χρῆσιν τῶν ἠθοποιῶν χρησιμευούσης, ἐν ᾧ αἱ δύο ὄχθαι καὶ αὐτὴ ἡ κοίτη τοῦ ῥύακος ἐχρησίμευον ὡς ἀνεστραμμένου ⊓ σχήματος (⊔) θέατρον, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν τερπομένων εἰς τὰς ἱερὰς παρῳδίας ταύτας μυστῶν καὶ πανηγυριστῶν, τῆς γεφύρας χρησιμευούσης ὡς ἐδάφους τοῦ *δρωμένου* φλύακος, μετὰ πινάκων χωρογραφικῶν τοῦ δράματος ἀναστηλουμένων εἰς τὰ πλάγια καὶ τὸ βάθος αὐτῆς.

Ταῦτα προλεξάμενος ἔρχομαι εἰς τὴν κατ᾽ ἐμὲ *φλύακα τῶν μυστικῶν ἱερῶν αὐτῆς ταύτης τῆς Φλύας* ἀποτελοῦσαν κωμῳδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους *Δράματα* ἢ *Κένταυρος* καὶ τὴν ταύτην ἀπεικονίζουσαν *φλυακικὴν* ἀγγειογραφίαν.

Θέτων ἐνταῦθα ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἀναγνώστου τὴν εἰκόνα τοῦ ῥηθέντος φλύακος (Εἰκ. 40) καὶ διαδοχικῶς παραθέτων τὰ σῳζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ ἐν λόγῳ κωμικοῦ δράματος προβαίνω εἰς ἑρμηνείαν αὐτῶν:

Ἐκ τοῦ ὑπ᾽ ἀρ. 273 ἀποσπάσματος «*τὸ δὲ πορνεῖον Κυλλοῦ πήρα*» βλέπομεν ὅτι ἐν τῇ κωμῳδίᾳ του ταύτῃ ὁ Ἀριστοφάνης δεινῶς ἐνέπαιζε τὰ ἱερὰ ἀγροτικὰ «δράματα» τοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυέων χαρακτηρίζων ὡς *πορνεῖον* τὴν *Κυλλοῦ πήραν* ἢ *πεῖραν* κρήνην. Εἶναι ἄλλως εὐνόητον ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν πάλαι ἱερέων ἢ καὶ μόνη ἡ πίστις τοῦ λαοῦ, ὅτι αἱ ἀπὸ τῆς κρήνης ταύτης πίνουσαι *στερῖφαι* γυναῖκες συνελάμβανον, «*αἱ ἄγονοι γόνιμοι γινόμεναι καὶ εὐτοκοῦσαι*»[1], πρὸς δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς αὐτόθι ἀποτυχούσης πείρας τοῦ Κυλλοποδίονος θεοῦ μυθευόμενα προυκάλουν ἀφ᾽ ἑαυτῶν τὸ χονδροκομμένον καὶ ὑπεραλατισμένον σκῶμμα τῶν τότε κωμικῶν, ὧν πρῶτος, ὡς φαίνεται, κατήρξατο ἐμπαίζων τὰ «*δράματα*», δηλαδὴ «*δρώμενα*» τοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυέων, ὁ Κρατῖνος ἐν τοῖς *Μαλθακοῖς* αὐτοῦ *καλιάν*, ἤτοι *φωλεὰν (ἐρώτων)*, εὐπρεπέστερον τοῦ Ἀριστοφάνους καλέσας τὴν αὐτὴν *Κυλλοῦ πεῖραν*, ἥτις ἕνεκα τῶν σκωμμάτων καὶ καταγγελιῶν τούτων τῶν κωμικῶν ἔγινε καὶ παροιμία τεθειμένη «*ἐπὶ τῶν τὴν φύσιν βιαζομένων ἐξ ἐπιτεχνήσεως*»[2] ἢ καὶ «*ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων, ὧν ἔχουσιν ἀπολαύειν*»[3], ὧν μεταξὺ ἴσως ἦτο καὶ ὁ Κένταυρος τοῦ φλύακος ἡμῶν ἀπράκτως, ὡς φαίνεται, ἐπισκεφθεὶς ἕνεκα τοῦ ὑπεργήρου τῆς ἡλικίας τὸ «*πορνεῖον*» τοῦτο.

Ὅτι δὲ εἰς τὴν ἐν λόγῳ κωμῳδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἐμπαιγμὸν τῶν «*δραμάτων*», ἤτοι «*δρωμένων*» τοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυέων, μάλιστα δὲ τῆς ἐν αὐτῷ *Κυλλοῦ πείρας* κρήνης, ἀναφέρεται ὁ ἐπὶ τοῦ ὑπ᾽ ἀρ. 40 εἰκο-

[1] Σουΐδας καὶ Φώτιος ἐν λ. Κυλλοῦ Πήρα.— Ἡρωδιαν. II, 3, 28, 918 Κύλλος.
[2] Οἱ αὐτοὶ αὐτόθι, καὶ Παροιμιογράφων, Append. Vat. II, 38, 287. [3] Μακαρ. V, 41.

νιζομένου ἀγγείου τῶν φλυάκων *γεφυρισμὸς* ἢ *φλύαξ*, μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ἑξῆς:

Κύριον πρόσωπον τοῦ *«δράματος»* τῆς ἀγγειογραφίας εἶναι ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν *῾Κένταυρος᾽* ΧΕΙΡΩΝ, ὁ γνωστὸς ὡς *«δικαιότατος»* καὶ *«εὐσεβέστατος»*, *ἀγροῖκος* ὅμως καὶ *ὑπέργηρος* καὶ διὰ τοῦτο *κρονόληρος*, ἐρχόμενος μετὰ πίστεως, ἵνα διὰ συμμετοχῆς εἰς τὰ ἐκεῖ τελούμενα ἱερὰ *῾δράματα᾽* τύχῃ παρὰ τὴν ἱερὰν ἰαματικὴν πηγὴν θεραπείας τοῦ γνωστοῦ αὐτοῦ ἀνιάτου «χειρωνείου ἕλκους» τοῦ ποδὸς δι᾽ ἱεροῦ λουτροῦ ἰάσεως [1]. Ἀποτελεσθεὶς ἐπὶ τὸ κωμικώτερον ὁ τοῦτον ὑποκρινόμενος ἠθοποιὸς τετράπους τὸ σῶμα, ὡς Κένταυρος, — τῇ συνδρομῇ τοῦ πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Χείρωνος κωμικώτατα τὸ ἴδιον ἐκ τῶν ὄπισθεν προσθέσαντος βωβοῦ προσώπου, δούλου ἀνωνύμου μείναντος ὡς μὴ ὡς ἰδίου προσώπου λογιζομένου, ἀφ᾽ οὗ ἀποτελεῖ τὸ ὀπίσθιον ἥμισυ τοῦ Κενταύρου — ἀνέρχεται ἐπιπόνως, ὡς ἐσχατόγηρως, καὶ χωλαίνων, ὡς ἀσθενὴς τὸν πόδα, κωμικώτατα ἐκ μὲν τῶν ὄπισθεν ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ ἑτερογενοῦς ἀνθρωπίνου ὀπισθίου ἡμίσεος αὐτοῦ, ἐκ δὲ τῶν ἔμπροσθεν συρόμενος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὑπὸ τοῦ παμπονήρου δούλου, τοῦ φέροντος τὸ γνωστὸν ἡμῖν ὄνομα [ΞΑ]ΝΘΙΑΣ. Ἀναβαίνει δὲ διὰ στερεᾶς κλίμακος ἐπὶ τῆς γεφύρας, θεατρικοῦ βήματος τῶν γεφυρισμῶν, ἐκ τοῦ στενοῦ μέρους αὐτῆς ὁρατῆς, φερούσης δ᾽ εἰς τὸ βάθος ἰκρίωμα *ἀρυκρήνης*, ἐκ τοῦ πλαγίου καὶ ταύτης ὁρατῆς. Καὶ τῆς μὲν στερεᾶς καὶ καταλλήλου διὰ τετράποδα Κένταυρον κλίμακος ταύτης τοῦ δράματος τῆς τόσον χρησίμου πρὸς ἄνοδον εἰς τὸ *ἐπηρεφές*, ἤτοι ἀποτόμως ἐπικρεμάμενον χωρίον, ἔνθα ἔκειτο ἡ Κυλλοῦ πεῖρα κρήνη, μνείαν ἐνέχει τὸ ἐκ μιᾶς, ἀλλ᾽ ἀρκετῆς λέξεως *«κλιμακτῆρες»* ὑπ᾽ ἀρ. 277 ἀπόσπασμα, λέξεως ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ ὡς *«οἱ ἀναβασμοὶ τῆς κλίμακος»* ἐξηγουμένης. Τὴν δὲ παρουσίαν τῆς κρήνης μαρτυρεῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ εἰς τὸ βάθος τῆς γεφύρας ξύλινον οἰκοδόμημα ἢ ἰκρίωμα, διότι, ὡς μὲν ἐσχάτως ἔδειξεν ὁ ἀρχιτέκτων ἀρχαιολόγος κ. Ἀ. Ὀρλάνδος [2], τοιαῦτα ἀκριβῶς τὸ σχῆμα προπετάσματα στεγῶν πολλάκις, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τούτου, ἐκ τῶν πλαγίων ὁρατά, ἐχρησίμευον ὡς πρωτογενῆ ξύλινα στεγάσματα τῶν βαθύτερον τοῦ ἐδάφους ἐχουσῶν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δεξαμενῆς τοῦ ὕδατος αὐτῶν ἀρυκρηνῶν, στεγάσματα χρησιμεύοντα, ἵνα προφυλάσσωσιν ἀπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἐπιρροῶν καὶ μάλιστα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων τὰς χρηστὰς ἰδιότητας, καθαρότητα καὶ δροσερὰν θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος αὐτῶν, ἀποτελούμενα δὲ ἐξ ἁπλῆς ἐπιπέδου ἢ ἐπικλινοῦς στέγης, στηριζομένης ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν αὐτῶν βράχου ἢ τοίχου τῆς κρήνης, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἔμπροσθεν ἐπὶ δύο ἢ πλειόνων ξυλίνων κιόνων (Ὀρλάνδου ἔ. ἀ. εἰκ. Α, Β, 17, 20, 22-26, 34) ἢ ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον ἐπὶ διαγωνίως πρὸς τὸν τοῖχον ἢ ἕνα τῶν κιόνων φερομένων ξυλίνων ὑποστηριγμάτων (πρβλ. Ὀρλάνδου ἔ. ἀ. εἰκόνα ἀρ. 21 καὶ Dörpfeld-Reisch εἰκ. 79 κρατῆρος μετὰ πολυτελοῦς ὁμοίας κρήνης ὑπὸ κίονος καὶ λαιμὸν ὑδροχαροῦς κύκνου σχηματίζοντος διαγωνίου ξύλου στηριζομένης τὴν στέγην). Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται σαφέστατα ὑπὸ δύο ἑτέρων κεραμογραφιῶν φλυάκων. Τούτων ἡ πρώτη μὲν (Εἰκ. 43) εἰκονίζει πανόμοιον ξύλινον οἰκοδόμημα κρήνης, περιρραντηρίου κόγχην (φιάλην) σκέπον,

---

[1] Περὶ τῶν ἰαματικῶν κρηνῶν ἴδε Sudhof, Aus dem antiken Badenwesen 1910.

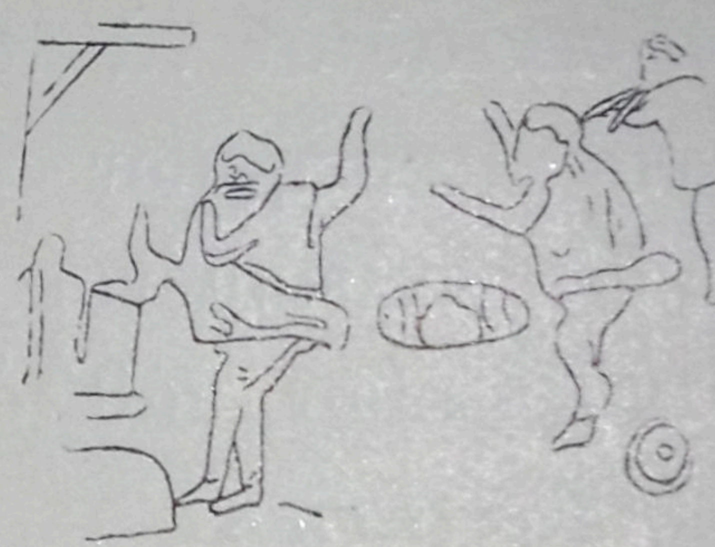
[2] *Παραστάσεις κρηνῶν ἐπὶ ἀγγείων*: Ἀρχ. Ἐφημ. 1916 σελ. 94-102.

κρήνης ἱερᾶς τῶν Φλυασίων, ἧς τῆς στέγης ἐπεκάθισεν ἄνευ δικαιώματος πρὸς τοῦτο ὁ ἐν Φλύᾳ ἔπηλυς Βοιωτὸς Ἰσμήνιος Ἀπόλλων, ὁ κορυφαῖος τῶν ἐν Φλύᾳ λατρευομένων Ἰσμηνίδων νυμφῶν (ἴδε ἀνωτ. σ. 82 καὶ κατωτέρω σ. 100), ὃν θέλουσι νὰ ἀποδιώξωσι πειθοῖ (δι᾽ ἐδεσμάτων) ἢ βίᾳ (ῥοπάλῳ) ὁ κρηνοφύλαξ Ἡρακλῆς καὶ ὁ κύριος τοῦ τόπου Φλυός. Ἡ δευτέρα (Εἰκ. 44) εἰκονίζει πρὸ ὁμοίας στέγης κρήνης, περιρραντήριον καὶ βωμὸν σκεπούσης, θρησκευτικὴν ὄρχησιν, *ἀπόκινον* ἴσως, παρὰ ὅμοιον σάκκον ἱερῶν καὶ ἱερὰν φιάλην σπονδῶν. Σκηνὴν παρὰ κρήνην (ἁρπαγὴν τοῦ Κεφάλου τῆς ἱερᾶς κρήνης τῆς Σαισαρίας ὑπὸ τῆς Ἕω;) εἰκονίζει ἴσως καὶ ἡ κεραμογραφία ἑτέρου ἀγγείου φλύακος (Εἰκ. 45.=Reinach I, 295).

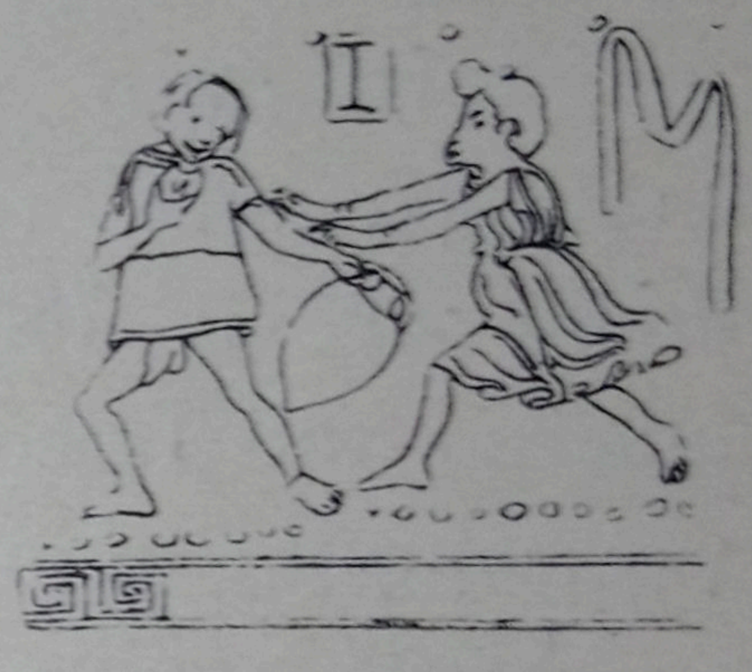
Ἐν τῇ εἰκόνι 40 τοῦ φλύακος ἡμῶν παραλείπεται ἡ κόγχη, εἴτε διότι πρόκειται περὶ ἀρυκρήνης εἴτε διότι μεταξὺ τῶν εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς εὑρισκομένων ἀντικειμένων ὑπάρχει ὁ μετὰ λαβῆς δηλωτικὸς τῆς κρήνης *κάδος*—οὐχὶ δὲ «ἀνεστραμμένος

Εἰκ. 43.

Εἰκ. 44.

Εἰκ. 45.

κολοβὸς πῖλος» — δι᾽ οὗ ὁ Ξανθίας μέλλει ν᾽ ἀρυσθῇ ἐκ τῆς κρήνης τὸ πρὸς τὰς ἱερὰς μαγγανείας αὐτοῦ χρήσιμον ὕδωρ. Τίνα ὅμως ἐν τέλει χρῆσιν τούτου ἢ ἄλλου τῶν ὡς πάντοτε παρακειμένων ἐν ταῖς κρήναις κάδων ἀντλήσεως θὰ κάμῃ ὁ ἄθλιος καὶ ἀθεόφοβος Ξανθίας, βλέπομεν ἐκ τῆς συμβουλῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν καὶ ἀκράτειαν ἴσως τῶν οὔρων παθόντα αἴφνης ὑπέργηρων Κένταυρον:

ἀλλ᾽ εἰς κάδον λαβών τιν᾽ οὔρει πίττινον! (ἀποσ. 269).

Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ παρὰ τὴν κρήνην δρᾶσιν θ᾽ ἀναφέρηται καὶ τὸ ἀπόσπασμα ἀρ. 270 «*ἐκκρουσάμενος τοὺς πίνδακας*»=πυθμένας, τὸ ἀνακαλοῦν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ θραύωνται τὰ ἀγγεῖα μετὰ τὴν ἐν ἱερᾷ τινι περιστάσει χρησιμοποίησιν τοῦ ἐν αὐτοῖς πηγαίου ὕδατος.

Τὸν τόπον τῆς σκηνῆς τοῦ γεφυρισμοῦ ὡς ὄντα τὸν τῆς Κυλλοῦ πείρας κρήνης τοῦ Ὑμηττοῦ χαρακτηρίζει πρῶτον μὲν ὁ ἀγγειογράφος διὰ τῆς δι᾽ ἀποτόμου εἰς ὕψος ἀνερχομένης γραμμῆς κλιτύος ὄρους, σαφῶς δηλούσης τὸ καὶ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους τῆς Καισαριανῆς καὶ τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν γνωστὸν πρᾶγμα, ὅτι ἡ Κυλλοῦ πεῖρα ἦτο «*χωρίον ἐπηρεφὲς*» (Ἡσυχ. ἐν λ. *Κυλλοῦ πεῖρα*) δηλαδὴ «*ἐπικρεμάμενον, ὑπερκείμενον*», κατ᾽ ἀκολουθίαν καὶ δυσπρόσιτον εἰς τὸν καὶ κλίμακος καὶ τόσων ἄλλων κωμικῶν βοηθειῶν ἔχοντα ἀνάγκην πρὸς ἀνάβασιν αὐτοῦ γέροντα Κένταυρον. Δεύτερον δὲ αἱ δύο ὡς ἐν χαράδρᾳ τοῦ ὄρους καθήμεναι εἰκονιζόμεναι ΝΥ(ΜΦ)ΑΙ, δύο κωφὰ κωμικὰ τοῦ δράματος πρόσωπα. Αἱ νύμφαι αὗται εἶναι προφανῶς αἱ διὰ τῶν ναμάτων αὐτῶν σχηματίζουσαι τὰς δύο ὑπερκειμένας κρήνας τοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυασίων *Καλλιρρόην* (Κυλλοῦ πεῖραν) καὶ

Κίλλειαν (Κριοῦ κεφαλὴν = *κὸτς μπασὶ*) καὶ ταυτίζονται ἴσως πρὸς τὰς ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν Φλυέων καταριθμουμένας ὑπὸ τοῦ Παυσανίου *Ἰσμηνίδας νύμφας* τάς, ὡς τὸ ὄνομα αὐτῶν δηλοῖ, ἐκ Βοιωτίας ἐπίσης, ὡς πᾶσα ἡ ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ λατρεία τῶν Πελασγῶν, καταγομένας[1].

Ἀλλὰ τίς ὁ [ΞΑ]ΝΘΙΑΣ καὶ τί περιέχει ὁ ὡς ὑπ᾽ αὐτοῦ κομισθεὶς μετὰ τοῦ κάδου καὶ φυλασσόμενος πρὸ τῆς ἐπὶ τῆς γεφύρας κρήνης εἰκονιζόμενος μυστηριώδης, ἐπιμελῶς κεκλεισμένος καὶ κατάκοσμος σάκκος, ἐφ᾽ οὗ προχείρως ἐπέθηκεν ὁ Ξανθίας τὸν κάδον καὶ τὸ πρὸς ἀνάρτησιν ἀμφοτέρων κατὰ τὴν ἐπ᾽ ὤμου μεταφορὰν αὐτῶν χρησιμεῦον ξύλον; Τίς ἄλλος ἢ ὁ πανοῦργος ἐκεῖνος καὶ ἀναιδέστατος δοῦλος Ξανθίας, ὃν γνωρίζομεν ἐκ τῶν *Βατράχων* τοῦ αὐτοῦ Ἀριστοφάνους, ὡς κατελθόντα ἐς Ἅδου, ἐπικοινωνήσαντα μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν μεμυημένων τὰ Ἐλευσίνια, καθ᾽ ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα μυστηριώδη στρωμάτων σάκκον ἐπ᾽ ὤμου φέροντα κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, *ὡς ὄνον ἄγοντα μυστήρια* (Ἀριστοφ. Βατρ. στίχ. 159 κέ.)· δηλαδὴ μὴ γνωρίζοντα τὴν σημασίαν τοῦ ἱεροῦ περιεχομένου αὐτοῦ, τοῦθ᾽ ὅπερ δὲν θὰ ἐκώλυσεν αὐτὸν νὰ παρουσιασθῇ τῷ Χείρωνι ὡς *ἱεροφάντης*, φαίνεται, τῶν τῆς Φλύας μυστηρίων καὶ ἱερῶν, παρῳδουμένου οὕτως ἐνταῦθα τοῦ, ὡς εἴδομεν, ἑρμητικῶς κεκλεισμένου σάκκου τῶν ἱερῶν τῶν μυστικῶν *δρωμένων* τοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυασίων, καθ᾽ ὧν ἐπιτίθεται ὁ κωμικὸς ἐν τῇ ἐν λόγῳ κωμῳδίᾳ αὐτοῦ *Δράματα ἢ Κένταυρος*.

Ἄλλης τοιαύτης κεραμογραφίας φλύαξ εἰκονίζει τὸν αὐτὸν Ξανθίαν τῶν Βατράχων τοῦ Ἀριστοφάνους ἐποχούμενον ὄνου καὶ φέροντα τὸν ἐν λόγῳ σάκκον, καθ᾽ ἣν στιγμὴν ὁ Διόνυσος-Ἡρακλῆς κόπτει *κενταυρικῶς* τὴν θύραν τοῦ Ἅδου[2]. Πολλοὶ δ᾽ ἄλλοι *φλύακες* κεραμογραφιῶν ἀσχολοῦνται μετὰ τοῦ αὐτοῦ μυστηριώδους καὶ τόσον καταλλήλου δι᾽ ὅλως ἀπροσδοκήτους καὶ κωμικωτάτας ἐκπλήξεις ἑρμητικῶς κλειστοῦ ἢ κεκαλυμμένου σάκκου τῶν ἱερῶν. Οὕτω π. χ. ὁ φλύαξ τῆς ὑπ᾽ ἀριθ. 79 εἰκόνος τοῦ Reisch εἰκονίζει παράδοσιν τοιούτου μυστηριώδους σάκκου εἰς τὴν ἱέρειαν ἢ νύμφην τῆς κρήνης τῶν Φλυασίων (Οἰήν;). Πρόκειται δ᾽ ἴσως περὶ τοῦ Ἑρμοῦ, κομίζοντος ὡς πρὸς τροφῷ τῇ νύμφῃ πρὸς λοῦσιν ἐκ μέρους τοῦ Ἡφαίστου τὸ παρὰ τὴν Κυλλοῦ πεῖραν σπαρὲν καὶ ἄρτι γεννηθὲν περιειλημένον ἐν σπαργάνοις βρέφος Ἐριχθόνιον, τοῦ κατὰ τὴν σκηνὴν τῆς παραδόσεως παρισταμένου ἐγχωρίου Φλυοῦ ἐκφράζοντος τὸν θαυμασμόν του διὰ τὴν παράδοξον ἀμήτορα γέννησιν τοῦ βρέφους. Ἐπίσης ὁ τῆς εἰκόνος 44 φλύαξ εἰκονίζει, ὡς ἤδη εἴπομεν, λατρευτικήν τινα ὄρχησιν *(ἀπόκινον;)* πέριξ ὁμοίου σάκκου ἱερῶν πρὸ τῆς αὐτῆς κρήνης τῶν Φλυέων κατατεθειμένου. Ὁ δὲ παρὰ Reinach I, 326, 3 φλύαξ (Εἰκ. 46) φαίνεται εἰκονίζων ἱέρειαν τῶν Φλυασίων συνοδευομένην ὑπὸ δύο παρῳδούντων τὰς ἱερείας φλυάκων, φερόντων, ὡς αἱ δύο παρθένοι τῆς πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων τῆς ζῳφόρου τοῦ Παρθενῶνος, δύο σάκκους τῶν ἱερῶν σχήματος προσκεφαλαίων.

Ἐν γένει δὲ τὸ *μιμηλῶς δρώμενον* τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀριστοφανείου φλύακος

[1] Ἰδὲ ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς ἐκ Θηβῶν (CI. *Graec. sept.* I, 2453) καὶ Λεβαδείας (αὐτόθι ἀρ. 3092). [2] Arch. Zeit. 1849, Πίν. 3. — Heydemann ἔ. ἀ. σ. 283.

῾Δράματα᾽ (Πρβλ. ᾽Ετυμ. μεγ. 286, 1: *λέγεται δὲ* **δράματα** *καὶ τὰ ὑπὸ τῶν θεατρικῶν μιμηλῶς γινόμενα ὡς ἐν ὑποκρίσει, ὥς φησιν ᾽Αριστοφάνης)* ἐννοῶ ὡς ἑξῆς: ῾Ο παμπόνηρος Ξανθίας μεμυημένος ἤδη εἰς τὰ τῶν μυστηρίων ἐκ τῆς ἐν Ἅδου προγενεστέρας καθόδου πείθει τὸν μωρόπιστον ὡς ἀγροῖκον καὶ κρονόληρον, ἀλλ᾽ εὐσεβέστατον γέροντα Κένταυρον Χείρωνα, πάσχοντα τὸν πόδα ἐκ τῆς ἀνιάτου πληγῆς *(χειρώνιον ἕλκος, chironium vulnus)*, ἣν ἔλαβεν ἄλλοτε παρὰ τοῦ τοὺς Κενταύρους τοξεύσαντος ῾Ηρακλέους [1], νὰ ἀνέλθῃ μετ᾽ αὐτοῦ τὸ δυσπρόσιτον διὰ χωλὸν *ἐπηρεφὲς* χωρίον τῆς Σαισαρίας, ἔνθα καὶ ἡ μέχρι σήμερον (ἰδὲ ἀνωτ. σ. 40, σημ. 2) ὡς θεραπευτικὴ τῶν νοσημάτων τῶν ποδῶν θεωρουμένη ἀρυκρήνη τοῦ Τελεστηρίου τῆς Σαισαρίας, τελῶν πρὸς τοῦτο ἐπιτοπίως ὅλας τὰς προαπαιτουμένας τῇ βοηθείᾳ, φαίνεται, τῶν μυστικῶν ἱερῶν σκευῶν τοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυασίων ἱεροπραξίας, ἱερῶν, ὧν αὐτὸς ὁ Ξανθίας παρουσιάζει ἑαυτὸν ὡς ἱεροφάντην, τίς οἶδε πῶς κατωρθώσας νὰ κλέψῃ ἢ λάβῃ καὶ παρὰ τὴν πηγὴν κομίσῃ τὸν περιέχοντα αὐτὰ σάκκον. Ὅτι δὲ περὶ θεραπευτικοῦ δι᾽ ἱερᾶς τελετῆς καὶ λούσεως σκοποῦ πρόκειται μαρτυρεῖ πλὴν τοῦ πρὸς ὕδρευσιν κάδου ἡ μόνη παρεμβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ κεραμογράφου σοβαρὰ μορφὴ ᾽Αθηναίου τὴν περιβολὴν νεανίσκου ἥρωος, ἡ τόσον ἱερὰ καὶ θεία, ὥστε οὐδ᾽ ὁ ᾽Αριστοφάνης οὐδ᾽ ὁ κεραμογράφος ἐτόλμησαν νὰ γελωτοποιήσωσιν αὐτήν, καὶ ἥτις κατ᾽ ἐμὲ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ εἰκὼν τοῦ τότε ἐν μεγάλῃ τιμῇ τελοῦντος ἐν ᾽Αθήναις νεαροῦ ἥρωος ἰατροῦ ᾽Αμύνου, τοῦ μετὰ τοῦ ᾽Ασκληπιοῦ ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ μαθητεύσαντος ἐν Πηλίῳ τῆς Θεσσαλίας παρ᾽ αὐτῷ τῷ Χείρωνι [2], ᾧτινι νῦν εὐγνωμονῶν ἔρχεται νὰ παραστῇ πρὸς ἠθικὴν ἐπικουρίαν, ἂν μὴ ἴασιν αὐτοῦ, ὡς θεός τις ἐκ μηχανῆς. Πανόμοιος πανομοίως ὁ αὐτὸς παρίσταται ἑτέρᾳ κρήνῃ (ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 49 κἑξ. Εἰκ. 22-23). Ἄλλως δὲ καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ στενῶς πρὸς ἀρυκρήνην συνδέεται (σελ. 105).

Εἰκ. 46.

Τὰ πάντα ἄρα ἐξηγοῦνται λαμπρῶς, τῶν δὲ ὑπολειπομένων ὀλίγων ἀποσπασμάτων τοῦ γεφυρισμοῦ τούτου τοῦ ᾽Αριστοφάνους ἡ κατανόησις φαίνεται εὐκολωτέρα νῦν, διότι τὸ μὲν ὑπ᾽ ἀρ. 268 «*ἀνοιγέτω τις δώματ᾽ αὐτὸς ἔρχεται*» δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνισιν τοῦ Χείρωνος ἢ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ᾽Αμύνου. Τὸ δ᾽ ὑπ᾽ ἀρ. 267 ἀπόσπασμα:

ἐγὼ γάρ, εἴ τι σ᾽ ἠδίκηκ᾽ ἐθέλω δίκην
δοῦναι πρόδικον ἐν τῶν φίλων τῶν σῶν ἑνὶ

ἐννοεῖται ὡς λόγοι τοῦ «*δικαιοτάτου*» τῶν Κενταύρων, μωροπίστως δεχομένου νὰ δικασθῇ *προδίκως* ὑπὸ φίλου τοῦ ἰσχυριζομένου ἴσως ὅτι ἠδικήθη ὑπ᾽ αὐτοῦ Ξανθίου.

Τὸ ὑπ᾽ ἀρ. 271 «*πτίσσω, βράττω, μάττω, δεύω, πέττω, καταλῶ*» εἰς ὅλα τὰ στάδια τῆς ἀρτοπλασίας ἀναφερόμενον ὡς καὶ τὸ ὑπ᾽ ἀρ. 272 «*χωρεῖ ἄκλητος ἀεὶ δειπνήσων· οὐ γὰρ ἄκανθαι*» ἀναφέρονται ἴσως εἰς τὸν παμφάγον φύλακα τῆς τοῦ

[1] Roscher, Myth. Lex. s. v. Cheiron σελ. 891.

[2] Roscher, Myth. Lex. ἐν λ. Alkon. — Βίος Σοφοκλ. 8 p. 128. — Paucker, de Sophocle medici herois sacerdote. Dorpat 1850.

Τελεστηρίου τῶν Φλυασίων ἰαματικῆς ἀρυκρήνης Ἡρακλέα (σ. 54 καὶ 68), τῆς παροιμίας «*οὐ γὰρ ἄκανθαι*» προσθέτως καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐν τῷ σάκκῳ τῶν ἱερῶν κρυπτόμενα εὔστομα δημητριακὰ σπέρματα, «*ὑπομιμνησκούσης τὴν τοῦ βίου μεταβολήν, ἀγρίου καὶ ἀκανθώδους πρότερον ὄντος, πρὶν ἐπιμέλειαν τῆς γῆς καὶ τῶν σπερμάτων γενέσθαι*» (Σουΐδ ἐν λ. *ἀληλεσμένος βίος*. Πρβλ. καὶ Ζηνοβ. 3, 98, *οὐ γὰρ ἄκανθαι, ἐσήμαινον δέ, οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ἀπώσαντο μὲν τὴν ἀγρίαν καὶ παλαιὰν δίαιταν, εὑρήκασι δὲ ἥμερον τροφήν*). Τέλος τὸ μὲν ὑπ᾽ ἀρ. 274 ἀπόσπασμα: «*ἦν κωμήτισι πᾶσιν καὶ καπήλοις ἐπίχαρτον*» καὶ ὑπ᾽ ἀρ. 274 «*λίθος δεκατάλαντος*» ἀναφέρονται ἴσως εἰς χαράν τινα (*ἐπίχαρτον*) τῶν τῆς κώμης Φλύας κατοίκων καὶ καπήλων, καὶ εἰς ὑπερμεγέθη λίθον ἀξίας ἢ μᾶλλον βάρους δέκα ταλάντων, ἤτοι 400 περίπου κοιλῶν, οἷοι ἦσαν οἱ ὑφ᾽ οὓς ἐπετροῦντο τὰ *ἱερὰ* λίθοι τῶν Ἐλευσινίων πετρωμάτων (Παυσ. VIII, 15, 1-4 καὶ ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ σελ. 358 κἑξ.), λίθον, ὃν ἴσως καυχᾶται ἐνταῦθα ὅτι κρύφα ἀπεκύλισεν ὁ πανοῦργος Ξανθίας, ἵνα λάβῃ τὸν ὑπ᾽ αὐτὸν κρυπτόμενον σάκκον τῶν ἱερῶν.

ιη΄) Ἡρακλῆς ὁ μύστης τῆς Πελασγικῆς Ἄγρας.

Μετὰ τὴν μακρὰν ταύτην, ἀλλ᾽ ἀναγκαίαν καί, ὡς ἐλπίζω, οὐχὶ ἄγονον οὐδὲ τῷ ἀναγνώστῃ δυσάρεστον ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας τῶν μορφῶν τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, ἐπανέρχομαι εἰς τὴν πλάκα ***Ε*** (Εἰκ. 14, σελ. 32) πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ὑπολειπομένης τρίτης μορφῆς τοῦ ὄπισθεν τοῦ Ἡφαίστου ἱσταμένου ἀνδρὸς (ἀρ. 1).

Εἴπομεν ἤδη (σελ. 69) περὶ αὐτῆς ὅτι εἶναι ὁ Ἡρακλῆς κρίνοντες ἐκ τοῦ παρακειμένου ῥοπάλου (Εἰκ. 15 σελ. 33), ὅπερ ὡς ἄχρηστον κατὰ τὴν εἰρηνικὴν αὐτοῦ παρουσίαν ταύτην ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς Ἄγρας κατέθεσεν εἰς τὸ παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔδαφος καὶ δὴ παρὰ τὴν Κυλλοῦ πεῖραν κρήνην, σύμβολον καὶ τοῦτο τῆς γονιμότητος αὐτῆς.

Κατὰ τὰ ἀρχαῖα κείμενα [1] καὶ τὰ πολλὰ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα λαμπρὰ τοῦ Ἐλευσινιακοῦ μυστικοῦ κύκλου μνημεῖα [2] ὁ ξένος Ἡρακλῆς ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐμυήθη ἐν Ἄγρᾳ [3] τὰ χάριν αὐτοῦ συσταθέντα ὑπὸ τῆς Δήμητρος μικρὰ μυστήρια [4] γενόμενος πρὸς τοῦτο Ἀθηναῖος μέτοικος πολίτης καὶ δὴ θετὸς υἱὸς τοῦ μυσταγωγήσαντος αὐτὸν ἐγχωρίου ἥρωος Πυλίου [5], διότι εἰς οὐδένα μὴ πολίτην ἐπετρέπετο ἡ μύησις. Διὰ τοῦτο δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην φέρει ἀττικῶς τὴν περιβολὴν Ἀθηναίου πολίτου καὶ οὐχὶ τὴν λεοντῆν (πρβλ. ΔΕΝΑ τόμ.

[1] Ἰδὲ ταῦτα ἐν ΔΕΝΑ Δ΄ σ. 279 κἑξ.

[2] Σβορώνου: *Ἡρακλέους καὶ Διοσκούρων ἔλευσις πρὸς μύησιν ἐν Ἄγρᾳ*. ΔΕΝΑ τόμ. Δ΄ (ἀγγεῖον Poutales) σ. 273-284, πίναξ ΙΓ΄ Α. — Τοῦ αὐτοῦ: *Ἡρακλέους ἔλευσις πρὸς μύησιν εἰς τὰ ἐν Ἄγρᾳ μυστήρια ἔ. ἀ.* σ. 285-311, πίναξ ΙΔ΄ Β. (Πελίκη Παντικαπαίου). — Τοῦ αὐτοῦ: *Οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῆς Ἐλευσινιακῆς μυήσεως ἔ. ἀ.* σ. 475 κἑξ. (κάλπη Ῥώμης).

[3] Στεφ. Βυζ. ἐν λ. *Ἄγρα καὶ Ἄγραι χωρίον... ἐν ᾧ λέγουσι καὶ τὸν Ἡρακλέα μεμυῆσθαι.*

[4] Διοδ. IV, 14: *Δημήτηρ δὲ πρὸς καθαρμὸν τοῦ Κενταύρου φόνου τὰ μικρὰ μυστήρια συνεστήσατο τὸν Ἡρακλέα τιμῶσα.*

[5] Ἰδὲ τὰ χωρία συγκεντρωμένα ἐν ΔΕΝΑ, Δ΄ σελ. 282, 2.

Δ΄, πίν. ΙΕ΄, 7 καὶ ΙΖ΄, 7). Εἰς τὰς πρὸ τοῦ στήθους εὐλαβῶς ἐσταυρωμένας χεῖρας ἴσως ἐκράτει χρώματι μόνον δεδηλωμένην τὴν μεγάλην μυστικὴν δᾷδα, ἣν φέρει μόνην ἢ καὶ μετὰ τοῦ ῥοπάλου μυούμενος τὰ ἐν Ἄγρᾳ μυστήρια ἐπὶ τῶν περιφήμων ἀγγειογραφιῶν τοῦ Pourtales καὶ τοῦ Παντικαπαίου.

§ 9. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΛΑΚΟΣ Δ.

ΑΜΥΝΟΣ ΗΡΩΣ ΙΑΤΡΟΣ.—ΣΟΦΟΚΛΗΣ Ο ΔΕΞΙΩΝ.—ΑΛΚΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΥΜΕΔΩΝ ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΘΕΟΙ ΚΑΒΕΙΡΟΙ ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙ ΤΩΝ ΠΕΛΑΣΓΩΝ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ.

1
Εἰκ. 47.
(Ἐγένετο κατὰ λάθος εἰς μικρότερον τοῦ δέοντος σχῆμα).

ΠΛΑΞ Δ(α).

2 3

ΠΛΑΞ Δ. — Εἰκ. 48.

α΄) Ἄμυνος ὁ τῆς μυστικῆς Ἄγρας Ἀσκληπιὸς καὶ Σοφοκλῆς ὁ Δεξίων τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Ὡς ἤδη ἀνεγνώρισεν ὁ Brückner (ἔ. ἀ. σ. 57), ἡ πλὰξ ***Ε*** εἶχεν εἰς τὸ ἀριστερὸν αὐτῆς μέρος προσαρμόζουσαν τὴν πλάκα ***Δ***. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι αἱ δύο ἐπ᾿ αὐτῆς σῳζόμεναι νῦν ἀνδρικαὶ μορφαὶ (ἀρ. 2 καὶ 3) καὶ ἡ ἀπολεσθεῖσα μετὰ τοῦ ἀποκεκρουσμένου ἄκρου αὐτῆς τρίτη (Εἰκ. $Δ^{α}$, ἀρ. 1) συνέχειαν ἀποτελοῦσαι τοῦ ἐπὶ τῆς πλακὸς ***Ε*** μύστου Ἡρακλέους εἰκόνιζον τοὺς μόνους ἀναφερομένους ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς μετὰ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Ἄγρᾳ μυηθέντας ξένους μετοίκους ἥρωας ἢ θεούς, Ἀσκληπιὸν τὸν Ἐπιδαύριον καὶ Διοσκούρους τοὺς Λάκωνας. Τοῦτο δὲ εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον πιθανόν, ὅσον ἡ μὲν πρώτη τῶν ἐν λόγῳ μορφῶν (ἀρ. 3) ἐσχημάτισται ἀπαραλλάκτως τῷ τυπικῷ Ἀσκληπιῷ, ἤτοι ἐπὶ βάκτρου ὑπὸ τὴν μασχάλην τεθειμένου στηριζομένη, τοὺς πόδας διασταυροῦσα καὶ τὸ ἱμάτιον ἔχουσα ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου κατερχόμενον περὶ τὸ κάτω τῆς ὀσφύος μέρος οὕτως, ὥστε ν᾿ ἀφίνῃ γυμνὸν τὸ στῆθος καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα, ἡ δ᾿ ἑτέρα τῶν σῳζομένων μορφῶν (ἀρ. 2) ἀνήκει εἰς νεαρόν, ὡς οἱ Διόσκουροι, ἥρωα ἢ θεόν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ λατρεία τοῦ Ἐπιδαυρίου Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀθήναις εἰσήχθη ἐπισήμως τοὐλάχιστον, μόλις ἐν ἔτει 420/9 ἐπὶ Ἀστυφίλου ἄρχοντος [1], ἡ δὲ ζῳφό-

[1] Körte: Ath. Mitt. XXI (1905) σελ. 290. — Σβορῶνος Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖον σ. 278 κἑξ.

ρος ἡμῶν ἐποιήθη, ὡς θὰ ἴδωμεν, εὐθὺς μετὰ τὴν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα διπλῆν ἐν ἔτει 462 νίκην τοῦ Κίμωνος, ἀναγκαζόμεθα πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἐντελῶς Ἀσκληπιακῆς μορφῆς τοῦ πρώτου τῶν θεῶν τῆς ζῳφόρου ἡμῶν (ἀρ. 3) νὰ δεχθῶμεν εἰς θέσιν αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἀναπληροῦντα τὸν Ἀσκληπιὸν ἰθαγενῆ ἰατρὸν θεὸν ἢ ἥρωα τῶν Ἀθηναίων. Εὐτυχῶς γνωρίζομεν ἤδη χάρις εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ χώρου τοῦ πρὸ τοῦ Ἐλευσινίου τοῦ ἄστεως (Πνυκὸς) καὶ τῆς μέρος αὐτοῦ ἀποτελούσης Ἐννεακρούνου τοῦ Πεισιστράτου ὅτι ὁ ἐγχώριος ἥρως οὗτος ἐκαλεῖτο *Ἄμυνος*, ὅτι ἦτο ὁ μετὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ παρὰ τῷ *Χείρωνι* κενταύρῳ ἐν Θεσσαλίᾳ μαθητεύσας ἢ τραφείς, κατόπιν δὲ ἐν τῷ παράρτημα τοῦ Ἐλευσινίου τῶν Ἀθηνῶν ἀποτελοῦντι καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου χρονολογουμένῳ ἱερῷ αὐτοῦ[1] φιλοξενήσας τὸν ἐξ Ἐπιδαύρου ἐλθόντα Ἀσκληπιὸν καὶ δεξιωθεὶς αὐτὸν διὰ τοῦ ἰδίου ἰσοβίου ἱερέως Σοφοκλέους, ἤτοι τοῦ μεγάλου τραγικοῦ ποιητοῦ, τοῦ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς *Δεξίωνος* ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν τελευτὴν ὀνομασθέντος[2] καὶ ἐπίσης ὡς ἥρωος τότε παρὰ τὸν Ἄμυνον καὶ Ἀσκληπιὸν λατρευθέντος ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀμύνου τῷ καὶ ὡς οἴκου καὶ ἡρῴου τοῦ ἰσοβίου αὐτοῦ ἱερέως Σοφοκλέους Δεξίωνος λογιζομένου πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ μετ᾽ αὐτόν[3]. Ἀναθηματικὸν ἢ διακοσμητικὸν **ἀνάγλυφον** τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων εὑρεθὲν κατὰ τὰς αὐτὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν μέρους τούτου τῆς πόλεως, εἰκονίζον δὲ ποιητὴν καθήμενον ἐπὶ θεατρικοῦ Διονυσιακοῦ θρόνου, ἐν ἱερῷ οἰκήματι τεθειμένου, εἰκονίζει κατ᾽ ἐμὲ αὐτὸν τοῦτον τὸν μετὰ θείου στροφίου ***Σοφοκλέα Δεξίωνα ἥρωα***[4]. Τὸ μόνον ἀσφαλῶς εἰκονίζον τὸν ἰθαγενῆ ἰατρὸν τῶν Ἀθηναίων Ἄμυνον ἀνάγλυφον, ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ἀνακαλυφθέν, εἰκονίζει αὐτὸν ἀπαραλλάκτως τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ δὴ τῷ ἔχοντι τὸ ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν σχῆμα τοῦ ὑπ᾽ ἐμοῦ ὡς Ἀμύνου θεωρουμένου ἥρωος μύστου[5].

Ἑτέρα πολὺ σπουδαιοτέρα, τοῦ αὐτοῦ ὅμως πάντοτε τύπου, ἀπεικόνισις τοῦ Ἀμύνου φαίνεταί μοι νῦν ὅτι εἶναι ἡ ἐπὶ ἀττικῆς τέχνης ἀναγλύφου, προερχομένου κατά τινας μὲν ἐκ Κύθνου, κατ᾽ ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ βορβόρου τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς (Σβορῶνος Ἐθν. Ἀρχ. Μουσ. πίν. XXXIX, ἀρ. 1387 σελ. 33 κἑξ.), μορφή, ἣν καὶ ἄλλοτε ἡρμήνευσα ὡς ἴσως τὸν Ἀρισταῖον νησιώτην ἰατρὸν ἢ ὡς ἕνα τῶν ἐγχωρίων ἀττικῶν ἡρώων ἰατρῶν, «*οἷοι οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ λατρευόμενοι*

---

[1] Körte: Ath. Mitt. XVIII (1893) σελ. 239 κἑξ. καὶ XXI (1896) σελ. 287. — Judeich, Topogr. von Athen σ. 261 κἑξ.

[2] Μέγα Ἐτυμολ. ἐν λ. *Δεξίων· οὕτως ὠνόμασται Σοφοκλῆς ὑπὸ Ἀθηναίων. Μετὰ τὴν τελευτήν φασιν ὅτι Ἀθηναῖοι τελευτήσαντι Σοφοκλεῖ, βουλόμενοι τιμὰς αὐτῷ περιποιῆσαι, ἡρῷον αὐτῷ κατασκευάσαντες, ὠνόμασαν Δεξίωνα, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ δεξιώσεως. Καὶ γὰρ ὑπεδέξατο τὸν θεὸν ἐν τῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ καὶ βωμὸν ἱδρύσατο. Ἐκ τῆς αἰτίας οὖν ταύτης Δεξίων ἐκλήθη.*

[3] Ἰδὲ ἐν συνεχείᾳ τῆς προηγουμένης σημειώσεως τὴν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀμύνου εὑρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν «*περὶ τῶν κοινῶν τῶν ὀργεώνων τοῦ Ἀμύνου καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Δεξίωνος*»: Ath. Mitt. XXI, ἔ. ἀ.

[4] Ath. Mitt. τόμ. XXVI σ. 126 κἑ. Πίν. VI. — Σβορῶνος, ΕΑΜ. Πίν. CLXXVI, ἀρ. 2811.

[5] Körte Ath. Mitt. XXI, σ. 240: Links steht der Gott oder Heros im üblichen Asklepiostypus mit gekreuzten Beinen, die Rechte in die Hüfte gestützt, den Stab unter die linke Schulter gestemmt, im Mantel, mit entblösster Brust.

Ἄλκων (=Ἄμυνος), Ἰατρὸς Ἥρως καὶ Ἀμφιάραος, τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν ὁποίων ἦλθε νὰ συμπληρώσῃ ὁ ἐξ Ἐπιδαύρου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐπὶ τοῦ μεγάλου λοιμοῦ ἐξ Ἐπιδαύρου μετακληθεὶς Ἀσκληπιός» κτλ. Τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας καὶ ἡ στάσις αὐτοῦ ὑποδεχομένου τὸν παρ᾽ αὐτῷ μετὰ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ υἱῶν ἰατρῶν ἀφικνούμενον Ἀσκληπιὸν εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ πάλιν πρὸς τὰ τοῦ Ἀμύνου χαρακτηριστικὰ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν. Γνωρίζομεν δ᾽ ἤδη ὅτι ἐν τῷ παρὰ τὸ Ἐλευσίνιον τοῦ ἄστεως ἱερῷ τοῦ Ἀμύνου πλὴν τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐγκατεστάθη ἡ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ὑγιείας καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων υἱῶν αὐτοῦ τοὐλάχιστον ἡ τοῦ Τελεσφόρου, οὗ εὑρέθη ἐν αὐτῷ ἀγαλμάτιον.

Ἀγνοοῦμεν λεπτομερείας περὶ τῆς γενεαλογίας, καταγωγῆς καὶ δράσεως τοῦ Ἀμύνου τούτου ἰατροῦ, ἵνα εὕρωμεν τὸν λόγον, οὗ ἕνεκα μετέχει τῆς ἐν Ἄγρᾳ πελασγικοβοιωτικῆς τὴν καταγωγὴν μυστικῆς λατρείας. Ἀμυδρὰς ἐν τούτοις ὑποδείξεις περὶ τῆς αὐτόθι ὑπάρξεως αὐτῆς εὑρίσκω, πλὴν τῆς ἐπὶ τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου παρουσίας αὐτοῦ τὰς ἑξῆς: Πρῶτον μὲν τὴν ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους γελωτοποιουμένῳ μυστικῷ δρωμένῳ τῶν Φλυέων τῆς Σαισαρίας σοβαρὰν παρουσίαν αὐτοῦ παρὰ τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ Θεσσαλῷ Χείρωνι κενταύρῳ (σελ. 101 εἰκ. 40) καὶ μάλιστα παρὰ τὸ ὕδωρ τῆς ἰαματικῆς κρήνης (ἰδὲ καὶ σελ. 48 εἰκ. 23), ἥτις ἐξ ἄλλου ἐνθυμίζει ἡμῖν καὶ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ τοῦ ἄστεως ἀνακαλυφθέντος ἱεροῦ αὐτοῦ, ἤτοι τὸ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ φρέαρ, τὸ περιέργως δεχόμενον πρόσθετον ὕδωρ δι᾽ ἐπίτηδες κατασκευασθέντος κλάδου τοῦ πρὸς τὴν Ἐννεάκρουνον τοῦ Ἐλευσινίου τούτου ὑδραγωγείου τοῦ Πεισιστράτου, τοῦ ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ ἄνω Ὑμηττοῦ, δηλαδὴ αὐτῆς τῆς Κυλλοῦ πείρας πηγῆς, κατάγοντος τὸ πρὸς τὰ γαμικὰ τόσον χρήσιμον ἱερὸν ὕδωρ. Δεύτερον σημειῶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ κάλλιστον τῶν ἐκ τοῦ Ἀμυνείου ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων ἀναφέρεται εἰς θεραπείας πασχόντων ποδῶν[1], δι᾽ ἃς ἐφημίζετο τὸ πάλαι καὶ νῦν καὶ ἡ τοῦ χωλοῦ θεοῦ πηγὴ τῆς Σαισαρίας, παρ᾽ ᾗ εἴδομεν εἰκονιζόμενον τὸν Ἄμυνον. Πρὸς δὲ μνημονεύω τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῷ ἐνθυμίζοντι τὸν *τραχὺν Ἐλαιὸν* τῆς Καισαριανῆς *Ἐλεῶνι* τῆς Βοιωτίας, ἤτοι τῆς χώρας, ἐξ ἧς ἦλθεν ἡ πελασγικὴ τῆς Ἄγρας μυστικὴ λατρεία, ἀναφέρεται ὡς ἰθαγενὴς βασιλεὺς ὁ *Ἀμύντωρ* (ὡς ἔδει τυπικῶς νὰ εἶναι ἐσχηματισμένον καὶ τὸ ἐκ τοῦ *ἀμύνειν* ἀσφαλῶς ἐτυμολογούμενον ὄνομα τοῦ Ἀμύνου ἡμῶν: Körte, Ath. Mitt. XXI σελ. 287), πατὴρ τοῦ μέντορος τοῦ Ἀχιλλέως Φοίνικος, οὗ ἀκριβῶς τοῦ ὀνόματος ἡ παρανόησις εἶναι ἡ γεννήσασα τὴν ἱστορικὴν καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοὐλάχιστον τοῦ Ἡροδότου χρονολογουμένην, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ O. Müller (Orchom. 112) καὶ Töppfer (Att. Geneal. σ. 294) ἀναγνωρισθεῖσαν ἤδη πλάνην, καθ᾽ ἣν οἱ Γεφυραῖοι τῆς Βοιωτίας, κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῆς Ἄγρας ἡμῶν καὶ Φλύας, ἦσαν Φοίνικες, ἧς πλάνης συνέπεια φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ ἡ ἐν ἀρχαίοις χρόνοις, προγενεστέροις τῆς ποιήσεως τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, πίστις ὅτι ὁ Ἄμυνος (=Ἀμύντωρ ἡμῶν) ἦτο εἷς τῶν ἐκ Βοιωτίας ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἐλθόντων πελασγικῶν μετοίκων ἡρώων, πίστις, ἥτις πληρέστατα δικαιολογεῖ τὴν μεταξὺ τῶν μυστικῶν θεῶν τῆς Καλλιρρόης τοῦ Ἰλισοῦ παρουσίαν αὐτοῦ.

---

[1] Körte: Ath. Mitt. ἔ. ἀ. — Σβορῶνος ΕΑΜ. Πίν. CCXXXVII.

Ὅτι δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου εὑρίσκομεν αὐτὸν λατρευόμενον καὶ ἐν τῷ παράρτημα τοῦ Ἐλευσινίου τοῦ ἄστεως—μετὰ τῶν παρακειμένων ἱερῶν τῶν χθονίων Σεμνῶν θεῶν, Ἡσύχου καὶ Πλούτωνος, — ἀποτελοῦντι ἱερῷ αὐτοῦ τῷ παρὰ τὴν Ἐννεάκρουνον τοῦ Πεισιστράτου ἀνακαλυφθέντι, συμφωνεῖ λαμπρῶς πρὸς τὸ ὑπὸ τόσων ἄλλων σαφῶν ἐνδείξεων μαρτυρούμενον γεγονὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου μεταφυτεύσεως τῶν μυστικῶν ἱερῶν καὶ λατρειῶν τῆς Ἄγρας εἰς τὸ μόνον ὑπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως κατ᾽ ἐπιδρομῶν τῶν ἐχθρῶν ἀσφαλιζόμενον Ἐλευσίνιον τῆς Ἀττικῆς.

β´) Ἄλκων καὶ Εὐρυμέδων οἱ Μεγάλοι Θεοὶ Κάβειροι Διόσκουροι.

Ὁ τῷ Ἀμύνῳ ἑπόμενος, ἐπίσης δ᾽ *ἀττικῶς* ἐσταλμένος τὴν χλαμύδα ἡρωϊκὸς τὴν μορφὴν νεανίας οὐδεὶς ἄλλος ἥρως δύναται νὰ εἶναι ἢ ὁ ἕτερος τῶν μόνων παρὰ τὸν Ἡρακλέα καὶ Ἄμυνον - Ἀσκληπιὸν μυηθέντων τὰ ἐν Ἄγρᾳ μετοίκων ἡρώων Διοσκούρων, ὅστις ὑψῶν τὴν δεξιὰν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν φαίνεται ὡσεὶ καλύπτων αὐτὴν διὰ πίλου χρώματι μόνον δεδηλωμένου (πρβλ. Roscher Myth. Lex. ἐ. λ. Heros σελ. 2499 εἰκ. 1).

Ἀκριβῶς ὅμοιον, ἀλλ᾽ ἐστραμμένον πρὸς τοὺς ὡς πάρισα τῶν ἱκετῶν τῆς πλακὸς ***Θ*** (Εἰκ. 13 σελ. 30) ἐξ ἀριστερῶν προσερχομένους ἱκέτας τῆς πλακὸς ***Γ*** (Εἰκ. 49 σ. 109), δέον νὰ φαντασθῶμεν καὶ τὴν μορφὴν τοῦ μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς πλακὸς ***Δ*** ἀπολεσθέντος δευτέρου τῶν Διοσκούρων, ὃν ἀναπληροῦμεν δι᾽ ἀναγλύφου ἐκ Σουνίου, περὶ οὗ κατωτέρω (Πλὰξ Δ^{α} ἀρ. 1).

Τὰ τῆς ἐν Ἄγρᾳ μυήσεως τῶν Διοσκούρων γνωρίζομεν πρῶτον μὲν ἐκ τῆς εἰς τὴν *Ἡρακλέους καὶ Διοσκούρων ἔλευσιν πρὸς μύησιν ἐν Ἄγρᾳ*[1] ἀναφερομένην γραφὴν τοῦ περιφήμου ἐλευσινιακοῦ ἀγγείου Pourtales, εἰκονίζοντος τὸν Ἡρακλέα καὶ τοὺς Διοσκούρους σπεύδοντας εἰς Ἄγραν, ἵνα μυηθῶσι τὰ ἐκεῖ μικρὰ μυστήρια ὑπὸ τῶν θεῶν Δήμητρος καὶ Κόρης, λειτουργούντων ὡς ἱεροφάντου μὲν τοῦ Τριπτολέμου, ὡς μυσταγωγῶν δὲ τῶν ἰθαγενῶν ἡρώων Ἀφίδνου καὶ Πυλίου. Δεύτερον δὲ ἐκ πολλῶν ἀρχαίων κειμένων[2], ἀναφερομένων εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μύησιν τῶν μετοίκων ξένων (κατ᾽ ἀκολουθίαν ἐν Ἄγρᾳ μυηθέντων) Διοσκούρων. Τῶν κειμένων τούτων σημαντικώτερον εἶναι ἐκεῖνο (Ξενοφ. *Ἑλλην.* VI, 3, 6), ἐν ᾧ Καλλίας ὁ δᾳδοῦχος λέγει ἀγορεύων πρὸς Λακεδαιμονίους ὅτι «*δίκαιον μὲν οὖν ἦν μηδὲ ὅπλα ἐπιφέρειν ἀλλήλοις ἡμᾶς, ἐπεὶ λέγεται μὲν Τριπτόλεμος, ὁ ἡμέτερος πρόγονος, τὰ Δήμητρος καὶ Κόρης ἄρρητα ἱερὰ πρώτοις ξένοις δεῖξαι Ἡρακλεῖ τε τῷ ὑμετέρῳ ἀρχηγέτῃ καὶ Διοσκούροιν τοῖν ὑμετέροιν πολίταιν*». Ἐν αὐτῷ

---

[1] ΔΕΝΑ, Δ´ σ. 273 - 284, πίναξ ΙΓ´, Α.

[2] Πλουταρχ. Θησ. 3, 33: *οὐδὲν γὰρ ἠξίωσαν* (παρὰ τῶν Ἀθηναίων οἱ Διόσκουροι) *ἀλλ᾽ ἢ μυηθῆναι, μηδὲν ἧττον Ἡρακλέους προσήκοντες τῇ πόλει* (τῶν Ἀθηνῶν). *Καὶ τοῦτο οὖν ὑπῆρξεν αὐτοῖς Ἀφίδνου* (τοῦ Ἀθηναίου) *ποιησαμένου* (αὐτοὺς) *παῖδας*. Πρβλ. καὶ Ἀριστειδ. *Ἐλευσ.* 257, 10. *Λευκριк.* 639. *Παναθ.* 173: *Ἡρακλέα γε καὶ Διοσκούρους . . . ἕως ὡμίλουν ἀνθρώποις πρώτοις ξένων δεικνύει τὰ ἱερά.*—Πλάτωνος *Ἀξιοχ.* σ. 371, D.—Lenormant, Recher. arch. à Eleusis σελ. 175 (ἐπίγραμμα).

ὁ εἰς τὸ πανάρχαιον ἰθαγενὲς γένος τῶν *Κηρύκων* (Λυκομιδῶν) ὡς δᾳδοῦχος ἀνήκων Καλλίας χαρακτηρίζει ὡς πρόγονον αὐτοῦ τὸν ἱεροφάντην Τριπτόλεμον, εἴτε διότι ἐν ᾧ χρόνῳ ἔλεγε ταῦτα ὡς πρέσβυς τῶν Ἀθηναίων ἐλογίζετο πλέον ὡς Ἀθηναῖος ὁ Ἐλευσίνιος Τριπτόλεμος, τῆς Ἐλευσῖνος ἀπὸ μακροῦ ἀποτελούσης ἀδιάσπαστον μέρος τοῦ κράτους αὐτῶν, εἴτε πολὺ μᾶλλον διότι ὁ συχνὰ ὡς δᾳδοῦχος εἰκονιζόμενος ἁρματηλάτης Τριπτόλεμος τῆς Ἐλευσῖνος ἐταυτίζετο πρὸς τὸν ἰθαγενῆ ἁρματηλάτην λευκῶν ἵππων λυκογενῆ καὶ φωσφόρον Ἐριχθόνιον (ἰδὲ ἀνωτ. σ. 44 κἑ.), τὸν ἐν Σαισαρίᾳ σπαρέντα ὑπὸ τοῦ '*φωσφόρου*', '*φλογέαις αὐγαῖς λαμπομένου*' θεοῦ τοῦ '*ἀκαμάτου πυρὸς ἡλίου*' Ἡφαίστου [1], γεννηθέντα δὲ ὑπὸ τῆς ἀττικῆς Γῆς, μητρὸς πάντων τῶν ἰθαγενῶν, ὡς οἱ δᾳδοῦχοι Κήρυκες τῆς Φλύας, οἵτινες κάλλιστα οὕτως ἠδύναντο νὰ θεωρῶσιν ὡς πρόγονον ἑαυτῶν τὸν μυστικὸν Τριπτόλεμον - Ἐριχθόνιον τοῦ Τελεστηρίου τῶν Φλυέων.

Πρὸς πλήρη ὅμως κατανόησιν τῶν λόγων τῆς ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν παρουσίας τῶν Διοσκούρων καὶ ἰδίως τῆς ὑπὸ τοῦ ἑτέρου αὐτῶν ὑποδοχῆς τῶν ἐξ ἀριστερῶν προερχομένων ἱκετῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσω εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι οἱ τῶν ἱστορικῶν χρόνων τῆς Πελασγικῆς Ἄγρας τῶν Ἀθηνῶν *ξένοι* ἥρωες '*Διόσκουροι*', '*ἄνακτες*', «*ἄνακες*» δὲν ἦσαν οἱ ἐν τοῖς πελασγικοῖς χρόνοις Λάκωνες *κοῦροι* τοῦ Διὸς Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, ἀλλ' ἄλλοι τινὲς πολὺ ἀρχαιότεροι καὶ μεγαλύτεροι, καθαρῶς δὲ μυστικῆς φύσεως πελασγικῶν χρόνων θεοί, ***οἱ Μεγάλοι Θεοὶ*** κοινῶς ὑπὸ τῶν νησιωτῶν καλούμενοι, ***Κάβειροι*** δὲ ὑπὸ τῶν Πελασγαθηναίων τῆς Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σαμοθράκης [2] καὶ τῶν λοιπῶν ναυτίλων τοῦ Αἰγαίου.

Οἱ δὲ Κάβειροι οὗτοι — καταγόμενοι ἐκ τῆς αὐτῆς Βοιωτίας, ἐξ ἧς ἦλθον εἰς Ἀθήνας οἱ τὰ μυστήρια εἰς Ἄγραν κομίσαντες καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λῆμνον ἐξωσθέντες καὶ ἐγκατασταθέντες Πελασγοὶ — πατέρα μὲν εἶχον τὸν Δία τῶν Λημνίων Ἥφαιστον, μητέρα δὲ Καβειρὼ τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου εὐμεταβλήτου θεοῦ τῆς θαλάσσης Πρωτέως (Ποσειδῶνος). Γεννήτορες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θεωρούμενοι οἱ Κάβειροι οὗτοι ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων— ἴσως ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα διπλῆς μάχης—διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν ὀνομάτων ***Ἄλκων καὶ Εὐρυμέδων*** [3].

Ὁ ***Εὐρυμέδων*** οὗτος, ὑπόστασις σαφὴς ὢν τοῦ συνωνύμου μεγάλου θεοῦ Ποσειδῶνος *Εὐρυμέδοντος* [4], βεβαίως εἶναι ὁ ἐπώνυμος τοῦ μεγάλου πλωτοῦ ὡς θάλασσα ποταμοῦ τῆς Παμφυλίας, ἔνθα, αὐτοῦ πάντως καὶ τοῦ Ποσειδῶνος ἐπικουροῦντος, ἦρεν ὁ Κίμων τὴν διπλῆν νίκην, ἧς ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων θὰ ἐκτίσθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὸ Μητρῷον ἡμῶν, τὸ κοσμηθὲν διὰ ζῳφόρου, ἀναφερομένης εἰς τὴν καταγωγὴν καὶ τὰ ἐνδοξότερα τῶν κατορθωμάτων τῆς ἐπίσης μετοίκου τρισενδόξου οἰκογενείας αὐτοῦ.

---

[1] Ὀρφ. Ὕμν. 66.

[2] Lobeck, Aglaophamus σ. 1202 - 1295. — Roscher, Myth. Lex. ἐν λ. *Dioskouroi* σ. 1163. καὶ *Megaloi Theoi* σ. 2522.

[3] Νόννου, *Διονυσ.* XIV, 17, XXIV, 93; XXVII, 120, 327. — Roscher, Myth. Lex. ἐν λ. Alkon καὶ Eurymedon.

[4] Πινδ. Ὀλ. VIII, 31.—Ἡσυχ. ἐν λ. *Εὐρυμέδων.*—Ὀρφικ. Ὕμν. 17, 11, 6.—Κορνοῦτος 22.

Ἄλλως δὲ τὴν πρὸς ποταμοὺς ταύτισιν τῶν Καβείρων ἐν γένει ἐνδεικνύει σαφῶς καὶ ἡ πρὸς τὰ σύμβολα τῶν ποταμῶν, τοὺς καρκίνους, κοινῶς *καβούρους* καὶ *καβούρια* καλουμένους, ταύτισις τῶν Καβείρων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων [1].

Ὁ δὲ ***Ἄλκων***, οὗ τὄνομα ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ *ἀλκῶ* ἢ *ἀλαλκῶ = τοῖς ἄλλοις βοηθῶ*, εἶναι καὶ ἄλλως γνωστὸς ὡς ἰθαγενὴς ἥρως ἐν Ἀθήναις ἀναφερόμενος ὡς υἱὸς τοῦ γεννάρχου τῶν Ἀθηναίων Ἐρεχθέως, οὐσιαστικῶς Ποσειδῶνος τοῦ *Ἐρεχθέως* [2], καὶ πατὴρ τοῦ Φαλήρου, ἐπωνύμου τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν λιμένων αὐτῶν κατ᾽ ἀκολουθίαν ὡς ἥρως θαλάσσιος, οἷοι ἦσαν καὶ οἱ σωτῆρες τῶν πλεόντων Διόσκουροι [3]. Ἡ δὲ ἰδιότης αὐτοῦ ὡς ἥρωος ἰατροῦ ὀφείλεται εἰς μόνην τὴν ἐσφαλμένην ὑπὸ τοῦ Meinecke προταθεῖσαν καὶ κοινῶς δεκτὴν γενομένην διόρθωσιν τοῦ ὀνόματος ***Ἄλωνος*** δι᾽ ἐκείνου τοῦ ***Ἄλκωνος*** ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Βίου τοῦ Σοφοκλέους (11): «*ἔσχε δὲ (ὁ Σοφοκλῆς) καὶ τὴν τοῦ Ἄλωνος ἱερωσύνην, ὃς ἥρως μετ᾽ Ἀσκληπιοῦ παρὰ Χείρωνι*». Ἀλλ᾽ ὁ μὲν Körte κατέδειξεν ἤδη διὰ σοβαρωτάτων καὶ ἀνεπιδέκτων ἀντιρρήσεως ἐπιχειρημάτων τὸ ἀπιθανώτερον μέν πως παλαιογραφικῶς, οὐσιαστικῶς ὅμως βέβαιον ὅτι γραπτέον ***Ἀμύνου*** ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι *Ἄλωνος*, ἀφ᾽ οὗ τούτου ***ἀσφαλῶς μεμαρτυρημένον εἶναι*** ὅτι εἶχε τὴν ἱερωσύνην Σοφοκλῆς ὁ Δεξίων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἡ δὲ ζῳφόρος ἡμῶν, ἡ παρὰ τὸν *ἰατρὸν* Ἄμυνον (Πίναξ Δ ἀρ. 3) εἰκονίζουσα τὸν Διόσκουρον *Ἄλκωνα* (Πίναξ Δ, 1 ἢ 2), ἐπικυροῖ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Körte δίδουσα τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Ἄλκωνος εἰς τὸν ἕτερον τῶν Καβείρων τῆς Ἄγρας, τὸ δὲ Ἀσκληπιακὸν ἰατρικὸν σχῆμα εἰς τὸν Ἄμυνον, ὡς τὸν τότε ἰατρὸν τῶν Ἀθηναίων.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τῶν ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν εἰκονιζομένων δύο μυστικῶν τῆς Ἄγρας Πελασγικῶν Μεγάλων Θεῶν Καβείρων Διοσκούρων Εὐρυμέδων θὰ εἶναι ὁ νῦν ἀποκεκρουμένος, πλησιέστατα δὲ τῶν ὡς μυστῶν καὶ εὐχαριστούντων ἱκετῶν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις προσερχομένων ἐνόπλων Ἀθηναίων (Πλὰξ Γ. Εἰκ. 49) τῶν μετὰ Κίμωνος τὴν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα, ὃν νῦν εὐχαριστοῦσι διπλῆν μάχην νικησάντων τῇ βοηθείᾳ πάντως τῶν Πελασγικῶν τούτων Μεγάλων Θεῶν θαλασσίων *εὐρυμεδόντων* Καβείρων καὶ τοῦ *εὐρυμέδοντος* Ποσειδῶνος, τῶν διὰ τῆς εὐνοίας αὐτῶν ταύτης καταστησάντων ἔκτοτε ἀληθῶς *εὐρυμέδοντας*, ἤτοι θαλασσοκράτορας, τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ἴσως τότε ἀπὸ τῶν αὐτῶν πλουσίων λαφύρων τῆς παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα διπλῆς νίκης ἐγείραντας καὶ τὸν δεσπόζοντα τῆς θαλάσσης ναὸν τοῦ Σουνιαράτου Ποσειδῶνος.

Βασιζόμενος δὲ ἐπὶ τῆς τόσον σαφῶς μαρτυρουμένης ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἐφέσου *πιστοῦ ἀντιγράφου* μιᾶς τῶν πλακῶν τῆς ζῳφόρου ἡμῶν χρησιμοποιήσεως τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου ἡμῶν ὡς περιφήμου τινὸς — οἷον καὶ πράγματι ἦτο τὸ ἀλκαμένειον λεπτότατον ἔργον τοῦτο — πρωτοτύπου μεταγενεστέρων χρόνων μνημείων, ἔθεσα εἰς μὲν τὴν θέσιν τῆς ἀπολεσθείσης πλακὸς ***Γ*** τῶν πάντως παρίσων

[1] Ἡσύχιος ἐν λ. Κάβειροι. — Κλὼν Στέφανος, Ἐπιγραφαὶ τῆς νήσου Σύρου: *Ἀθήναιον* τόμ. Γ′ (1874) *σελ.* 521, 9.

[2] Gruppe, Griech. Myth. *σ.* 25, *σημ.* 40 *καὶ σ.* 1139, *σημ.* 2.

[3] Roscher, Myth. Lex. *ἐν λ.* Alkon.

μορφῶν τῶν ἱκετῶν τῆς ἀντιστοίχου πλακὸς *Θ* τοὺς σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις μύστας ὁπλίτας τῆς ἐν Ἐλευσῖνι βάσεως τοῦ Νιγρίνου (Εἰκ. 49)[1], εἰς δὲ τὴν θέσιν τοῦ προφανῶς ἐπὶ τῇ ἐνδόξῳ νίκῃ αὐτοστεφανουμένου ἀπολεσθέντος Εὐρυμέδοντος *κοῦρον* ἀρχαίου προφειδιακοῦ (ἀλκαμενείου) ἀναγλύφου, ἄρτι ἀνακαλυφθέντος[2] ἐν τῷ ἱερῷ ὀχυρῷ περιβόλῳ τῶν ἐν Σουνίῳ ναῶν Ἀθηνᾶς καὶ Ἀπόλλωνος ἢ ἥρωος Στεφανηφόρου (=Εὐρυμέδοντος), τῶν δεσποζόντων τοῦ λιμένος τοῦ Ποσειδωνείου.

[ΠΛΑΞ Γ]. — Εἰκ. 49.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν ἔπραξα τυχαίως, ἀλλ᾽ ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ὁ κοῦρος οὗτος δὲν εἶναι, ὡς θέλει ὁ ἀνακαλύψας, ἐπιτύμβιός τις μορφὴ — τί ζητεῖ ἐν τῷ τεμένει ἐπιτύμβιος πλὰξ συγχρόνου τάφου; — ἀλλ᾽ αὐτὸς οὗτος ὁ Μέγας Θεὸς Κάβειρος Διόσκουρος Εὐρυμέδων ὁ *Στεφανηφόρος ἥρως*, ὑπόστασις καὶ οὗτος τοῦ πρώτου κυρίου τῆς ἱερᾶς ἄκρας τοῦ Σουνίου Ἀπόλλωνος, θεοῦ κατ᾽ ἐξοχὴν γνωστοῦ ὡς *στεφανηφόρου* (Roscher, Myth. Lex. ἐν λ. Stephanephoros ἢ *lauriger* (Ond. A. A. 3, 389).

Τὴν πεποίθησίν μου δὲ ταύτην στηρίζω ἐπὶ τῶν ἑξῆς ἐπιχειρημάτων:

γ΄) Εὐρυμέδων ὁ «Στεφανηφόρος ἥρως» τοῦ ἐν Σουνίῳ ἀργυροκοπείου τῶν Ἀθηνῶν.

Μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἡρῴων μνημονεύεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τὸ εὑρισκόμενον «*ὡς ἔοικεν*» ἢ «*ὥς φασιν*» «*ἐν ταῖς Ἀθήναις*» «*ἡρῷον τοῦ Ἀττικοῦ Στεφανηφόρου*» ἥρωος, μνημονευομένου τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἑλλανίκου (περὶ τὸ 470 π. Χ.) ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς *Ἀτθίδος* αὐτοῦ, διακρίνοντος δὲ αὐτὸν ἑτέρου, *Στεφανηφόρου* ἐπίσης καλουμένου, ἥρωος, οὗ μνείαν ἐποιεῖτο ὁ αὐτὸς ἐν τῷ δεκάτῳ βιβλίῳ τῆς *Φορωνίδος* λέγων περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο Βοιωτὸς καὶ δὴ εἷς τῶν ἐκ τῶν πεντήκοντα θυγατέρων τοῦ Θεσπίου ἐν πεντήκοντα νυξὶ σπαρέντων ἐν συνεχείᾳ πεντήκοντα υἱῶν τοῦ Ἡρακλέους[3].

---

[1] Pringsheim, Arch. Beiträge zur Gesch. des eleusin. Kults, σ. 15, 47, 117 καὶ πίναξ.

[2] Β. Στάης: Ἀρχαιολ. Δελτίον 1917 Παραρτ. σελ. 77 Εἰκ. 1.

[3] Ἁρποκρατίων ἐν λ. *Στεφανηφόρος, Ἀντιφῶν ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα. Εἴη δ᾽ ἂν ὁ Στεφανηφόρος ἤτοι τῶν Ἡρακλέους υἱέων εἷς, τῶν γενομένων ἐκ τῶν Θεσπίου θυγατέρων, οὗ μνημονεύει*

᾿Αρχαῖοι καὶ νεώτεροι εὑρισκόμεθα ἐν τῷ σκότει ὡς πρὸς τὸ ἀληθὲς ὄνομα καὶ τὴν φύσιν τοῦ ᾿Αττικοῦ ἥρωος τούτου, ὡς καὶ τοῦ τίνος λόγου ἕνεκεν ἐστεφανηφόρει.

Εἷς τῶν ἀρχαίων (Bekker, Anecd. gr. I, 301,19) λέγει «*Στεφανηφόρος ἥρως, ἤτοι ὅτι οὕτω καλεῖται ὁ ἥρως ἢ ἐξ ἐπωνυμίας, διότι περὶ αὐτὸν εἶχε πολλοὺς στεφάνους ἢ ὅτι πλησίον αὐτοῦ οἱ στέφανοι ἐπιπράσκοντο*». Κατὰ δὲ τὸν ῾Ησύχιον (ἐν λ. *Στεφανηφορέοντα*) «*ἀπ᾿ οἴκου τινὸς καλουμένου Στεφανηφόρου*». Αὐτὸ ὅμως τῷ παρ᾿ ῾Ησυχίῳ ὄνομα *Στεφανηφορέων* καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἐκ τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος βυζαντινοῦ συγγραφέως Μοσχοπούλου [1] ὅτι ὁ ᾿Αττικὸς οὗτος ἥρως ἐκαλεῖτο Στεφανηφόρος ὡς «*στέφανον ἐπιφερόμενος. Οὗ τὸ ἡρῷον, φασίν, ἐν ᾿Αθήναις ἦν*», ἐνδεικνύουσι σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ ἥρωος *αὐτοστεφανουμένου*, ὡς ὁ ἔφηβος τοῦ ἐκ Σουνίου ἀναγλύφου.

Εἰκ. 50.

᾿Εν ἀττικαῖς δὲ ἐπιγραφαῖς τοῦ Β΄ αἰῶνος π. Χ. [2] καλοῦνται «δραχμαὶ *Στεφανηφόρου*» αἱ λαμβανόμεναι εἴτε ὡς μέτρον ἀξίας (150, 138, 100, 70 ἢ 12 δραχμῶν) ἱερῶν ἀναθηματικῶν φιαλῶν εἴτε ὡς ἐπίσημον μέτρον τῆς ὁλκῆς, ἀξίας καὶ γνησιότητος τῆς ἐμπορικῆς μνᾶς συμφώνως «*πρὸς τὰ σταθμία τὰ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ καὶ ῥοπήν*» [3], καὶ δὴ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ, «*ὅπου κόπτεται τὸ νόμισμα, ὃ νῦν Σημαντήριόν τινες καλοῦσι*» (῾Αρποκρατίων ἐν λ. *ἀργυροκοπεῖον*), ἐργαστήριον δημόσιον, ἐν ᾧ ὑπηρέτουν καὶ ξένοι καὶ βάρβαροι [4].

῾Ελλάνικος ἐν τῷ δεκάτῳ Φορωνίδος, ἢ μήποτε τοῦ ᾿Αττικοῦ Στεφανηφόρου τὸ ἡρῷον ἦν, οὗ πάλιν ὁ αὐτὸς ῾Ελλάνικος ἐν δευτέρᾳ ᾿Ατθίδος μέμνηται.— Τὰ αὐτὰ ἐπὶ λέξει ἀντιγράφουσι καὶ οἱ Σουΐδας καὶ Φώτιος ἐν λ. Στεφανηφόρος.— ᾿Ιδὲ τὸ ἐμὸν ἄρθρον *Σήκωμα ᾿Αττικοῦ τετραδράχμου τοῦ Στεφανηφόρου (;)* ἐν ΔΕΝΑ τομ. IX (1906) σ. 237-244.

[1] J. Meursi Att. Lect. σ. 106. Lugd. Bat. 1617.

[2] ᾿Ιδὲ τὰ χωρία συγκεντρωμένα ὑπ᾿ ἐμοῦ ἔ. ἀ. [3] CIA. II, 476 στ. 29-35.

[4] ᾿Ιδὲ καὶ Σχολ. ᾿Αριστ. Σφῆκες σ. 1007: «*᾿Ανδοκίδης φησὶ τοίνυν περὶ ῾Υπερβόλου λέγειν αἰσχύνομαι· οὗ ὁ μὲν πατὴρ ἐστιγμένος ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ δουλεύει τῷ δημοσίῳ, ὡς δὲ ξένος ὢν καὶ βάρβαρος λυχνοποιεῖ*».

Ἐκ συνδυασμοῦ τῶν ἀνωτέρω χωρίων ὁ πολὺς Boeck[1] ἐξήγαγε τὸ πιθανώτατον ἀληθῶς συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἡρῷον τοῦ ἐν ταῖς αὐταῖς πηγαῖς, ἐν αἷς καὶ τὸ Σημαντήριον ἢ Ἀργυροκοπεῖον, ὅπου ἐκόπτετο τὸ νόμισμα, μνημονευομένου Στεφανηφόρου ἀπετέλει μέρος ἢ παράρτημα («οἶκον Στεφανηφόρου») τοῦ Ἀργυροκοπείου τῶν Ἀθηναίων καὶ δὴ τὸν «ἱερὸν οἶκον», ἤτοι «ναὸν» ἢ «παράρτημα ναοῦ», ἐν ᾧ κατ᾽ ἔθος τῶν παλαιῶν ἐκόπτετο τὸ νόμισμα καὶ κατετίθεντο οἱ ἐπίσημοι σταθμητικοὶ νομισματικοὶ καὶ μετρολογικοὶ ἐν γένει κανόνες, ὅπως καὶ κατ᾽ ἀπομίμησιν βεβαίως τῶν Ἀθηναίων ἢ ἄλλων Ἑλλήνων ἔπραξαν οἱ Ῥωμαῖοι κόπτοντες τὰ νομίσματα αὐτῶν ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἥρας Μονήτας (Moneta)[2], θεᾶς προστάτιδος καὶ ἐγγυητρίας τῆς γνησιότητος καὶ ὁλκῆς τῶν Ῥωμαϊκῶν νομισμάτων, τοῦ ὀνόματος Moneta ἀποβάντος ἔκτοτε συνωνύμου πρὸς τὸ *νόμισμα* καὶ *νομισματοκοπεῖον*[3].

Εἰκόνα τοῦ ἀττικοῦ ἥρωος Στεφανηφόρου πρῶτος ὁ Beulé[4] ἰσχυρίσθη ὅτι ἀνεῦρεν καὶ δὴ ὡς σύμβολον τῶν ἀθηναϊκῶν ἀργυρῶν νομισμάτων τῆς ἐκ τοῦ τέλους τοῦ Β´ αἰῶνος π. Χ. σειρᾶς τῶν ἀρχόντων *Νικογένους* καὶ *Καλλιμάχου*. Πρὸς τοῦτο ἐθεώρησε τὸ ὄνομα *Στεφανηφόρος* ὡς ἐπίθετον δημῶδες ἀγάλματος τοῦ Θησέως, εἰς ὃν ἀπεδίδετο ὑπό τινων[5] ἡ ἐφεύρεσις τοῦ νομίσματος, ὅστις ἐν ταῖς ὑπὸ Μίκωνος τοιχογραφίαις τοῦ Θησείου τῶν Ἀθηνῶν εἰκονίζετο φέρων *ἐν τῇ χειρὶ* τὸν χρυσοῦν στέφανον, ὃν ἔδωκεν αὐτῷ ἡ Ἀμφιτρίτη. Ἀλλ᾽ ἡ πολλῆς ὑποδοχῆς κατ᾽ ἀρχὰς τυχοῦσα ταύτισις αὕτη διεψεύσθη, ὡς πρὸς τὴν εἰκόνα τουλάχιστον, ὑπ᾽ ἄλλων, ὀρθῶς παρατηρησάντων ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ νομισμάτων μορφὴ αὕτη δὲν φέρει στέφανον, ἀλλὰ κηρύκειον, ταυτιζομένη κατ᾽ ἀκολουθίαν πρὸς τὸν Ἑρμῆν.

Βραδύτερον ὁ Head ἐταύτισε τὸν *Στεφανηφόρον* πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν νομισμάτων σειρᾶς τῶν νομισματικῶν ἀρχόντων *Εὐμήλου* καὶ *Θεοξενίδου* εἰκονιζόμενον ἄγαλμα δορυφόρου, ὃν ὑπελάμβανεν ὡς τὸν Θησέα. Ἀλλ᾽ ὁ δορυφόρος οὗτος δὲν φέρει, ὡς ἀνεγνωρίσθη ἤδη, στέφανον, ἵνα καλέσωμεν αὐτὸν Στεφανηφόρον, διὸ καὶ ὁ Head ἐγκατέλειψε τὴν γνώμην ταύτην «*Ἄρην(;)*» καλέσας τὸ ἄγαλμα ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει τῆς Historia Numorum (σελ. 386).

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐμὴ ἐν ἔτει 1906 (ΔΕΝΑ τόμ. 9 σ. 237) γνώμη, ὅτι ἡ ἐπὶ ἀττικοῦ τινος σταθμίου καὶ ἀβεβαίου νομίσματος στεφανηφόρος κεφαλὴ εἶναι ἴσως ἡ τοῦ Στεφανηφόρου, ἔχασε τὴν βάσιν αὐτῆς, τὸν στέφανον, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Regling[6]

---

[1] CIG. ἀρ. 123 σ. 168 καὶ Die Staatshaushaltung der Athener (ἔκδ. Fränckel 1886) τόμ. II σελ. 324 κέξ. Πρβλ. καὶ Hultsch, griech und röm. Metrologie σ. 135, 3, 201, 1.

[2] ΔΕΝΑ τομ. IX, σ. 238, 1.

[3] Σουΐδας ἐν λ. Μονήτα. *Ἡ Ἥρα παρὰ Ῥωμαίοις ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Ῥωμαῖοι δεηθέντες χρημάτων ἐν τῷ πρὸς Πύρρον καὶ Ταραντίνους πολέμῳ, ηὔξαντο τῇ Ἥρᾳ· τὴν δὲ χρῆσαι αὐτοῖς, εἰ τῶν ὅπλων ἀνθέξονται μετὰ δικαιοσύνης, χρήματα αὐτοῖς μὴ ἐπιλήψειν. Τυχόντες οὖν οἱ Ῥωμαῖοι τῆς αἰτήσεως ἐτίμησαν Ἥραν Μονήταν, τουτέστι σύμβουλον· τὸ νόμισμα ἐν τῷ ἱερῷ αὐτῆς ὁρίσαντες χαράττεσθαι».*

[4] Le Stephanophore: Rev. Num. 1857 σ. 92 κέξ.— Les Monnaies d'Athènes (Paris 1858) σ. 140 καὶ 349-354. [5] Πλουτάρ. Θησεὺς 25. [6] ΔΕΝΑ τόμ. ΙΑ´ σ. 243.

ἀνακαλύψεως ἄλλου, καλυτέρας διατηρήσεως, κομματίου τοῦ αὐτοῦ νομίσματος.

Συγχρόνως εἶχον παρατηρήσει (ἔ. ἀ. σελ. 244) ὅτι ἡ μόνη ἐπὶ Ἀθηναϊκοῦ νομίσματος μορφή, ἡ δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς προσώπου «*στέφανον ἐπιφερομένου*», εἶναι ὁ αὐτοστεφανούμενος Ἔρως, σύμβολον τῆς σειρᾶς τῶν νομισματικῶν ἀρχόντων *Ἀρόπου* καὶ *Μνασαγόρα*· ἀλλ᾽ ὁ Ἔρως οὗτος εἶναι θεὸς καὶ οὐχὶ ἥρως ὡς ὁ Στεφανηφόρος ἡμῶν.

Τέλος κατὰ τὸν Usener (Götternamen 265) ὁ *Στεφανηφόρος* εἶναι θεὸς ἴδιος στενωτάτης ἐννοίας, ὅν ἱκέτευον πάντες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔτυχον ἤδη ἢ ἐπεθύμουν νὰ τύχωσι τῆς τιμῆς τῆς στεφανώσεως.

Κατὰ ταῦτα μένομεν καὶ νῦν ἐν τῇ αὐτῇ περὶ τοῦ Στεφανηφόρου ἀμφιβολίᾳ, ἐν ᾗ καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Εἰς ἐμὲ μετὰ νέαν μελέτην τοῦ προβλήματος πιθανωτάτη τῶν γνωμῶν ἐφάνη ἡ καθ᾽ ἣν πρόκειται περὶ *ἐπιθέτου* θεοῦ ἢ ἥρωός τινος αὐτοστεφανουμένου, στενωτάτην δὲ σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐγγύησιν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ θείου προστασίαν τῆς γνησιότητος καὶ καθαρότητος τοῦ μετάλλου τῶν νομισμάτων καὶ τῆς ἀκριβείας τῆς ὁλκῆς αὐτῶν τε καὶ τῶν σχετικῶν *σταθμίων* ἢ *σηκωμάτων*. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀνακάλυψις ἀναγλύφου αὐτοστεφανουμένου, ἡρωικῆς δ᾽ ὄψεως νεανίου ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἐν Σουνίῳ ἀρχαιοτάτου τῶν ἱερῶν τῆς Λαυρεωτικῆς, ἐξ ἧς τῶν πολλῶν καὶ πολυωνύμων ὀρυχείων *(μετάλλων)* ἐπορίζοντο οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πρὸς κοπὴν τῶν νομισμάτων αὐτῶν μέταλλον καὶ ἡ σκέψις ὅτι ἐν ἱερῷ κατὰ τὴν ἀπὸ E. Curtius μέχρι Seltmann ἰσχύουσαν θεωρίαν, τὴν βασιζομένην ἐπὶ ῥητῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων—οἷαι αἱ περὶ τῆς ἐν τῷ Ἡραίῳ τῆς Ἀργολίδος καταθέσεως τῶν νομισματικῶν ἀρχετύπων τοῦ Φείδωνος καὶ ἡ περὶ τῆς ἐν τῷ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ῥώμης ναῷ τῆς Ἥρας ἐγκαταστάσεως τοῦ νομισματοκοπείου αὐτῆς—θὰ ἐκόπτοντο τὰ νομίσματα τῶν Ἀθηναίων καὶ πάντως ἐν αὐτῷ θὰ ἐφυλάσσοντο τὰ ἐξακριβοῦντα τὴν ὁλκὴν αὐτῶν ἱερὰ βάρη καὶ σηκώματα, ἐνέπνευσάν μοι τὴν σκέψιν ὅτι ἴσως οὗτος εἶναι ὁ ζητούμενος *Στεφανηφόρος*. Οὐδ᾽ ἴσχυσε νὰ μὲ ἀποτρέψῃ τῆς σκέψεως ταύτης τὸ γεγονός, ὅτι «*ὁ οἶκος*» τοῦ *Στεφανηφόρου* ἀναφέρεται ὡς εὑρισκόμενος — «*ὡς ἔοικεν*» ἢ «*ὥς φασιν*» — «*ἐν ταῖς Ἀθήναις*» καὶ οὐχὶ ῥητῶς ἐν Σουνίῳ, πρῶτον μὲν διότι γνωρίζω ὅτι πλειστάκις τὸ «*Ἀθήνησι*» τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν καὶ λεξικογράφων σημαίνει γενικῶς *ἐν Ἀττικῇ*[1], δεύτερον δὲ διότι ἦτο δυνατὸν εἰκὼν τοῦ *Στεφανηφόρου* ν᾽ ἀνετίθετο καὶ εἰς πλείονα τοῦ ἑνὸς ἱερὰ καὶ νομισματοκοπεῖα τῶν Ἀθηναίων καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ ἐν Σουνίῳ τῆς Λαυρεωτικῆς ἀρχαιότερον ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἢ νεώτερον ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἂν μάλιστα συνέτρεχον πρὸς τοῦτο τοπικοὶ θρησκευτικοὶ λόγοι, οἷοι εἶναι οἱ χαρακτηρίζοντες τὸν «*Στεφανηφόρον*» ὡς προστάτην τοῦ ἀποκλειστικῶς διὰ τοῦ Λαυρεωτικοῦ ἀργύρου κοπτομένου Ἀθηναϊκοῦ νομίσματος.

Εἶχον δὲ δίκαιον οὕτω σκεφθείς, διότι ἡ συνέχεια τῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν ἤγαγέ με εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ‘*Στεφανηφόρος*’ ὑπόστασις τοῦ πρώ-

[1] Σουΐδας· *Μαραθὼν τόπος Ἀθήνησιν*.—Ἡσύχ. ἐ.λ. *Κεφαλίδαι γένος Ἀθήνησιν*. Ἐ. λ. *Λαμπτραί, δῆμοι Ἀθήνησιν*. Ἐ. λ. *Λαύρεια, τὰ Ἀθήνησι χρυσεῖα μέταλλα λεγόμενα κτλ*. Töpffer, Att. Gen. σ. 215.

του κυρίου τοῦ Σουνίου Ἀπόλλωνος οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἀρχικῶς ἢ αὐτὸς ὁ Βοιωτὸς καὶ πελασγικὸς τὴν καταγωγὴν μυστικὸς *Μέγας Θεὸς* Κάσμιλος, Κάβειρος-Διόσκουρος Εὐρυμέδων, ὁ εἴπερ τις καὶ ἄλλος δικαιούμενος νὰ λατρεύηται παρὰ Ποσειδῶνι τῷ Εὐρυμέδοντι τοῦ ἐν Σουνίῳ ἱεροῦ, τοῦ εἴπερ τι καὶ ἄλλο, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, εὐρύτατα κυριαρχοῦντος *(μεδέοντος)* τῆς θαλάσσης τοῦ Αἰγαίου καὶ δὴ τῶν ἀκτῶν καὶ νήσων, ἐφ᾽ ὧν ἐξετείνετο ἡ πελασγοαθηναϊκὴ νησιωτικὴ λατρεία τῶν Μεγάλων θεῶν Καβείρων-Διοσκούρων.

Ἀληθῶς γνωρίζομεν ὅτι οἱ μυστικοὶ καὶ διάφορα ʽμυστικὰʼ κατὰ Στράβωνα ὀνόματα φέροντες «*Μεγάλοι Θεοὶ*» «*Κάβειροι*» τῆς Λήμνου καὶ Σαμοθρᾴκης, Εὐρυμέδων καὶ Ἄλκων, υἱοὶ τοῦ μεταλλουργοῦ χαλκέως θεοῦ Ἡφαίστου τῆς Λήμνου καὶ Καβειροῦς τῆς Λημνίας, οἱ ἐν Λήμνῳ γεννηθέντες, «*πολῖται*» δὲ τῆς Σαμοθρᾴκης, ἦσαν, ὡς ὁ πατήρ, «*πυρισθενεῖς*» καὶ «*δαήμονες ἐσχαρεῶνος*» μεταλλουργοί, ταυτιζόμενοι πρὸς τοὺς *Αἰτναίους* τῶν ἡφαιστειογενῶν χωρῶν θεούς, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς *χαλκοτύπους κούρους, Κουρήτας* ἢ *Κορύβαντας,* δαίμονας τῶν βαθέων ἱερῶν σπηλαίων τῆς Κρήτης καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας[1]. Ὡπλισμένοι δὲ τόσον διὰ τῆς πυράγρας καὶ σφύρας τοῦ μεταλλουργοῦ, ὅσον καὶ διὰ τῆς ἀξίνης *(κασμὰ)* τῶν *μεταλλωρύχων*[2], καὶ ὡς οὗτοι ἐν τοῖς σπηλαίοις καὶ ἐγκάτοις τῆς γῆς ἐργαζόμενοι καὶ διαβιοῦντες — ὡς οἱ πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ταυτιζόμενοι καρκίνοι (*κάβουροι*=κάβειροι) οἱ δι᾽ ἰσχυρῶν χηλῶν ὡς διὰ πυραγρῶν ὡπλισμένοι καὶ τὰς βαθείας ὀπὰς τῶν παραλίων βράχων κατοικοῦντες — ἦσαν φυσικὰ καὶ οἱ ἐνδεδειγμένοι ὡς προστάται τῶν ὀρυχείων καὶ μεταλλωρύχων κατ᾽ ἀκολουθίαν καὶ τῶν ἀργυρωρυχείων τῆς Λαυρεωτικῆς.

Πρὸς τὰ τῶν νομισμάτων δὲ πολύτιμα ἢ καὶ ἀγεννῆ μέταλλα καὶ τὴν μεταλλουργικὴν *τορευτικὴν* αὐτῶν καλλιτεχνικὴν κατασκευὴν συνδέουσι τοὺς Καβείρους οἱ μῦθοι, οἱ λέγοντες αὐτοὺς υἱοὺς τοῦ τορευτοῦ Ἡφαίστου ἢ υἱοὺς τοῦ Διὸς καὶ τῆς *Ἠλέκτρας* (ἐξ ἠλέκτρου ἦσαν τὰ πλεῖστα τῶν πρώτων χρυσῶν νομισμάτων), οἱ τὸν ἕνα μὲν ἐνίοτε λέγοντες σύζυγον τῆς *Χρυσῆς*, τὸν δ᾽ ἕτερον, Ἄλκωνα, περιγράφοντες ὡς ἔξοχον τορευτὴν ἀσπίδων πολυτελῶν, οἵα ἡ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τευχθεῖσα ἀσπὶς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Ἡρακλέους[3], ἐν γένει δὲ καὶ οἱ μῦθοι, οἱ πρὸς τοὺς ʽ*χαλκοτύπους ἀσπίδων*ʼ κούρους Κορύβαντας καὶ Κουρήτας τῶν ἱερῶν σπηλαίων ταυτίζοντες αὐτούς.

Πρὸς τὴν τορευτικὴν διακοσμητικὴν δύναμιν τῶν Καβείρων-Διοσκούρων καὶ τὴν πρὸς τὰ μέταλλα καὶ μάλιστα τὸν χρυσὸν σχέσιν αὐτῶν ὡς μεταλλωρύχων καὶ τορευτῶν ἀναφέρονται οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, οἱ ἐτυμολογοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ

---

[1] Τὰ σχετικὰ περὶ Καβείρων καὶ Μεγ. Θεῶν χωρία τῶν ἀρχαίων ἰδὲ ἀπαριθμούμενα ἐν Roscher, Myth. Lex. ἐν λ. Megaloi Theoi, κατὰ μέγα δὲ μέρος παρατιθέμενα ἐν Lobeck Aglaophamus τόμ. II σ. 1202 κἑξ. (De Cabiris).

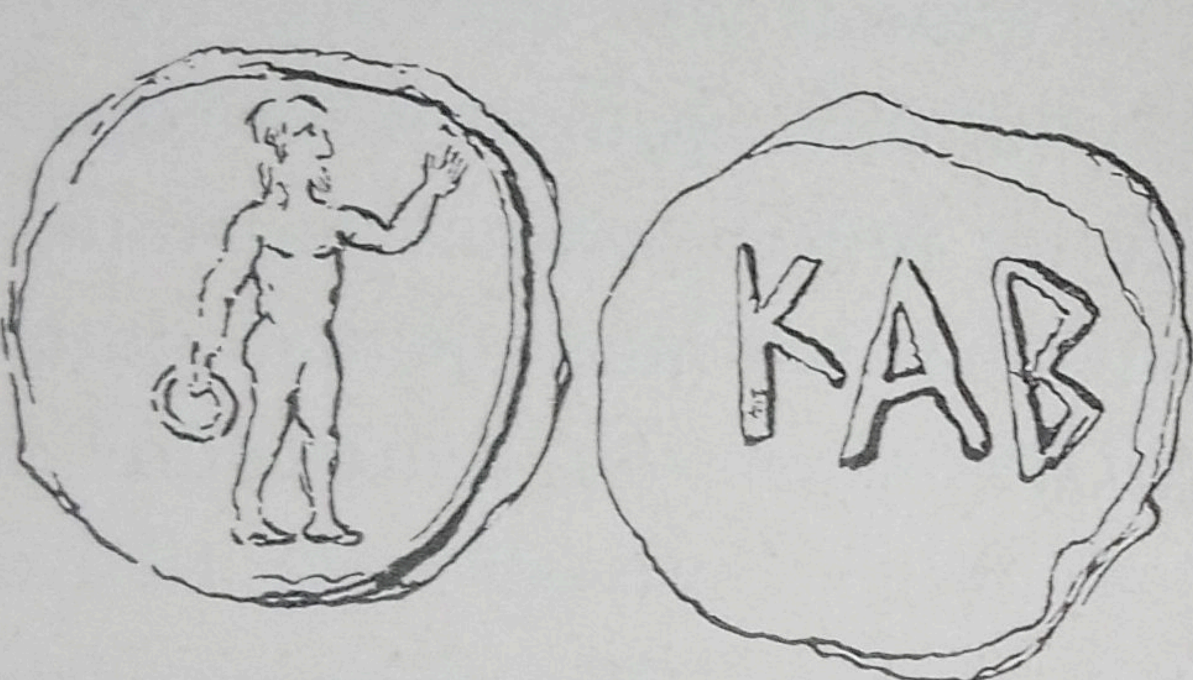
[2] Ἰδὲ τὰς εἰκόνας τοῦ Καβείρου ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς ἃς παράβαλε τὴν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν μεταλλουργῶν Δαμαστινῶν ἀξίνην (κασμάν): ΔΕΝΑ τόμ. IX, σελ. 176 εἰκ. 15.

[3] Ovid. Metam. XIII, 684.—Roscher Myth. Lex. ἐν λ. Alkon.

κυριωτέρου αὐτῶν πατρὸς τῶν Καβείρων Διοσκούρων τῆς Λήμνου *Κασμίλου Καδμίλου* ἢ *Καμμίλου* ὡς καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Διοσκούρου *Κάστορος* εἴτε ἐκ σημιτικῆς λέξεως σημαινούσης «*χρυσόν*», «*θεὸν τοῦ χρυσοῦ*» εἴτε ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως '*κάζω*'=*κοσμῶ, κάστωρ, κεκασμένος* δωρ. *κεκαδμένος*, ἤτοι *κεκοσμημένος* (χρυσῷ), δηλαδὴ *ἐστεφανωμένος*=*Στεφανηφόρος*, ὡς καὶ πράγματι διαρκῶς εἰκονίζονται οἱ Κάβειροι-Διόσκουροι καὶ Διόσκουροι-Κάβειροι, πατὴρ καὶ υἱός, ἢ δίδυμοι ἀδελφοὶ κεκοσμημένον ἔχοντες πάντοτε τὸν πῖλον ἢ τὸ ἡφαιστότευκτον κωνικὸν κράνος αὐτῶν διὰ στεφάνων ἢ χρυσῶν ἀστέρων ἢ καὶ δι' ἀμφοτέρων [1].

Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ἐνταῦθα ὅτι τοῦ κυριωτέρου τῶν τριῶν συμβόλων τοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Θεσσαλονίκης εἰκονιζομένου Κασμίλου Καβείρου — ἀξίνης μεταλλωρύχου, σφυρίου τορευτοῦ καὶ κατακόσμου τορευτοῦ ῥυτοῦ — ἤτοι τῆς ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ τεθειμένης ἀξίνης (pic) τῶν μεταλλωρύχων [2] τὸ μόνον παρὰ Τούρκοις διασωθὲν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ὄνομα αὐτῆς εἶναι *κασμᾶς*, ἐξ οὗ ἴσως τὸ ὄνομα *Κασμίλος* ὁ διὰ κασμὰ ὡπλισμένος χρυσωρύχος τορευτὴς καὶ διακοσμητὴς ἥρως.

Ἔτι σημαντικώτερον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ δύο μολυβδίνων συμβόλων, εὑρεθέντων ὑπὸ τοῦ Wolters ἐν τῷ Καβειρίῳ τῆς Βοιωτίας καὶ κατατεθέντων ἔκτοτε ἐν τῷ νομισματικῷ μουσείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ εἰκονιζόμενος *κοῦρος Κάβειρος* φέρει ἐν τῇ δεξιᾷ παχὺν στέφανον (Εἰκ. 51) [3].

Εἰκ. 51.

Εἶχεν ἄρα κατ' ἐξοχὴν θέσιν ὁ '*Στεφανηφόρος*' προστάτης τῶν ἀργυρωρυχείων καὶ ἀργυροκοπείων τῶν Ἀθηναίων Διόσκουρος Μεγάλος θεὸς Κάβειρος Εὐρυμέδων ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ τῆς Λαυρεωτικῆς τῶν Θορικίων ὀχυρῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἀπόλλωνος τοῦ Σουνίου, οὗ ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ὡς παλαιόθεν ὠχυρωμένην σκέπην θὰ συνεκεντροῦντο καὶ θὰ ἐφυλάσσοντο ἀσφαλῶς, ὡς ἐν ἄλλῳ ναῷ τῆς τῶν Ῥωμαίων Ἥρας *Μονήτας* (Moneta, ἐξ οὗ ἡ νῦν *μονέδα*=*νόμισμα*), ἡ πρὸς νομισματοποίησιν πολύτιμος ὕλη ἀργύρου καὶ τὰ ἱερὰ καὶ μεγίστης ἐπιβλέψεως καὶ φυλακῆς ἀείποτε ἀνάγκην ἔχοντα ὄργανα τῆς τε νομισματοκοπίας *(σφραγῖδες, χαρακτῆρες, ἄκμονες)* καὶ τῆς μετρολογικῆς ἐξελέγξεως τοῦ ἀκριβοῦς τῆς ὁλκῆς τῶν διαφόρων σταθμίων αὐτῶν *(σηκώματα, δοκίμια, ἐξάγια)*, περὶ ὧν γνωρίζομεν καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων ἑλληνικῶν πηγῶν ὅτι κατετίθεντο πρὸς φύλαξιν εἴτε καὶ ὡς ἀναθήματα ἐν τοῖς κυριωτέροις ἱεροῖς τῶν ἀρχαίων. Τοιαῦτα

---

[1] H. von Fritze, Birytis, und die Kabiren auf Münzen: Zeit. f. Num. τόμ. XXIV, σ. 105 κέ. Πίν. V.

[2] Πρβλ. ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τὰς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν μεταλλωρύχων Δαμαστινῶν ἀξίνας (ΔΕΝΑ τομ. IX σ. 174 καὶ 176, εἰκ. 15) καὶ τὰς εἰκόνας τοῦ Καβείρου ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Θεσσαλονικέων (Roschers Myth. Lex. τομ. II σ. 2534 εἰκὼν 1).

[3] Τὰ εἰσέτι ἀνέκδοτα μολύβδινα σύμβολα τοῦ Καβειρίου τούτου, ὧν πρὸ ἐτῶν ἔγραψα χάριν τοῦ κ. Wolters λεπτομερῆ κατάλογον, εἶναι πολυάριθμα· δύο μόνον, ἤτοι τῶν ἐν λόγῳ φερόντων εἰκόνα θεοῦ, πάντων δὲ τῶν λοιπῶν ἐχόντων τύπους ζῴων ἢ καρπῶν.

π. χ. ἦσαν *οἱ ὀβελοί,* τὰ πρῶτα σιδηρᾶ νομίσματα, καὶ ὁ μέγας *μετρολογικὸς σταθμητικὸς κανὼν* αὐτῶν, οἱ ἀνατεθέντες εἰς τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους — ἔνθα καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἀνεκαλύφθησαν πρό τινων ἐτῶν [1] — ὑπὸ Φείδωνος τοῦ Ἀργείων τυράννου «*τοῦ τὰ μέτρα ποιήσαντος Πελοποννησίοισι*» (Ἡροδ. VI, 127) ἀφ᾽ οὗ προηγουμένως «*ἐδήμευσε τὰ μέτρα τὰ προϋπάρχοντα, καὶ ἀνεσκεύασε καὶ νόμισμα ἀργυροῦν ἐν Αἰγίνῃ ἐποίησεν*» (Πάριον Χρονικὸν) «*πρῶτος πάντων . . . καὶ διδοὺς* τὸ (νέον τοῦτο) *νόμισμα καὶ ἀναλαβὼν τοὺς ὀβελίσκους* (τοὺς τὸ ἀρχαιότερον καταργηθὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ νόμισμα ἀποτελοῦντας) *ἀνέθηκε τῇ Ἥρᾳ*» (Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς παρὰ Ὠρίωνι ἐν λ. Ὀβελὸς) ἢ «*καὶ διὰ τὸ νόμισμα ἀναλαβὼν τοὺς ὀβελίσκους ἀνέθηκε τῇ ἐν Ἄργει Ἥρᾳ*» (Μέγα ἐτυμολ. ἐν λ. ὀβελίσκος).

Τοιαῦτα ἀναθήματα εἶναι ἐπίσης τὰ κατὰ τὰ ἔτη 385-373 π. Χ. μεταξὺ τῶν ἐν τῷ Παρθενῶνι τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἱερῶν ἀναθημάτων φυλασσόμενα ὄργανα νομισματοκοπίας: «*χαρακτῆρες ΔΔΙ, τ(ούτων ὁ εἷς καταγ]ώς· σφῦραι δύο*» (CI. II, 721 Ἀστ. 17) καὶ *ἀλαβ[αστοθήκη ξυλίνη ἄστατος(;)], ἐν ᾗ οἱ χαρακτῆρες καὶ ἀκμονίσκοι* ε[ἰσὶν οἷς τοὺς χρυσὸς(;) *ἔ]κοπτον* καὶ οἵτινες «*σεσήμαντ[α]ι τῇ δημοσίᾳ σφραγῖδι*» ὄργανα, δι᾽ ὧν ἐκόπησαν ἐκτάκτως ὡς νομίσματα ἀνάγκης τὰ ἐκ τῶν χωνευθεισῶν χρυσῶν νικῶν χρυσᾶ νομίσματα τοῦ ἔτους 407/6 π. Χ., χρησιμεύσαντος πάντως ὡς νομισματοκοπείου οὐχὶ τοῦ ἐν Σουνίῳ συνήθους *ἀργυροκοπείου,* ἐν ᾧ ἐκόπτετο ὁ λαυρεωτικὸς ἄργυρος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ Παρθενῶνος, ἔνθα ἦσαν κατατεθειμένα ὡς *χρυσᾶ* ἀναθήματα τὰ χωνευθέντα ἀντικείμενα μετὰ πλείστων ἄλλων τελούντων ὑπὸ τὸν διαρκῆ ἔλεγχον τῶν ταμείων τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν [2].

Καὶ ἄλλως δὲ γνωρίζομεν ὅτι τὸ κύριον κέντρον τῆς ἐν αὐτῇ τῇ Ἀττικῇ μεγάλης περὶ τὸν Ὑμηττὸν λατρείας τῶν πελασγικῶν *Μεγάλων Θεῶν* ἢ Διοσκούρων εὑρίσκετο ἐν τῷ μεγάλῳ προϊστορικῷ κράτει τοῦ Θορικοῦ τῆς Λαυρεωτικῆς, κέντρου τοῦ γένους τῶν *Κεφαλιδῶν,* περὶ ὧν εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀρχικῶς ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ γενάρχου καὶ ἐπωνύμου αὐτῶν βασιλέως Κεφάλου ἐξέτεινον τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ δήμου *Κεφαλὴ* (νῦν Κερατιά) — ἔνθα πλὴν τῶν Μεγάλων Θεῶν [3] ἐλατρεύετο ὡς εἷς τῶν ἑκατὸν ἐπωνύμων καὶ ὡς πρὸς Κάβειρον ταυτιζόμενος ὁ Κέφαλος — μέχρι τοῦ Σουνίου, ἤτοι ἀκριβῶς ἐπὶ παντὸς τοῦ τμήματος τοῦ Ἀττικῆς *Λαυρείου,* τοῦ τὰ *ἀργυρεῖα* περιέχοντος [4], ἑστίαν ἔχοντες τὸ κέντρον τῶν μεταλλείων τῆς Λαυρεωτικῆς Θορικόν [5]. Τούτου δὲ τὴν μεγάλην ναυτικὴν ἰδίως τότε ἀκμήν, ἤτοι ἐν χρόνοις πολὺ ἀρχαιοτέροις τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀκμῆς τῆς πολι-

---

[1] Σβορῶνος ΔΕΝΑ IX, σ. 192 κέ.

[2] IG. 665 καὶ 672. — A. Woodward JHS. 1909, 127 καὶ ἐν Num. Chron. 1911 σ. 351-356 (A note on the first issue of Gold coins at Athens. — Köhler: Z.f.N. XXI, 7. — Head. Hist. Num. 2 ἔκδ. σελ. 373. — Foucart: BCH. XII, (1888) p. 283. Ἴδε καὶ Köhler: Ath. Mitt. VIII (1882) σ. 5, 1. — ΔΕΝΑ ἔ. ἀ. σ. 79 σημ. 1.

[3] Παυσαν. I, 31, 1: «*Κεφαλῆσι δὲ οἱ Διόσκουροι νομίζονται μάλιστα* ***Μεγάλους γὰρ*** *σφέας οἱ ταύτῃ* ***θεοὺς*** *ὀνομάζουσιν*».

[4] Ardaillon, Les mines du Laurion dans l'antiquite σ. 210 κέ., καὶ τὸν ἐν τέλει γεωγραφικὸν πίνακα. [5] Töpffer, Attische Genealogie σ. 255 κέξ.

τικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, μαρτυροῦσι παρὰ τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτοῦ ἐρείπια αἱ πολλαὶ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι περὶ αὐτοῦ ὡς λιμένος μεγάλης διαποντίου συγκοινωνίας[1], ἀνάγκην ἐχούσης τῆς προστασίας τῶν *Μεγάλων Θεῶν* Καβείρων Διοσκούρων, σωτήρων τῶν πλοϊζομένων, ὧν ὡς ἀττικῶν *κούρων* καὶ ***Μεγάλων Θεῶν*** (Ἄλκωνος καὶ Εὐρυμέδοντος) τὰ κολοσσιαῖα ἵνα μακρόθεν ὑπὸ τῶν πλοϊζομένων ὁρῶνται, δίδυμα ἀγάλματα ἐκόσμουν τὴν ποσειδώνιον ἱερὰν ἄκραν τοῦ Σουνίου, ἀνακαλυφθέντα ἐσχάτως, μετ᾽ ἄλλων ἀγαλμάτων τῶν αὐτῶν Μεγάλων κούρων Θεῶν ὑπὸ τοῦ κ. Β. Στάη (ἰδὲ κατωτέρω).

Οὕτω τῶν μεταλλείων τῆς Λαυρεωτικῆς ἀνηκόντων ἀρχικῶς εἰς τὸν Θορικὸν μετὰ τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ Σουνίῳ παναρχαίου *ἱεροῦ*, ἐν ᾧ καθήμενος ὁ πρῶτος αὐτοῦ κάτοχος ὁμηρικὸς θαλάσσιος Δελφίνιος Ἀπόλλων, οὗ *διάδοχος* ὁ Ποσειδῶν τοῦ Σουνίου, ἐτόξευε τῶν παραπλεόντων τοὺς ἀπαρέσκοντας αὐτῷ[2], ἐξηγεῖται λαμπρῶς ὄχι μόνον ἡ ὑπὸ τοῦ γένους τοῦ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα στενώτατα συνδεομένου καὶ ταυτιζομένου[3] Κεφάλου μεγάλη λατρεία τῶν Μεγάλων Θεῶν Καβείρων Διοσκούρων, προστατῶν τῶν μεταλλείων, μεταλλευτῶν καὶ ναυτίλων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν κλασσικοῖς χρόνοις ἀνάθεσις ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ ἱερῷ περιβόλῳ τοῦ ἱεροῦ Σουνίου ἀναγλύφου, εἰκονίζοντος ὑπόστασιν τοῦ θαλασσίου Ἀπόλλωνος τὸν Στεφανηφόρον μυστικὸν Κάβειρον (Εὐρυμέδοντα), προστάτην τοῦ ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ τελοῦντος ἀργυροκοπείου τῶν Ἀθηναίων καὶ συγχρόνως ὡς Διόσκουρον προστάτην τῶν παραπλεόντων τὸ Σούνιον.

Ὁ Ξενοφῶν βεβαιοῖ[4] ὅτι τὰ *ἀργύρεια* τοῦ Λαυρείου ἤρξαντο λειτουργοῦντα ἀπὸ πάνυ παλαιῶν καὶ ἀμνημονεύτων χρόνων, αἱ δὲ ἔρευναι τοῦ Ardaillon (ἔ. ἀ. σελ. 126 κἑξ.) ἔδειξαν ὅτι τὰ πρῶτα ἐν αὐτοῖς ἔργα χρονολογοῦνται ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Πελασγῶν τῶν προϊστορικῶν χρόνων καὶ ὅτι ἀκριβῶς εἰς αὐτὰ καὶ μόνον ὀφείλεται ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐπὶ ὅλως ἀγόνου καὶ παμπτώχου ἄλλως χώρας ἐκτεινομένου πλουσίου προϊστορικοῦ κράτους τοῦ Θορικοῦ.

Ὅτι δὲ αὐτὸ τὸ Σούνιον ἀπὸ παναρχαίων χρόνων ἐθεωρεῖτο τὸ κατ᾽ ἐξοχὴν κέντρον τῶν μεταλλωρύχων Πελασγῶν τῆς Λαυρεωτικῆς μαρτυρεῖται σαφῶς καὶ ὑπὸ τοῦ μύθου, τοῦ ποιοῦντος τὸν Σούνιον ἥρωα υἱὸν τοῦ πρώτου κατόχου τοῦ ἱεροῦ Ἀπόλλωνος[5], πατέρα δὲ τοῦ Σίφνου[6], ἤτοι τοῦ ἐπωνύμου τῆς διασήμου διὰ τὰ ἐν αὐτῇ πανάρχαια μεταλλεῖα χρυσοῦ νήσου Σίφνου, παναρχαίας

---

[1] Töpffer ἔ. ἀ. [2] Ὁμήρου Ὀδύσ. γ. 278:

ἀλλ᾽ ὅτε Σούνιον ἱρὸν ἀφικόμεθ᾽, ἄκρον Ἀθηναίων,
ἔνθα κυβερνήτην Μενελάου Φοῖβος Ἀπόλλων
οἷς ἀγανοῖς βελέεσσιν ἐποιχόμενος κατέπεφνεν,
πηδάλιον μετὰ χερσὶ θεούσης νηὸς ἔχοντα
Φρόντιν Ὀνητορίδην, ὃς ἐκαίνυτο φῦλ᾽ ἀνθρώπων
νῆα κυβερνῆσαι, ὁπότε σπερχοίατ᾽ ἄελλαι.

[3] Töpffer ἔ. ἀ. σ. 264.

[4] *Πόροι* IV, 2: *Οὐκοῦν ὅτι μὲν πάνυ παλαιὰ ἐνεργά ἐστι πᾶσι σαφές· οὐδεὶς γοῦν οὐδὲ πειρᾶται λέγειν ἀπὸ ποίου χρόνου ἐπεχειρήθη.* [5] Ἱπποκρ. Ἐπιστ. 26 (ἔκδ. Lettré 9, 404).

[6] Νικόλ. Δαμασκηνὸς παρὰ Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Σίφνος.

ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων Πελασγῶν ἢ πρώτων Ἰώνων, οἵτινες φαίνεται ὅτι εἶναι οἱ πρῶτοι ἐκ Σουνίου κομίσαντες τὴν μεταλλευτικὴν τέχνην ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ.

Καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς δὲ χρόνοις ὁ δῆμος τῶν Σουνιέων ἐθεωρεῖτο «ἀξιόλογος» (Στραβ. IX, 1, 22) καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ πλούσιοι (Ardaillon σ. 212) βεβαίως ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῷ περὶ τὰ ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος πλουσίων ἀργυρείων, ὧν κύρια φαίνονται ὅτι ἦσαν τὰ ἐκ τῶν κυρίων θεῶν τῶν ἱερῶν τοῦ Σουνίου *Ποσειδωνιακόν, Ἀθηναϊκὸν* καὶ *Ἀπολλωνιακὸν* καλούμενα *μέταλλα*, ὧν τὸ πρῶτον ἔκειτο ἀκριβῶς πρὸς βορρᾶν τοῦ ἱεροῦ, ἔνθα ἡ Μεγάλη *Βίγλα* (Ard. ἔ. ἀ. 216).

Ὅτι δὲ τόσον στενὴ ἦτο ἡ σύνδεσις τῶν *ἀργυρείων* τούτων τῆς Λαυρεωτικῆς πρὸς τὸ δημόσιον *ἀργυροκοπεῖον* τῶν Ἀθηναίων, ὥστε νὰ *ταυτίζωνται* ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ὁμιλούντων, δείκνυται ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος Ἀνδοκίδου (Σχολ. Ἀριστ. Σφῆκ. στ. 1007), λέγοντος περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Ὑπερβόλου ὅτι *«ἐστιγμένος ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ* ***ἀργυροκοπείῳ*** *δουλεύει τῷ δημοσίῳ, ὡς δὲ ξένος ὢν καὶ βάρβαρος λυχνοποιεῖ»*. Τὸ *ἀργυροκοπεῖον* ἐν ἐπιγείῳ χώρῳ καὶ πάντως μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐργαζόμενον, ὡς πάντα τὰ ἀργυροκοπεῖα τοῦ κόσμου, οὐδεμίαν ἀνάγκην εἶχεν εἰδικῆς μάλιστα ὑπηρεσίας *λυχνοποιΐας,* ἤτοι *λυχνοκαΐας,* ἐνῷ τουναντίον γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἐν τοῖς ἀρχαίοις μεταλλείοις ἐργαζόμενοι δοῦλοι *«ἐν σκότει διατρίβοντες λύχνους ἐπὶ τῶν μετώπων πεπραγματευμένους περιφέρουσιν»* ὡς ζῶντες *λυχνοῦχοι* χρησιμεύοντες οἱ δυστυχεῖς [1].

Αὐτὴ ἡ ἀττικὴ μυθολογικὴ παράδοσις περὶ τῶν πρώτων παρ᾽ Ἀθηναίοις κοψάντων νόμισμα δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἐν Σουνίῳ τοποθέτησιν ἑνὸς τῶν πρώτων, ἂν μὴ τοῦ μόνου, νομισματοκοπείων τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Πολυδεύκης (IX, 83) ἐν τῷ περιφήμῳ χωρίῳ, τῷ ἀπαριθμοῦντι τὰς παρ᾽ ἑκάστους τῶν ἀρχαίων παραδόσεις περὶ τοῦ ποῖος ὁ πρῶτος κόψας νόμισμα λέγει ὅτι παρ᾽ Ἀθηναίοις τοιοῦτοι ἐνομίζοντο οἱ *«Ἐριχθόνιος καὶ Λύκος»*. Ἄλλη δέ τις μαρτυρία (Πλουταρ. *Θησεὺς* 25) ἔλεγεν ὅτι ὁ Θησεὺς *«ἔκοψε καὶ νόμισμα βοῦν ἐγχαράξας»* κτλ. ὑπονοοῦσα ἴσως ὅτι οὗτος ἦτο ὁ πρῶτος κόψας νόμισμα.

Μέχρι τοῦδε πᾶσαι αἱ παραδόσεις αὗται ἐθεωροῦντο ὡς ἐστερημέναι πάσης ἱστορικῆς βάσεως [2], διότι πρῶτα μεταλλικὰ νομίσματα τῶν ἀνθρώπων ἐθεωροῦντο τὰ τοῖς τοῦ Φείδωνος αἰγινητικοῖς ἢ τοῖς τῶν Λυδῶν χρυσοῖς καὶ τοῖς νῦν νομίσμασιν ὅμοια ἐξ εὐγενῶν μετάλλων μικροῦ ὄγκου νομίσματα. Ἀφ᾽ ὅτου ὅμως ἀπό τινων ἤδη ἐτῶν γνωρίζομεν χάρις κυρίως εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς μινωϊκῆς Κρήτης καὶ τοῦ Ἡραίου τῆς Ἀργολίδος ὅτι τὰ πρῶτα τῆς Ἑλληνικῆς χώρας *νομίσματα σχήματος πελέκεων* ἢ *ἀγκυρίσκων* χαλκοῦ, *πελάνων* ἢ *ὀβελῶν* σιδήρου, *ταλάντων* (=δίσκων) χρυσοῦ κτλ. χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς (ΔΕΝΑ τόμ. IX, σελ. 147 κἑξ.), δὲν πρέπει ν᾽ ἀπορρίπτωνται ἀνεξετάστως ὡς ὅλως ἀβά-

[1] Διόδ. III, 12, 6.— Ardaillon ἔ. ἀ. σ. 23.

[2] Babelon, Les origines de la monnaie à Athènes: ΔΕΝΑ τόμ. IX σ. 210 κἑ.

σιμοι καὶ φανταστικαί, αἱ πάντως μὴ δυνάμεναι ἄνευ λόγου τινὸς νὰ γεννηθῶσι —ὡς τόσα ἄλλα παραδείγματα ἱστορικῶς ἔκτοτε βεβαιωθέντων *μύθων* ἀποδεικνύουσι— παραδόσεις αὗται.

Οὕτως ὁ Θησεὺς κάλλιστα ἠδύνατο νὰ εἶχεν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἴσως ἐκεῖ ἔνθα κατόπιν ἡ Χαλκοθήκη, ἢ ἔν τινι τῶν *Ἡφαιστείων* ἱερῶν τῆς χώρας, ἐργαστήριον παρασκευῆς χαλκῶν πλίνθων σχήματος πελέκεων, φερόντων ὡς ἔνσημον βοῦν, ἤτοι νομισμάτων ὁμοίων πρὸς τὰ πασίγνωστα πολὺ μεταγενέστερα μεγάλα τῶν Ἰταλῶν χαλκᾶ πλινθόμορφα νομίσματα, τὰ πολλάκις βοῦν ὡς τύπον φέροντα[1]. Οὐδόλως δὲ θέλω ἐκπλαγῇ, ἂν προσεχῇ τινα ἡμέραν ἀνακαλυφθῶσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ τοιαῦται μεγάλαι χυταὶ πλίνθοι βοῦν ἐγκεχαραγμένον ἔχουσαι. Ἴσως μάλιστα τοιαῦταί τινες νὰ εἶναι αἱ τὸ σχῆμα τῶν προϊστορικῶν νομισματικῶν πελέκεων ἔχουσαι 19 χαλκαῖ πλίνθοι, αἱ ἐν τῇ θαλάσσῃ τοῦ γείτονος ἐν Ἀττικῇ λιμένος τῆς Κύμης ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ὡς ἐκ τούτου διαβεβρωμένην ἔχουσαι τὴν ἐπιφάνειαν, ὥστε νὰ μὴ διακρίνωνται αἱ ἐπ᾽ αὐτῶν ἐγχάρακτοι, ὡς ἐπὶ τῶν ἐκ Κρήτης, Σαρδοῦς, Κύπρου καὶ Μυκηνῶν, *χαρακτῆρες*[2]. Ἡ διάφορος ὁλκὴ αὐτῶν τῆς τῶν λοιπῶν ἐκ τῶν αὐτῶν χρόνων ἐκ Κρήτης, Κύπρου, Μυκηνῶν καὶ Σαρδοῦς χαλκῶν πλίνθων ἐνδεικνύει σαφῶς ἄλλον τόπον ἐκδόσεως, ὅστις πιθανῶς νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ Ἀττική, ἡ μὴ στερουμένη μεταλλείων χαλκοῦ τῆς πελασγικῆς ἐποχῆς. Τοιαῦτα δ᾽ εἶναι τὰ ἐν τῷ *Χαλκῷ* (Δίδυμος ἐν Σχολ. Οἰδ. Κολ. στ. 1059) καλουμένῳ, ἱερῷ δὲ τῷ Ἡφαίστῳ τόπῳ τοῦ παρὰ τὰς Ἀθήνας Ἱππίου Κολωνοῦ, τόπῳ οὕτω καὶ *«χαλκέῳ οὐδῷ»* ἢ *«χθονὸς χαλκόποδι οὐδῷ»*, *«χαλκοῖς βάθροισι γῆθεν ἐρριζωμένον»* κληθέντι, νῦν δὲ *«Χαλκωματάδες»* κληθέντι **«διὰ τὸ εἶναι μέταλλα χαλκοῦ ἐν τῷ Κολωνῷ»**, ἔνθα μυθεύεται[3] ὅτι ἤρχετο, ἵνα θύῃ τοῖς ἐπ᾽ αὐτοῦ λατρευομένοις θεοῖς ὁ πρῶτος βοῦν ἐγχαράξας ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ νομίσματος τῶν Ἀθηναίων Θησεύς. (Σχολ. Οἰδ. Κολ. στ. 57. — C. Robert, Oedipus τόμ. Α´ σ. 23 κἑξ. — Milchhöfer, Karten von Attika II, 39. — Büttner: Neue Jahrbücher f. Philologie XIV, 1911 σ. 241 κἑξ). Ἱδρυτὴς τοῦ Χαλκοκοποιείου ἢ Χαλκείου τούτου τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἦτο οὐχὶ ὁ Θησεὺς (περὶ οὗ δὲν λέγεται ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος κόψας νόμισμα, ἀλλὰ μόνον ὁ πρῶτος βοῦν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐγχαράξας *«ἢ διὰ τὸν Μαραθώνιον ταῦρον ἢ διὰ τὸν Μίνω στρατηγὸν ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας παρακαλῶν»* Πολυδ. ἔ. ἀ.), ἀλλ᾽ ὁ Ἐριχθόνιος, ὁ πρῶτος κόψας νομίσματα μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, υἱὸς δὲ τοῦ χαλκέως καὶ τορευτοῦ Ἡφαίστου, ᾧτινι καὶ τῇ Ἀθηνᾷ Ἀρχηγέτιδι τῆς πόλεως ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις *«ἑορτὴ ἀρχαία καὶ δημώδης πάλαι, ὕστερον δὲ ὑπὸ μόνων ἤγετο τῶν τεχνιτῶν, ὅτι (ἐπείπερ) ὁ Ἥφαιστος ἐν τῇ Ἀττικῇ χαλκὸν εἰργάσατο»*.

Ἐπιγραφὴ ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσα διδάσκει ὅτι ἡ ἑορτὴ τὰ *Χαλκεῖα* ἐξηκολούθει νὰ εἶναι δημοτελὴς καὶ ἐπίσημος καὶ ἐπὶ Γλαυκίππου ἄρχοντος (277-276 π. Χ.), δὲν εἶχε δὲ καταπέσει εἰς ἁπλῆν λαϊκὴν πανήγυριν τῶν χειροτεχνῶν

[1] Haeberlin, Aes grave Πίν. 26-60 Berliner Münzkatalog, Italien Πίν. Α-Η.—Σουΐδας ἐν λ. Χαλκεῖα.—Φανόδημος παρ᾽ Ἀρποκρατίωνι ἐν λ.

[2] Σβορῶνος ΔΕΝΑ τόμ. Δ´ σ. 168 καὶ 171.

[3] Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. σ. 886 κἑξ.

ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος, ὡς πιστεύεται[1]. Τὰ μόνα χαλκᾶ νομίσματα τῶν Ἀθηναίων, οἱ μικροσκοπικοὶ *κόλλυβοι*[2], καὶ τὰ ἐπίσης ἐκ χαλκοῦ *εἰσιτήρια σύμβολα* τῆς Κλεισθενείου Ἐκκλησίας[3], τὰ μὲν πρὸ τοῦ 423, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ 343 π. Χ. κἑξ. χρονολογούμενα, βεβαίως δὲν ἐκόπησαν ἐν Λαυρείῳ, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις, ἴσως ἐν τῷ Ἡφαιστείῳ ἢ μᾶλλον ἐν τῷ κυρίῳ ναῷ *Ἀθηνᾶς τῆς Ἀρχηγέτιδος τῆς πόλεως*, ᾗτινι καὶ μόνῃ ἤγετο κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τοὺς ἀκριβολογοῦντας τῶν ἀρχαίων ἡ ἑορτὴ τῶν Χαλκείων[4], διὰ τοῦτο δ' ἴσως τὰ ἐν λόγῳ χαλκᾶ εἰσιτήρια κέρματα φέρουσι σχεδὸν πάντα τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς Ἡφαιστείας. Αἱ ἐν τῷ Παρθενῶνι ὡς ἀναθήματα φυλασσόμεναι σφῦραι, χαρακτῆρες καὶ ἀκμονίσκοι, εἴδομεν ἤδη (σελ. 115) ὅτι ἐχρησίμευσαν ἐν ὥρᾳ ἐκτάκτου ἀνάγκης πρὸς νομισματοποίησιν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐν ἔτει 407 τοῦ χρυσοῦ τῶν ἀναθημάτων, οὐχὶ δὲ ὡς ὄργανα τῆς συνεχοῦς, ἀπαύστου, κολοσσιαίας τὴν ποσότητα νομισματοκοπίας ἁπαξάπαντος τοῦ Λαυρεωτικοῦ ἀργύρου, ἣν αὐτὴ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων καὶ πᾶσα ἄλλη μαρτυρία καὶ ἔνδειξις παριστῶσιν ὡς ἐν αὐτῇ τῇ Λαυρεωτικῇ συνεχῶς ἀσκουμένην καὶ δή, ὡς ἐν Ῥώμῃ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τριῶν ἀνδρῶν, σημειουμένου μάλιστα ἐπὶ τῶν νομισμάτων διὰ τῶν ἀρκτικῶν γραμμάτων τοῦ ὀνόματος τοῦ μεταλλείου τῆς Λαυρεωτικῆς, ἐξ οὗ ἐλαμβάνετο ὁ ἄργυρος ἑκάστης κοπῆς νομισμάτων[5]. Τοιούτων *μετάλλων* τῆς Λαυρεωτικῆς ὀνόματα εἶναι πολλὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἐξ ἐπιγραφῶν, ἐκ θεῶν, θνητῶν ἢ καὶ τόπων ἔχοντα τὸ ὄνομα[6], καὶ δὴ τὰ ἑξῆς (οἷς παραθέτω τὰ μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν σειρῶν τῶν ἀρχόντων γνωστὰ ἀρχικά): *Ἀθηναϊκὸν* ΑΘ, *Ἀπολλωνιακὸν* ΑΠ, ΑΠΟ, *Ἀρτεμισιακὸν* ΑΡ, *Ἀφροδισιακόν*, *Δημητριακὸν* ΔΗ, *Διονυσιακὸν* ΔΙΟ, *Διοσκουρικὸν* ΔΙΟ, *Διφίλειον* ΔΙ, *Ἐμφιλομηλιδῶν* ΕΜ, ΕΜΦ, ΕΝ, ΕΝΦ, *Ἑρμαϊκὸν* ΕΡ, *Εὐδότιον* ΕΥ, *Ἡρωϊκὸν* ΗΡ, ΗΡΩ, *Ἡφαιστιακόν*, *Κτησιακὸν* ΚΤ, ΚΤΗ, *Λευκίππειον*, *Ποσειδωνιακόν*, *Προσπαλτιακὸν* ΠΡ, ΠΡΟ, *Φάνειον* καὶ *Φιλημονιακὸν* ΦΙ. (Ἀρχικὰ μετάλλων ἐπὶ τῶν νομισμάτων, ὧν δὲν εὑρέθησαν ἀκόμη τὰ ἀντίστοιχα ἐν ἐπιγραφαῖς ἢ κειμένοις, εἶναι τὰ ἑξῆς: ΑΜ, ΑΝ, ΒΑΧ, ΒΙΛ, ΓΛ, ΔΑ, ΕΥΡ, ΕΠ, ΕΠΙ, ΙΩ, ΖΩ, ΖΩΠ, ΗΡΑ, ΘΕ, ΘΥ, ΙΣΙ, ΜΕ, ΜΕΝΕ, ΜΗ, ΠΑ, ΠΕ, ΠΕΡ, ϘΞΠ, ΠΡΩ, ΣΟ, ΣΟΛ, ΣΤ, ΣΤΕ, ΣΦ, ΣΦΑ, ΣΦΑΙ, ΣΩ, ϹΩ, ΤΙ, ΤΙΓ).

Πρὸς τὴν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σουνίου τοποθέτησιν τοῦ *ἀργυροκοπείου* τοῦ Στεφανηφόρου τῶν Ἀθηναίων συμφωνεῖ μᾶλλον τῆς περὶ Θησέως ἡ περὶ τοῦ ἥρωος Λύκου παράδοσις ὡς πρώτου κόψαντος νόμισμα, διότι ὁ «*λυκόμορφος, λύκου πρόσ-*

---

[1] Γ. Π. Οἰκονόμου ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1910 σ. 18 κἑξ.

[2] Σβορῶνος, Οἱ κόλλυβοι, τὰ πρῶτα χαλκᾶ νομίσματα τῶν Ἀθηναίων: ΔΕΝΑ τόμ. XIV, σ. 123 κἑξ. [3] Σβορῶνος, Περὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν ἀρχαίων: ΔΕΝΑ τόμ Α' σ. 37 κἑξ.

[4] Γ. Π. Οἰκονόμος ἔ. ἀ. 64, 26: «*ὅπως ἂν δὲ καὶ τὰ Χαλκεῖα θύσωσι τῇ Ἀθηνᾷ τῇ Ἀρχηγέτιδι τῆς πόλεως*.

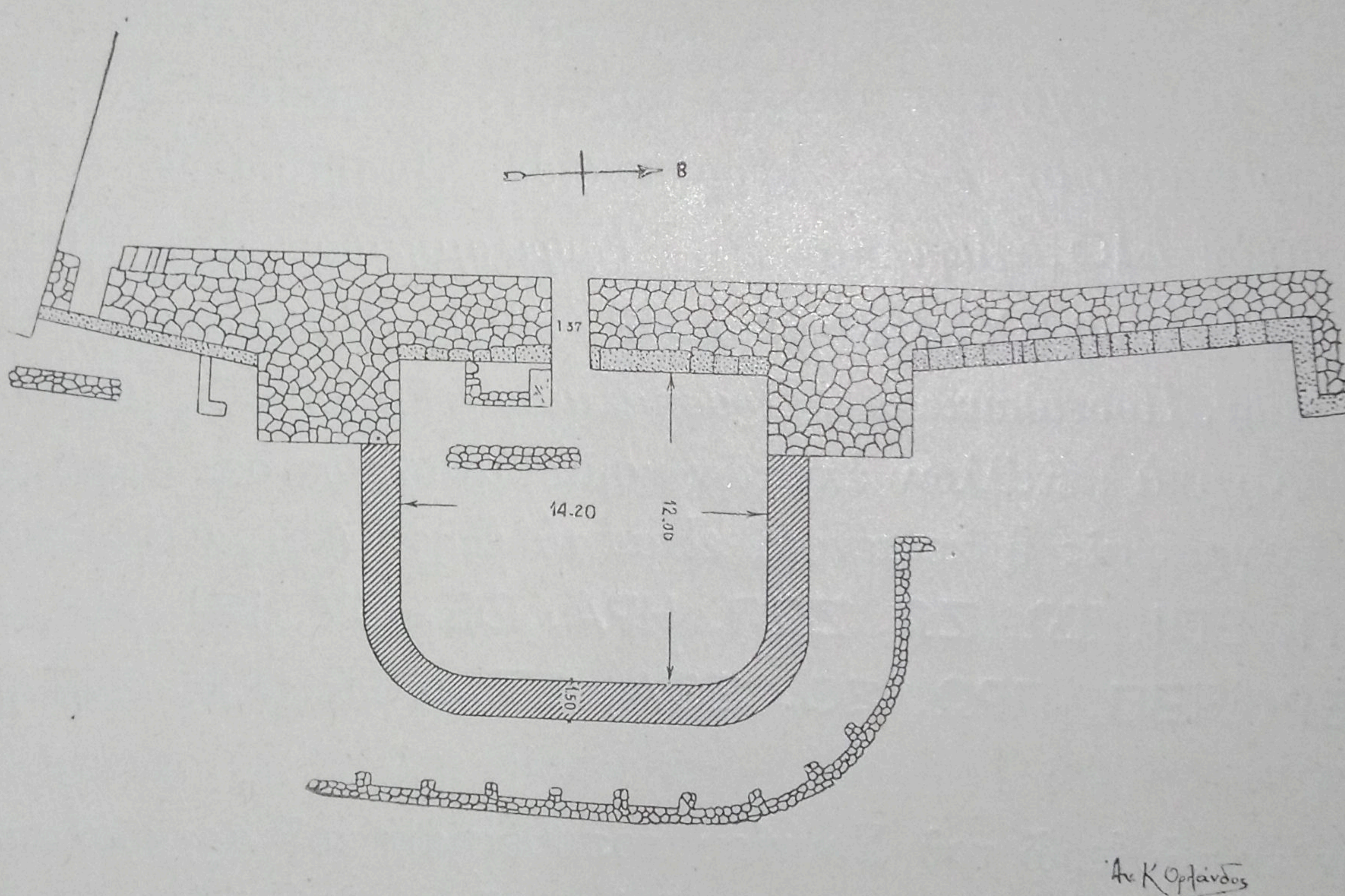
[5] Σβορῶνος ἐν Rivista Italiana di Numismatica 1908 τόμ. XXI, σ. 313 καὶ Sundwall, Untersuchungen über die attischen Münzen des neueren Stiles. Helsingfors 1908 σ. 110.

[6] G. P. Oekonomos, Eine neue Bergwerkurkunde aus Athen: Ath. Mitt. 1910 σ. 273.

ωπον ἔχων» ἥρως οὗτος, φέρων τοὔνομα ἑνὸς τῶν ἐπίσης θηριομόρφων τορευτῶν καὶ *πρώτων τὰ μέταλλα ἐργασαμένων* ὀρεσιβίων Τελχίνων (= Καβείρων, διὸ καὶ τέκνων Καφείρας, θυγατρὸς τοῦ Ὠκεανοῦ, ὡς ἡ Καβειρώ), ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ταυτίζεται, ὡς εἴδομεν ἤδη, πρὸς τὸν πρῶτον κάτοχον τοῦ ἱεροῦ Σουνίου Ἀπόλλωνα τὸν *Λύκιον* καὶ *Δαφνηφόρον* καὶ *Στεφανηφόρον*, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ στενῶς συνδέεται πρὸς τὸν τῶν Λυκομιδῶν Ἀπόλλωνα-Κέφαλον, τὸν βασιλέα τοῦ Θορικοῦ, εἰς ὃν ἀνῆκεν ἀρχικῶς πᾶσα ἡ μεταλλοῦχος Λαυρεωτικὴ καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῆς φρούριον Σούνιον.

Ταῦτα πάντα καὶ ἡ παρατήρησις ὅτι τὸ ὅλον τῶν νομισμάτων τῶν Ἀθηναίων δὲν ἐκαλεῖτο *Ἀθηναϊκὸν* (ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ἐκόπτετο, ὡς τὰ *Κυζικηνόν*, *Φωκαϊκόν*, *Ἐρετρικόν*, *Ἱστιαϊκὸν* κτλ.), ἀλλ᾽ ἀργύριον *Ἀττικὸν* καὶ εἰδικώτερον *Λαυρεωτικὸν* (Ἡσυχ. ἐν λ. *Γλαῦκες Λαυρεωτικαί, ἐκ Λαυρίου γὰρ τὰ μέταλλα τὰ ἀργύρια*) ἦσαν ἀρκετά, ἵνα στρέψωσι τὴν προσοχήν μου μήπως μεταξὺ τῶν ἐν τῷ ἀνασκαφέντι ὑπὸ τοῦ συναδέλφου Β. Στάη ὀχυρῷ περιβόλῳ τοῦ Σουνίου κτισμάτων εὕρηται καὶ ὁ οἶκος τοῦ Στεφανηφόρου, ἤτοι τὸ κύριον ἀργυροκοπεῖον τῶν Ἀθηναίων.

δ´) Λείψανα τοῦ ἐν Σουνίῳ ἀργυροκοπείου τοῦ Στεφανηφόρου.

Εἰκ. 52.

Τὸν ἐπὶ τῆς κατ᾽ ἐξοχὴν ἄκρας τοῦ Σουνίου σῳζόμενον μέγαν μαρμάρινον ναὸν Ποσειδῶνος τοῦ Σουνιαράτου, τὸν μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν νομιζόμενον ὡς ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, περιβάλλει, ὡς γνωστόν, εὐρὺ καὶ ὀχυρὸν φρούριον, ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος π. Χ. χρονολογούμενον καὶ πολλάκις μάλιστα δὲ μετὰ τὰ περσικὰ ἐπισκευασθέν.

Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου τούτου ἀριστερὰ τῶν προπυλαίων τοῦ ναοῦ προσετέθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε´ αἰῶνος π. Χ. ὡς φρουριακόν τι παράρτημα ἰδιόρρυθμον οἰκοδόμημα (Εἰκ. 52) ὡς μέγας πύργος ἐφαπτόμενος

τοῦ τείχους ἐξωτερικῶς, μεταξὺ δύο ἀρχαίων πύργων αὐτοῦ στηριχθείς, προσιτὸς δὲ μόνον ἐκ τοῦ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ φρουρίου διὰ πύλης εἰς τὸ πάχος τοῦ ἀρχαίου τείχους ἀνοιχθείσης. Τὸ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι ὡς ἔγγιστα ἡμικυκλικόν, μήκους μέτρων 14,20 καὶ πλάτους μ. 12. Εἶναι δὲ ἐκτισμένον διὰ διπλοῦ τοίχου, μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου ἐξικνουμένου, διότι ἄνωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχε τοῖχος πλινθόκτιστος. Ἡ βάσις τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ἐκτισμένη διὰ λίθων ὀρθογωνίων, ἰσοδομικῶς ἐπιτεθειμένων ἀλλήλοις καὶ εἰργασμένων ἐπιμελῶς. Τὸ ὑπεράνω ὅμως ταύτης κτίριον εἶναι ἀμελέστερον κατεσκευασμένον καὶ φέρει προφανῆ καὶ πολλὰ τὰ ἴχνη ἐπισκευῆς, διότι διακρίνονται ἐν τοῖς λίθοις τοῦ τοίχου καὶ βάθρα τινὰ καὶ πλάκες ἐξ ἄλλων οἰκοδομημάτων εἰλημμένα. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ, μὴ ἐντελῶς ἀνασκαφέν, ἔχει νῦν βάθος μέχρι τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου (τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἦτο καὶ τὸ δάπεδον τοῦ οἰκοδομήματος) 5 μέτρων καὶ ἦτο, φαίνεται, προσιτὸν μόνον διὰ κλίμακος κινητῆς.

Ὁ κ. Στάης, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ ἄνω περιγραφὴ (Ἀρχ. Ἐφημ. 1900 σ. 135), ἐκλαμβάνει τὸ οἰκοδόμημα ὡς *σιτοβολεῖον* στηριζόμενος εἰς τὰ ἑξῆς τρία ἐπιχειρήματα.

1ον Ἐπιγραφὴ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Γ´ αἰῶνος π. Χ. εὑρεθεῖσα ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σουνίου ἐπαινεῖ στρατηγοῦ ἐπιμεληθέντος «*τοῦ τά τε σιτοβολεῖα ἐπισκευα[σθῆναι λίθῳ ἐπ]ιχωρίῳ. Ὁμοίως δὲ καὶ τῆς τοῦ σίτου [καὶ βελῶν] παραθέσεως ἐφρόντισεν. Καὶ νῦν δὲ πάλιν χειροτονηθεὶς στρατηγὸς ὡσαύτως πεφρόντικεν τοῦ [τό τε φρ]ούριον ἐπισκευασθῆναι καὶ τὰ βέλη καὶ σῖτον κ[αὶ τ᾽]ἄλλα τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν παρακεῖσθαι τοῖς στρατευομένοις ἐπὶ Σουνίου*». Ἐν σχέσει δὲ πρὸς ταῦτα ὑπενθυμίζει ὁ κ. Στάης ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (VIII, 4) ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 413/412 π. Χ. ὠχύρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἐν Σουνίῳ φρούριον ἐπὶ τῷ λόγῳ κυρίως, λέγει, τῆς προστασίας τῶν σιτηρῶν, «ὁπότε πιθανῶς — προσθέτει — κατεσκευάσθησαν τὸ πρῶτον καὶ τὰ σιτοβολεῖα ταῦτα, περὶ ὧν ἡ εἰς τὴν ἐπισκευὴν αὐτῶν ἀναφερομένη ἐπιγραφὴ τῶν μέσων τοῦ Γ´ αἰῶνος π. Χ.

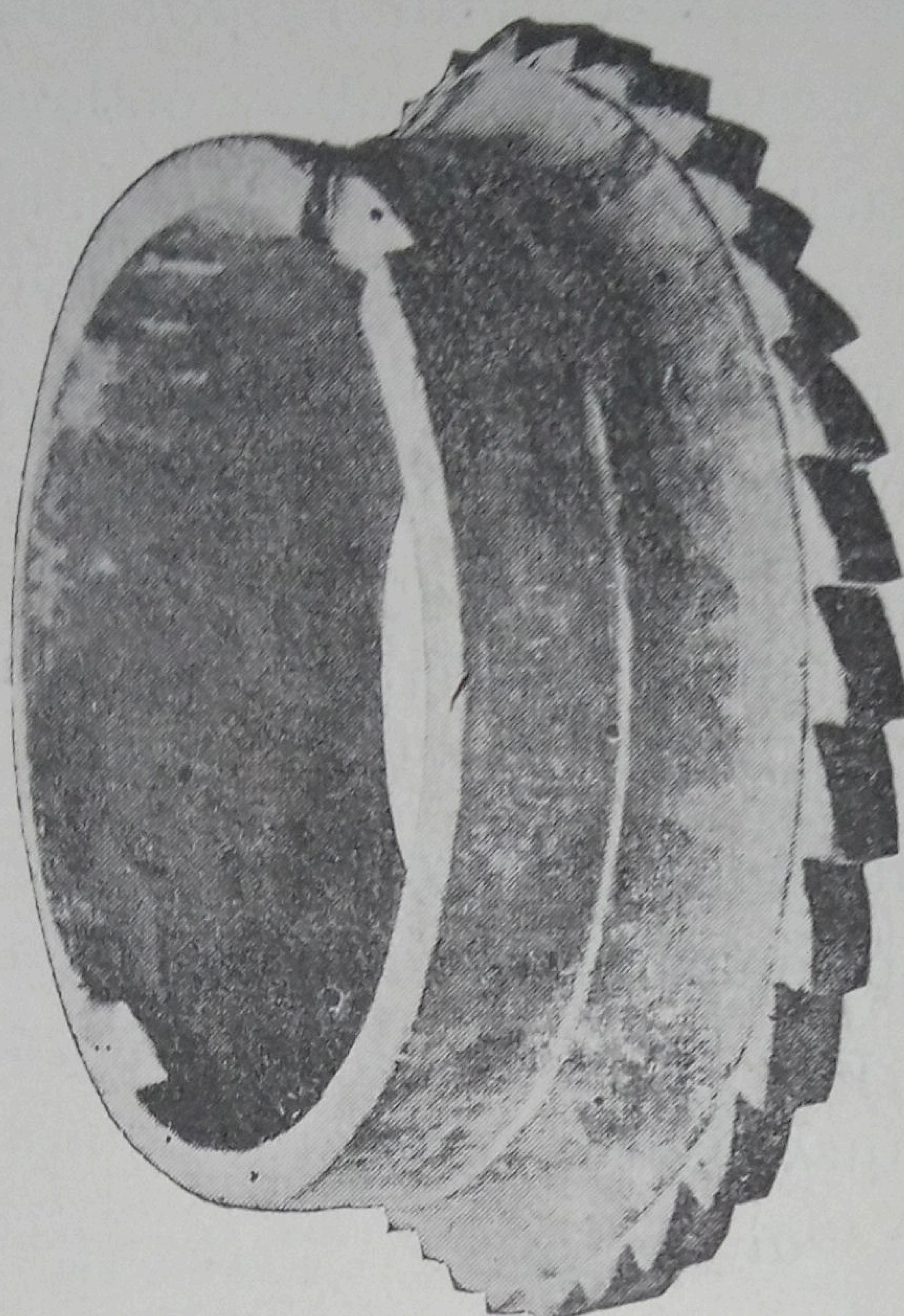
2ον «Ἕτερος λόγος —προσθέτει ὁ κ. Στάης—, συντελῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ κτίριον ἦτο σιτοβολεῖον, εἶναι ὅτι ἐν αὐτῷ καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου αὐτοῦ εὑρέθη χαλκοῦν ὀδοντωτὸν μηχάνημα (Εἰκ. 53-54) εἴδους τροχαλίας, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε πάντως εἰς ἀνέλκυσιν τῆς ποσότητος τοῦ σίτου, τῆς ὁποίας οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ εἶχον ἀνάγκην ἐπὶ ὡρισμένον τινὰ χρόνον».

3ον) «Εὑρέθησαν δ᾽ ἐν αὐτῷ καὶ πολλαὶ ἔνσημοι λίθιναι σφαῖραι, αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς σταθμὰ διὰ τὴν ζύγισιν τοῦ σίτου».

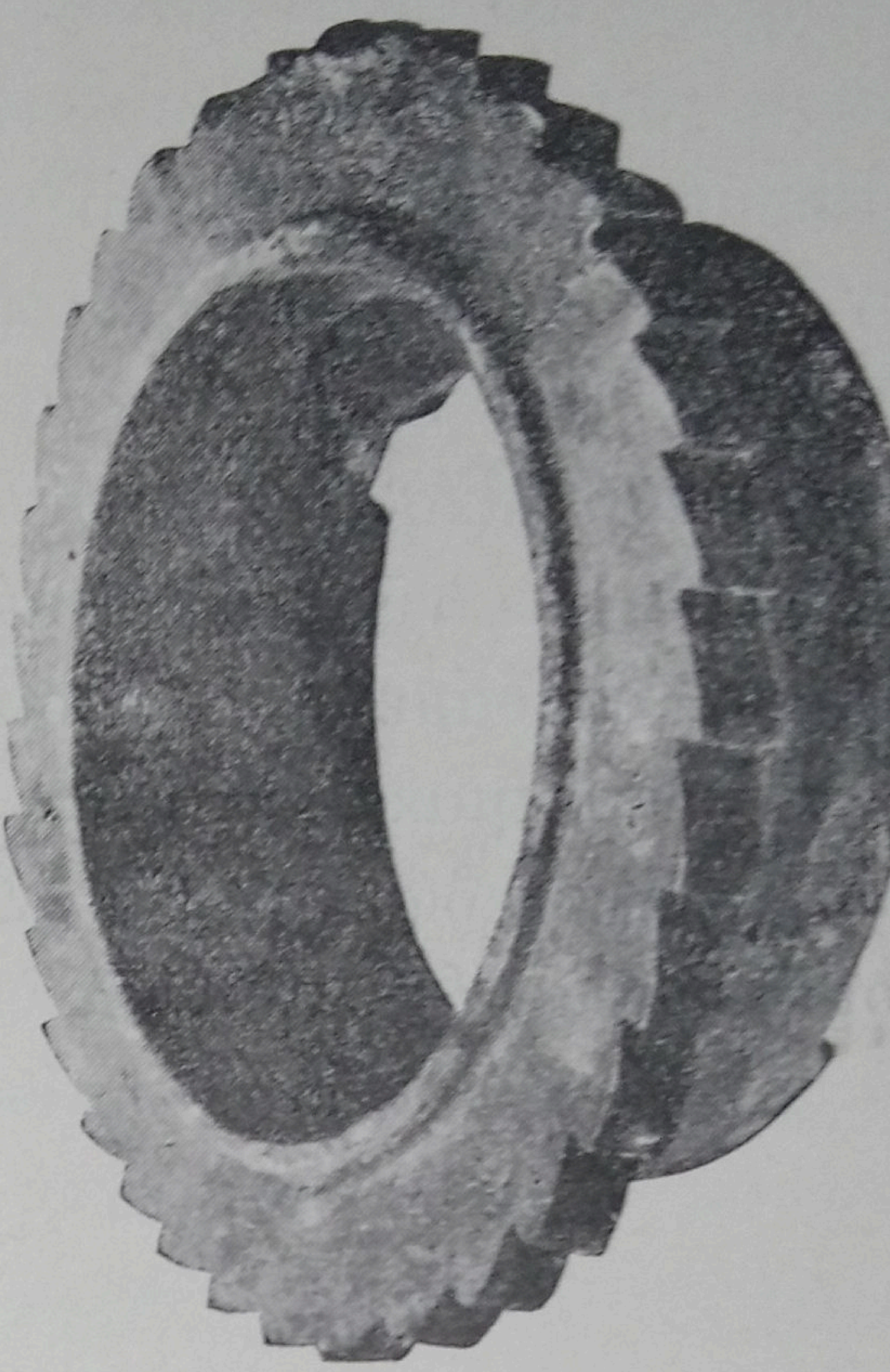
Κατ᾽ ἐμὲ ὅμως καὶ τὰ τρία ἐπιχειρήματα ταῦτα δηλοῦσιν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἀργυροκοπείου τῶν Ἀθηναίων μᾶλλον ἢ ἑνὸς τῶν σιτοβολείων τοῦ Σουνίου.

Ἀληθῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ τρίτον ἐπιχείρημα τοῦ συναδέλφου κ. Στάη παρατηρῶ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐμέτρουν τὸν σῖτον διὰ ζυγίσεως, ἀλλὰ διὰ σκευῶν χωρητικότητος καὶ δὴ «*μεδίμνων, ἑκτῶν, χοινίκων, ξεστῶν*» κτλ. Ἐξ ἄλλου ἡ περίφημος ἐπιγραφὴ (CIA. II, 476) περὶ τῶν μέτρων καὶ σταθμίων τῶν Ἀθηναίων ὁρίζει μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἡ ἐμπορικὴ μνᾶ ἔπρεπε νὰ ἰσοφαρίζῃ πρὸς 138 δραχμὰς τοῦ Στεφανηφόρου ***«πρὸς τὰ σταθμία τὰ ἐν τῷ ἀργυροσκοπείῳ»*** κατατεθειμένα, ἅτινα ἑπομένως δύνανται νὰ εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Στάη ἀνακαλυφθέντα ἐν τῷ

οἰκοδομήματι τούτῳ τοῦ Σουνίου. Τῶν σταθμίων τούτων ἐκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας δέκα, φέροντα ἐπιγραφάς, ἐνῷ πολλὰ ἄλλα ἀνεπίγραφα ἀφέθησαν εἰς τὸ Σούνιον. Τούτων πάντων ὄντων μεγάλων σφαιρῶν μαρμάρου — ἐξ ἧς ὕλης κατεσκεύαζον οἱ Ἀθηναῖοι τὰ βαρύτερα αὐτῶν στάθμια[1] — τρία μόνον διετηρήθησαν σῶα ἐντελῶς,

Εἰκ. 53.

Εἰκ. 54.

διὸ καὶ ἐζυγίσθησαν νῦν, ἐνῷ τὰ λοιπὰ ὡς ἠκρωτηριασμένα περιγράφονται μόνον, ἀποτελουμένου τοῦ ἑξῆς καταλόγου τοῦ συνόλου αὐτῶν:

1.	Σφαῖρα πλήρης. Ἐπιγραφὴ	ΔΔΔΔ. ΙΩΙΛ	Ὁλκὴ Γραμμ. 12,250.	Μναῖ 40
2.	Σφαίρας τεμάχιον »	ΔΔ[ΔΔ] ΙΩ[ΙΛ]		» 40
3.	» » »	ΙΩΙΛ ΔΔΔΔ		» 40
4.	» » »	ΙΩΙΛ ΔΔΔΠΙΙ		» 37
5.	» » »	ΔΔΔ		» 30
6.	» » »	ΔΠΙΙΙ		» 18
7.	» » »	»		» »
8.	» » »	ΔΠΙ		» 16
9.	Σφαῖρα πλήρης »	ΔΠ	Ὁλκὴ Γραμμ. 7,770	» 15
10.	» » »	ΔΠ	» 7,500	» 15

Ἡ ὁλκὴ τῆς ὑπ' ἀρ. 1 ἀκεραίας σφαίρας τοῦ Ζωΐλου διαιρουμένη διὰ τοῦ τεσσαράκοντα δίδει μνᾶν 450 γραμμαρίων, ἐνῷ τῶν ὑπ' ἀρ. 9 καὶ 10 ἀνωνύμων

[1] Pernice, Griechische Gewichte σ. 5.

σφαιρῶν αἱ ὁλκαὶ διαιρούμεναι διὰ τοῦ 15 δίδουσι μνᾶς ὁλκῆς 513 καὶ 500 γραμμαρίων. Τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ πολυάριθμα στάθμια τῆς ἀττικοσολωνείου μνᾶς— ἤτοι ἀκριβῶς ἐκείνης, καθ' ἣν ἦσαν κατεσκευασμένα καὶ τὰ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ τῶν Ἀθηναίων τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς στάθμια — ἕλκουσι ἀναλόγως ἐποχῆς καὶ διατηρήσεως ἀπὸ 497, 36 μέχρι 423, 65 γραμμαρίων [1] καὶ ἀπὸ 530, 80 μέχρι 382, 80 [2] ἀνήκοντα οὕτως εἰς τὸ σολώνειον σταθμητικὸν σύστημα, ἤτοι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον ἦσαν κατεσκευασμένα τὰ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ κατατεθειμένα στάθμια: *«ἐποίησε δὲ (ὁ Σόλων) καὶ σταθμὰ πρὸς τὸ νόμισμα τρεῖς καὶ ἑξήκοντα μνᾶς τὸ τάλαντον ἀγούσας, καὶ ἐπιδιενεμήθησαν [αἱ τ]ρεῖς μναῖ τῷ στατῆρι καὶ τοῖς ἄλλοις σταθμοῖς»* Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. Χ, (4η ἔκδ. Blass).

Ἐξ ἄλλου τὸ ὄνομα ΙΩΙΛ(ΟΣ) τοῦ ὡς μετρονόμου ἐπὶ πάντων τῶν μεγαλυτέρων τῶν ἐν λόγῳ σταθμίων ἀναγεγραμμένου π. Χ. ἀνδρὸς εἶναι γνωστὸν ἡμῖν ὡς πρώτου καὶ τρίτου νομισματικοῦ ἄρχοντος τῆς ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ Β΄ αἰῶνος π. Χ. πλουσίας ἐτησίας νομισματικῆς σειρᾶς ΙΩΙΛΟΣ — ΕΥΑΝΔΡΟΣ καὶ ὡς τρίτου νομισματικοῦ ἄρχοντος ἐν τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν χρόνων ἐπίσης πλουσίας νομισματικῆς σειρᾶς τῶν ΣΩΚΡΑΤΗΣ — ΔΙΟΝΥΣΟΔΩΡΟΣ [3].

Τὸ μέγα βάρος τῶν ἐν λόγῳ ὑπὸ γνωστοῦ νομισματικοῦ ὑπευθύνου ἄρχοντος ἠγγυημένων μαρμαρίνων σταθμίων τοῦ Σουνίου, τὸ γεγονὸς τῆς συνυπάρξεως πλειόνων τοῦ αὐτοῦ βάρους (τριῶν τῶν 40 μνῶν, δύο τῶν 18 καὶ δύο τῶν 15) καὶ τὸ μηχάνημα τῆς ἀνελκύσεως (Εἰκ. 54-55) δεικνύουσι σαφῶς, νομίζω, ὅτι τὰ ἐν τῷ βαθεῖ δαπέδῳ τοῦ ἐν λόγῳ πύργου καθελκυόμενα ἢ ἐξ αὐτοῦ ἀνελκυόμενα ἀντικείμενα ἦσαν μεγάλα ποσὰ ὕλης βαρυτάτης, δι' ἀκριβοῦς ζυγίσεως καὶ ἠγγυημένης ὁλκῆς σταθμίων παραλαμβανομένης καὶ παραδιδομένης, οἷα ἀκριβῶς ἦσαν τὰ μεγάλα ποσὰ ἀργύρου, τὰ βεβαίως ὑπὸ μορφὴν ἰσοβαρῶν χυτῶν πετάλων νομισμάτων ὑπὸ τῶν διαφόρων τῆς Λαυρεωτικῆς ἀργυρείων παραδιδόμενα εἰς τὸ ἀργυροκοπεῖον πρὸς σφράγισιν, ποσὰ ὧν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ζυγίσεως τῶν ἄριστα διατηρουμένων, δὲν ἐζητεῖτο ἡ ἀκρίβεια τῆς ὁλκῆς ἑνὸς ἑκάστου νομίσματος, ἀλλ' ἐκείνη τοῦ συνόλου ἢ μεγάλου ἀριθμοῦ ἑκάστης ἐκδόσεως. Ἐνῷ, ἂν ἐπρόκειτο περὶ σίτου, τά τε στάθμια καὶ τὸ ἐν λόγῳ μηχάνημα καθελκύσεως ἢ ἀνελκύσεως θὰ ἦσαν *ὅλως περιττά*, διότι ὄχι μόνον ὁ σῖτος δὲν ἐμετρεῖτο, ὡς εἴπομεν, διὰ ζυγίσεως, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν πλήρωσιν παντὸς εἴδους *σιτοβολείου* ἢ *ἀμπαρίου* πλοίου οὐδεμίαν ἔχει ὁ σῖτος ἀνάγκην μηχανήματος καθελκύσεως ὡς δυνάμενος νὰ χυθῇ ἀβλαβῶς ἐκ μεγίστου ὕψους (ὅπερ ἀδύνατον διὰ μέταλλα καὶ μάλιστα πολύτιμα), πληρῶν δὲ οὕτω καθ' ὅλον τὸ ὕψος αὐτοῦ τὸ ἐν λόγῳ σιτοβολεῖον καὶ τοιουτοτρόπως οὐδεμίαν ἔχον ἀνάγκην ἀνελκυστῆρος.

Εἰς ταῦτα πρόσθες πρῶτον μὲν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴ τοῦ Σουνίου ὁμιλεῖ περὶ πλειόνων *σιτοβολείων* καὶ οὐχὶ ἑνὸς *σιτοβολείου*, κατ' ἀκολουθίαν ἔπρεπε νὰ εὕρω-

---

[1] Pernice, Griechische Gewichte σ. 39 ἀρ. 243-294.

[2] Pernice ἐν ἀ. σελ. 41 κέξ. ἀρ. 295-339.

[3] J. Sundwall, Untersuchungen über die attischen Münzen σ. 4, 17 κέξ.— Beulé, Monnaies d'Athènes σ. 294, 300, 364.

μεν πλείονας τοῦ ἑνὸς ὁμοίους προσθέτους πύργους ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου, ὅπερ δὲν συμβαίνει. Δεύτερον δὲ ὑπενθυμίζομεν ὅτι τὰ σιτοβολεῖα παντοῦ καὶ πάντοτε τίθενται ὡς πλησιέστατα τοῦ λιμένος τῆς ἐπιβιβάσεως καὶ ἀποβιβάσεως, οὐχὶ δέ, ὡς ὁ ἐν λόγῳ πύργος, εἰς τὸ πάνυ δυσπρόσιτον καὶ τοῦ λιμένος μεμακρυσμένον μέρος, ὅτε καὶ μεγάλα πρόσθετα κόμιστρα θὰ ἐδαπανῶντο ἄνευ ἀνάγκης. Παραλείπων τὸ ὅτι δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἦτο ἐστεγασμένον, πρᾶγμα ἀπαραίτητον διὰ σιτοβολεῖον. παρατηρῶ ὅτι αὐτὸ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Στάη μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (VIII, 4) ὁμιλεῖ περὶ τειχισμοῦ τοῦ Σουνίου οὐχὶ πρὸς ἐναποθήκευσιν ἐν αὐτῷ τῆς ἀσημάντου ποσότητος τοῦ διὰ τὴν μικρὰν φρουρὰν ἀπαιτουμένου σίτου, ἀλλ' «*ὅπως αὐτοῖς ἀσφάλεια ταῖς σιταγωγοῖς ναυσὶν εἴη τοῦ περίπλου*», ὅπως δηλ. ἔχωσιν αἱ ἐκ τοῦ Εὐξείνου δι' ὅλην τὴν Ἀττικὴν τὸν σῖτον κατάγουσαι ἐμπορικαὶ ὁλκάδες ἀσφαλὲς ὁρμητήριον ἐν τῷ λιμένι τοῦ Σουνίου, ἐν ᾗ περιπτώσει ἕνεκεν ἐναντίου ἀνέμου δὲν ἠδύναντο, ὡς συνηθέστατα συμβαίνει, νὰ περιπλεύσωσι τὸ ἀκρωτήριον, ἵνα ἀνέλθωσι πρὸς τὸν Πειραιᾶ, ἐκτιθέμεναι οὕτως εἰς τὴν δίωξιν τῶν ἐν τῷ στενῷ τῆς Αἰγίνης ἐνεδρευόντων ἐχθρικῶν πλοίων. Περὶ ἀποβιβάσεως δὲ καὶ ἐναποθηκεύσεως ἐν Σουνίῳ τοῦ ἐκ τοῦ Πόντου κομιζομένου πολλοῦ σίτου οὐδεὶς βεβαίως λόγος δύναται νὰ γίνῃ, διότι θὰ ἐχρειάζετο νέα φόρτωσις εἰς πλοῖα, ὅπως κομισθῇ εἰς Πειραιᾶ.

Κατ' ἐμὲ τὰ τῆς ἀνοικοδομήσεως καὶ χρήσεως τοῦ ἐν λόγῳ ἰδιορρύθμου φρουριακοῦ παραρτήματος τοῦ Ποσειδωνείου καὶ τὰ τῆς ἐν αὐτῷ ἐγκαταστάσεως τοῦ *ἀργυροκοπείου* τῶν Ἀθηναίων θὰ συνέβησαν ὡς ἑξῆς:

Ἀρχικῶς ὁ *οἶκος τοῦ Στεφανηφόρου*, ἤτοι τὸ ἀργυροκοπεῖον τῶν Ἀθηναίων, θὰ ἔκειτο οὐχὶ ἐν τῷ Ποσειδωνείῳ, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἔνθα εὑρέθη τὸ ἐκ τῶν ἀμέσως μετὰ τὰ περσικὰ Κιμωνείων χρόνων ἀνάγλυφον τοῦ Στεφανηφόρου, ἤτοι ἐν τῷ παρακειμένῳ τῷ Ποσειδωνείῳ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, θεῶν τὴν ἐν τῷ τεμένει ὧν κοπὴν τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων σαφέστατα ἐνδεικνύουσιν οἱ σταθεροὶ τύποι αὐτῶν Ἀπολλωνιακὸς τροχὸς ἡλίου κατ' ἀρχὰς καὶ εὐθὺς κατόπιν, ἀπὸ Σόλωνος, κεφαλὴ τῆς Ἀθηνᾶς ἀφ' ἑνὸς καὶ γλαῦξ, τὸ ἱερὸν ζῷον αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου, εἰς οὓς βραδύτερον προσετέθη ὡς σταθερὸς τύπος καὶ ὁ περιβάλλων δι' ἄγνωστον μέχρι τοῦδε λόγον τὴν γλαῦκα στέφανος, ἔμβλημα κατ' ἐμὲ τοῦ Στεφανηφόρου ἥρωος, τοῦ τὸ ἱερὸν νόμισμα τῆς Ἀθηνᾶς φυλάσσοντος.

Εἶναι ἀληθῶς πασίγνωστον ὅτι αἱ λίαν ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφαὶ καὶ παρατηρήσεις τοῦ κ. Στάη ἔφερον εἰς φῶς ὅτι ὁ μὲν μαρμάρινος ναὸς τῆς κατ' ἐξοχὴν ἄκρας τοῦ Σουνίου, ὁ περιβαλλόμενος ὑπὸ ὀχυροῦ φρουρίου, εἶναι ὁ τοῦ Σουνιαράτου Ποσειδῶνος καὶ οὐχί, ὡς παγκοίνως ἐνομίζετο, ὁ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς. Ταύτης τὸν ναὸν ἀνεῦρεν ὁ κ. Στάης εἰς ἐλαχίστην ἀπὸ τοῦ φρουρίου τοῦ Ποσειδωνείου ἀπόστασιν, τετρακοσίων μόλις βημάτων, καὶ δὴ *ἐπὶ κορυφῇ* ἄκρας δεσποζούσης τοῦ ἀμέσως ὑπ' αὐτὴν κειμένου λιμένος. Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι πολὺ ἀρχαιότερος τοῦ παρακειμένου ναοῦ τοῦ *εὐρυμέδοντος* ἀληθῶς Ποσειδῶνος (τοῦ κατ' ἐμὲ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἀπὸ τῶν χρημάτων τῶν λαφύρων τῆς ἐπ' Εὐρυμέδοντι μάχης). Περιβάλλεται δηλαδὴ ὑπὸ φρουρίου ἀπὸ τῶν πελασγικῶν χρόνων ἤδη χρονολογουμένου καὶ διαιρουμένου εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ ἑνὶ τούτων τῷ καὶ μεί-

ζονι, ἐν ᾧ ἀκριβῶς εἰς ἐλάχιστον βάθος ἀνεκαλύφθη τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Στεφανηφόρου, ὁ κ. Στάης εὗρε δύο οἰκοδομήματα. Τούτων τὸ μεῖζον εἶναι, ὡς ἀνεγνώρισεν ὁ κ. Στάης καὶ πάντες μετ᾽ αὐτοῦ ἔκτοτε δικαίως συνεφώνησαν, ὁ ὑπὸ τοῦ Βιτρουβίου ὡς ἰδιόρρυθμος περιγραφόμενος ναὸς τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς. Τὸ δὲ πολὺ μικρότερον οἰκοδόμημα, τὸ σχῆμα σηκοῦ ἔχον, ὁ κ. Στάης (ἔ. ἀ. σ. 130) χαρακτηρίζει ὡς «*οἴκημα ὀρθογωνίου σχήματος, χρησιμεῦον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἱεροῦ*», χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ καὶ τίνες αἱ ἀνάγκαι αὗται. Τὸ ὅλον ἱερὸν καὶ αὐτὸν ἴσως τὸν ναὸν αὐτοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, «πολλὰς ὑποστάντα ἐπισκευάς», ἀνάγει ὁ κ. Σ. εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους τοῦ Ε´ αἰῶνος. «Πρὸς τὴν ἀνωτέρω χρονολογίαν — προσθέτει — συμφωνοῦσι τὰ γινόμενα ἐντὸς τοῦ ναοῦ μικρὰ εὑρήματα, ἤτοι τεμάχιον εἰδωλίου πηλίνου ἀρχαϊκοῦ καὶ πληθὺς μικρῶν βοιωτικῶν ἀγγείων, τῶν καλουμένων βομβυλίων, ὡς καὶ τὸ σχῆμα τῶν περισωθέντων κιονοκράνων».

Φρονῶ ὅτι ὅπως παρὰ Ῥωμαίοις — τοῖς, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν ἑπομένῃ μελέτῃ, ἀντιγράψασι τὰ τοῦ νομισματοκοπείου τῶν Ἀθηναίων — ὑπῆρχε παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἥρας Moneta οἴκημα, ἐν ᾧ ἦτο ἐγκατεστημένον τὸ νομισματοκοπεῖον αὐτῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ παρακείμενον τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς μικρὸν οἴκημα, ἦτο ὁ οἶκος τοῦ Στεφανηφόρου, δηλαδὴ τὸ ἀργυροκοπεῖον αὐτῶν, ἐν ᾧ ἀσφαλῶς ὡς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τείχους ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τὰ μεγάλης φυλακῆς δεόμενα σταθμία, οἷς συμφώνως ἔδει νὰ κανονίζηται ἡ ὁλκὴ τῶν νομισμάτων καὶ τὰ κινητὰ ὄργανα δι᾽ ὧν ἐκόπτοντο ταῦτα, μῆτραι δηλαδή, χαρακτῆρες, ἄκμονες καὶ σφῦραι, κυρίως δὲ τὰ εἰσκομιζόμενα ἐκ πάσης τῆς Λαυρεωτικῆς μεγάλα ποσὰ ἀργύρου, ἅτινα προωρίζοντο διὰ τὴν νομισματοκοπίαν. Τοῦ οἰκήματος δὲ τούτου οὐχὶ λίαν εὐρυχώρου ὄντος διὰ τὴν φύλαξιν ὁλοκλήρου τοῦ σὺν τῷ χρόνῳ λίαν αὐξηθέντος ποσοῦ τοῦ πρὸς σφράγισιν προωρισμένου ἀργύρου, μέρος τοῦ ποσοῦ ἴσως νὰ ἐφυλάσσετο καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅτε ἐξηγεῖται καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Στάη περὶ αὐτοῦ παρατηρηθὲν ὅτι «πρὸς τὰ ὄπισθεν τοῦ σηκοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχε διαμέρισμα κεχωρισμένον διὰ κιγκλίδων, ὧν σῴζονται τὰ ἴχνη, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἵδρυτο τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἐφυλάσσοντο δὲ πιθανῶς καὶ τὰ πολύτιμα ἀναθήματα», ὧν βεβαίως πάντων πολυτιμότερος καὶ μᾶλλον ἱερᾶς φυλάξεως δεόμενος ἦτο ὁ ἐκ τῆς πέριξ Λαυρεωτικῆς εἰσκομιζόμενος ἄργυρος, ἵνα δι᾽ αὐτῶν κοπῶσιν αἱ περίφημοι *Λαυρεωτικαὶ γλαῦκες*.

Αἱ διαστάσεις τοῦ οἴκου τούτου τοῦ Στεφανηφόρου, χρησιμεύσαντος ἴσως ἀρχικῶς ὡς πρώτου καὶ παναρχαίου ναοῦ τοῦ πρώτου κυρίου τῆς Σουνιάδος ἄκρας *Ἀπόλλωνος τοῦ Στεφανηφόρου*, εἶναι μὲν ἐπαρκεῖς πρὸς φύλαξιν ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὴν ἱερὰν σκέπην τοῦ ἥρωος Στεφανηφόρου — προφανῶς ἐκ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ὑποστάσεως τοῦ ἐπὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων κυρίου τοῦ λιμένος τοῦ ἱεροῦ Σουνίου Στεφανηφόρου Ἀπόλλωνος — τῶν ὧν ἐμνήσθημεν ἀντικειμένων, οὐχὶ ὅμως καὶ πρὸς ἐνέργειαν *ἐν αὐτῷ* τῆς τοσαύτην ἔκτασιν προσλαβούσης νομισματοκοπίας τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ἄλλως οὐδαμοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐφ᾽ ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω, ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐστεγασμένοις ναοῖς ἐνεργουμένης, ὅσον εὐρεῖς καὶ ἂν ἦσαν οὗτοι. Ἀκριβῶς λοιπὸν παρὰ τὸν οἶκον τοῦτον ἄρχεται τὸ δεύτερον ἐπίσης εὐρὺ μέρος τοῦ ὅλου ὀχυροῦ τεμένους τῆς Ἀθηνᾶς, μέρος ἐν ᾧ παραδό-

ξως οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον κτίσμα εὑρέθη, ἀποτελοῦν δὲ χῶρον ὕπαιθρον, εὐρύν, κλειστόν, ἀσφαλῆ καὶ μακρὰν παντὸς συνοικισμοῦ, ἔχοντα ἑπομένως πάντα τὰ προσόντα πρὸς ἐγκατάστασιν καὶ ἐνέργειαν ἐν αὐτῷ διὰ τῶν ἐν τῷ παρακειμένῳ οἴκῳ τοῦ Στεφανηφόρου φυλασσομένων ὀργάνων καὶ μετάλλων, τῆς μεγίστης, ἀδιακόπου καὶ θορυβωδεστάτης ὡς δι᾽ ἀενάου σφοδρᾶς σφυρηλατήσεως διεξαγομένης πλουσιωτάτης νομισματοκοπίας τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἀρξαμένη πολὺ πρὸ τῶν Μηδικῶν, ἀπ᾽ αὐτῆς ἤδη τῆς κοπῆς τῶν πρώτων τροχοφόρων ἀπολλωνιακῶν ἀργυρῶν νομισμάτων τῶν Ἀθηναίων, διεκόπη ἐπὶ βραχὺ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Περσῶν, ἐπανελήφθη δ᾽ ἐκ νέου κατὰ τὰ αὐτὰ μετὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἱερῶν, ὅτε ἴσως ἐπὶ Κίμωνος θὰ ἐκοσμήθη καὶ ὁ οἶκος τοῦ Στεφανηφόρου διὰ τοῦ ἐν λόγῳ ἀλκαμενείου τέχνης ἀναγλύφου εἰκόνος αὐτοῦ (εἰκ. 50).

Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ ὅμως πολέμου συνέβησαν αἱ ἑξῆς μεγάλαι ἀνατροπαί, εἰς ἃς ἀποδίδω τὴν ἐν τῷ Ποσειδωνείῳ μετακόμισιν τοῦ ἀργυροκοπείου ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Στεφανηφόρου Ἀπόλλωνος. Τὰ ἀργυρεῖα τοῦ Λαυρίου διετέλουν μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐπὶ τούτου ὅμως ἀπωλέσθη ἡ ἀσφάλεια αὕτη καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 413 π. Χ. διαρκοῦς καταλήψεως καὶ ὀχυρώσεως τῆς Δεικελείας ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, γενομένης συμφώνως τῇ συμβουλῇ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἵνα διὰ ταύτης οἱ Ἀθηναῖοι *«καὶ τὰς τοῦ Λαυρίου τῶν ἀργυρείων μετάλλων προσόδους εὐθὺς ἀποστερήσονται»* (Θουκυδ. VI, 91). Τότε οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι κατῆλθον λεηλατοῦντες *«μέχρι Λαυρίου, οὗ τὰ ἀργύρεια μέταλλά ἐστιν Ἀθηναίοις»* (Θουκυδ. II, 55), *«καὶ ἀνδραπόδων πλέον ἢ δύο μυριάδες ηὐτομολήκεσαν καὶ τούτων τὸ πολὺ μέρος χειροτέχναι»* (Θουκυδ. VII, 27), ὧν βεβαίως οἱ πλεῖστοι θὰ ἦσαν ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων δυστυχῶν δούλων τῶν ὀρυχείων καὶ τῶν πολυαριθμοτάτων νομισματοκόπων χειροτεχνῶν τοῦ κολοσσιαίας τότε παραγωγῆς ἀργυροκοπείου, δυνάμενοι κάλλιστα νὰ καταλάβωσιν αἴφνης καὶ τὰ ἐν οἷς οἱ χειροτέχναι ἐξ αὐτῶν εἰργάζοντο ἱερὰ φρούρια τοῦ Σουνίου, τὰ ὑπὸ μικρῶν φρουρῶν φυλασσόμενα. Ὁ Ἀθήναιος (VI, 272, e-f) ὁμιλῶν περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀνδραπόδων, ἅτινα ἐκέκτηντό τινες *«ὥσπερ ὁ τῶν Ἑλλήνων ζάπλουτος Νικίας»* καὶ λέγων ὅτι *«καὶ αἱ πολλαὶ δὲ αὗται Ἀττικαὶ μυριάδες τῶν οἰκετῶν δεδεμέναι εἰργάζοντο τὰ μέταλλα»* προσθέτει ὅτι *«Ποσειδώνιος* (ὁ συνεχίσας τὴν ἱστορίαν τοῦ Πολυβίου) *καὶ ἀποστάντας φησὶν αὐτοὺς καταφονεῦσαι μὲν τοὺς ἐπὶ τῶν μετάλλων φύλακας, καταλαβέσθαι δὲ τὴν ἐπὶ Σουνίῳ ἀκρόπολιν καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον πορθῆσαι τὴν Ἀττικήν»*. Καὶ χρονολογεῖ μὲν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ Ἀθήναιος μόλις ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 104 π. Χ. ὁμοίας ἐπαναστάσεως τῶν δούλων ἐν Σικελίᾳ [1], ὡς ταύτην ἔχων μᾶλλον ἐν τῇ μνήμῃ, τὰ δὲ περὶ τῆς ἐν ἔτει 413 ἀποστασίας τῶν δισμυρίων τῶν Ἀθηναίων δούλων ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀναφερόμενα λησμονῶν, ἀλλ᾽ ὁ πολὺς A. Boeck [2] ὀρθότατα, νομίζω, ἔταξε καὶ τὸ γεγονὸς

---

[1] Mommsen, Römische Geschichte II σ. 134.

[2] Über die Laurischen Silberwerke in Attika. σ. 123 (Kleine Schriften τόμ. V, σ. 45).— Πρβλ. Ardaillon, les mines de Laurion σ. 95.

τοῦτο εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, εἰς οὓς ἀνήκει καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἀναφερόμενος ζάπλουτος Νικίας.

Εἶναι ἀληθῶς πρόδηλον ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν τῷ ἑτέρῳ τῶν ἐν λόγῳ φρουρίων τοῦ Σουνίου ἐργαζομένων πρὸς διεξαγωγὴν τῆς τεραστίας τότε τὸ πλῆθος νομισματοκοπίας τῶν Ἀθηναίων ἐνισχυόμενον ὑπὸ τῶν *μυριάδων* τῶν τὰ μέταλλα δεσμίων ἐργαζομένων ἀνδραπόδων, τῶν αὐτομολησάντων εἰς τοὺς *μέχρι Λαυρίου* κατελθόντας Λακεδαιμονίους, ἀσφαλῶς θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῶν μικρῶν πάντως φρουρῶν τῶν πᾶν ἄλλο ἢ ἀπορθήτων δύο φρουρίων ἐκείνων τοῦ Σουνίου καὶ μάλιστα τοῦ χρησιμεύοντος ὡς ταμείου καὶ νομισματοκοπείου τοῦ Λαυρεωτικοῦ ἀργύρου. Ὅτι τοῦτο πράγματι ἐγένετο καὶ ὅτι ἐκ τῶν φρουρίων τούτων, καταληφθέντων ἀληθῶς ἐπί τινα, ὅσον ἡ μέχρι Λαυρίου εἰσβολὴ τῶν Λακεδαιμονίων, διαρκέσαντα χρόνον, ἐγένετο δὲν μαρτυρεῖται ῥητῶς ὑπὸ ἄλλης ἢ τῆς ῥηθείσης τοῦ Ἀθηναίου μαρτυρίας. Ὑπάρχουσιν ὅμως τρία τοὐλάχιστον ἄλλα γεγονότα συμφωνοῦντα πως πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην.

Τὸ πρῶτον εἶναι ὁ ἐκ τῶν χρόνων τούτων περιεργότατος τοῦ Φαληρικοῦ ἁλιπέδου κοινὸς τάφος ἢ μᾶλλον λάκκος τοῦ πλήθους τῶν δεσμὰ φερόντων νεκρῶν[1], τάφος οὗ ἡ ἀρίστη τοῦ πλήθους τῶν προταθεισῶν ἑρμηνειῶν εἶναι, ἴσως, ἡ τοῦ κ. Β. Στάη, θεωροῦντας αὐτοὺς δραπέτας τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου καὶ δὴ ἐκ τῶν καταλαβόντων τὸ φρούριον τοῦ Σουνίου καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ πρὸ τοῦ φαληρικοῦ τείχους ἁλιπέδου *πορθούντων τὴν Ἀττικήν*, ἔνθα περικυκλωθέντες αἴφνης ὑπὸ Ἀθηναίων ἱππέων ἢ ναυτῶν, συλληφθέντες δὲ καὶ ἐκ νέου δεσμευθέντες θὰ ἐθανατώθησαν μετὰ σύντομον διαδικασίαν καὶ ἐτάφησαν ὡς εἶχον.

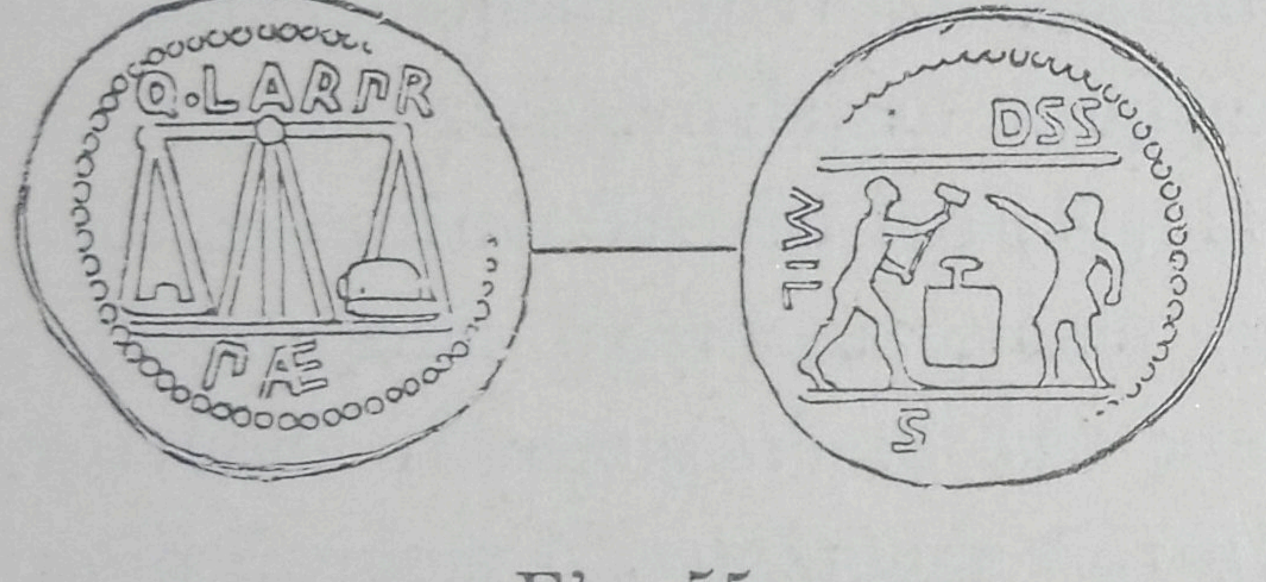
Δεύτερον γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (VIII, 4) ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀκριβῶς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν ἔτει 413 εἰσβολὴν τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ δὴ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς 91ης Ὀλυμπιάδος, ἤτοι τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 413/2, *ἐτείχισαν* τὸ Σούνιον, «*ὅπως αὐτοῖς ἀσφάλεια ταῖς σιταγωγοῖς ναυσὶν εἴη τοῦ περίπλου*». Γνωστοῦ ὅμως ὄντος ἡμῖν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Στάη ὅτι ἀμφότερα τὰ φρούρια τοῦ Σουνίου *ἐτειχίσθησαν* πολὺ παλαιότερον, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ λέξις τοῦ Θουκυδίδου *ἐτείχισαν* οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι τῶν τόσον ἀνεπαρκῶν φανέντων ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης τῶν Λακώνων δύο φρουρίων τῆς ἄκρας τοῦ Σουνίου τὸ μὲν μέγα ἐνίσχυσαν διὰ νέων τειχῶν, τὸ δὲ μικρὸν ἐγκατέλιπον ὡς φρούριον μεταθέσαντες τὸ ἀργυροκοπεῖον καὶ ταμεῖον αὐτοῦ, τὰ προφανῶς ὑπὸ τῶν δούλων λεηλατηθέντα, εἰς τὸν πρὸς τοῦτο οἰκοδομηθέντα πύργον, οὗ τὴν προσοικοδομὴν ἀκριβῶς εἰς τὸ ἔτος τοῦτο ἀνάγει ἀπὸ πολλοῦ καὶ ὁ Β. Στάης ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐξαγομένων τῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ βασισθείς.

Ἔκτοτε τὰ διάφορα ἀργυρεῖα τῆς Λαυρεωτικῆς, ἅτινα οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν ν᾽ ἀσφαλίσωσι διὰ τῶν ἐν Ἀναφλύστῳ καὶ Θορικῷ *τειχῶν*, ὡς καὶ διὰ τρίτου ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, οὗ τὴν οἰκοδομὴν προτείνει ὁ Ξενοφῶν[2], τὸν ὑπ᾽ αὐτὸν παραγόμενον

[1] Σ. Πελεκίδης ἐν *Ἀρχαιολ. Δελτίῳ* 1916 σ. 49 κἑ.

[2] Περὶ προσόδων 43: *Λογίζομαι δ᾽ ἔγωγε καὶ πολέμου γιγνομένου οἷόν τ᾽ εἶναι μὴ ἐκλείπεσθαι τὰ ἀργύρια. Ἔστι μὲν γὰρ δήπου περὶ τὰ μέταλλα ἐν τῇ πρὸς μεσημβρίαν θαλάττῃ τεῖχος ἐν*

πρὸς νομισματοκοπίαν ἄργυρον, ἤτοι πάντα σχεδὸν τὸν ἄργυρον αὐτόν, διὰ συνεχῶν πλύσεων καὶ χωνεύσεων ἐν τεχνικωτάτοις πλυντηρίοις καὶ καμίνοις εἰς μέγαν βαθμὸν καθαρότητος *καλλυνόμενον* πλησίον ἑνὸς ἑκάστου τῶν μεταλλείων καὶ οὐχὶ ἐν αὐτῷ τῷ νομισματοκοπείῳ, ὡς ἐνόμισάν τινες, θὰ ἔπεμπον, ἀφ᾽ οὗ πρότερον ἔδιδον αὐτῷ δι᾽ εἰδικῆς χωνεύσεως σχήματα ἰσοβαρῶν πετάλων, τετραδράχμων, δραχμῶν, τριωβόλων κτλ., πρὸς ἀσφαλῆ φύλαξιν καὶ σφράγισιν εἰς τὸ ἐν τῷ Ποσειδωνείῳ μετατεθέντι ταμείῳ καὶ νομισματοκοπείῳ συγχρόνως τοῦ Στεφανηφόρου. Ἐκεῖ δὲ τῶν περιεχόντων αὐτὸν ἐσφραγισμένων μεγάλων κιβωτίων ἢ δεμάτων ἀσφαλῶς καθελκυομένων διὰ τοῦ ἀνακαλυφθέντος ὀδοντωτοῦ μηχανήματος εἰς τὸ διὰ κινητῆς μόνον κλίμακος προσιτὸν (κατ᾽ ἀκολουθίαν δυσπρόσιτον εἰς τοὺς κλέπτας τὴν νύκτα, ὅτε ἀφῃρεῖτο ἡ κλῖμαξ) ἔδαφος τοῦ ἐν λόγῳ πύργου, ὁ πρὸς τοῦτο τεταγμένος ἐπιμελητὴς τῆς νομισματοκοπίας παρελάμβανε διὰ σταθμήσεως ἐν μεγάλῃ καὶ ἰσχυρᾷ ζυγῷ, ἀνάγκην ἐχούσης πολλῶν καὶ βαρέων σταθμίων, τὰ κιβώτια ταῦτα νομισματομόρφων πετάλων ἀργύρου, ὅστις ἀσφαλῶς ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ φυλασσόμενος ἐσφραγίζετο (εἴτε ἐν αὐτῷ τῷ πύργῳ εἴτε ἐν ἀσφαλεῖ ὑπαίθρῳ καὶ δὴ ἐν ταῖς ἀγνώστου μέχρι τοῦδε χρήσεως στοαῖς τοῦ Ποσειδωνείου, ἔνθα εὑρέθησαν ἔνια τῶν σταθμίων)[1] διὰ τῶν κινητῶν, εὐμετακομίστων καὶ ὁμοίως ἀσφαλοῦς φυλακῆς ἀνάγκην ἐχουσῶν σφραγίδων, μητρῶν, ἀκμόνων καὶ σφυρῶν, οὐδεμιᾶς καμίνου χρησιμοποιουμένης ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ τούτῳ, ἀλλὰ μόνον ζυγῶν, ἐξακριβουσῶν ὅτι τὰ δοθέντα πρὸς σφράγισιν πέταλα ἦσαν ἰσόσταθμα ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν πρὸς τὰ σφραγισθέντα.

Εἰκ. 55.

Τὴν ὅλην διαδικασίαν ταύτην τῆς ἐν τῷ Ποσειδωνείῳ τοῦ Σουνίου ἀργυροκοπίας εἰκονογραφεῖ συντόμως μὲν ἀλλ᾽ ἀκριβῶς ἐν τοῖς κυρίοις τὸ περίφημον νόμισμα ἐκεῖνο (Εἰκ. 55) τῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι Ποσειδωνίας τῆς ἐν ἔτει 89 π. Χ. λαβούσης παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Γερουσίας[2] (DSS = De Senatus Sententia) τὸ προνόμιον τοῦ κόπτειν νόμισμα, καθ᾽ ὃν χρόνον τοῦτο ἀπηγορεύθη εἰς πάντα τὰ λοιπὰ ἀργυροκοπεῖα, ὧν πρώτιστον καὶ μέγιστον τὸ τοῦ ἐν Σουνίῳ Ποσειδωνείου. Ὁ λόγος, δι᾽ ὃν ἡ Ποσειδωνία ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦτο τοῦ *παίειν* νόμισμα (ἐξ οὗ ἴσως καὶ Pastium ἔκτοτε ἐκλήθη)[3], εἶναι ἄγνωστος· δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ ἐδόθη τοῦτο τῇ Ποσειδωνίᾳ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πρὸς δυσώπησιν τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Σουνίου, ἀφ᾽ οὗ καὶ Λαύρειος = Laurentius καλεῖται ὁ ὡς praetor ὑπογράφων τοὺς ἐν λόγῳ εἰς τὸ προνόμιον τῆς νομισματοκοπίας ἀναφερομένους νομισματικοὺς τύπους τῶν Παιστανῶν. Τὸ πλειστάκις σχολιασθὲν καὶ ἀπεικονισθὲν

Ἀναφλύστῳ, ἔστι δ᾽ ἐν τῷ πρὸς ἄρκτον τεῖχος ἐν Θορικῷ· ἀπέχει δὲ ταῦτα ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀμφὶ τὰ ἑξήκοντα στάδια. Εἰ οὖν καὶ ἐν μέσῳ τούτων γένοιτο ἐπὶ τῷ ὑψηλοτάτῳ Βήσης τρίτον ἔρυμα, συνήκοι τ᾽ ἂν τὰ ἔργα εἰς ἓν ἐξ ἁπάντων τῶν τειχῶν, καὶ εἴ τι αἰσθάνοιντο πολεμικόν, βραχὺ ἂν εἴη ἑκάστῳ εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρῆσαι. [1] Στάης ἔ. ἀ. 1900 σελ. 121.

[2] Head, Histor. Num. 2α ἔκδ. σ. 82. [3] ΔΕΝΑ, τόμ. Β′ (1899) σ. 268 κἑξ. εἰκ. 8.

νόμισμα τοῦτο [1] φέρει μεταξὺ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνθυπάτου Q. Laur(entius) καὶ ἐκείνου τῆς πόλεως Paes[tum] ζυγόν, ἔχουσαν ἐν μὲν τῷ ἑνὶ τῶν δίσκων μέγα καὶ σφαιρικόν, ὡς τὰ τοῦ Σουνίου, λίθινον δὲ βεβαίως σταθμίον, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ τὸ μικρότερον τὸ μέγεθος, ἀλλ᾽ ἰσόσταθμον χῦμα τῶν πετάλων τῶν πρὸς σφράγισιν παραλαμβανομένων ἢ μετὰ τὴν σφράγισιν παραδιδομένων νομισμάτων, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως ἔχομεν εἰκόνα αὐτῆς ταύτης τῆς διὰ σφυρηλατήσεως ἐπὶ ἄκμονος μήτρας καὶ διὰ κινητῆς ἄνω σφραγῖδος σφραγίσεως τῶν παρὰ τῶν χωνευτηρίων τῶν μεταλλείων παραδοθέντων πετάλων.

Ἐν κεφαλαίῳ δ᾽ εἰπεῖν, τῶν τεσσάρων κυρίων φάσεων τῆς ἀργυροκοπίας, τῶν διαδοχικῶς ἀπὸ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰ ἀπεικονιζομένων ἐπὶ τῆς περιφήμου πομπηϊανῆς τοιχογραφίας τῶν νομισματοκόπων ἐρωτιδέων [2] — ἤτοι τῆς ἐν καμίνοις πολλαπλῆς χωνεύσεως καὶ εἰς ἄκρον καλλύνσεως τοῦ ἀργύρου (ΔΕΝΑ τόμ. Β΄, Πίν. ΙΒ΄ ἀρ. 9-10), τῆς προπαρασκευῆς διὰ σφυρηλατήσεως καὶ ζυγίσεως τῶν ἰσοστάθμων πετάλων (ἀρ. 6-7), τῆς παραλαβῆς αὐτῶν παρὰ τῆς ἐξελεγχούσης ἀρχῆς διὰσ ταθμήσεως (ἀρ. 4-5) καὶ τέλος τῆς σφραγίσεως διὰ σφυρηλατήσεως (ἀρ. 1-2)— προκειμένου περὶ τῆς ἀργυροκοπίας τῶν Ἀθηναίων, φαίνεται ὅτι ἡ μὲν πρώτη δεομένη τεχνικωτάτων καμίνων καὶ ὅλων τῶν μυστικῶν πάντως μεθόδων, δι᾽ ὧν ἐπετυγχάνετο ἡ ἀσυναγώνιστον ποιοῦσα τὸ ἀθηναϊκὸν νόμισμα ἀπίστευτος ἀληθῶς καθαρότης τοῦ μετάλλου αὐτοῦ, ἐνηργεῖτο ἐν ἰδίοις ἐργαστηρίοις, πλυντηρίοις καὶ καμίνοις τῶν ἀργυρείων [3] τῆς Λαυρεωτικῆς, ὧν πλεῖστα λείψανα ἀνεκαλύφθησαν ἐν μέσῳ τῶν μεταλλείων αὐτῆς [4], αἱ δὲ λοιπαὶ παραλαβαὶ καὶ σταθμήσεις πρὸ τῆς σφραγίσεως καὶ μετ᾽ αὐτήν, ὡς καὶ ἡ κυρίως κοπή, ἐνηργοῦντο ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς φρουρίοις τοῦ Σουνίου, ἔνθα εὑρίσκεται καὶ ὁ οἶκος τοῦ Στεφανηφόρου. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ τελικὴ σφράγισις τῶν νομισμάτων ἐπὶ τῆς πομπηϊανῆς τοιχογραφίας δηλοῦται ὅτι γίνεται ἐν ὑπαίθρῳ πρὸ τετραγώνου πύργου, ὃν συνήθως παραλείπουσιν αἱ ἐν τοῖς νομισματικοῖς βιβλίοις ἀπεικονίσεις αὐτῆς.

---

[1] Hill, Handbook σ. 148.— Babelon, Traité des monnaies τόμ. I, p. 903, fig. 22.— Τοῦ αὐτοῦ Notice sur la monnaie (Grande Encyclop. t. XXIV) fig. 10.— ΔΕΝΑ ἔ. ἀ. εἰκ. 8.

[2] E. Seltman, The Vettian Picture καὶ Svoronos Ein altes griechisches ἀργυροκοπεῖον: ΔΕΝΑ, Τόμ. Β΄ σ. 225-238 καὶ 251-288. Πίναξ ΙΒ΄.— G. Hill, Handbook of greek and roman coins σ. 146, fig. 24 κτλ.

[3] Ὅτι καὶ ἡ χημικὴ ἐργασία αὕτη ἐτελεῖτο ἐν αὐτῷ τῷ *ἀργυροκοπείῳ* τῶν Ἀθηναίων μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς λέξεως τοῦ ἑπομένου χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους Προβλημάτων π. 936 β. 23: *«Διὰ τί τὸ μὲν ὕδωρ ζέον οὐκ ἐκπαφλάζει; Ποιεῖ δὲ καὶ τὸ ἀργύριον ταὐτό, καὶ τοῦτο καθαιρόμενον· διὸ οἱ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ καλλύνοντες κερδαίνουσι· τὸ γὰρ διαρριπτούμενον συγκαλλύνοντες λαμβάνουσι τὰ λείψανα»*. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἀτόπου τοῦ νὰ φαντασθῶμεν ἐν αὐτοῖς τοῖς *ἱεροῖς* φρουρίοις τοῦ Σουνίου τοιαύτας πολυπλόκους καὶ τῇ ὑγείᾳ καὶ εὐπρεπείᾳ ἐπιβλαβεῖς καμίνους, ὑπάρχει χωρίον τοῦ Στράβωνος (IX, 1, 23), ὅπερ μετὰ τὴν ἐλαφράν, ἀλλ᾽ ἀπαραίτητον διόρθωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ardaillon (ἔ. ἀ. σ. 86) μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἐτελεῖτο '*ἐν τοῖς ἀργυρείοις*'. Ἀναγνωστέον ἄρα ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους *οἱ ἐν τοῖς ἀργυρείοις καλλύνοντες* ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου *οἱ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ καλλύνοντες*, δηλαδὴ οἱ ἐν τοῖς ἀργυρείοις εἰδικῶς τὸν διὰ τὸ ἀργυροκοπεῖον καθαρώτατον παρασκευάζοντες ἄργυρον.

[4] Ardaillon ἔ. ἀ. σελ. 64 πίναξ III.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ἀνάγκη νῦν ν᾽ ἀνασκαφῶσι λεπτομερέστερον οἱ ἐν λόγῳ δύο ὀχυροὶ περίβολοι τοῦ Σουνίου, εὐχόμεθα δ᾽ ἵνα τάχιστα δυνηθῇ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα, σπουδαῖον καὶ τόσον ἀπὸ τοῦ νῦν ἐνδιαφέρον καὶ τοὺς νομισματικοὺς ἔργον αὐτοῦ ὁ κ. Στάης.

ε´) Moneta Salutaris ἡ χηνοτρόφος ξενικὴ θεὰ τοῦ ἀργυροκοπείου τῶν Ῥωμαίων ἀντίγραφον τῆς χηνοτρόφου ἀσκληπιακῆς Ἠπιόνης τοῦ Σουνίου.

Ὅτι τὸ ἀργυροκοπεῖον τῶν Ἀθηναίων ἔκειτο ἐν Σουνίῳ καὶ οὐχὶ ἐν Ἀθήναις δύναται νὰ ἐνδειχθῇ καὶ διὰ τῆς ἀποδείξεως ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐγκαθιστῶντες τὸ πρῶτον ἀργυροκοπεῖον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου κατ᾽ ἀντιγραφὴν τοῦ τελειοτάτου τῶν τότε ἐν τῷ κόσμῳ ἀργυροκοπείων, ἤτοι τοῦ Ἀθηναϊκοῦ, περιέβαλλον αὐτὸ διὰ παραδόσεων καὶ μύθων ἀντιγραφέντων ἐκ τῆς ἐν Σουνίῳ καὶ οὐχὶ ἐν Ἀθήναις λατρείας θεῶν, ὧν καὶ ἡ τὸν χῆνα ὡς ἱερὸν ζῷον καὶ φύλακα ἔχουσα σύζυγος τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ θεὰ τῆς ὑγιείας Ἠπιόνη τοῦ Σουνίου[1], ἣν ἀντικατέστησεν ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ τῆς Ῥώμης ἡ ἀγνώστου μέχρι τοῦδε προελεύσεως θεωρουμένη ξενικὴ θεὰ Moneta Salutaris, ἡ τὸν περίφημον φύλακα τοῦ Καπιτωλίου χῆνα ἔχουσα ὡς ἱερὸν ζῷον[2], ἡ πράγματι δὲ οὖσα θεὰ τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἐλθόντων εἰς Καμπανίαν πρώτων Πελασγῶν *Ἀργυρούσκων, Αὐρωνίσσων* ἢ *Αὐρούγκων* τῆς Αὐρίας (Auria), ἀνηκόντων εἰς τὸ αὐτὸ πελασγικὸν γένος, εἰς ὃ καὶ οἱ Λαυρεῶται τῆς Λαυρείας. Ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ μακρᾶς ἀναπτύξεως δεομένου θέματος τούτου κεφάλαιον *Καπιτώλιον-Σούνιον*, οὗ προανήγγειλα ἤδη τὴν ἐνταῦθα δημοσίευσιν, κατέστη ἀδύνατον νὰ περιληφθῇ ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ ἐλλείψει χώρου, δημοσιευθήσεται δὲ γαλλιστὶ ἀλλαχοῦ.

ϛ´) Τὸ μέγα πρόβλημα τῶν κοινῶς λεγομένων «ἀρχαϊκῶν Ἀπολλώνων» ἢ «κούρων» ἢ Junglingsstatuen.

Ἔτι σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ νῦν τὸ πρῶτον ἐπελθοῦσα εἰς τὴν διάνοιάν μου κατανόησις τῆς παρουσίας ἀμφοτέρων τῶν *Μεγάλων Θεῶν* Καβείρων-Διοσκούρων ἐν αὐτῷ τῷ τεμένει τοῦ εὐρυμέδοντος Ποσειδῶνος τοῦ Σουνίου. Διότι αὐτοὶ αὐτότατοι οἱ *«μεγάλοι θεοὶ»* καὶ *Κάβειροι-Διόσκουροι* τῆς Ἀττικῆς εἶναι οἱ μέχρι τοῦδε ἄγνωστοι καὶ ἀνώνυμοι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας μεγάλοι μεγαλωστὶ κατακείμενοι δύο κολοσσιαῖοι *κοῦροι*, οὓς ἐξέθαψεν ὁ κ. Β. Στάης ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σουνίου πρό τινων ἐτῶν[3]. Πελώριοι ἵσταντο πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐπὶ

---

[1] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1917 σ. 78 κ.ἑξ. εἰκ. 1.

[2] E. Babelon, Moneta (Mémoires de l'Acad. des Insc. et B. Lettres, tome XXXIX (1913).

[3] Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἑταιρ. 1906 σ. 85. — Stais, Marbres et bronzes p. 5 nº 2790 fig. — Ath. Mitt. 1906 σ. 363. — Amer. Journal of Arch. 1907 σ. 96. — W. Deonna, Les «Apollons archaiques», Genère 1909 σ. 135-138. Ἀριθ. 7-8 fig. 14-17.

τῆς ἀποκρήμνου ὑψηλῆς ἄκρας τοῦ ἀκρωτηρίου πρὸς τὴν θάλασσαν βλέποντες, κολοσσιαῖοι δὲ τὸ μέγεθος, «μεγάλοι», μόνον καὶ μόνον ἵνα καὶ μακρόθεν εἶναι ὁρατοὶ ὑπὸ τῶν παραπλεόντων τὸ Σούνιον καὶ τῆς θείας ἐπικουρίας αὐτῶν ἀνάγκην ἐχόντων ναυτίλων, *Εὐρυμέδων* ὁ εἷς, ὡς ὁ κυρίαρχος τῶν θαλασσῶν καὶ τοῦ ἐν λόγῳ τεμένους Ποσειδῶν ὁ εὐρυμέδων, *Ἄλκων* ὁ ἕτερος ὡς ὁ *ἀλκῶν* κατὰ παντὸς κινδύνου πρῶτος κάτοχος τοῦ ἱεροῦ Σουνίου Ἀπόλλων, ὁ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἀκρωτηρίου τοξεύων τοὺς ἀπαρέσκοντας αὐτῷ τῶν παραπλεόντων ναυτῶν, Ἀπόλλων ὁ *δελφίνιος* καὶ συγχρόνως *προφύλαξ, ἐπικούριος, προόψιος* καὶ κυρίως *ἀλεξίκακος*, ἤτοι *ἀλκῶν* θεός.

Ὅμοιοι ἀρχικῶς τὴν φύσιν πρὸς τὸ ζεῦγος τῶν Καβείρων καὶ προστάται τῶν ἡφαιστειογενῶν καὶ μεταλλούχων, ὡς ἡ Λαυρεωτική, χωρῶν ἦσαν συγχρόνως οἱ *Μεγάλοι θεοὶ* οὗτοι οἱ κατ᾽ ἐξοχὴν προστατεύοντες τοὺς ἐν θαλάσσῃ χειμαζομένους ναυτίλους μυστικοί, Βοιωτικῆς καταγωγῆς, Μεγάλοι θεοὶ Κάβειροι τοῦ ἀπὸ τῆς Ἄγρας, προαστείου τῶν Ἀθηνῶν, μέχρι Σουνίου Πελασγικοῦ Ὑμηττοῦ, ὡς καὶ πασῶν τῶν πελασγικῶν νήσων, τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἀπομεμακρυσμένων ἀκτῶν, μέχρις ὧν ἔφερον αὐτοὺς διὰ τῶν ἐμπορικῶν θαλασσίων ὁδῶν πρῶτοι οἱ τῆς Βοιωτίας, Ἀττικῆς καὶ τῶν νήσων Πελασγοὶ ναυτίλοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

Δαμασταὶ τῶν τρικυμιῶν τοῦ πόντου καὶ προστάται τῶν χειμαζομένων ναυτίλων τοῦ Αἰγαίου οἱ Κάβειροι-Διόσκουροι κοῦροι οὗτοι ἐδέχοντο τὰς εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας αὐτῶν ἐπὶ ὅλων τῶν ἐπικαίρων σημείων τῶν ὁδῶν καὶ ἱερῶν κέντρων τῆς ἀττικῆς ναυτιλίας καταφανῶς ἱδρυμένοι, συχνὰ ἀνὰ ζεύγη καὶ ὑπὸ διάφορα *τοπικὰ* ἢ *μυστικὰ* ὀνόματα ἡρώων θεῶν ἢ δαιμόνων λατρευόμενοι (ὡς τὰ Εὐρυμέδων καὶ Ἄλκων, Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, Κλέοβις καὶ Βίτων, Κιτύλος καὶ Δέρμις, Δάρδανος καὶ Ἰασίων ἢ Ἀπόλλων καὶ Ἥφαιστος), *κολοσσιαῖοι* δὲ συχνότατα τὸ μέγεθος (ὡς ἐν Σουνίῳ, Δήλῳ, Νάξῳ, Δελφοῖς κτλ.), μόνον καὶ μόνον ἵνα μακρόθεν ὦσιν ὁρατοὶ ὑπὸ τῶν παραπλεόντων ἢ πλησιαζόντων τὰ ἱερὰ αὐτῶν ναυτίλων, ἐξ οὗ βεβαίως, ἐπικουρούσης καὶ τῆς μεγάλης εὐρύτητος τῆς λατρείας αὐτῶν, *Μεγάλοι θεοὶ* ἐκλήθησαν, ἂν καὶ πολλάκις ἁπλῶς δευτερευούσης τάξεως *κούρους* θεούς, δαίμονας ἢ ἥρωας ἀντιπροσωπεύοντες.

Εἶναι ἀληθῶς μέγα εὐτύχημα ὅτι διὰ τῆς ὑφ᾽ ἡμῶν ἀναγνωρίσεως τῆς φύσεως τῶν δύο ἐκ Σουνίου ἀδελφῶν κολοσσιαίων ἀγαλμάτων λύεται ὡς διὰ μαγείας τὸ μέγα καὶ ἀπὸ αἰῶνος ἄλυτον ἀρχαιολογικὸν πρόβλημα περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ἐκ τοῦ Ϛ΄ καὶ Ε΄ π. Χ. αἰῶνος ἀρχαϊκῶν, κολοσσιαίων πολλάκις τὸ μέγεθος, ἀγαλμάτων, τῶν κοινῶς «*ἀρχαϊκῶν Ἀπολλώνων*» «*κούρων*» ἢ «Jünglingsstatuen» καλουμένων, πρόβλημα, οὗ τὴν τελευταίαν καὶ ἀρίστην ἀνακεφαλαίωσιν παρέχει ἡμῖν τὸ πολύτιμον Corpus αὐτῶν ὑπὸ τοῦ κ. W. Deonna.

Ἀληθῶς ἐπί τε τοῦ συνόλου τοῦ προβλήματος καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ Deonna λεπτομερῶς σημειωθέντων χαρακτηριστικῶν τοῦ πλήθους τῶν ὁμοιομόρφων ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων τούτων, τῶν τοὺς ἀρχαιολόγους ἐπὶ αἰῶνας ἤδη βασανιζόντων, ἐπιχέεται ἄπλετον φῶς διὰ τῆς ὑφ᾽ ἡμῶν νῦν ταυτίσεως αὐτῶν πρὸς τοὺς Μεγάλους θεοὺς Καβείρους τῆς ἀπὸ Βοιωτίας (Πτῴου), Ἀττικῆς (Ὑμηττοῦ)

καὶ τῶν περὶ τὴν Λῆμνον πελασγικῶν νήσων διαδοθείσης ἀνὰ τὰς θαλάσσας τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν ναυτικῶν ὁδῶν μυστικῆς πελασγικῆς λατρείας τῶν Μεγάλων θεῶν Καβείρων-Διοσκούρων, λυομένης συγχρόνως καὶ τῆς ἑτέρας μεγάλης ἀπορίας ἡμῶν, διατί παραδόξως μέχρι τοῦδε *οὐδὲ ἓν* ἄγαλμα ἐγνωρίζομεν τῶν τηλικαύτης τὴν ἔκτασιν καὶ σπουδαιότητα λατρείας τυχόντων μεγάλων μυστικῶν τούτων θεῶν τοῦ Ϛ΄ καὶ Ε΄ αἰῶνος π. Χ.

Ἀλλὰ καὶ τὸ θέμα τοῦτο εἶναι τόσον μέγα, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ παρεμβάλω καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ κεφάλαιον ἐνταῦθα. Προλαμβάνων μόνον ἀπὸ τοῦ νῦν μεγάλην καὶ κυρίαν ἀπορίαν καὶ ἀντίρρησιν παντὸς γνωρίζοντος τὰ κατὰ τὸ θέμα τοῦτο ἀρχαιολόγου λέγω ὅτι ἰσχυρισμοί, οἷος ὁ τοῦ Π. Καββαδίου[1] — γραφέντος ἐξ ἀφορμῆς τοῦ κατὰ σπανιωτάτην ἐξαίρεσιν ἐν νεκροταφείῳ δήμου τινὸς τοῦ Ὑμηττοῦ ἀνακαλυφθέντος ἀγάλματος τοιούτου *κούρου* ὅτι τοῦτο ἦτο *ἐπιτύμβιον*, κατ᾿ ἀκολουθίαν ὅτι οὕτως «*ἐβεβαιώθη*» καὶ δὴ κατὰ τρόπον «*ἀναμφισβήτητον*» ὅτι καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἀπειράριθμοι *κοῦροι* ἦσαν ἀγάλματα θνητῶν (!) — εἶναι ἀνάξιοι οἱασδήποτε προσοχῆς, ὡς τοῦ γράφοντος λησμονοῦντος ἢ ἀγνοοῦντος τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κείμενα καὶ πασίγνωστα, ἤτοι ὅτι ἐν τοῖς νεκροταφείοις καὶ μάλιστα τῆς Ἀττικῆς περιλαμβάνονται *ἱερὰ* καὶ *ναοὶ* καὶ *τεμένη* θεῶν (παράδειγμα τὰ τῆς Ἑκάτης καὶ τῶν Τριτοπατόρων τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἠριδανοῦ τοῦ Κεραμεικοῦ), ἐν οἷς θὰ ἦσαν ἀνατεθειμένοι ὡς λατρευτικὰ ἀγάλματα καὶ οἱ θεῖοι ῾*κοῦροι*᾿ οὗτοι, οἱ πάντως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντες πρὸς ἐπιτύμβια ἀγάλματα, ὡς ἄλλως μαρτυρεῖ καὶ τὸ παμμέγιστον πλῆθος τῶν κατὰ κανόνα ἐν ἀνασκαφαῖς ἱερῶν, οἷα τὰ τοῦ Πτῴου, Δήλου, Σουνίου, Δελφῶν κτλ., ἀνακαλυφθέντων ἀγαλμάτων αὐτῶν, τὸ κολοσσιαῖον καὶ οὐχὶ κατ᾿ ἄνθρωπον τοῦ μεγέθους αὐτῶν κ.τ.λ.

Ἀλλ᾿ ἂς ἐπανέλθωμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς ζῳφόρου.

§ 10. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΖΩΦΟΡΟΥ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΟΨΕΩΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ ΤΗΣ ΑΓΡΑΣ.

ΑΙ ΠΛΑΚΕΣ Ζ καὶ Η. — Εἰκ. 56-57.

(Ἴδε πίνακα Γ΄-Ϛ΄).

Οἱ ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν σὺν τῷ Ἡφαίστῳ τῆς Κυλλοῦ Πήρας λατρευόμενοι ὑπὸ τῶν Πελασγῶν θεοὶ τῆς μυστικῆς Ἄγρας.

Αἱ ἀκριβῶς γνωσταὶ ἡμῖν διαστάσεις τοῦ Μητρῴου τῆς Ἄγρας δεικνύουσιν ὅτι τὴν ζῳφόρον ἑκάστης ὄψεως ἀποτελοῦσιν ἓξ πλάκες μήκους ἐν ὅλῳ μ. 5,88. Ἂν λοιπὸν ἡ περιέχουσα τὸν ὕπατον τῶν θεῶν Δία πλὰξ ***Ε*** τεθῇ, ὡς εἶναι καὶ τὸ λογικώτερον, προκειμένου περὶ τοῦ σπουδαιοτέρου τῶν θεῶν, εἰς τὸ κέντρον μιᾶς

[1] Ἀρχ. Ἐφημ. 1912 σ. 46.

τῶν κυρίων ὄψεων τοῦ ναοῦ, συνδεομένου οὕτω τοῦ μὲν Διὸς πρὸς τοὺς ἀριστερὰ πρὸ αὐτοῦ ἱσταμένους ἥρωας καὶ προσερχομένους ἱκέτας, τοῦ δὲ πρὸ αὐτοῦ ἀντιθέτως καθημένου Ἡφαίστου συνδεομένου τότε ἀναγκαίως πρὸς τὰ τοῦ ἀντιθέτου δεξιοῦ μέρους πρόσωπα τῆς παραστάσεως, εὑρίσκομεν ὅτι, ἀφοῦ, ὡς εἴδομεν, εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς πλακὸς **Ε** προσαρμόζει ἡ πλὰξ **Δ** τῶν ἡρώων Ἀμύνου, Ἄλκωνος καὶ Εὐρυμέδοντος, *ἀναγκαίως* ἡ μόνη ὑπολειπομένη εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦτο τῆς παραστάσεως μέρος πλὰξ **Γ** δέον νὰ συμπληρωθῇ διὰ παραστάσεως θνητῶν, ἱκετευόντων τοὺς θεοὺς τῶν πλακῶν **Δ** καὶ **Ε,** καὶ δὴ παραστάσεως παρίσου (pendant) τῆς ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀντίθετον ἄκραν ἀνηκούσης πλακὸς **Θ** τῶν ἐκ δεξιῶν προσερχομένων μιξοβαρβάρων τῆς Λήμνου Ἀθηναίων τῶν, ὡς εἴδομεν, ἱκετευόντων ἢ σεβιζόντων τοὺς πρὸς αὐτοὺς μετὰ τοῦ Ἡφαίστου βλέποντας θεοὺς τῆς Ἄγρας τῶν πλακῶν **Ζ** καὶ **Η.**

Ἔγραψα ἤδη (σελ. 108) τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα θεωρῶ ὅτι τῆς ἀπολεσθείσης πλακὸς **Γ** ἀπομίμησις ἐν πολὺ πυκνοτέρᾳ τάξει δύναται νὰ εἶναι μέρος τῶν ἐπὶ τῆς ἐν Ἐλευσῖνι βάσεως τοῦ Νιγρίνου εἰκονιζομένων ἐν ὅπλοις σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις μυστῶν τῶν μεγάλων Ἐλευσινίων μυστηρίων, ἱκετῶν (εἰκ. 49), ὧν ὡς πρωτότυπον φαντάζομαι ὅτι θὰ ἦσαν οἱ τῆς πλακὸς **Γ** μετὰ τοῦ Κίμωνος τῶν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα δύο ἐνδόξων μαχῶν νικηταί, ὁπλῖται καὶ ναυμάχοι, προσερχόμενοι ἐν ὅπλοις ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ εἰς Ἀθήνας σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν Εὐρυμέδοντα Διόσκουρον καὶ τοὺς λοιποὺς σὺν αὐτῷ παρὰ τὸν Δία τοῦ Ὑμηττοῦ λατρευομένους ἐν Ἄγρᾳ πολεμικοὺς ἥρωας, Ἄλκωνα, Ἄμυνον καὶ Ἡρακλέα, ἐπικούρους καὶ συντελεστὰς πάντως γενομένους τῶν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ἐνδόξων νικῶν.

Ἀλλ᾽ ἂν ἡ ὑπόθεσις αὕτη περὶ τῆς θέσεως τῶν πλακῶν **Γ, Δ** καὶ **Ε** εἶναι ὀρθή, τότε *ἀναγκαίως* εἰς τὸ ὑπολειπόμενον δεξιὰ ἕτερον ἥμισυ τῆς ζῳφόρου τῆς ὄψεως ταύτης τοῦ Μητρῴου, ἤτοι μεταξὺ τῶν μιξοβαρβάρων Λημνίων ἱκετῶν τῆς πλακὸς **Θ** καὶ τοῦ κυρίου αὐτῶν θεοῦ Ἡφαίστου τῆς πλακὸς **Ε,** θὰ ἐλλείπωσι δύο πλάκες **Ζ** καὶ **Η,** περιέχουσαι τοὺς ὑπὸ τῶν Λημνίων ἱκετῶν σεβιζομένους θεούς, τοὺς ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν σὺν τῷ Ἡφαίστῳ τῆς Κυλλοῦ Πήρας ἐν Ἄγρᾳ λατρευομένους.

Ἀπολεσθέντος ὅμως, ὡς φαίνεται, παντὸς ἴχνους τῶν πλακῶν τούτων **Ζ** καὶ **Η,** οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἡμῖν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς κατὰ τὸ μέτωπον τοῦτο ζῳφόρου ἢ ἡ φαντασία ἡμῶν ὁδηγουμένη καὶ χαλινουμένη πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ διὰ τοῦ ἐξ Ἐφέσου πιστοῦ ἀντιγράφου μιᾶς τῶν πλακῶν τῆς ζῳφόρου ταύτης πιστουμένου γεγονότος ὅτι αἱ παραστάσεις αὐτῆς *ἀντεγράφοντο* ὡς διάσημα πρωτότυπα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, δεύτερον δὲ ὑπὸ τῆς σκέψεως ὅτι τοὺς τῆς Ἄγρας θεοὺς τῶν ἐν λόγῳ πλακῶν **Ζ** καὶ **Η** τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου τῆς Ἄγρας δέον πρὸ παντὸς ν᾽ ἀναζητήσωμεν ἀντιγεγραμμένους ἐν μνημείοις αὐτῆς τῆς μυστικῆς Ἄγρας ἢ τὸ πολὺ ἐν μνημείοις τοῦ μυστικοῦ ἐλευσινιακοῦ κύκλου τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει εὑρίσκω ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ τῇ Ἄγρᾳ, ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ, ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ Μητρῴου ἡμῶν, ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Α. Σκιᾶ

γνωστὸν ἀνάγλυπτον ἑρκίον ἢ στηθαῖον (Εἰκ. 56)[1] δυνατὸν νὰ ἐποιήθη κατ᾽ ἀντιγραφὴν τῶν ὑποτιθεμένων ὡς εἰκονιζομένων ποτὲ ἐπὶ τῆς πλακὸς **Ζ** καὶ **Η** μυστικῶν θεῶν τῆς Ἄγρας. Δηλαδὴ τὸν πρῶτον εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἱστάμενον θεόν, τὸν ἐπὶ σκήπτρου στηριζόμενον (ἀρ. 1), θεωρῶ ὡς τὸν κύριον θεὸν τῆς μυστικῆς Ἄγρας *Πλούτωνα,* ὑποδεχόμενον μετὰ τῆς σκηπτούχου συζύγου αὐτοῦ *Περσεφόνης* (2) τοὺς ὡς ἱκέτας πρὸς μύησιν τῶν μικρῶν μυστηρίων προσερχομένους ἐκ Λήμνου μιξοβαρβάρους Ἀθηναίους πολίτας τῆς πλακὸς **Θ** (εἰκ. 13). Τῷ ζεύγει τούτῳ τῶν μυστικῶν θεῶν τῆς Ἄγρας ἕπεται *Ἀθηνᾶ* (3), συνοδευομένη ὑπὸ τῆς τὰ μυστικὰ *ἱερὰ* τῆς Ἄγρας ἐν πομπῇ φερούσης διακόνου αὐτῆς *Νίκης* (4), δηλαδὴ τὰ ἱερὰ τὰ μέλλοντα νὰ χρησιμεύσωσι κατὰ τὴν μύησιν εἰς τὰ μικρὰ μυστήρια τῆς Ἄγρας τῶν ἐκ Λήμνου ἐν λόγῳ ἱκετῶν.

8 7 6 Ζ 5 | 4 3 Η 2 1

ΠΛΑΚΕΣ Ζ καὶ Η. — Εἰκόνες 57 καὶ 56.

Ὁ ἀκολουθῶν ἐν τέλει τοῦ ἀναγλύφου δᾳδοῦχος μυστικὸς *Ἴακχος* (5) μὴ δυνάμενος νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν πλάκα **Η** θὰ ἐλήφθη ἐκ τῆς συνεχομένης πλακὸς **Ζ,** ἧς πάλιν τὰς ἐλλειπούσας μορφὰς θεῶν τῆς Ἄγρας, ὧν μεταξὺ βεβαίως θὰ ἦτο ἡ κυριωτάτη πασῶν Δήμητρα Ἀχαία ἢ Ἀχέα τοῦ ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ Μητρῷον καὶ πρὸ τῆς νῦν Καλλιρρόης, ἔνθα νῦν ὁ ναὸς τῆς Ἁγ. Φωτεινῆς (Σαμαρείτιδος), κειμένου ἱεροῦ αὐτῆς[2], εὑρίσκω τῷ αὐτῷ συστήματι ἑπόμενος ἐπὶ τῆς πραξιτελείου τὴν τεχνοτροπίαν μετόπης (Εἰκ. 57), τῆς ἐν Ἀθήναις ἀνευρεθείσης[3] καὶ πιθανώτατα εἰς τὸ Ἰακχεῖον τοῦ Κεραμεικοῦ ἀνηκούσης, μετόπης[4] ἐφ᾽ ἧς βλέπω πραξιτέλειον χεῖρα ἀπομιμουμένην ἀλκαμένειον παράστασιν, εἰκονίζουσαν τὴν περίλυπον, *Ἀχέαν* Ἐλευσινίαν Δήμητρα (8) καθημένην ἐπὶ τῆς χθαμαλῆς *Ἀγελάστου Πέτρας* τῆς Ἄγρας[5],

[1] Ἀρχ. Ἐφημ. 1894 σελ. 139 Πίναξ 8, Α. — ΔΕΝΑ, Δ´ (1901) σ. 361 εἰκ. 14. — Σβορώνου, Ἀθ. Ἐθν. Μουσ. Μουσ. Πίν. CCXXXXIX. [2] ΔΕΝΑ τόμ. Δ´ (1901) σ. 296 κέ.

[3] Ath. Mitt. 1893, Πίν. I. — Collignon, Hist. de la Sculpt. Grecque II, 385, εἰκ. 144. — Hamdy-Bey καὶ Reinach, Necr. de Sidon p. 245 fig. 66. — Rizzoli, Sarcophago di Torre Nova, Roma 1910. — Σβορῶνος, ΔΕΝΑ XVI (1914) σ. 198 κἑξ.

[4] Ἰδὲ Σβορώνου Ἀθ. Ἐθν. Μουσ. Πίν. CXXVIII τεῦχος 25-26.

[5] ΔΕΝΑ ἔ. ἀ. 248, 295 κἑξ.

ἔχουσαν δὲ πρὸ αὐτῆς καθημένην ἐπὶ ὑψηλῆς *πέτρας* τὴν προσωποποίησιν τῆς βραχώδους Ἄγρας[1] ἢ Ἐλευσῖνος (6), παρηγορούσης τὴν περίλυπον θεάν, ἐν ᾧ εἰς τὸ βάθος μεταξὺ ἀμφοτέρων (7) φαίνεται τὸ εἴδωλον τῆς ἐπίσης περιλύπου ἐπὶ τῷ ἀποχωρισμῷ ἀπὸ τῆς μητρὸς Κόρης, ἂν μὴ ἡ εἰκὼν τῆς ἐπίσης ἐν Ἄγρᾳ λατρευομένης Ἑκάτης ἢ ἄλλης τινὸς θεᾶς τῶν τότε μετασχουσῶν τοῦ μεγάλου πένθους τῆς Μητρός. Διὰ τῆς συμπληρώσεως ταύτης ἀποκτᾶται καὶ ἡ ἀπαιτουμένη ὑπὸ τῆς συμμετρίας *ἀντίνωτος* τῇ τοῦ Διὸς τῆς πλακὸς **Ε** μορφή, ἡ τῆς Δήμητρος, καὶ ἡ ἐπίσης ἕνεκα τῆς αὐτῆς συμμετρίας ἀναγκαία *ἀντιμέτωπος* τῇ τοῦ Ἡφαίστου μορφὴ τῆς αὐτῆς πλακὸς **Ε** ἡ τῆς Ἄγρας. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς πρωτοτύπου ἐπιμήκους πλακὸς **Ζ** τοῦ Μητρῴου αἱ τρεῖς σχεδὸν ἐπάλληλοι μορφαὶ 7-9 τῆς ταύτην ἀπομιμουμένης τετραγώνου μετόπης θὰ ἦσαν πολὺ ἀραιότερον τεταγμέναι.

§ 11. ΑΙ ΤΩΝ ΠΛΑΓΙΩΝ ΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΜΗΤΡῼΟΥ ΠΛΑΚΕΣ ΤΗΣ ΖῼΦΟΡΟΥ (Α, Β, Ι καὶ Κ).

Συμπληρωθείσης οὕτω τελείως τῆς ἐκ τῶν ἓξ πλακῶν **Γ-Θ** ἀποτελουμένης κυρίας ὄψεως τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου, ἀπομένει πρόδηλον ὅτι αἱ πλάκες **Α** καὶ **Β**, αἱ περιέχουσαι τὰς ὅλως αὐτοτελεῖς τὸ περιεχόμενον καὶ καθ' ἑαυτὰς πλήρεις καὶ οὐδεμίαν ἀνάγκην συνεχείας ἐχούσας παραστάσεις, ἤτοι ἡ μὲν τὴν ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τοῦ Ὑμηττοῦ ὕβριν τῶν Ἀθηναίων παρθένων παρὰ τὴν Καλλιρρόην, ἡ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν αὐτῶν, εἰς Λῆμνον ἐξορισθέντων, ἁρπαγὴν ἐκ Βραυρῶνος τῶν θυγατέρων καὶ γυναικῶν τῶν Ἀθηναίων, δέον νὰ ταχθῶσιν ἡ μὲν πλησίον τῶν μετὰ τοῦ Ὑμηττίου Διὸς ἱσταμένων μετοίκων ἡρώων τῆς παρὰ τὴν Καλλιρρόην Ἄγρας, ἡρώων σεβιζομένων ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἐπίσης μετοίκων ἀπογόνου Κίμω-νος, ἡ δὲ πλησίον τῶν πρὸ τοῦ Ἡφαίστου τῆς Λήμνου τεταγμένων θεῶν τῆς αὐτῆς Ἄγρας, τῶν σεβιζομένων ὑπὸ τῶν κατόπιν τῆς ἐκ Βραυρῶνος ἁρπαγῆς γεννηθέν-των μιξοβαρβάρων Λημνίων Ἀθηναίων.

Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μόνη ὑπολειπομένη ἀμέσως πλησίον τῶν ἐν λόγῳ παραστάσεων θέσις διὰ τὰς δύο ταύτας πλάκας **Α** καὶ **Β** εἶναι ἡ τῆς τῶν γωνιαίων πλακῶν τῆς ζῳφόρου ἑκάστης τῶν συνεχομένων μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ. Ἐπειδὴ δέ, ὡς εἴπομεν, αἱ πλάκες **Α** καὶ **Β** φαίνονται ἐκ τοῦ πλήρους περιεχομένου αὐτῶν ἀνεξάρτητοι πάσης συμπληρωματικῆς τῆς παραστάσεως τῆς σκηνῆς αὐτῶν συνεχείας, δέον ἀναγκαίως νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ πλάγιαι πλευραὶ τοῦ Μητρῴου εἶχον μόνον κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας αὐτῶν ἀνὰ μίαν μόνον ἀνάγλυφον πλάκα τῆς ζῳφόρου καὶ δή, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν πλακῶν **Α** καὶ **Β**, πλάκας ἀνταποκρινομένας καὶ κατ' οὐσίαν, λατρείαν καὶ μῦθον συναπτομένας πρὸς τὸ συνεχόμενον ἥμισυ μέρος τῆς ἐπὶ τῆς στενῆς κυρίας ὄψεως τοῦ ναοῦ παραστάσεως τῆς ζῳφόρου.

Ἡ διάταξις αὕτη δύναται νὰ στηριχθῇ *κατ' ἔννοιαν* μὲν ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι τέσσαρα εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰ μεγάλα καὶ ἄξια ἀπεικονίσεως μυθικὰ καὶ

[1] ΔΕΝΑ ἔ. ἀ. σ. 243, 290, 404 καὶ 409.

ἱστορικὰ θέματα, εἰς ἃ ἀναφέρεται τὸ πρὸς τὴν διακόσμησιν τοῦ Μητρῴου σχετιζόμενον κείμενον τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς κατακιήσεως τῆς Λήμνου ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Κίμωνος (ἁρπαγὴ ἐκ τῆς Καλλιρρόης, ἁρπαγὴ ἐκ Βραύρωνος, κατάκτησις Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, κατάκτησις Λήμνου), *τεχνικῶς* δὲ ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι καὶ ἄλλο σύγχρονον ἀθηναϊκὸν κτίσμα τοῦ Κίμωνος, ὁ ναὸς τοῦ Λημνίου θεοῦ Ἡφαίστου, ὁ κοινῶς Θησεῖον καλούμενος, ὁμοίως μόνον τὰς γωνίας τῶν μακρῶν αὐτοῦ πλευρῶν ἔχει δι᾿ ἀναγλύφων παραστάσεων κεκοσμημένας καὶ δή, ὡς τὸ Μητρῷον, ἐκ παρίου μαρμάρου, ἐν ᾧ τὸ λοιπὸν ἀμφοτέρων τῶν ναῶν ἦτο ἐκ πεντελησίου μαρμάρου.

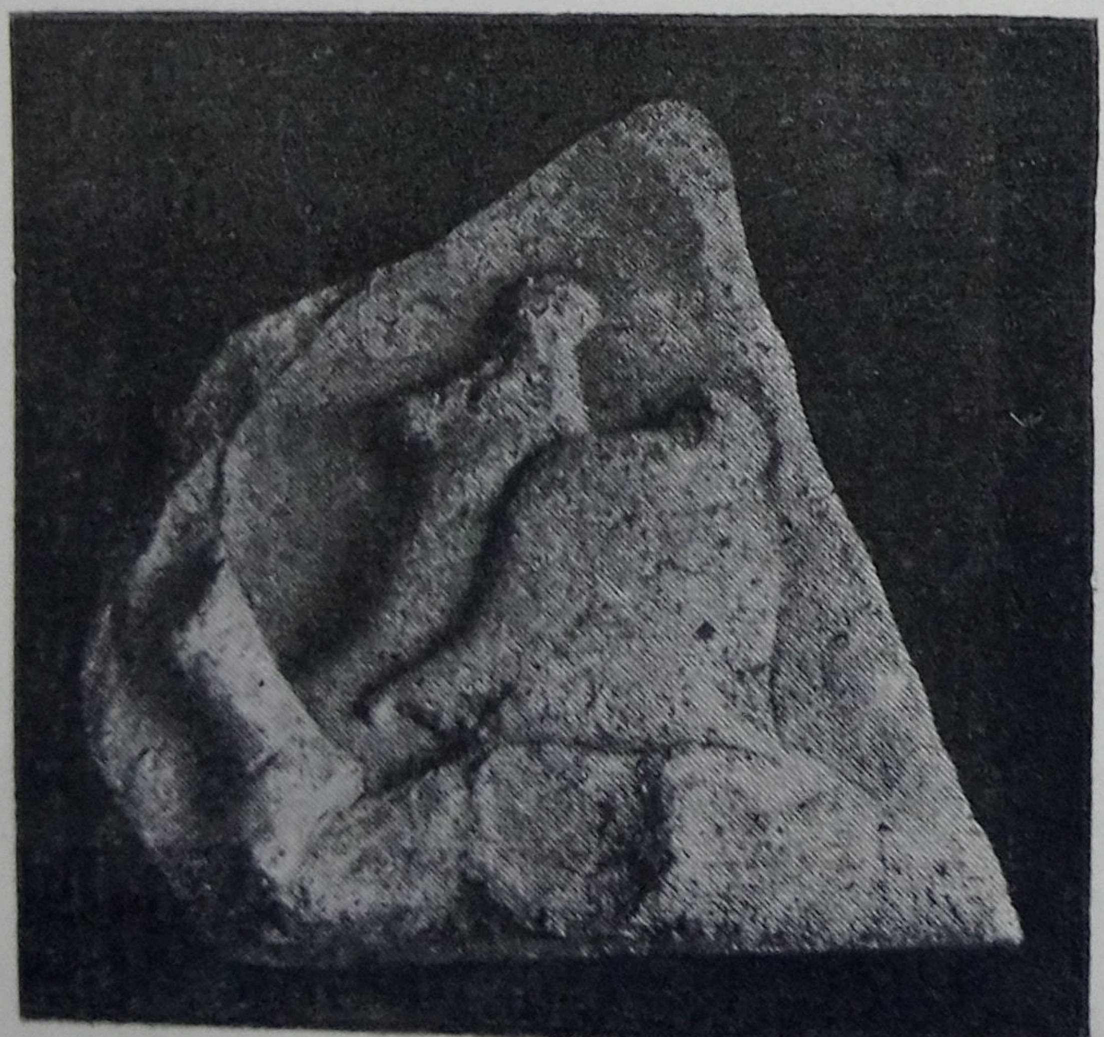
§ 12. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΜΕΤΩΠΟΝ ΟΨΕΩΝ ΤΗΣ ΖῼΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΜΗΤΡῼΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΕΧΟΜΕΝΩΝ ΑΚΡΩΝ ΤΩΝ ΜΑΚΡΩΝ ΠΛΕΥΡΩΝ ΑΥΤΟΥ.

(Πίνακες Γ΄-Ϛ΄).

α΄) Οἱ τῆς Ἄγρας θεοὶ Ποσειδῶν Ἑλικώνιος, Τριτοπάτορες, Βορρᾶς καὶ Ὠρείθυια σεβιζόμενοι ὑπὸ τῶν μετὰ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος κατακτητῶν τῆς Λήμνου.

ΠΛΑΚΕΣ Λ, Μ καὶ Ν. — Εἰκόνες 58-60.

Τῶν μέχρις ἡμῶν περισωθέντων λειψάνων τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου ὑπολείπονταί μοι πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἑρμηνείαν μόνον δύο, ἤτοι τὸ ἐν Ἀθήναις ὑπολει-

Εἰκ. 58.

ΠΛΑΞ Ν. — Εἰκ. 59.

φθὲν μικρὸν μετὰ δύο ἀσκῶν καὶ λειψάνου ποδὸς τεμάχιον, τὸ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐρειπίοις τοῦ Μητρῴου εὑρεθὲν (Εἰκ. 58. Πρβλ. καὶ πλάκα **Ν,** εἰκ. 59) καὶ τὸ ἐν Βιέννῃ μεγαλύτερον, τὸ δυστυχῶς οὐδέποτε ἀπεικονισθὲν εἰσέτι ὡς ἐν δυσπροσίτῳ δουκικῇ συλλογῇ εὑρισκόμενον.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο περιέγραψε παρὰ τῷ Brückner (ἔ. ἀ. σελ. 57) ὡς ἑξῆς ὁ ἐν Βιέννῃ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας E. Reisch:

«Τὸ τεμάχιον τοῦτο (ὕψους 0,465), σῴζον τὴν ἀριστερὰν τομὴν τῆς πλα-
»κός, ἀλλ' ἀνωμάλως ἀποκρουμένον πρὸς τὰ δεξιά, ἔχει πλάτος κάτω μὲν 0,43 μ.,
»ἄνω δὲ 0,29. Εἰκονίζει δὲ ἡλικιωμένον ἄνδρα ὥριμα τὴν διάπλασιν ἔχοντα τὰ
»μέλη, καθήμενον πρὸς ἀριστερὰ ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους, ἔχοντα δὲ καὶ ὑπὸ τοὺς
»πόδας ἐξόγκωσιν τοῦ ἐδάφους. Τὸ γυμνὸν καὶ κατενώπιον ἐστραμμένον ἄνω
»μέρος τοῦ σώματος κλίνει τι πρὸς τὰ δεξιά, ἐπίσης καὶ ἡ νῦν ἀποκεκρουμένη,
»πιθανῶς δὲ πωγωνοφόρος κεφαλὴ (νῦν εἶναι ὡς κεφαλὴ νεανίου συμπεπληρω-
»μένη). Πλατεῖα χλαμὺς κεῖται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος καὶ σκέπει τοὺς
»πόδας. Ἡ δεξιὰ χεὶρ κρατεῖ τὴν χλαμύδα ἄνω πρὸς τὸ ἀριστερὸν στῆθος. Σκή-
»πτρου λείψανα ἔπρεπε νὰ σῴζωνται ἔτι κατωτέρω ἐπὶ τοῦ ἀναγλύπτου ἐνδύ-
»ματος» (πρβλ. πλάκα **N** ἀρ. 3).

Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ ἀνακαλυφθὲν τεμάχιον (Εἰκ. 58) εἰκονίζει — ὡς ὀρθῶς ἤδη ἀνεγνώρισεν οὗτος σχετίσας αὐτὸ πρὸς τὸν Βορέαν — δύο πλήρεις ἀνέμων ἀσκούς. Ἀληθῶς μόνον ἀήρ, οὐχὶ δὲ ὑγρὸν ἢ στερεὸν περιεχόμενον ἠδύνατο νὰ δώσῃ αὐτοῖς τὸ λαμπρῶς δεδηλωμένον ὑπερεξωγκωμένον ἐλαφρὸν καὶ μετεωριζόμενον — ἰδὲ τὸν κάτω πόδα τοῦ ἑτέρου τῶν ἀσκῶν — οὐχὶ δὲ βαρὺ καὶ κατακαθήμενον σχῆμα αὐτῶν.

Τὰ δύο τεμάχια ταῦτα πρὸς οὐδὲν θὰ ἐβοήθουν ἡμᾶς, ἂν δὲν εἴχομεν τὸ θαυμάσιον περὶ κατακτήσεως τῆς Λήμνου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κείμενον τοῦ Ἡροδότου, δι' οὗ ἡρμηνεύσαμεν μέχρι τοῦδε πάσας τὰς εἰς τὰ αἴτια τῆς ἱστορίας ταύτης ἀναφερομένας πλάκας ***Α - Θ*** τῆς ζῳφόρου, κείμενον, οὗ ἐν τῇ συνεχείᾳ εὑρίσκω πλήρη τὴν ἐξήγησιν καὶ τῶν λοιπῶν δύο τούτων τεμαχίων.

Συνεχίζων δηλαδὴ ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τὰ περὶ τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν ἐκ τῶν Ἀθηναίων παλλακῶν παιδίων τῶν Πελασγῶν ἐπὶ τῶν παιδίων τῶν ἐκ τῶν ἐγχωρίων νομίμων πρώτων *(κουριδίων)* γυναικῶν αὐτῶν λέγει ὅτι οἱ Πελασγοὶ φοβηθέντες διὰ τὸ μέλλον, ὅτε οἱ τόσον ἀρχικοὶ καὶ τολμηροὶ ἐξ Ἀθηναίων γυναικῶν παῖδες ἤθελον ἀνδρωθῆ, ἐφόνευσαν ἀνοσίως αὐτοὺς καὶ τὰς μητέρας αὐτῶν νέον παράδειγμα προσθέσαντες τῶν παροιμιωδῶν «*Λημνίων κακῶν*». Τότε ὅμως, ὀργισθέντων τῶν θεῶν, ἡ μὲν γῆ ἔπαυσε νὰ φέρῃ καρπούς, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ ποίμνια αὐτῶν νὰ τίκτωσι. Πιεζόμενοι λοιπὸν λιμῷ τε καὶ ἀτεκνίᾳ ἔπεμψαν εἰς Δελφοὺς αἰτοῦντες λύσιν τῶν παρόντων κακῶν. Ἡ δὲ Πυθία διέταξεν αὐτοὺς νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἀποζημίωσιν ἐκείνην, ἣν οὗτοι ἤθελον ζητήσει. Ἦλθον λοιπὸν τότε εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ Πελασγοὶ ἐπαγγελλόμενοι νὰ ἱκανοποιήσωσιν αὐτοὺς διὰ πᾶν τὸ ἀδίκημα. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι στρώσαντες ἐν τῷ πρυτανείῳ καλλίστην κλίνην καὶ τράπεζαν πλήρη ἀγαθῶν παραθέντες ἐκάλεσαν τοὺς Πελασγοὺς νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν νῆσον οὕτω πλουσίως ἔχουσαν. Ἀλλ' οἱ πονηροὶ Πελασγοὶ ὑπολαβόντες εἶπον· «*Ἐπεὰν βορέῃ ἀνέμῳ αὐτημερὸν νηῦς ἐξανύσῃ ἐκ τῆς ὑμετέρας εἰς τὴν ἡμετέραν, τότε παραδώσομεν*». Τοῦτο δ' ὑπεσχέθησαν γνωρίζοντες καλῶς ὅτι ἦτο ἀδύνατόν ποτε νὰ γίνῃ, ἀφοῦ ἡ Ἀττικὴ κεῖται πολὺ πρὸς νότον τῆς Λήμνου. Καὶ «*τότε μὲν* — ἐπιλέγει ὁ Ἡρόδοτος — *τοσαῦτα, ἔτεσι δὲ κάρτα πολλοῖσι ὕστερον τούτων, ὡς ἡ Χερσόνησος ἡ ἐν Ἑλλησπόντῳ ἐγένετο ὑπ' Ἀθηναίοισι, Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος ἐτησίων ἀνέμων κατεστηκότων νηῒ κατανύσας*

ἐξ Ἐλαιοῦντος τοῦ ἐν Χερσονήσῳ εἰς τὴν Λῆμνον προηγόρευε ἐξιέναι ἐκ τῆς νήσου τοῖσι Πελασγοῖσι, ἀναμιμνήσκων σφέας τὸ χρηστήριον, τὸ οὐδαμὰ ἤλπισαν σφίσι οἱ Πελασγοὶ ἐπιτελέεσθαι. Ἡφαιστιέες μέν νυν ἐπείθοντο, Μυριναῖοι δὲ οὐ συγγινωσκόμενοι εἶναι τὴν Χερσόνησον Ἀττικὴν ἐπολιορκέοντο, εἰς ὃ καὶ αὐτοὶ παρέστησαν».

Ἄρα τὸ θαῦμα τῆς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κατακτήσεως τῆς Λήμνου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων συνετελέσθη τῇ βοηθείᾳ τῶν σφοδρῶν βορειοανατολικῶν ἐτησίων ἀνέμων, τέκνων καὶ ὑπηρετῶν τοῦ καθ' Ὅμηρον μόνου τῶν θεῶν ἐν ἀσκοῖς τεταμιευμένους φυλάσσοντος αὐτοὺς θεοῦ, τοῦ καὶ ***ταμίου τῶν ἀνέμων*** καλουμένου Αἰόλου (Ὁμήρ. Ὀδ. 10, 1-27), ὅστις πάλιν οὐδὲν ἔπραττεν ἄνευ ἐντολῆς τοῦ Ποσειδῶνος, πρὸς ὃν βεβαίως, ὡς καὶ πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ ἐτησίας βορείους ἀνέμους, θὰ ηὐχήθη κατὰ τὰ πάτρια Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος, ὅτε φεύγων ἐκ τῆς Χερσονήσου ἀπέπλεεν ἐκ τοῦ Ἐλαιοῦντος πρὸς αἰφνιδίαν κατάληψιν τῆς Λήμνου.

Συμφώνως πρὸς ταῦτα τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Reisch περιγραφόμενον ἄγνωστόν μοι ἐξ εἰκόνος τεμάχιον θεοῦ ἐπὶ βράχου καθημένου ἀναφέρω εἰς Ποσειδῶνα καὶ δὴ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἑλικῶνος λόφου τοῦ Μητρῴου λατρευόμενον Ἑλικώνιον καθήμενον ἐπὶ βράχου, ὡς ἐπὶ πολλῶν ἄλλων ἀττικῶν μνημείων, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς συγχρόνου σχεδὸν ζῳφόρου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης[1] (Πλὰξ ***N***, 3, εἰκ. 59).

Τὸ δὲ μετὰ τῶν ἀσκῶν τεμάχιον (εἰκ. 58) ἀποδίδω μὲν εἰς εἰκόνα θεοῦ, ταμίου τῶν ἀνέμων, οὐχὶ ὅμως τὴν τοῦ μὴ λατρευομένου ἐν Ἀθήναις Αἰόλου, ἀλλ' ἐκείνην ἑνὸς τῶν ἀντ' αὐτοῦ ἀπὸ παμπαλαίων χρόνων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων λατρευομένων θεῶν τῶν ἀνέμων τῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν, ***Τριτοπατόρων*** καλουμένων καὶ ***«θυρωρῶν καὶ φυλάκων ὄντων τῶν ἀνέμων»***. Οὗτος θὰ ἵστατο πιθανῶς μετὰ τῶν λοιπῶν δύο Τριτοπατόρων ἀνέμων πρὸ ἢ ὄπισθεν τοῦ κυρίου αὐτοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Ἑλικωνίου βλέπων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ διασωθέντος τεμαχίου τοῦ ποδὸς αὐτοῦ (εἰκ. 58), πρὸς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ φυλάσσων τοὺς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ποσειδῶνος κατατεθειμένους ἀσκούς, τοὺς περιέχοντας τοὺς ἐτησίας βορείους ἀνέμους ἐκείνους, δι' ὧν συνετελέσθη ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, θὰ συντελεσθῇ τὸ θαῦμα τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατακτήσεως τῆς Λήμνου (Πλὰξ ***N***, 2, εἰκ. 59).

Ἄξιον σημειώσεως ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ δεσπόζων τοῦ Μητρῴου βωμὸς τοῦ Ἑλικωνίου Ποσειδῶνος (ἰδὲ σ. 7) κεῖται πρὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ νῦν ἀνεμομύλου καὶ δὴ εἰς θέσιν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῶν περὶ τὰς Ἀθήνας λόφων καταπνεομένην ὑπὸ τῶν βορείων ἀνέμων, κατάλληλον ἄρα ἵνα ἐπ' αὐτῆς λατρεύωνται καὶ οἱ Τριτοπάτορες ἄνεμοι, οἱ τῷ Ποσειδῶνι ὑπηρετοῦντες. Πράγματι δ' ἐν τῇ ἀμέσως γειτονείᾳ τοῦ λόφου τούτου ἀνεκαλύφθη, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐπιγραφὴ ἀναφερομένη εἰς τὴν λατρείαν αὐτῶν.

Πρὸς τοὺς τρεῖς Τριτοπάτορας θεοὺς τῶν ἀνέμων Πρωτοκλέα, Πρωτοκρέοντα καὶ Ἀμαλκείδαν, ὡς καὶ τὸν Ποσειδῶνα, πρὸ τοῦ ὁποίου φαντάζομαι αὐτοὺς ἱσταμένους (Πλὰξ ***N***, 1-3 καὶ ***M***, 3), ἔτι δὲ καὶ πρὸς τοὺς δύο ἄλλους κυρίους θεοὺς

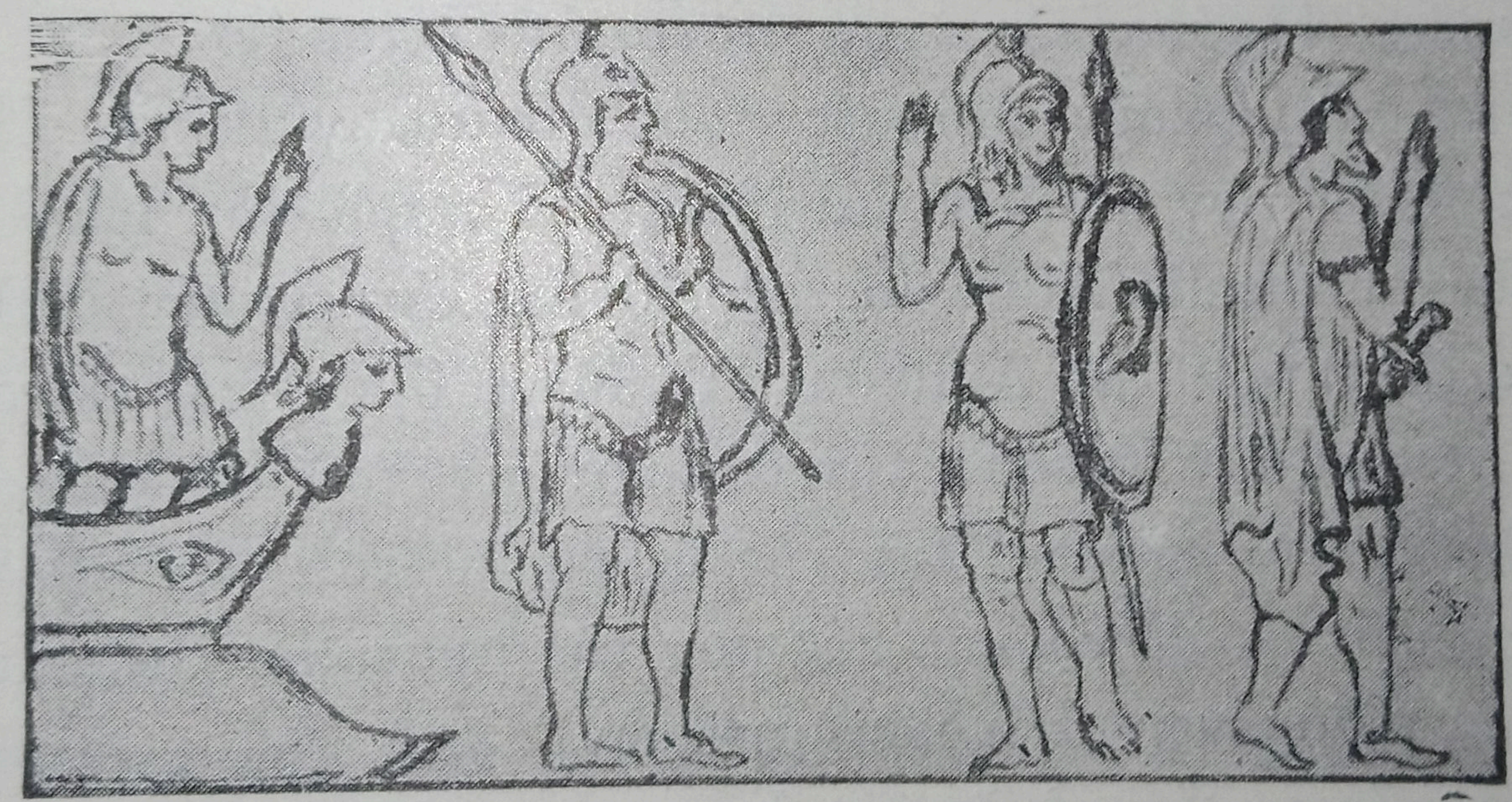
[1] ΔΕΝΑ XIV (1912) Πίν. ΙϚ' 99. ΙΘ' 16 καὶ ΚΔ' 13. Πρβλ. BMC. Thrace p. 95, 26 καὶ Central Greece Πίν. IV, 1. — Ἀρχ. Ἐφημ. 1889, Πίν. 1, 3.

τῶν ἀνέμων, τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ Ἰλισῷ παρὰ τὸ Μητρῷον τῆς Ἄγρας λατρευομένους, ἤτοι τὸν *γαμβρὸν* καὶ *σύμμαχον* τῶν Ἀθηναίων Βορέαν τὸν Θρᾷκα καὶ τὴν Ἀθηναίαν σύζυγον αὐτοῦ Ὠρείθυιαν, πληροῦντας τὸ λοιπὸν τῆς πλακὸς **Μ** (1-2) τῆς ζῳφόρου, φαντάζομαι ἐπὶ τῆς πλακὸς **Λ** (Εἰκ. 61) ἐρχομένους πρὸς εὐχαριστίαν τοὺς μετὰ τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος Ἀθηναίους ἔχοντας ἴσως ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν αὐτὸν τοῦτον τὸν Μιλτιάδην (**Λ**, 4), ὡς γνωρίζομεν καὶ περὶ τῆς περιφήμου καὶ εἰς τὸ μεταγενέστερον κατόρθωμα αὐτοῦ, τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης, ἀνα-

1 2 3

ΠΛΑΞ Μ. — Εἰκ. 60.

1 2 3 4

ΠΛΑΞ Λ. — Εἰκ. 61.

φερομένης τοιχογραφίας τῆς Ποικίλης Στοᾶς τῶν Ἀθηνῶν (Παυσ. I, 15, 3—Αἰσχιν. III, 186 — Σχολ. Ἀριστείδ. III σ. 566 — Cornel. Nep. *Milt*, 6).

Ὁ Μιλτιάδης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ κατακτηταὶ τῆς Λήμνου Ἀθηναῖοι οὗτοι φαντάζομαι ὅτι θὰ εἰκονίζοντο ἐπὶ τῆς πλακὸς **Λ** (εἰκ. 61, 1-4) τῆς ζῳφόρου ἡμῶν ὡς ἱκέται ἐπικαλούμενοι τὴν ἐπικουρίαν τῶν θεῶν τῶν θαλασσίων ἀνέμων ἤ, ὡς ἤδη συντελεσθείσης μετ' εὐχὴν πρὸς αὐτοὺς τῆς κατακτήσεως τῆς Λήμνου, εὐχαριστοῦντες τὸν Ποσειδῶνα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πατρίους θεοὺς τῶν ἀνέμων, ἰδίως δὲ τὸν γαμβρὸν καὶ σταθερὸν σύμμαχον αὐτῶν Βορρᾶν τὸν *Θρηΐκιον* καὶ *Ἑλλησπόντιον* καλούμενον ὡς ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θρακικῆς Χερσοννήσου τοῦ Μιλτιά-

δου καταπνέοντα πρὸς τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Ἀττικήν. Ἀληθῶς γνωρίζομεν ἐν γένει μὲν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐλάτρευον ἐξαιρετικῶς τοὺς ἀνέμους θύοντες αὐτοῖς τὴν 19ην τοῦ Ποσειδεῶνος μηνὸς (CIA. III, 77), ὅτε καὶ πνέει ὁ σφοδρότατος βορρᾶς (20 Νομβρίου / 12 Δεκεμβρίου — 29 Δεκεμβρίου / 10 Ἰανουαρίου). Ἐπίσης ὁ νικητὴς τῆς Σαλαμῖνος Θεμιστοκλῆς προέτρεπε τοὺς Ἀθηναίους «*θύειν τοῖς πνεύμασιν*»[1], ὁ δὲ Ἡρόδοτος (VII, 188) διηγεῖται ὅτι, ὅτε κατήρχετο ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου εἰς Ἑλλάδα, ὁ *ἀπηλιώτης* ἄνεμος, ὁ καὶ *Ἑλλησποντίης* καλούμενος, ἤτοι αὐτὸς οὗτος ὁ ἐπικουρήσας τῷ Μιλτιάδῃ πρὸς κατάκτησιν τῆς Λήμνου βορειοανατολικὸς ἄνεμος, ἐπέπεσε καὶ κατέστρεψε μέγα μέρος αὐτοῦ ὁρμοῦντος παρὰ τὴν Σηπιάδα τῆς Μαγνησίας: «*Λέγεται δὲ λόγος,* — προσθέτει ὁ θεοσεβὴς Ἡρόδοτος (VII, 189)—*ὡς Ἀθηναῖοι τὸν Βορέην ἐκ θεοπροπίου ἐπεκαλέσαντο, ἐλθόντος σφι ἄλλου χρηστηρίου τὸν γαμβρὸν ἐπίκουρον καλέσασθαι. Βορέης δὲ κατὰ τὸν Ἑλλήνων λόγον ἔχει γυναῖκα Ἀττικήν, Ὠρείθυιαν τὴν Ἐρεχθέος. Κατὰ δὲ τὸ κῆδος τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς φάτις ὥρμηται, συμβαλλόμενοί σφι τὸν Βορέην γαμβρὸν εἶναι, ναυλοχέοντες τῆς Εὐβοίας ἐν Χαλκίδι ὡς ἔμαθον αὐξόμενον τὸν χειμῶνα, ἢ καὶ πρὸ τούτου, ἔθυόν τε καὶ ἐπεκαλέοντο τόν τε Βορέην καὶ τὴν Ὠρείθυιαν τιμωρῆσαί σφι καὶ διαφθεῖραι τῶν βαρβάρων τὰς νέας, ὡς καὶ πρότερον περὶ Ἄθων. Εἰ μέν νυν* — ἐπιλέγει ὁ ἀγαθὸς καὶ θεοσεβὴς Ἁλικαρνασσεὺς — *διὰ ταῦτα τοῖσι βαρβάροισι ὁρμέουσι ὁ Βορέης ἐπέπεσε, οὐκ ἔχω εἰπεῖν,* ***οἱ δ᾽ ὦν Ἀθηναῖοί σφι λέγουσι βοηθήσαντα τὸν Βορέην πρότερον καὶ τότε ἐκεῖνα κατεργάσασθαι, καὶ ἱρὸν ἀπελθόντες Βορέεο ἱδρύσαντο παρὰ ποταμὸν Ἰλισσόν***».

Ταῦτα πάντα ὑπεραρκοῦν βεβαίως πρὸς δικαιολογίαν τῆς ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν παρουσίας θεῶν τῶν ἀνέμων καὶ ἰδίως τοῦ παρὰ τὴν Καλλιρρόην τοῦ Ἰλισοῦ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀθηναίας Ὠρειθυίας λατρευομένου Βορρᾶ, σεβιζομένων ὑπὸ τῶν κατακτητῶν τῆς Λήμνου. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἄλλος τις σπουδαῖος λόγος καθιστῶν ἀναγκαίαν σχεδὸν τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν ἐν λόγῳ Τριτοπατόρων θεῶν τῶν ἀνέμων ἐπὶ τῆς ζῳφόρου τοῦ τὴν κρήνην Καλλιρρόην τῆς εὐτεκνίας δεσπόζοντος *Μητρῴου*, κέντρου τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν πρὸ παντὸς ὑπὲρ εὐτεκνίας εὐχομένων ἀτθίδων μητέρων.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐφρόνουν ὅτι οἱ ἄνεμοι ἦσαν τὸ κατ᾽ ἐξοχὴν πρὸς μητρότητα συμβάλλον στοιχεῖον τῆς φύσεως. Αὐτὰ τὰ πρόβατα — λέγει ὁ Αἰλιανὸς (Ζῴων ἱστορ. Ζ΄ 27) ἐγνώριζον «*ὅτι αὐτοῖς ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος συμμάχονται πρὸς τὸ τίκτειν οὐ μεῖον τῶν ἀναβαινόντων αὐτὰ κριῶν*». Οἱ δὲ ἄνθρωποι φρονοῦντες τὴν Γῆν καὶ τὸν Οὐρανὸν ἢ Ἥλιον ὡς τοὺς ἀρχικοὺς *γονεῖς* τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκάλουν *πατέρας* ἑαυτῶν τοὺς ἐκ τούτων *τρίτους*, ***Τριτοπάτορας*** ἢ ***Τριτοπατρεῖς*** ὀνομάζοντες αὐτοὺς ἐν Ἀθήναις, ἔνθα καὶ ἐθέσπισαν τοῖς γονεῦσι τῶν Τριτοπατόρων Οὐρανῷ καὶ Γῇ «*προτελεῖν τοὺς γάμους*»[2]. Μόνοι δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἀθηναῖοι —λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι[3]—θύουσι καὶ εὔχονται εἰς τοὺς Τριτοπάτορας τούτους «*ὑπὲρ γενέσεως παίδων, ὅταν γαμεῖν μέλλωσι*». Τέλος οἱ τὰ *Φυσικὰ* γράψαντες *Ὀρφικοί,*

[1] Αἰλιαν. Ζῴων Ἱστορ. Ζ΄ 27. [2] Πρόκλος εἰς Πλάτωνος Τίμ. 293.
[3] Σουΐδας, Ἐτυμ. Μέγ. καὶ Φώτιος ἐν λ. Τριτοπάτορες.

ὀνομάζοντες τοὺς Τριτοπάτορας καθ᾽ ἕκαστον Ἀμαλκεῖδαν, Πρωτοκλέα καὶ Πρωτοκρέοντα, ἐθεώρουν αὐτούς, ὡς τὸν ὁμηρικὸν Αἴολον, **«θυρωροὺς καὶ φύλακας ὄντας τῶν ἀνέμων»**.

Οὐδεμία ἄρα δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ τεμαχίου τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου τῆς Ἄγρας εἰκονιζόμενος ἀσκοφύλαξ (εἰκ. 58) εἶναι εἷς τῶν τριῶν ἰδιαζόντων τοῖς Ἀθηναίοις θυρωρῶν καὶ φυλάκων τῶν ἐν ἀσκοῖς ταμιευομένων ἀνέμων Τριτοπατόρων τῶν καὶ τριπάππων τοῦ γένους αὐτῶν. Οὕτω δ᾽ ἐξηγεῖται νῦν διατί εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ἄγρας, ἐν τῷ κάτω ἄκρῳ τοῦ Ζαππείου καὶ δὴ τῷ ἀπέναντι τοῦ Μητρῴου, ἀνεκαλύφθη ἡ ἐπιγραφή: «*ὅρος ἱεροῦ Τριτοπατρέων Ζακυαδῶν*[1]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ποσειδῶν τῆς ζῳφόρου ἐλατρεύετο, ὡς εἴδομεν, ἐν Ἄγρᾳ καὶ δὴ ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς κορυφῆς τοῦ *Ἑλικῶνος*, καλουμένου κυρίου λόφου αὐτῆς, ἐφ᾽ ἧς — ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ καταπνεομένης καὶ νῦν ὑπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ μόνου περὶ τὰς Ἀθήνας ὑπάρχοντος ἀνεμομύλου κατεχομένης — ὑπῆρχε τὸ πάλαι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κλείδημος (Bekker, Anecd. Gr. I, 326, 30) «*καὶ ἡ ἐσχάρα τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Ἑλικωνίου ἐπ᾽ ἄκρου*», ἤτοι ἀκριβῶς τοῦ ὑπὸ τῶν ἐκ Βοιωτίας ἐλθόντων Πελασγῶν εἰς Ἄγραν κομισθέντος ἐκ Βοιωτίας πατρίου θεοῦ αὐτῶν, τοῦ καὶ ἐκ τῆς πελασγικῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῆς τῶν Ἰώνων θεᾶς Ἀθηνᾶς ἐκβληθέντος — ὡς οἱ Πελασγοὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων — οὐχ ἧττον ὅμως κατόπιν μεγάλως ὑπὸ τῶν θαλασσοκρατούντων Ἀθηναίων λατρευομένου πλὴν ἄλλων καὶ ἐν συντροφίᾳ τῶν ἀνέμων ὡς ἐπὶ τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου τῶν μικρῶν ἐλευσινίων μυστηρίων τῆς Ἄγρας. Οὕτω π. χ. ὁ Ποσειδῶν εἶχεν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα τῶν Μεγάλων μυστηρίων κοινὸν βωμὸν μετὰ τῆς Δήμητρος, Κόρης, Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ζεφύρου (Παυσ. I, 37, 2). Τοιαύτη τις φαντάζομαι ὅτι ἦτο καὶ ἡ συντροφία τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ τῶν Τριτοπατόρων ἀνέμων, πρὸς δὲ τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Ὠρειθυίας ἐπὶ τῆς ζῳφόρου τῆς ἐν λόγῳ προσόψεως τοῦ Μητρῴου τῆς Ἄγρας, ἔνθα ἴσως θὰ ἐδέχετο μετ᾽ αὐτῶν τὰς εὐχάς, ἱκεσίας ἢ εὐχαριστίας τῶν μετὰ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος μελλόντων ἢ ἤδη κατακτητῶν τῆς Λήμνου καὶ ἐκ Πειραιῶς ἀνελθόντων εἰς Ἄγραν Ἀθηναίων (ἰδὲ πίνακας Γ´-Ϛ´).

β´) Τὸ θαῦμα τῆς ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τῇ βοηθείᾳ τοῦ Βορρᾶ κατακτήσεως τῆς Λήμνου.

ΠΛΑΞ Κ. — Εἰκ. 62 καὶ πίνακες Γ´-Ϛ.

Ἀλλ᾽ ἐὰν ταῦτα ὀρθῶς ἔχωσιν, ἂν δηλαδὴ αἱ τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς δευτέρας κυρίας προσόψεως τοῦ Μητρῴου ἀποτελοῦσαι πλάκες ***Λ, Μ*** καὶ ***Ν*** ἀπεικόνιζον τοὺς μετὰ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος κατακτητὰς τῆς Λήμνου ***(Λ)*** εὐχαριστοῦντας τοὺς μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος ἀττικοὺς δαίμονας τῶν ἀνέμων ***(Μ-Ν)***, ὧν τῇ βοηθείᾳ συνετελέσθη τὸ θαῦμα, τὸ περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐν τῷ κεφαλαίῳ, τῷ ἀναφερομένῳ εἰς τὰ ὑποκείμενα τῇ διακοσμήσει τοῦ Μητρῴου ἱστορικὰ ἀθηναϊκὰ γεγονότα τῆς οἰκογενείας τοῦ Κίμωνος, τότε ἀναγκαίως δέον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι

---

[1] CIA. II, 1062. — O. Köhler, Athen. Mitt. IV, 287, καὶ χειρόγραφα Εὐστρατιάδου.

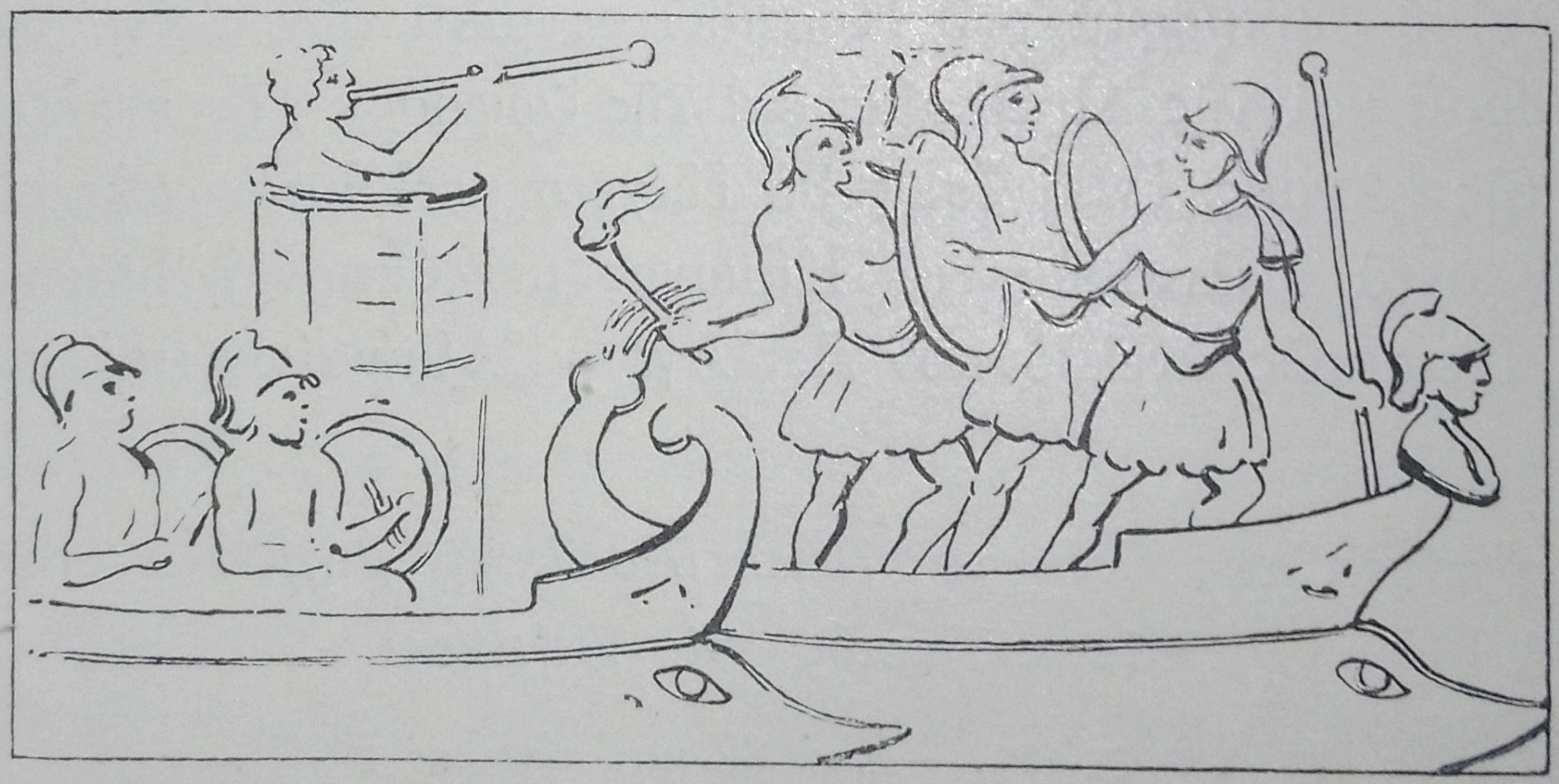
ἡ ἐπὶ τῆς συνεχομένης μακρᾶς πλευρᾶς μόνη καὶ αὐτοτελὴς τὴν παράστασιν πλὰξ **Κ** θὰ ἀπεικόνιζεν αὐτὸ τοῦτο τὸ θαῦμα τῆς ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος τῇ βοηθείᾳ τοῦ κυριωτέρου τῶν ἀνέμων Βορρᾶ κατακτήσεως τῆς Λήμνου. Ἀφοῦ δὲ τῶν διασωθέντων τεμαχίων τῆς ζῳφόρου οὐδὲν σχετίζεται πρὸς τοιαύτην πολεμικὴν παράστασιν, τὰ δὲ μέλη τῆς ζῳφόρου ταύτης ἀντεγράφοντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀρχαίων καλλιτεχνῶν, ὑπολείπεται ἡμῖν ὡς μόνη ἐλπὶς ἡ ζήτησις τοιούτου τινὸς ἀντιγράφου ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἱστορικοῖς μνημείοις τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Εἰκ. 62.

Ἡ πρὸς τοῦτο δ᾽ ἔρευνα ἡμῶν κατέληξεν εἰς τὸ ἑξῆς εὐτυχές, νομίζω, συμπέρασμα.

Ὁ διαπρεπέστατος τῶν νομισματικῶν F. Imhoof-Blumer ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ Seefahrende Heroen[1] τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα πρώτου μεγέθους, κοπέντα ὑπὸ τῆς ἀπέναντι τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου κειμένης Ἀβύδου

1 2 3 4 5 6

ΠΛΑΞ Κ. — Εἰκ. 63.

ἐπὶ Σ. Σεουήρου, Καρακάλλα, Σ. Ἀλεξάνδρου καὶ Μαξιμίνου, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 193 μέχρι 236 μ. Χ., φέροντα πάντα τὸν αὐτὸν περιεργότατον καὶ κατὰ τὸν F. Imhoof-Blumer ἐξ ἀρχαίας τινὸς τοιχογραφίας ἢ ἀναγλύπτου συνθέσεως ἀντιγραφέντα ὀπίσθιον τύπον. Ὁ τύπος οὗτος (Εἰκ. 62) κατ᾽ ἐμὲ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πιστὸν

[1] Beiträge zur Erklärung griechischer Münztypen: *Nomisma*, φυλλ. V (1910) σ. 30 κἑξ. ἀριθ. 22-25 Πίν. II εἰκ. 19-20 (=ἐνταῦθα εἰκ. 62).

ἀντίγραφον τῆς ἀπολεσθείσης διαβοήτου, φαίνεται, πλακὸς **K** τοῦ Μητρῴου ἡμῶν, ἣν προχείρως ἀναπαριστᾷ τὸ ἐνταῦθα παρεντιθέμενον ἰχνογράφημα (Εἰκ. 63) καὶ δὴ ἀντίγραφον ληφθὲν ἐπὶ Ῥωμαίων ὑπὸ τῶν Ἀβυδηνῶν, ἵνα χρησιμοποιηθῇ πρὸς ἀναπαράστασιν καὶ πανηγυρισμὸν πράξεως πανομοίας τῆς τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος κατορθωθείσης ὑπὸ τοῦ διασήμου Λουκούλλου, ἤτοι ἀκριβῶς τοῦ Ῥωμαίου ἐκείνου, οὗ τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις παραβάλλει ὁ Πλούταρχος πρὸς τὰς Κίμωνος, τοῦ Μιλτιάδου.

Ὁ ἐν λόγῳ νομισματικὸς τύπος ἔχει ὡς ἑξῆς κατ᾽ ἐμὴν περιγραφὴν καὶ ἑρμηνείαν.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς συνθέσεως ὑψοῦται πύργος ὀκτάγωνος, ὡς ὁ ἐν Ἀθήναις *Πύργος τῶν Ἀνέμων*, ὁ κοινῶς *Ναὸς τοῦ Αἰόλου* λεγόμενος, ἄνευ ὅμως τῆς ὀξείας στέγης τοῦ τελευταίου, καὶ ἐντελῶς ὅμοιος πρὸς τὸν διαβόητον πύργον αὐτῆς τῆς Ἀβύδου[1] τὸν γνωστὸν ἐκ τῶν κατὰ Ἡρὼ καὶ Λέανδρον μυθευμάτων.

Τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου τούτου πληροῖ, ἀφαιρεθείσης ἴσως πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ σφραγιδογλύφου τῆς ὡς ἐν Ἀθήναις κωνικῆς στέγης αὐτοῦ, προτομὴ ἀνδρὸς ἱσταμένου ἐν τῷ πύργῳ, ἔχοντος δὲ τὸ αὐτὸ βραχύκομον, βραχυγένειον καὶ πάνυ περίεργον, χυδαῖον ἢ βάρβαρον (θρᾳκικὸν) τὴν ἔκφρασιν πρόσωπον, ὅπερ καὶ ὁ ἐπὶ ἀττικῆς ἀγγειογραφίας τοῦ Ε´ αἰῶνος π. Χ. εἰκονιζόμενος θεὸς τῶν ἀνέμων, ὁ τὰς ὀρχουμένας θεὰς τῶν ἀνέμων πνοῶν Αὔρας ὡς κελευστὴς διατάσσων καὶ ταμιεύων[2].

Ὁ θεὸς οὗτος τοῦ πύργου τῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων συνθέσεως φυσᾷ πάσῃ δυνάμει εἰς μακρότατον σωλῆνα, ὃν ὁ Imhoof-Blumer ἐξέλαβεν ὡς σάλπιγγα ἀνδρὸς ἀπὸ τοῦ πύργου σαλπίζοντος τοῖς πλοίοις ἔφοδον ἢ ἀπόβασιν κατὰ τοῦ ἀφανοῦς ἡμῖν ἐχθροῦ. Ἀλλὰ τὸ μακρότατον καὶ στενώτατον διὰ σάλπιγγα σχῆμα τοῦ αὐλοῦ διδάσκει μοι ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ἑνὸς τῶν *ἀκροφυσίων* καλουμένων μακρῶν καὶ στενῶν σωλήνων τῶν ἐξ ἀσκῶν *φυσῶν* τοῦ Αἰόλου καὶ Ἡφαίστου, δι᾽ ὧν οἱ θεοὶ οὗτοι ἐξηκόντιζον τὰς ἀνέμου καὶ πυρὸς πνοὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν (ἰδὲ Ῥωμαῖον ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1908, σ. 245 κἑξ.). Πρόκειται ἄρα, κατ᾽ ἐμέ, περὶ τοῦ Θρᾳκὸς τὴν πατρίδα καὶ διὰ τοῦτο *θρηϊκίου* συχνότατα καλουμένου Βορρᾶ, ἐπιβαίνοντος τοῦ καταντικρὺ τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου κειμένου καὶ ἱεροῦ ἴσως αὐτῷ πύργου τῆς Ἀβύδου ἢ ἐκείνου τῆς ἐπὶ τῆς θρᾳκικῆς χερσονήσου τοῦ Μιλτιάδου πόλεως Ἐλαιοῦντος, ἐξ οὗ ἐξέπλευσε πρὸς κατάκτησιν τῆς Λήμνου ὁ Μιλτιάδης, ἐκπέμποντος δὲ πάσει δυνάμει διὰ τοῦ φυσητῆρος αὐλοῦ τὰς σφοδρὰς ἐκείνας πνοὰς τῶν ἐτησίων βορείων ἀνέμων, τὰς ὡς ἐκ θαύματος ὁδηγησάσας αὐθημερὸν ἀπὸ τῆς *ἀττικῆς* ἤδη θρᾳκικῆς χερσονήσου εἰς τὴν τῶν Πελασγῶν Λῆμνον τὸν στόλον τοῦ Μιλτιάδου, τυράννου τότε τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου. Πανομοίως ὁ Βορρᾶς τῆς στέγης τοῦ ἐν Ἀθήναις *Πύργου τῶν Ἀνέμων* φυσᾷ ἐν μακρᾷ κόγχῃ τὰς πνοὰς αὐτοῦ[3].

Πράγματι δὲ τῆς πρώτης τῶν τριήρεων τούτων, κοσμουμένης δι᾽ ἀκροστολίου προτομῆς Ἀθηνᾶς πρὸς ἔνδειξιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἐπιβαίνει

---

[1] Head-Σβορώνου, Ἱστορία τῶν νομισμάτων Πίν. ΛΒ´ εἰκ. 2.

[2] Roscher, Myth. Lex. ἐ. λ. Luftgöttin (Αὔρα) σ. 2148 εἰκ. 1 (ἐνταῦθα διὰ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἀνεπληρώθη ὁ εἷς τῶν Τριτοπατόρων τῆς πλακὸς **N**).

[3] Stuart und Revett, Alt. z. Ath. I, 3, 2.

ἡγούμενος τοῦ στόλου καὶ ἕτοιμος πρὸς ἀπόβασιν τεθωρακισμένος καὶ Ἕλλην τὴν περιβολὴν ἀνὴρ (6), κατ᾽ ἐμὲ αὐτὸς ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος, χαρακτηριζόμενος ὡς τύραννος τότε τῆς Χερσονήσου διὰ τοῦ βασιλικοῦ σκήπτρου, ὅπερ φέρει ἐν τῇ ἀριστερᾷ, συγχρόνως δὲ καὶ ὡς ναύαρχος ἡγέτης τοῦ στόλου διὰ τοῦ τρόπου, δι᾽ οὗ στρεφόμενος πρὸς τὰ πληρώματα τοῦ ἀκολουθοῦντος στόλου ἐνθαρρύνει καὶ ἐπιτάσσει τῇ δεξιᾷ πρὸς ἀπόβασιν καὶ ἐπίθεσιν, πρῶτος αὐτὸς ἕτοιμος ἤδη νὰ ἐκπηδήσῃ τὰς τριήρεις. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ναυαρχίδος αὐτοῦ ταύτης ἱστάμενοι δύο πάνοπλοι ὁπλῖται (4-5) μάχονται ἀναβλέποντες πρὸς τοὺς ἀφανεῖς ἡμῖν ὑπερασπιστὰς τῶν τειχῶν τῆς Μυρίνης, πόλεως τῆς Λήμνου, καθ᾽ ἧς ὁ μὲν ἐξακοντίζει τὸ δόρυ αὐτοῦ, ὁ δέ, ἕτοιμος καὶ αὐτὸς πρὸς ἀπόβασιν, φέρει ἐν τῇ δεξιᾷ δᾷδα ἐμπρησμοῦ. Ἀκολουθεῖ καὶ δευτέρα τριήρης, ἧς ὅμως μόνον ἡ πρῷρα φαίνεται καὶ τοῦ πληρώματος αὐτῆς μόνος ὁ πρῶτος ὁπλίτης ἀνερχόμενος τοῦ κύτους (2) τοῦ πλοίου, ἵνα καὶ αὐτὸς ὁ ἀποβαίνων εἰς τὴν ξηρὰν ἐξορμήσῃ πρὸς κατάκτησιν τῆς νήσου.

Ἀλλ᾽ ἡ τόσον φυσικὴ ἑρμηνεία αὕτη φαίνεται εὐθὺς τελείως μηδενιζομένη ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι παρὰ τὴν μορφὴν τοῦ ὑπ᾽ ἐμοῦ ὡς Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος ἑρμηνευομένου ἀνδρὸς ὑπάρχει, τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν ἀπὸ Καρακάλα μέχρι Μαξιμίνου κοπέντων κομματίων, τὸ ὄνομα ΛΕΥΚΟΥΛΛΟΣ, ὅπερ ὡς ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη συνοδεῦον τὸν ἐν λόγῳ τύπον ὀρθότατα ὁ Imhoof-Brumer ἠρνήθη μὲν νὰ θεωρήσῃ ὡς ὄνομα νομισματικοῦ ἄρχοντος, ἀποδοὺς δὲ εἰς τὸν εἰκονιζόμενον ναύαρχον ἐσκέφθη ν᾽ ἀναφέρῃ εἰς τὸν ἐκ τῶν Μιθριδατικῶν πολέμων τοῦ Α´ αἰῶνος π. Χ. περίφημον γενόμενον Λ. Λικίνιον Λούκουλλον, «*οὗ πρὸς τιμήν, προσθέτει ὁ κ. Imhoof, ἴσως οἱ Ἀβυδηνοὶ ἤγειρον καλλιτεχνήματα, ἀναφερόμενα εἰς τὰς ναυτικὰς αὐτοῦ νίκας ἢ τὴν μεταβίβασιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ εἰς Ἄβυδον πρὸ τῆς εἰρήνης* (Ἀσιατ. Μιθρ. 53) *ἢ εἰς ἄλλο τι τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ*».

Ὁ αὐτὸς ὅμως Imhoof-Blumer διστάζει νὰ δεχθῇ τὴν τόσον ὀρθὴν φαινομένην ἑρμηνείαν αὐτοῦ ταύτην προσθέτων ὅτι «*ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ταύτῃ τοῦ τύπου καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐνυπάρχει τι τὸ ξενίζον, ἂν τις ἀναλογισθῇ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ ἑλληνικῶν νομισμάτων ἄλλα ὅμοια παραδείγματα γραφικῶν παραστάσεων ἐκ τόσων ὀψίμων χρόνων, οἷοι οἱ Μιθριδατικοί*».

Ἀλλ᾽ ὁ δισταγμὸς οὗτος αἴρεται καὶ ὁ τύπος ἐξηγεῖται λαμπρῶς, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ Λούκουλλος οὗτος οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἢ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃν ὁ Πλούταρχος παραβάλλει πρὸς Κίμωνα, τὸν υἱὸν τοῦ κατακτητοῦ τῆς Λήμνου Μιλτιάδην, ὅτι δὲ *ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ* ἔχει ὁ *Ῥωμαῖος οὗτος ἱστορικὸν γεγονὸς πανόμοιον πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου κατάκτησιν τῆς Λήμνου, δευτέραν δηλαδὴ πανομοίαν αἰφνιδίαν κατάληψιν τῆς αὐτῆς Λήμνου καὶ ὁμοίαν ὡς ἐκ θαύματος ἐπικουρίαν τοῦ Βορρᾶ*, ἤτοι γεγονότα ἐπιτρέποντα εἰς τοὺς Ἀβυδηνοὺς τούς, ὡς οἱ λοιποὶ τῶν τότε Ἑλλήνων, τιμῶντας τὸν Λούκουλλον ὡς «*φύσει χρηστὸν ὄντα καὶ φιλάνθρωπον*» (Πλουτ. Λουκουλ. 18) καὶ ὡς γενόμενον τότε «*ταῖς πόλεσι παραμύθιον τι τῆς Σύλλα χαλεπότητος, οὐ μόνον καθαρὸν καὶ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ πρᾶον εἰς οὕτω βαρὺ καὶ σκυθρωπὸν ὑπηρέτημα παρασχὼν ἑαυτὸν*» (Πλουτ. Λουκ. 4), νὰ τιμήσωσιν αὐτὸν δι᾽ ἀντιγράφου καὶ μεταβαπτίσεως τῆς περιφήμου καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μιλτιάδου ἀναφερομένης συνθέσεως τοῦ Μητρῴου τῶν Ἀθηνῶν καὶ δὴ διὰ πίνακος

εἴτε ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τῆς ἀλκαμενείου πλακὸς **Κ** τοῦ Μητρῴου εἴτε ἐξ ἀρχαίου πίνακος κατ᾽ ἀντιγραφὴν αὐτοῦ διά τινα τῶν πόλεων τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ποιηθέντος ἐν προγενεστέροις τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνοις.

Τὸν ὑπὸ τῶν Ἀβυδηνῶν οὕτω κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ., ζῶντος τοῦ Λουκούλλου, ποιηθέντα πίνακα θ᾽ ἀντέγραφον οἱ αὐτοὶ Ἀβυδηνοὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῶν τοῦ Β´ καὶ Γ´ αἰῶνος μ. Χ. εἴτε πρὸς ἐπίδειξιν φιλορωμαϊκῶν αἰσθημάτων εἴτε πολὺ μᾶλλον ὡς ὄντα καθ᾽ ἑαυτὸν πάνυ ἄξιον θέας καὶ διάσημον καλλιτέχνημα.

Τὸ ἐν λόγῳ παράλληλον γεγονὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου ἁλώσεως τῆς Λήμνου διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Λουκ. 12) λέγων ὅτι, ὅτε ὁ Λούκουλλος *ἐπιπορευόμενος τὸν Ἑλλήσποντον*, ἔνθα καὶ ἡ κόψασα τὰ ἐν λόγῳ νομίσματα Ἄβυδος, *ναυτικὸν ἐξηρτύετο* κατὰ τοῦ φοβεροῦ τῶν Ῥωμαίων ἐχθροῦ Μιθριδάτου: «. . . *εἰς δὲ Τρῳάδα καταχθεὶς ἐσκήνωσε μὲν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀφροδίτης, κατακοιμηθεὶς δὲ νύκτωρ ἐδόκει τὴν θεὰν ὁρᾶν ἐφεστῶσαν αὐτῷ καὶ λέγουσαν*

τί κνώσσεις, μεγάθυμε λέον; νεβροὶ δέ τοι ἐγγύς,

ἐξαναστὰς δὲ καὶ τοὺς φίλους καλέσας διηγεῖτο τὴν ὄψιν, ἔτι νυκτὸς οὔσης. Καὶ παρῆσαν ἐξ Ἰλίου τινὲς ἀπαγγέλλοντες ὦφθαι περὶ τὸν Ἀχαιῶν λιμένα τρισκαίδεκα πεντήρεις τῶν βασιλικῶν ἐπὶ Λῆμνον πλεούσας. Εὐθὺς οὖν ἀναχθεὶς τούτους μὲν εἷλε καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἰσίδωρον ἀπέκτεινεν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἄλλους ἔπλει πρωρέας. Οἱ δὲ ἔτυχον ὁρμοῦντες (ἐν Λήμνῳ), καὶ τὰ πλοῖα πάντα πρὸς τὴν γῆν συνέλκοντες ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων διεμάχοντο καὶ πληγὰς ἐδίδοσαν τοῖς περὶ τὸν Λούκουλλον, οὔτε περιπλεῦσαι τοῦ χωρίου διδόντος οὔτε βιάσασθαι ναυσὶ μετεώροις τὰς τῶν πολεμίων προσερηρεισμένας τῇ γῇ καὶ βεβηκυίας ἀσφαλῶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ μόλις, ᾗ προβολήν τινα ἡ νῆσος εἶχεν, ἀποβιβάζει τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀρίστους, οἳ κατόπιν ἐπιπεσόντες τοῖς πολεμίοις τοὺς μὲν διέφθειρον αὐτῶν, τοὺς δ᾽ ἠνάγκαζον ἀποκόπτοντας τὰ πρυμνήσια τῶν νεῶν καὶ φεύγοντας ἐκ τῆς γῆς ἀλλήλοις τε συγκρούειν τὰ πλοῖα καὶ ταῖς ἐμβολαῖς ταῖς περὶ τὸν Λούκουλλον ὑποπίπτειν».

Τὴν λαμπρὰν ταύτην ναυτικὴν καὶ πεζικὴν ἀπόβασιν, ὡς καὶ τὴν τοῦ Μιλτιάδου, νίκην ἂν δὲν ἐβοήθησεν ἐν ἀρχῇ ὁ Βορρᾶς, συνεπλήρωσεν ὅμως τελείως κατόπιν· «*Γενόμενος δ᾽ ἀπὸ τούτων* — ἐξακολουθεῖ ὁ Πλούταρχος — *ἠπείγετο πρὸς τὴν αὐτοῦ Μιθριδάτου δίωξιν . . . Μιθριδάτην δὲ ἀναχθέντα μετὰ τοῦ στόλου, σπεύδοντα πρὶν ἐπιστρέφειν Λούκουλλον εἰς τὸν Πόντον εἰσπλεῦσαι, καταλαμβάνει χειμὼν πολύς, ὑφ᾽ οὗ τὰ μὲν ἀφηρπάγη, τὰ δ᾽ ἐβυθίσθη τῶν σκαφῶν, πᾶσα δὲ ἡ παραλία* τῶν *ναυαγίων, ἐκφερομένων* ὑπὸ τοῦ *κλύδωνος, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἦν περίπλεως. Αὐτὸς δὲ τῆς ὁλκάδος, ἐφ᾽ ἧς ἔπλει, μήτε πρὸς τὴν γῆν εὐπαρακομίστου διὰ μέγεθος ἐν σάλῳ μεγάλῳ καὶ κύματι τυφλῷ παρισταμένης τοῖς κυβερνήταις, πρός τε τὴν θάλασσαν ἤδη βαρείας καὶ ὑπεράντλου γενομένης, μετεμβὰς εἰς λῃστρικὸν μυοπάρωνα καὶ τὸ σῶμα πειραταῖς ἐγχειρίσας ἀνελπίστως καὶ παραβόλως εἰς Ποντικὴν Ἡράκλειαν ἐξεσώθη*».

Ἡ διὰ τοῦ χειμῶνος Βορρᾶ τελεία καταστροφὴ τοῦ στόλου τοῦ Μιθριδάτου, ἀπαλλάξασα τὰς παραλίους, ὡς ἡ Ἄβυδος, ἑλληνικὰς πόλεις τοῦ ἐξ αὐτοῦ μεγάλου

φόβου, ἐπέτρεψε βεβαίως εἰς αὐτὰς νὰ προβῶσιν ἔκτοτε εἰς τὰς πρὸς τὸν ὡς εὐεργέτην ὑπ᾽ αὐτῶν τιμώμενον καὶ ὡς ἰσχυρὸν κολακευόμενον Λούκουλλον μεγάλας τιμάς, ὧν μίαν θεωρῶ καὶ τὴν ἐν Ἀβύδῳ ἀναστύλωσιν ἱστορικοῦ πίνακος, ἀναφερομένου εἰς τὴν ἔνδοξον ταύτην ναυτικὴν νίκην τοῦ Λουκούλλου ἐν Λήμνῳ καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Βορρᾶ πλήρη καταστροφὴν τοῦ στόλου τοῦ Μιθριδάτου. Πρὸς τοῦτο εἰκάζω ὅτι εἴτε ὁ ζωγράφος, εἰς ὃν ἀνετέθη ὑπὸ τῶν Ἀβυδηνῶν τὸ ἔργον, ἀπεμιμήθη τὸ εἰς τὸ πανόμοιον ἱστορικὸν γεγονὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος κατακτήσεως τῆς Λήμνου τῇ βοηθείᾳ τοῦ Βορρᾶ ἀναφερόμενον ἔργον, εἴτε πολὺ μᾶλλον ὅτι οἱ Ἀβυδηνοὶ κατέχοντες ἀρχαιότερον περίφημόν τινα πίνακα, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ταύτην, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὴν πόλιν αὐτῶν σχετιζομένην σελίδα τῆς ἱστορίας τῆς πρὸ αὐτῶν κειμένης Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, ἀντικατέστησαν μὲν τότε τὸ ὄνομα τοῦ Μιλτιάδου δι᾽ ἐκείνου τοῦ Λουκούλλου, ἀντέγραφον δὲ τὸν πίνακα δύο αἰῶνας κατόπιν, ἀπὸ Σεουήρου μέχρι Μαξιμίνου, ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν νομισμάτων αὐτῶν εἴτε, ὡς ἤδη εἴπομεν, πρὸς ἐπίδειξιν φιλορωμαϊσμοῦ εἴτε καὶ ὡς διάσημόν τι καλλιτέχνημα, καθ᾽ ἃ κοινῶς εἰθίζετο τότε. Διὰ τῆς ἁπλῆς μεταβαπτίσεως ταύτης θὰ ἐξηγεῖτο διατί εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Λουκούλλου τοῦ νομίσματος τῶν Ἀβυδηνῶν ἔμεινε τὸ ἀνάρμοστον αὐτῷ βασιλικὸν σκῆπτρον τοῦ τυράννου Μιλτιάδου καὶ διατί αἱ νῆες αὐτοῦ χαρακτηρίζονται διὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἀκροστολίου τῆς προτομῆς τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς προτομὴν Ῥώμης ἴσως μεταβαπτισθείσης.

§ 13. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΗΜΙΣΕΟΣ ΤΗΣ ΕΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΚΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΚΕΙΜΕΝΗΣ ΜΑΚΡΑΣ ΠΛΕΥΡΑΣ ΑΥΤΟΥ.

α´) Ἡ ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου κατάκτησις τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου.

Τὸ ἐν τοῖς ἀμέσως προηγουμένοις ἐκτεθὲν θαῦμα, μεθ᾽ οὗ μόνον τὴν ἀδύνατον φυσικῶς θεωρουμένην πραγματοποίησιν ὑπεσχέθησαν οἱ ὑβρισταὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀσεβεῖς πρὸς τοὺς θεοὺς Πελασγοὶ τῆς Λήμνου νὰ παραδώσωσι τοῖς Ἀθηναίοις τὴν νῆσον αὐτῶν λέγοντες ἐμπαικτικῶς αὐτοῖς ὅτι «*ἐπεὰν βορέῃ ἀνέμῳ αὐτημερὸν νηῦς ἐξανύσῃ ἐκ τῆς ὑμετέρης εἰς τὴν ἡμετέρην τότε παραδώσωμεν*», ἐγένετο φυσικῶς δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον «*ἔτεσι κάρτα πολλοῖσι ὕστερον τούτων, ὡς ἡ Χερσόνησος ἡ ἐν Ἑλλησπόντῳ ἐγένετο ὑπ᾽ Ἀθηναίοισι*». Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῆς κατακτήσεως τῆς Χερσονήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀνῆκε τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ ὡς συντελεσθὲν ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου, ἀδελφοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ Μιλτιάδου, πατρὸς τοῦ κτίσαντος τὸ Μητρῷον ἡμῶν Κίμωνος, ὑποθέτω, εὐλόγως νομίζω, ὅτι εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἡροδότου ὀλίγον ἀνωτέρω ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ (VI, 34-41) λεπτομερέστατα ἱστορουμένην ἐνδοξοτάτην ταύτην σελίδα τῶν πρὸς τὰς Ἀθήνας ὑπηρεσιῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Κίμωνος ἀνε-

φέρετο τὸ δεξιὸν ἥμισυ (πλάκες ***Ξ, Ο, Π***) τῆς αὐτῆς κυρίας ὄψεως τοῦ Μητρῴου, ὡς καὶ ἡ κατὰ τὴν γωνίαν πλὰξ ***Ι*** τῆς συνεχομένης μακρᾶς πλευρᾶς.

Ὅπως δηλαδή, προκειμένου περὶ τῶν τῆς ζῳφόρου πλακῶν τῆς μιᾶς προσόψεως τοῦ Μητρῴου καὶ τῶν συνεχομένων αὐτῇ δύο μεμονωμένων πλακῶν τῶν μακρῶν πλευρῶν, εἴδομεν ὅτι αἱ παραστάσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ***αἴτια*** τῆς κατακτήσεως τῆς Λήμνου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, διαιροῦνται εἰς δύο ἐντελῶς *πάρισα* μέρη, ἀπεικονίζοντα τὸ μὲν (πλάκες ***Α*** καὶ ***Γ-Ε***) τὴν πρώτην ὑπὸ τῶν Πελασγῶν παρὰ τὴν Καλλιρρόην ὕβριν τῶν Ἀτθίδων, τὸ δὲ (πλάκες ***Β*** καὶ ***Ζ-Θ***) τὴν ὑπὸ τῶν αὐτῶν μεταγενεστέρων δευτέραν ἐκ Βραύρωνος ἁρπαγὴν τῶν θυγατέρων καὶ γυναικῶν τῶν Ἀθηναίων, οὕτω φρονῶ ὅτι καὶ τῆς ἑτέρας προσόψεως τοῦ Μητρῴου, ἀναφερομένης εἰς τὴν *κατάκτησιν* τῆς Λήμνου, τὸ μὲν πρῶτον ἥμισυ (πλάκες ***Κ*** καὶ ***Λ-Ν***) ἀνεφέρετο, ὡς εἴδομεν ἤδη, εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Λήμνου ὑπὸ Μιλ-

ΠΛΑΞ Ι. — Εἰκ. 64.

τιάδου τοῦ Κίμωνος, τὸ δ᾿ ἕτερον ἥμισυ (πλάκες ***Ι*** καὶ ***Ξ-Π***) εἰς τὴν προηγηθεῖσαν καὶ οὕτω δυνατὸν τὸ θαῦμα τῆς ἁλώσεως ταύτης καταστήσασαν κατάκτησιν τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ὑπὸ τῶν μετὰ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου.

Εἰς τὸν προηγηθέντα τόμον 17ον τοῦ παρόντος περιοδικοῦ σελ. 13 κἑξ. παραθέσας τὸ εἰς τὴν ἔνδοξον κατάκτησιν ταύτην ἀναφερόμενον κεφάλαιον τοῦ Ἡροδότου VI, 34-42 ἔδειξα ὅτι ὁ γλυπτὸς διάκοσμος (Εἰκ. 64) μοναδικῆς τινος, ἀθηναϊκῆς τὴν τέχνην, χρυσῆς κτενὸς ἀνακαλυφθείσης ἐν τοῖς θησαυροῖς τοῦ ἀσυλήτου τάφου τῶν συμμάχων καὶ φίλων τῶν Ἀθηναίων Σπαρτοκιδῶν, ἀδελφῶν βασιλέων τῆς τῶν Σκυθῶν Ταυρικῆς Χερσονήσου Σπαρτόκου Β´ καὶ Παιρισάδου Α´ (349-343 π. Χ.), προφανῶς δὲ δωρηθείσης τῷ ἑτέρῳ αὐτῶν ἢ τῷ πατρὶ αὐτῶν Λεύκωνι (389-349) ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, εἰκονίζει Μιλτιάδην τὸν Κυψέλου ἔφιππον, ἡγούμενον ἐν ἀττικοθρᾳκικῇ πολεμικῇ σκευῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου Δολόγκων, τῶν καλεσάντων αὐτὸν εἰς βοήθειαν καὶ τύραννον ἑαυτῶν καταστησάντων, ἐπιτιθέμενον δὲ οὕτως εἴτε κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀψινθίων, ἐχθρῶν τῶν Δολόγκων, εἴτε καθ᾿ ἑνὸς τῶν τότε ἐχθρῶν αὐτοῦ Ἑλλήνων τυράννων τῶν ἀπέναντι ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου πόλεων, ἴσως τῆς Λαμψάκου. Δυνατὴν ἐπίσης ἐθεώ-

ρησα καὶ τὴν ἑρμηνείαν ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πάππου, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ κατόπιν τόσον ἐνδόξου γενομένου πατρὸς τοῦ Κίμωνος Μιλτιάδου, τοῦ διαδεχθέντος Μιλτιάδην τὸν Κυψέλου εἰς τὸν θρόνον τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, καὶ δὴ ἡγουμένου ὡς τυράννου καὶ στρατηγοῦ τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου τοῦ συμμάχου καὶ πενθεροῦ αὐτοῦ Θρᾳκὸς βασιλέως Ὀλόρου, ἐπιτιθεμένου δὲ κατά τινος τῶν γειτονικῶν Ἑλλήνων τυράννων.

Κατὰ τῆς ἑρμηνείας μου ἐκείνης, ἐνθουσιωδῶς γενομένης δεκτῆς ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ἀρχαιολόγων καὶ μάλιστα τῆς δημοσιευσάσης τὸ κειμήλιον τοῦτο Ῥωσίδος ἀρχαιολόγου κυρίας Polotschoff, τῆς καὶ ῥωσιστὶ μεταφρασάσης τὴν ἐν λόγῳ ἐργασίαν μου, ἡ μόνη ἐγερθεῖσα ἀντίρρησις εἶναι ὅτι ἡ τεχνοτροπία τῆς ἐν λόγῳ κτενὸς φαίνεται κατά τι ἀρχαιοτέρα τῶν χρόνων, ἐν οἷς εἰκάζω ὅτι ἐποιήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἵνα προσενεχθῇ τῷ Σκύθει βασιλεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῷ S. Reinach ἀνήκουσα ἀντίρρησις αὕτη, ἥτις καὶ ἐμοὶ ἐφάνη πως βάσιμος, ἐκτοπίζεται, ἐξηγουμένου τοῦ ἐπανθοῦντός πως ἀρχαϊσμοῦ τῶν μορφῶν τῆς κτενός, ἂν δεχθῶμεν τὸ πιθανώτατον πρᾶγμα, ὅτι ὁ τορευτής, ὁ κατὰ παραγγελίαν ποιήσας τὸν Δ´ αἰῶνα τὸ διὰ διπλωματικὸν λόγον εἰς σελίδα τῆς ἱστορίας τοῦ ἀγαπητοῦ τοῖς Σκύθαις Μιλτιάδου ἀναφερόμενον κειμήλιον τοῦτο, *ἀντέγραψε* τὴν παράστασιν ἀπὸ τῆς πλακὸς ***I*** τῆς τοῦ Ε´ αἰῶνος ἀλκαμενείου τὴν τεχνοτροπίαν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ Μιλτιάδου ἀναφερομένης ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου ἡμῶν, πλακὸς ἥτις, ὡς καὶ λοιπαὶ τρεῖς μεμονωμέναι πλάκες ***A***, ***B*** καὶ ***K*** τῶν γωνιῶν τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ Μητρῴου, ἔδει νὰ περιέχῃ *πλήρη* καὶ *αὐτοτελῆ* εἰκόνα τῆς ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ἀθηναϊκῆς *κυριαρχίας*, ἀσκουμένης εἴτε διὰ τοῦ πρώτου αὐτῆς κατακτητοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου εἴτε διὰ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Μιλτιάδου τοῦ πατρὸς τοῦ Κίμωνος. Τοιαύτην δ᾽ ἀκριβῶς πλήρη καὶ σύμμετρον εἰκόνα ἐπὶ πλακὸς τῶν διαστάσεων ἐκείνων τῆς ζῳφόρου ἡμῶν παρέχει ἄθικτος παραμένουσα ἡ διάθεσις τῶν διακοσμητικῶν μορφῶν τῆς ἐν λόγῳ χρυσῆς ἀθηναϊκῆς κτενὸς (Εἰκ. 64).

β´) Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου ἄφιξις ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Δελφούς.

ΠΛΑΚΕΣ Ξ – Π. — Εἰκ. 65 - 68.

Εἰς τὴν φαντασίαν καὶ μόνην τὴν φαντασίαν ἡμῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν λόγῳ ἱστορικῆς προϋποθέσεως λειτουργοῦσαν, ἀναγκαζόμεθα νὰ στηριχθῶμεν, ἵνα μαντεύσωμεν τὸ περιεχόμενον τῶν συναφῶν τῇ πλακὶ ***I*** πλακῶν ***Ξ***, ***O*** καὶ ***Π*** τῆς ζῳφόρου. Φαντάζομαι λοιπὸν ἐξ ἀναλογίας καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ τρία πάρισα τμήματα τῆς ζῳφόρου ἡμῶν ὅτι αἱ τρεῖς πλάκες αὗται εἰκόνιζον τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἡροδότου ἱστορουμένην ὡς ἀμέσως προηγηθεῖσαν τῆς κατακτήσεως τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ἐπίσκεψιν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου, ὅτε ἡ Πυθία ἐκέλευσεν αὐτῷ μαντευομένῳ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν πρόσκλησιν τῶν Δολόγκων, ᾗς συνεπείᾳ ἐγένετο τύραννος τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου κατακτήσας αὐτὴν σὺν τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ ἐκστρατεύσασιν ἐθελονταῖς Ἀθηναίοις καὶ γῆν ἀττικὴν οὕτω κατα-

στήσας αὐτήν, συνεπῶς δὲ δυνατὸν καὶ τὸ θαῦμα, οὗ ἡ τέλεσις ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς κατάκτησιν τῆς Λήμνου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει φρονῶ ὅτι ὑπάρχει ἐξέχον ἀττικὸν ἔργον, καὶ δὴ ἀφιέρωμά τι τοῦ καθ᾽ ἡμέραν ἰδιωτικοῦ βίου, *ἀντιγράφον* καὶ εἰς ἄλλα καὶ τοῦτο πρόσωπα — ὡς τὸ νόμισμα τῶν Ἀβυδηνῶν — προσαρμόζον τὴν ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου ἐπίσκεψιν καὶ συμβουλὴν τῆς Πυθίας τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου τὴν κατ᾽ ἐμὲ ἐπὶ τῶν πλακῶν ***Ξ, Ο*** καὶ ***Π*** τοῦ Κιμωνείου Μητρῴου εἰκονιζομένην.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ περίφημον ἤδη γενόμενον ἀνάγλυπτον ἀνάθημα τῆς Ξενοκρατείας[1] (Εἰκ. 65), περὶ οὗ ἠδύνατό τις ἤδη νὰ μαντεύσῃ καὶ ἐκ μόνης τῆς μεγάλης πυκνότητος καὶ συμπιέσεως τῶν ἐπὶ τῆς μόνης πλακὸς αὐτοῦ εἰκονιζομένων μορφῶν ὅτι ἀντιγράφει κλασσικήν τινα σύνθεσιν τριπλάσιον τοὐλάχιστον χῶρον ἀρχικῶς κατέχουσαν.

1 2 3 4 5 5α 6 7 8 9 10 11 12 13

Εἰκ. 65.

Ἀληθῶς, ἂν τὰς τόσον πρὸς ἀλλήλας πεπιεσμένας 13 μορφὰς τοῦ μνημείου τούτου ἀραιώσωμεν, ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ὑπ᾽ ἐμοῦ ὑποτιθεμένη ἀρχικὴ αὐτῶν θέσις, ἐπὶ τῶν τοῦ πρωτοτύπου πλακῶν ***Ξ, Ο*** καὶ ***Π*** τῆς ζῳφόρου ἡμῶν, ἔχομεν (Εἰκ. 66, 67 καὶ 68) τὴν ἑξῆς ἐπὶ τριῶν πλακῶν (ὡς αἱ σκηναὶ τῶν λοιπῶν τριῶν παρίσων τμημάτων τῆς ζῳφόρου τῶν ἀποτελουμένων ἐκ τῶν πλακῶν ***Γ-Ε, Ζ-Θ, Λ-Ν***) ἐκτεινομένην καὶ θαυμασίως εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ἱστορίας τῆς οἰκογενείας τοῦ Κίμωνος προσαρμόζουσαν σύνθεσιν καὶ δὴ Μιλτιάδην τὸν Κυψέλου, ὅτε κληθεὶς τῇ ὑποδείξει τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὑπὸ τῶν εἰς Ἀθήνας ἐκ Δελφῶν ἐλθόντων Θρᾳκῶν Δολόγκων νὰ γίνῃ κύριος τῆς ὑπ᾽ αὐτῶν ἐπισφαλῶς κατεχομένης Θρᾳκικῆς Χερσονήσου «*αὐτίκα ἐστάλη ἐς Δελφοὺς ἐπειρησόμενος τὸ χρηστήριον εἰ ποιέοι τά περ αὐτοῦ οἱ Δόλογκοι προσεδέοντο. Κελευούσης δὲ καὶ τῆς Πυθίης, οὕτω δὴ Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου, Ὀλύμπια ἀναραιρηκὼς πρότερον τούτων τεθρίππῳ, τότε παραλαβὼν Ἀθηναίων πάντα τὸν βουλόμενον μετέχειν τοῦ στόλου ἔπλεε ἅμα τοῖσι Δολόγκοισι, καὶ ἔσχε τὴν χώραν κτλ.*» (Ἡροδ. VI, 36).

[1] Σβορῶνος, Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθν. Ἀρχαιολ. Μουσεῖον σελ. 492 κέξ. Πίνακες CLXXXI-CLXXXII καὶ ΔΕΝΑ τόμ. ΙΔ΄ σελ. 161 κέξ. εἰκ. 1.

1 2 3 4 5

ΠΛΑΞ Ξ.— Εἰκ. 66.

6 7 8 9

ΠΛΑΞ Ο.— Εἰκ. 67.

10 11 12 13

ΠΛΑΞ Π.— Εἰκ. 68.

᾿Αληθῶς ἐπὶ τῆς πλακὸς ***Ξ*** πίπτει ἀντίνωτος, ὡς δεῖ, τοῦ ἐπὶ τῆς πλακὸς ***Ν*** καθημένου Ποσειδῶνος ᾿Απόλλων ὁ Πύθιος (1) τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου καθήμενος ἐπὶ τοῦ μαντικοῦ τρίποδος, ἔχων δὲ πρὸ αὐτοῦ τὰς μεθ᾿ ὧν ἀποτελεῖ τὴν γνωστὴν δελφικὴν τριάδα θεάς, Λητὼ τὴν μητέρα (2) καὶ ῎Αρτεμιν (4) τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ. Χάριν δὲ ἀκριβεστέρου προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου τῆς σκηνῆς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ᾿Απόλλωνος εὕρηται ὁ ὑπὸ τῶν δύο χρυσῶν ἀετῶν τοῦ μύθου κατεχόμενος καὶ χαρακτηριζόμενος ὀμφαλὸς τῶν Δελφῶν, ὁ τὸ κέντρον τῆς γῆς δηλῶν (2).

Πρὸ τῆς τριάδος ταύτης καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκόμη πλακὸς ***Ξ*** ἵσταται λειτουργοῦσα ἡ θνητὴ ἱέρεια Πυθία (5), ἣν ἄρτι ἀφιχθεὶς καὶ ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν βαίνων ἐρωτᾷ μετ᾿ ἄκρας περιεργείας, προσοχῆς καὶ σεβασμοῦ νέος καὶ ἀγένειος ἔτι ὢν καὶ ὡς ᾿Αθηναῖος πολίτης ἐσταλμένος Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου (6), πρῶτος τεθεὶς ἐπὶ τῆς πλακὸς ***Ο***.

Τὸ παρὰ τὴν Πυθίαν ἱστάμενον θνητὸν παιδάριον (5[α]) ἠδύνατο ἴσως, κατ᾿ ἀναχρονισμὸν οὐχὶ ἄγνωστον τοῖς ἀρχαίοις, ν᾿ ἀναφέρηται ἀρχικῶς εἰς Ξοῦθον τὸν ἐν Δελφοῖς γεννάρχην τῶν ᾿Αθηναίων. Πολὺ ὅμως πιθανώτερον μοὶ φαίνεται ὅτι παρενετέθη ὡς τέκνον τῆς Ξενοκρατείας ὑπὸ τοῦ ἀντιγράψαντος τὴν ἀρχικὴν παράστασιν τοῦ Μητρῴου καὶ προσαρμόσαντος αὐτὴν τῇ τὴν θέσιν τῆς Πυθίας καταλαβούσῃ Ξενοκρατείᾳ, διὸ καὶ δέον ν᾿ ἀπομακρυνθῇ, ὡς ἐπράξαμεν, ἐκ τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως.

῾Ο παριστάμενος τῷ Μιλτιάδῃ ὡς ὀπαδὸς αὐτοῦ (7) εἶναι, ἂν μὴ *πομπός* τις αὐτοῦ θεός, ὡς ὁ ῾Ερμῆς, βεβαίως θνητός τις ᾿Αθηναῖος, ὀπαδὸς καὶ συνοδὸς τοῦ Μιλτιάδου, ἀντιπρόσωπος τῶν κατόπιν ἀκολουθησάντων αὐτὸν πρὸς κατάκτησιν τῆς Χερσονήσου ᾿Αθηναίων ἐθελοντῶν.

Αἱ λοιπαὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλακὸς καὶ τῆς συνεχομένης ***Π*** εἰκονιζόμεναι πέντε γυναικεῖαι μορφαὶ (8-12) μετὰ τοῦ ἀνθρωπομόρφου ταύρου (13) χωριζόμεναι τοπικῶς τῆς ἐν Δελφοῖς σκηνῆς ταύτης διὰ τῆς, ὡς συνήθως, ὑπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν (8) τελείας στροφῆς τῶν νώτων αὐτῆς πρὸς τὴν ἐν Δελφοῖς σκηνὴν ἀποτελοῦσι δύο ζεύγη πρὸς ἀλλήλας συνδιαλεγομένων θεῶν (8-9 καὶ 10-11), οἷς ἀκολουθεῖ μεμονωμένη τις καὶ ὡς Καρυᾶτις, μετὰ πόλου ἐπὶ κεφαλῆς, ἱσταμένη κατενώπιον γυνὴ (12), ἔχουσα παρ᾿ αὑτὴν τὸ πρόσθιον ἥμισυ ἀνθρωποκεφάλου ταύρου, ἤτοι ποταμοῦ (13). ῎Αν, ὡς εἰκάζω, αἱ μορφαὶ αὗται ἐτέθησαν πρὸς *δήλωσιν τοῦ τόπου, ἐξ οὗ ὡρμήθη* ὁ εἰς Δελφοὺς ἐλθὼν Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου, ἤτοι πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐν ᾿Αθήναις περὶ τὰ πρόθυρα τῆς οἰκίας αὐτοῦ τοῦ Μιλτιάδου χώρου, τοῦ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀναφερομένου, τότε ὁ μὲν ποτάμιος θεὸς δηλοῖ τὸν ᾿Αχελῷον τῆς ῎Αγρας[1] ἢ αὐτὸν τὸν ᾿Ιλισὸν τοῦ Μητρῴου αὐτῆς, προσηκούσης, ὡς εἴδομεν (σ. 89), τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Μιλτιάδου, ἡ δὲ παρακειμένη αὐτῷ *Καρυᾶτις* θὰ δηλοῖ θεάν τινα ἑστιοῦχον, αὐτὴν ταύτην ἴσως τὴν ῾Εστίαν, τῆς οἰκίας τοῦ Μιλτιάδου, ὃν οἱ Δόλογκοι συνήντησαν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τῆς ἱστορίας ταύτης *«κατήμενον ἐν τοῖσι προθύροισι τοῖσι ἑαυτοῦ οἰκίης»* (῾Ηροδ. VI, 35).

---

[1] **᾿Αρχ. ᾿Εφημ. 1897, 1. — Σβορῶνος, ᾿Αθ. Ε. Α. Μ. Πίναξ CXXXI.**

Κατ᾽ ἀκολουθίαν καὶ οἱ λοιπαὶ παριστάμενοι γυναικεῖαι μορφαὶ 8-9 καὶ 10-11 θ᾽ ἀνήκωσιν εἰς τὰς παρὰ τὸ Μητρῷον ἐπὶ τοῦ Ἰλισοῦ λατρευομένας θεὰς ἢ νύμφας. Ἐκ τῆς πρώτης τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἀναθήματος τῆς Ξενοκρατείας ἑρμηνείας ἡμῶν (ἔ. ἀ.), τῆς στηριχθείσης ἐπὶ τῶν σὺν τῷ ἀναγλύφῳ ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν, γνωρίζομεν ὅτι μεταξὺ τῶν μορφῶν τοῦ ἀναγλύφου δέον νὰ ζητηθῶσι πλὴν τῶν ἤδη εὐχερῶς ἀναγνωρισθέντων Ἀπόλλωνος Πυθίου, Λητοῦς, Ἀρτέμιδος καὶ Ἀχελῴου, ἡ Ἑστία, ἡ Καλλιρρόη, ἡ Εἰλείθυια, ἡ Ῥαψὼ θεὰ τῶν τοκετῶν καὶ αἱ δύο Γεραισταὶ γενέθλιαι νύμφαι. Εἴδομεν ἤδη ὅτι τὴν Ἑστίαν δύναται ν᾽ ἀντιπροσωπεύσῃ ἡ Καρυᾶτις τῶν προθύρων τῆς οἰκιακῆς ἑστίας τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ δὲ Καλλιρρόη, εἰκονισθεῖσα ἤδη ἐν ἄλλῳ σημείῳ τῆς ζῳφόρου, περιλαμβάνεται καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐνταῦθα εἰκονιζομένου Ἰλισοῦ ἢ Ἀχελῴου θεοῦ. Ὑπολείπονται ἄρα πρὸς ταύτισιν τὰ ζεύγη τῶν θεῶν τῶν τοκετῶν Εἰλειθυίας καὶ Ῥαψοῦς καὶ τῶν θεῶν τῶν γενεθλίων Γεραιστῶν, ἤτοι θεαὶ τέσσαρες, ὅσαι καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν μορφαί, αἱ τὰ ζεύγη 8-9 καὶ 10-11 ἀποτελοῦσαι. Ἀφοῦ δὲ γνωρίζομεν ὅτι παρὰ τὴν Καλλιρρόην τοῦ Ἰλισοῦ ἦτο ἀρχαία καὶ μεγάλη ἡ λατρεία Εἰλειθυίας τῆς *ἐν Ἄγραις*[1] καὶ τῶν σὺν αὐτῇ θεῶν τῶν τοκετῶν, εἶναι βέβαιον, νομίζω, ὅτι αὗται, ὡς καὶ αἱ τόσον τῷ Μητρῴῳ προσαρμόζουσαι νύμφαι τῶν γενεθλίων Γεραισταί, εἰκονίζοντο ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἡμῶν μεταξὺ τῶν θεῶν τοῦ παρὰ τὴν ἑστίαν τοῦ Μιλτιάδου χώρου τῆς προσφιλοῦς καὶ οἰκείας τῷ Κίμωνι Ἄγρας.

§ 14. ΠΟΤΕ, ΥΠΟ ΤΙΝΟΣ, ΔΙΑ ΤΙΝΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΙΝΙ ΕΥΚΑΙΡΙᾼ ᾨΚΟΔΟΜΗΘΗ ΤΟ ΜΗΤΡῼΟΝ ΤΗΣ ΑΓΡΑΣ.

Τελευταῖα τίθενται νῦν ἀφ᾽ ἑαυτῶν τὰ συναφῆ σπουδαῖα ζητήματα πότε, ὑπό τινος καὶ διὰ τίνα ποτὲ αἰτίαν ᾠκοδομήθη ὁ τὴν καλλονὴν ἐφάμιλλος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, τοῦ Ἐρεχθείου καὶ τοῦ Ἡφαιστείου, κοινῶς Θησείου, ναὸς οὗτος τῆς Ἄγρας.

Ἤδη πρὸ τῆς εὐτυχοῦς ἀνακαλύψεως τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ πλάκες τῆς ζῳφόρου ἀνήκουσιν εἰς τὸ Μητρῷον τοῦ Ἰλισοῦ, οἱ R. von Schneider[2], Kekule von Stradonitz[3] καὶ Brückner[4] ἐκ μόνης τῆς τεχνοτροπίας αὐτῶν κρίνοντες ἀπεφάν-

---

[1] Παυσαν. I. 18, 5. — CIAH. 3, 1. 3, 319, 836 α, 925. 926. — Ath. Mitt. 3, 197. 5, 528, 1.

[2] Ἔ. ἀ.: «Griechische Originalwerke des fünften Jahrhunderts».

[3] Ἔ. ἀ. σ. 105: Originale und gute Arbeit aus dem V. Jahrhundert, vermutlich in Athen entstanden .... überaus anziehend durch die Feinheit und Lebendigkeit der Motive und deren Durchführung ..... machen fast den Eindruck einer malerischen Kompositionsweise, wie sich denn auch auf attischen Vasenbildern aus dem V. Jahrhundert ähnliche Gruppen und Gestalten finden. Mit diesen sitzenden und den ruhig stehenden Figuren wird man den Ostfries des Tempels der Athena Nike, mit den bewegten die anderen Friese desselben Tempels zunächst vergleichen wollen, und dieser Vergleich drängt sich besonders auf für die wilderen Scenen des Frauenraubs und der Frauenbedrohung auf einer vierten, in Wien befindlichen Platte ...

[4] Ἔ. ἀ. σ. 62: die den Stempel der von Kimon begründeten, im Thucydides des Melesias Sohn vorgesetzten Politik verrät, und nicht gar weit davon entfernt ist der Stil des

θησαν ὅτι πρόκειται περὶ πρωτοτύπου Ἀθηναϊκοῦ ἔργου τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ., γοητεύοντος διὰ τὴν λεπτότητα καὶ ζωηρότητα τῶν λεπτομερειῶν καὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν, ὁμοίου δὲ πρὸς τ' ἀριστουργήματα τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης καὶ τῆς Κιμωνείου ἐποχῆς. Ὁ Brückner μάλιστα καίπερ ἐξ ἐσφαλμένης ἑρμηνείας τῆς παραστάσεως ὁρμηθεὶς μαντεύει τελείως τὴν περὶ τῆς χρονολογίας καὶ τοῦ καλλιτέχνου ἀλήθειαν γράφων (ἔ. ἀ.) ὅτι «*αἱ παραστάσεις αὐτοῦ φέρουσι τὴν σφραγῖδα τῆς ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἱδρυθείσης καὶ ὑπὸ Θουκυδίδου υἱοῦ τοῦ Μελησία συνεχισθείσης πολιτικῆς — ἡ δὲ τεχνοτροπία αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν ἀττικῶν ἀγγείων, ἐν οἷς διαισθάνεταί τις τὴν ἐπίδρασιν τῆς τέχνης τοῦ Πολυγνώτου* — **πράγματι δὲ φαίνεται ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως ἀνήκων εἰς καλλιτέχνην, κατά τι ἀρχαιότερον, σύγχρονον τοῦ Φειδίου**».

Ἡ εὐτυχὴς ἀνακάλυψις τοῦ Studniczka ὅτι ἡ ζῳφόρος αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ Μητρῷον τῆς Ἄγρας καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα ὁριστικὴ ἑρμηνεία αὐτῆς ὑφ' ἡμῶν διὰ τοῦ μακροῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου, οὗ φαίνεται οὖσα μία τῶν πηγῶν, βοῶσιν ἡμῖν μετὰ τῆς ἤδη καὶ παρ' ἄλλων ὡς ἀσφαλῶς Κιμωνείων χρόνων καὶ ἀντιλήψεων ἀναγνωρισθείσης τεχνοτροπίας αὐτῆς τὸ ὄνομα τοῦ κοσμήσαντος τὰς «*μυστικὰς ὄχθας*» τοῦ Ἰλισοῦ καὶ τὴν Ἄγραν διὰ τοῦ ἐξόχου μαργαρίτου τούτου τῆς φειδιακῶν χρόνων ἀττικῆς καλλιτεχνίας. Ἀληθῶς ὁ Ἡρόδοτος ἄρχεται μὲν τοῦ κεφαλαίου τῆς μακρᾶς αὐτοῦ διηγήσεως τῶν κατορθωμάτων τῆς οἰκογενείας τοῦ Κίμωνος διὰ τῶν λέξεων «*Λῆμνον δὲ Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος ὧδε ἔσχε*» καὶ περατοῖ αὐτὴν διὰ τῆς φράσεως «*Οὕτω δὴ τὴν Λῆμνον ἔσχον Ἀθηναῖοί τε καὶ ὁ Μιλτιάδης*». Ἦτό ποτε δυνατόν, ἐρωτῶ, ὁ ἔνδοξος ὅσον ἰσχυρὸς καὶ φιλόκαλος υἱὸς τοῦ νικητοῦ τοῦ Μαραθῶνος Κίμων, ὁ διὰ τῶν χρημάτων τῶν λαφύρων τῆς παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα διπλῆς νίκης αὐτοῦ ἐπισκευάσας καὶ συμπληρώσας τὸ τόσον πρὸς τοὺς Πελασγοὺς τῆς Λήμνου συνδεόμενον Πελαργικὸν τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως (Πλουτ. *Κιμωνος καὶ Λουκούλλου σύγκρισις* 1), ἦτο, λέγω, δυνατὸν ν' ἀφήσῃ, ὅτε κατεκόσμει τὸ ἄστυ διὰ παντοίων ἱδρυμάτων, ἀνιστόρητα ἐπ' αὐτῶν τὰ δύο μεγάλα ταῦτα κατορθώματα τῶν προγόνων αὐτοῦ, ἤτοι τὴν ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου κατάκτησιν τῆς τόσον σπουδαίας ὡς κυριαρχούσης τοῦ Ἑλλησπόντου Θρᾳκικῆς Χερσοννήσου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιλτιάδου τοῦ Στησαγόρου κατάκτησιν τῆς πελασγικῆς Λήμνου, τοῦ Μιλτιάδου, οὗ τὸ μέγιστον καὶ τελευταῖον ἆθλον, ἡ ἐν Μαραθῶνι ἀρχηγία, ἐκόσμει τὴν Ποικίλην Στοὰν τῆς πόλεως; Ὄχι βεβαίως! Ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ὅτι ἔχομεν πράγματι μαρτυρίαν ἀρχαίαν, ἀναφερομένην εἰς τὴν διὰ τοῦ μνημείου τούτου κατακόσμησιν τῆς Ἄγρας ὑπὸ τοῦ Κίμωνος, ἀπαρατήρητον ὅμως παραμείνασαν μέχρι τοῦδε ἕνεκα ἑνὸς τῶν κοινοτάτων καὶ μᾶλλον εὐεξηγήτων παλαιογραφικῶν σφαλμάτων ἀντιγραφῆς, καὶ δὴ ἐν τῷ κυριωτάτῳ τῶν εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἀναφερομένων κειμένων, ἔνθα ἀντὶ τῆς λέξεως ***ἀγορὰν*** δέον ν' ἀναγνώσωμεν ***Ἄγραν***,

---

Reliefs. Kekule erinnerte dafür an die Vasen, in welchen die Einwirkung der Kunst des Polygnot zu spüren, **und in der Tat scheint die Art der Komposition auf einen vielleicht etwas älteren Zeitgenossen des Pheidias zurückzugehen.**

ὅπως ἀπαραλλάκτως ἐγένετο ἤδη καὶ δι' ἄλλο κείμενον ἀναφερόμενον ἀκριβῶς εἰς τὸ Μητρῷον ἡμῶν (Bekker, Anecd. Gr. I σ. 273, 20: *Κρόνιον τέμενος· τὸ παρὰ τὸ νῦν Ὀλύμπιον μέχρι τοῦ Μητρῴου τοῦ ἐν* ***ἀγορᾷ (=Ἄγρᾳ):*** Wachsmuth, Rhein. Mus. XXII, σ. 17).

Ὁ Πλούταρχος δηλαδὴ ἐν *Βίῳ Κίμωνος* (13) ὁμιλῶν περὶ τῶν καλλωπιστικῶν ἔργων τοῦ Κίμωνος γράφει «*Πρῶτος δὲ ταῖς λεγομέναις ἐλευθερίοις καὶ γλαφυραῖς διατριβαῖς, αἳ μικρὸν ὕστερον ὑπερφυῶς ἠγαπήθησαν, ἐκαλλώπισε τὸ ἄστυ, τὴν μὲν* ***ἀγορὰν*** *πλατάνοις καταφυτεύσας, τὴν δ' Ἀκαδήμειαν ἐξ ἀνύδρου καὶ αὐχμηρᾶς κατάρρυτον ἀποδείξας ἄλσος ἠσκημένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμοις καθαροῖς καὶ συσκίοις περιπάτοις*». Θαυμάζω πῶς οὐδεὶς μέχρι τοῦδε παρετήρησεν ὅτι τὸ **ἀγορὰν** δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ ὅτι ἀντ' αὐτοῦ πρέπει νὰ γραφῇ ***Ἄγραν!*** Ἀληθῶς αἱ ἐπὶ Κίμωνος ἀγοραὶ τῶν πόλεων, καὶ μάλιστα ἡ τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἦσαν ἐκ τῶν *μικρὸν ὕστερον ὑπερφυῶς ἀγαπηθεισῶν ἐλευθερίων καὶ γλαφυρῶν διατριβῶν* τῶν φιλοσόφων οὐδὲ δύναται ἡ τῶν Ἀθηνῶν ἀγορά, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἄστεως κειμένη, νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν *προάστειον*, οὐχὶ δὲ κέντρον τῆς πόλεως, ἀποτελοῦσαν Ἀκαδήμειαν τὴν πράγματι γνωστὴν ὑμῖν ὡς ἀληθῶς *μικρὸν ὕστερον* — ἀπὸ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος δηλαδὴ — ὑπερφυῶς ἀγαπηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ποιουμένων τάς, ὡς αὐτη, *ἐλευθερίους καὶ γλαφυρὰς διατριβὰς* φιλοσόφων. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Πλούταρχος γράφων περὶ τῆς Ἀγορᾶς τοῦ ἄστεως τὰς λέξεις *πλατάνοις καταφυτεύσας*, τὰς σαφέστατα δηλούσας *πυκνὴν φύτευσιν, πλήρωσιν ἐκ φυτῶν, δάσωσιν* ἐν μιᾷ λέξει[1], *εὐύδρων τόπων*, εἰς οὓς καὶ μόνους εὐδοκιμοῦσιν αἱ πλάτανοι. Τοιοῦτος δὲ τόπος ἦτο ἐν Ἀθήναις κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀληθῶς ἀγαπητὴ τῷ Σωκράτει καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν φιλοσόφοις *Ἄγρα* τοῦ Ἰλισοῦ, οὐχὶ δὲ ἡ ξηρά, πολυθόρυβος καὶ στενόχωρος ὡς πλήρης οἰκοδομῶν βωμῶν, ἀγαλμάτων καὶ παντοίων ἀναθημάτων *ἀγορὰ* τοῦ Κεραμεικοῦ τῶν Ἀθηνῶν! Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, προκειμένου περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, ἀναφέρεται μεμονωμένη τις πλάτανος[2], ὡς καὶ πανταχοῦ ἀλλοῦ τῆς πόλεως, ἔνθα ὑπῆρχε κρουνός τις ὕδατος ἔθαλλον[3] καὶ θάλλουσιν ἔτι μεμονωμέναι τινὲς πλάτανοι· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι *δάσος πλατάνων!* Τοιαύτη *καταφύτευσις* μόνον ἐν τῷ Ἰλισῷ ὑπάρχει καὶ ὑπῆρχε, διότι ἐκεῖ μόνον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἦτο καὶ εἶναι δυνατή. Ἴσως δὲ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἐν ἔτει 465 π. Χ. φυτευθεισῶν θὰ ἦτο καὶ ἡ «*μάλ' ἀμφιλαφὴς*» καὶ «*ὑψηλοτάτη*» ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σωκράτους ἀποβᾶσα γνωστὴ πλάτανος ἐκείνη τοῦ Ἰλισοῦ, ἣν ἀναφέρει ὁ Πλάτων (*Φαίδ.* 229 Β πρβλ. καὶ 230 Β) θαυμασίως περιγράφων ὡς κατάφυτον, σύσκιον, εὐωδεστάτην πάγκαλον καὶ χαριεστάτην τὴν παριλίσιον Ἄγραν ἡμῶν καὶ τοῦ Κίμωνος, ἐν ᾗ ἐποιοῦντο, ὡς πασίγνωστον, τὰς *ἐλευθερίους καὶ γλαφυρὰς διατριβὰς* αὐτῶν οἱ περὶ τὸν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα φιλόσοφοι.

---

[1] Πλουτάρ. *Κικ.* 48: *τὸ φορεῖον* (κρύφα) *κομιζόμενον διὰ τῶν καταφύτων καὶ συσκίων περιπάτων ἐπὶ τὴν θάλατταν.* — Πολυβ. 18, 8, 1: *τόποι κατάφυτοι.* — Λουκ. *Νεκυομ.* 11: *κατάφυτος ἀσφοδέλῳ.*

[2] Ἡφαιστ. σ. 73 (Ἀποσπ. Ἀριστοφ. Γεωργ. 13). — Πλουτ. *Δημοσθ.* 31: *παραπέφυκεν οὐ μεγάλη πλάτανος.* — Πολυδ. VIII 112. — Ἡσυχ. ἐ. λ. πλάτανος.

[3] Π. χ. *ἡ κατὰ τὸν ὀχετὸν ἐν Λυκείῳ:* Μαξ. Τυρ. 24, 4. — Θεοφρ. Ἱστ. φυτ. I, 11.

Ἀλλὰ πότε ἀκριβῶς καὶ ἐπὶ τίνι εὐκαιρίᾳ καλλωπίσας τὸ μέρος τοῦτο ὁ Κίμων ἐκόσμησε διὰ τοῦ Μητρῴου τούτου;

Ὁ Πλούταρχος (ἐ. ἀ.) ἀναφέρει τὴν ἐν λόγῳ καταφύτευσιν καὶ ἐξωράϊσιν τῶν προαστείων τῆς Ἄγρας καὶ Ἀκαδημίας ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ὡς συνέπειαν τῆς ἐν ἔτει 465 π. Χ. ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ πεζομαχίᾳ καὶ ναυμαχίᾳ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ διπλῆς διαβοήτου νίκης τῶν Ἀθηναίων, Κίμωνος τοῦ Μιλτιάδου στρατηγοῦντος, νίκης, ἧς ἄμεσον ἐπακολούθημα ἦτο καὶ **ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Κίμωνος «μετ' ὀλίγων παντάπασι τριήρεων» ἀνάκτησις ὑπὲρ τῆς πόλεως τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου,** ἣν εἶχεν ἐγκαταλείψει φεύγων πρὸ τοῦ χειμάρρου τῆς ἐν ἔτει 490 περσικῆς εἰσβολῆς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μιλτιάδης, ὁ πρῶτος κατακτήσας τὴν Λῆμνον. «*Πραθέντων δὲ τῶν λαφύρων* (τῆς παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα) *μάχης*, ἐπιλέγει ὁ Πλούταρχος, *εἴς τε τὰ ἄλλα χρήμασιν ὁ δῆμος ἐρρώσθη, καὶ τῇ ἀκροπόλει τὸ νότιον τεῖχος κατεσκεύασεν* (ἐπισκευάσας καὶ ἐπεκτείνας διὰ τοῦ λεγομένου Κιμωνείου τείχους τὸν τόσον πρὸς τοὺς Πελασγοὺς τῆς Ἄγρας καὶ Λήμνου συνδεόμενον Πελαργικὸν κυκλώπειον περίβολον τῆς Ἀκροπόλεως) *ἀπ' ἐκείνης εὐπορήσας τῆς στρατείας*». Τότε δ' ἀκριβῶς ὁ καὶ τὰ μακρὰ τείχη ἀσφαλῶς θεμελιώσας Κίμων «*πρῶτος ταῖς λεγομέναις ἐλευθερίοις διατριβαῖς κατεκόσμησε τὴν Ἄγραν καὶ Ἀκαδήμειαν*.

Εἶναι ἄρα βέβαιον — νομίζω — ὅτι τότε θὰ ᾠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ δήμου διὰ τοῦ Κίμωνος καὶ ἐκ τῶν χρημάτων τῶν ἀμυθήτου πλούτου λαφύρων τῆς παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ἐνδόξου νίκης αὐτοῦ τὸ εἴπερ τι καὶ ἄλλο καλλωπίζον τὴν Ἄγραν Μητρῷον, κοσμηθὲν διὰ τῶν ἐνδόξων κατορθωμάτων τοῦ Κίμωνος καὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ, ἤτοι τῶν κατακτήσεων τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, τῆς Λήμνου καὶ τῶν πρὸς τὰς κατακτήσεις ταύτας ἐξ ἱστορικῶν παραδόσεων γνωστῶν αἰτίων.

Ὑπάρχει μάλιστα, ὡς εἴδομεν (σελ. 108), καὶ ἔνδειξις ὅτι καὶ ἑαυτὸν ἀπεικόνισεν ἐπὶ τῇ ζῳφόρῳ ὁ Κίμων, καὶ δὴ ὡς εὐχαριστοῦντα τοὺς μετὰ τοῦ Εὐρυμέδοντος ἐν τῇ ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν Ἄγρᾳ λατρευομένους ἥρωας, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν τῶν *μετοίκων* ἡρώων τῆς Ἀττικῆς, εἰς ἣν καὶ οἱ ἀρχηγέται τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ Εὐρυσάκης καὶ Φίλαιος. Τηλικαύτη τιμὴ δὲν ἦτο ἀδύνατος διὰ τὸν Κίμωνα μετὰ τὰς παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ἐνδόξους νίκας αὐτοῦ, ὧν ἕνεκα «*περιβόητον ἔσχε τὴν δόξαν οὐ μόνον παρὰ τοῖς πολίταις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι*» (Διοδ. 11, 61). Ὁ δῆμος «*ὑπεραγαπήσας*» τότε, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, τὰ τὸν βάρβαρον ὁλοσχερῶς ταπεινώσαντα κατορθώματα τοῦ Κίμωνος ἐπέτρεψε δι' αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ πολλὰς τοιαύτας «*τιμῆς ὑπερβολὰς*» θεωρουμένας τότε, ὧν μία θὰ ἦτο καὶ ὁ γνωστὸς πίναξ τῆς Ποικίλης Στοᾶς, ὁ ἀπεικονίζων τὸν πατέρα τοῦ Κίμωνος Μιλτιάδην στρατηγοῦντα τῶν Ἀθηναίων ἐν Μαραθῶνι. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἀθηναίων ὁ Κίμων τῆς ζῳφόρου ἡμῶν δὲν εἰκονίζετο, ὡς εἴδομεν, ἄγων αὐτοὺς εἰς τὴν μάχην, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν Μαραθῶνι καὶ Λήμνῳ, ἀλλ' ἐπιστρέψαντας νικητὰς ἐκ τῶν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα μαχῶν ἦγεν αὐτούς, ἐν ὅπλοις ἔτι καὶ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, πρὸ τῶν βοηθησάντων αὐτοὺς ἐγχωρίων μετοίκων ἡρώων, τῶν περὶ Ποσειδῶνα τὸν εὐρυμέδοντα, ἵνα εὐχαριστήσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ταύτῃ νίκῃ.

Τέλος ὡς πρὸς τ᾿ ὄνομα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου, τοῦ ποιήσαντος τὴν ζωφόρον τοῦ Μητρῴου, συμμεριζόμενος τελείως τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας σοφὰς σοφῶν γνώμας ὅτι πρόκειται περὶ δοκιμωτάτου Ἀθηναίου καλλιτέχνου συγχρόνου καί πως ἀρχαιοτέρου τοῦ Φειδίου καὶ ζητῶν τοιοῦτον μέγαν καλλιτέχνην ἐν τῷ κύκλῳ, ὡς εἰκός, τῶν φίλων τοῦ Κίμωνος δὲν διστάζω ν᾿ ἀποφανθῶ ὅτι οὗτος θὰ εἶναι ὁ διάσημος ἀντίπαλος τοῦ Φειδίου ***Ἀλκαμένης.*** Τοῦτο δέ, διότι παρὰ τὰ κύρια γνωστὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ, ἤτοι τὴν λεπτότητα, κομψότητα καὶ τελείαν ἐπεξεργασίαν τῶν μορφῶν, εὑρίσκω ἐν τῇ ζωφόρῳ ἡμῶν καὶ τὸ περιβόητον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Φειδίαν μειονέκτημα αὐτοῦ, ἤτοι τὴν ἀμάθειαν αὐτοῦ περὶ τὰ τῆς ὀπτικῆς καὶ γεωμετρίας, ἧς ἀμαθείας ἕνεκεν ἔπλαττεν ἔργα λεπτότατα μέν, σύμμετρα, εὐειδέστατα καὶ θαυμαστὰ διὰ τοὺς ἐκ τοῦ πλησίον θαυμάζοντας αὐτά, ὅλως ὅμως δυσανάλογα, σμικρὰ καὶ ἀκατάλληλα διὰ τὸ ὕψος, δι᾿ ὃ προωρίζοντο, ἔνθα ἀναστηλούμενα ἔχανον τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἀφανῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ γελοῖα, φαινόμενα (ἰδὲ τὰς περὶ τούτου ἀρχαίας πηγὰς ἐν ΔΕΝΑ τόμ. ΙΔ΄ σ. 197 κἑξ.). Ἀληθῶς αἱ διαστάσεις καὶ θέσεις τῶν μορφῶν τῶν σῳζομένων πλακῶν τῆς ζῳφόρου ἡμῶν εἶναι τόσον κακῶς ὑπολελογισμέναι καὶ δυσανάλογοι διὰ τὸ ὕψος τῆς ζῳφόρου, ἔστω καὶ μικροῦ ναοῦ, ὥστε ὁ ἀγνοῶν τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἐν λόγῳ πλάκες ἀπετέλουν μέρος τῆς ζῳφόρου τοῦ Μητρῴου, δοκιμώτατος ἀρχαιολόγος Kekule ὑπεστήριξεν (ἔ. ἀ.) ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν γνωρίσματα καὶ αἱ διαστάσεις τῶν μορφῶν, ἁρμόζοντα εἰς ἔργον προωρισμένον ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον ὁρᾶται (βάσιν ἢ θωράκιον), ἀποκλείουσι τὴν σκέψιν ὅτι δύναται νὰ πρόκειται περὶ ζῳφόρου [1].

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σύνοψιν γραφικὴν τῆς περὶ τῆς ζῳφόρου μελέτης μου ταύτης παρέχουσιν οἱ ἐν τέλει πίνακες Γ΄— Ϛ΄ ἐφ᾿ ὧν συνηνώθησαν εἰς ἓν σύνολον αἱ σωθεῖσαι πλάκες πρὸς τὰς ἐκ τῶν ὑποτιθεμένων ἀντιγράφων ἢ ὅλως κατὰ φαντασίαν ἀναπληρωθείσας τοιαύτας.

Αἱ τελευταῖαι αὗται πλάκες συνετέθησαν ὑπὸ τῆς ἀδαοῦς χειρός μου, ἐλλείψει καλλιτέχνου, καὶ εἶναι ἀνάγκη ν᾿ ἀντικατασταθῶσιν, ἐν τῇ φαντασίᾳ τοὐλάχιστον τοῦ ἀναγνώστου, ὑπὸ ἄλλων καλλιτεχνικῶς ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἰργασμένων καὶ ὁμογενῶν τὴν τεχνοτροπίαν πρὸς τὰς σωζομένας πρωτοτύπους. Οὕτω καὶ μόνον ὁ ἀναγνώστης θὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ πλήρη τὴν σκέψιν μου.

---

[1] Ἔ. ἀ. σελ. 106: Die zum Teil weit auseinander gezogene Anordnung, die geringe Höhe und vielleicht auch die Durchführung scheinen weniger auf den Fries eines Gebäudes, als auf den Schmuck einer Basis oder Balustrade hinzudeuten und schliessen wohl eine hohe Anbringung aus.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ι. Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ, ΤΟ ΜΗΤΡΩΟΝ ΤΟΥ ΙΛΙΣΟΥ ΚΑΙ Η ΖΩΦΟΡΟΣ ΑΥΤΟΥ

(Πίνακες Α΄—Ϛ΄ καὶ εἰκόνες 1—68).

Σελίς

Η ΑΓΡΑ ΤΩΝ ΠΕΛΑΣΓΩΝ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

Η ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

Α΄ Οἱ μετὰ Κίμωνος νικηταὶ τοῦ Εὐρυμέδοντος ἀπόγονοι τῶν μετοίκων Πελασγῶν μύσται πρὸ τῶν θεῶν καὶ μετοίκων ἡρώων τῆς μυστικῆς Ἄγρας.

Πλάξ Α = Εἰκ. 6.

Ὕβρις Ἀτθίδων παρὰ τὴν Καλλιρρόην ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τοῦ Ὑμηττοῦ.

Γ = Εἰκ. 49.

Οἱ μετὰ Κίμωνος νικηταὶ τοῦ Εὐρυμέδοντος πρὸ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων τῆς μυστικῆς Ἄγρας.

Εἰκ. 47 = Δα

Εὐρυμέδων ὁ Στεφανηφόρος.

Δ = Εἰκ. 48.

Ἄλκων Ἄμυνος.

Ε = Εἰκ. 14.

Ἡρακλῆς Ἥφαιστος Κυλλοῦ πήρας Ζεὺς Ὑμήττιος.

Β΄ Οἱ τῆς Λήμνου μιξοβάρβαροι ἐκ τῶν μετοίκων Πελασγῶν Ἀθηναῖοι παῖδες πρὸ τῶν μητρῴων θεῶν τῆς μυστικῆς Ἄγρας τῶν Πελασγῶν.

Ζ = Εἰκ. 57 καὶ 56.

Δημήτηρ Ἀχέα Ἑκάτη Ἰλισοῦ Ἄγρα

Ζα Η = Εἰκ. 66.

Ἴακχος Νίκη Ἀθηνᾶ Κόρη Πλούτων.

Θ = Εἰκ. 13.

Οἱ μιξοβάρβαροι παῖδες τῶν ἐν Λήμνῳ Ἀτθίδων πρὸ τῶν μητρῴων θεῶν τῆς Ἄγρας.

Β = Εἰκ. 7.

Ἁρπαγὴ Ἀτθίδων ἐν Βραυρῶνι ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τῆς Λήμνου.

Γ΄ Κατάκτησις τῆς Λήμνου ὑπὸ Μιλτιάδου Κίμωνος τοῦ Στησαγόρου μετ᾽ εὐχὴν πρὸς τοὺς τῆς Ἄγρας θεοὺς τῶν ἀνέμων.

Κ = Εἰκ. 63.

Τὸ θαῦμα τῆς ὑπὸ Μιλτιάδου κατακτήσεως τῆς Λήμνου.

Λ = Εἰκ. 61.

Οἱ μετὰ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος κατακτηταὶ τῆς Λήμνου πρὸ τῶν ἐν Ἄγρᾳ θεῶν τῶν ἀνέμων.

Μ = Εἰκ. 60.

Βορρᾶς Ὠρείθυια Τριτοπάτωρ.

Ν = Εἰκ. 59.

Τριτοπάτωρ Τριτοπάτωρ Ποσειδῶν Ἑλικώνιος Ἰλισοῦ.

Δ΄ Κατάκτησις τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου μετὰ συμβουλὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν.

Ξ = Εἰκ. 66.

Ἀπόλλων Πύθιος Λητὼ Δελφῶν ὀμφαλὸς Ἄρτεμις Πυθία

Ο = Εἰκ. 67.

Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου Ἑρμῆς(;) Εἰλείθυια

Π = Εἰκ. 68.

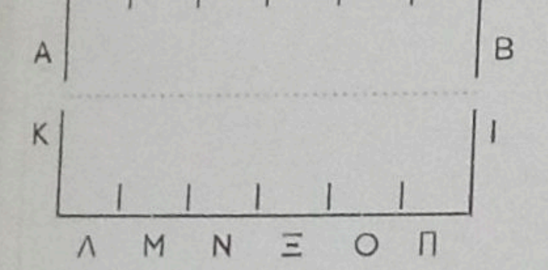
Ῥαψὼ Γεραιστὴα Γεραιστὴβ Ἑστία(;) Ἀχελῷος.

(θεαὶ καὶ νύμφαι τῆς γενεθλίου ἑστίας τοῦ Μιλτιάδου).

Ψ = Εἰκ. 64.

Κατάκτησις τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου.

Η ΖΩΦΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΙΛΙΣΟΝ ΚΙΜΩΝΕΙΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ ΤΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΑΓΡΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Α΄ Οἱ μετὰ Κίμωνος νικηταὶ τοῦ Εὐρυμέδοντος ἀπόγονοι τῶν μετοίκων Πελασγῶν μύσται πρὸ τῶν θεῶν καὶ μετοίκων ἡρώων τῆς μυστικῆς Ἄγρας.

Πλὰξ Α = Εἰκ. 6.

Ὕβρις Ἀτθίδων παρὰ τὴν Καλλιρρόην ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τοῦ Ὑμηττοῦ.

Γ = Εἰκ. 49.

Οἱ μετὰ Κίμωνος νικηταὶ τοῦ Εὐρυμέδοντος πρὸ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων τῆς μυστικῆς Ἄγρας.

Εἰκ. 47 = Δα

Εὐρυμέδων ὁ Στεφανηφόρος.

Δ = Εἰκ. 48.

Ἄλκων Ἄμυνος.

Ε = Εἰκ. 14.

Ἡρακλῆς Ἥφαιστος Κυλλοῦ πήρας Ζεὺς Ὑμήττιος.

Γ΄ Κατάκτησις τῆς Λήμνου ὑπὸ Μιλτιάδου Κίμωνος τοῦ Στησαγόρου μετ' εὐχὴν πρὸς τοὺς τῆς Ἄγρας θεοὺς τῶν ἀνέμων.

Κ = Εἰκ. 63.

Τὸ θαῦμα τῆς ὑπὸ Μιλτιάδου κατακτήσεως τῆς Λήμνου.

Λ = Εἰκ. 61.

Οἱ μετὰ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος κατακτηταὶ τῆς Λήμνου πρὸ τῶν ἐν Ἄγρᾳ θεῶν τῶν ἀνέμων.

Μ = Εἰκ. 60.

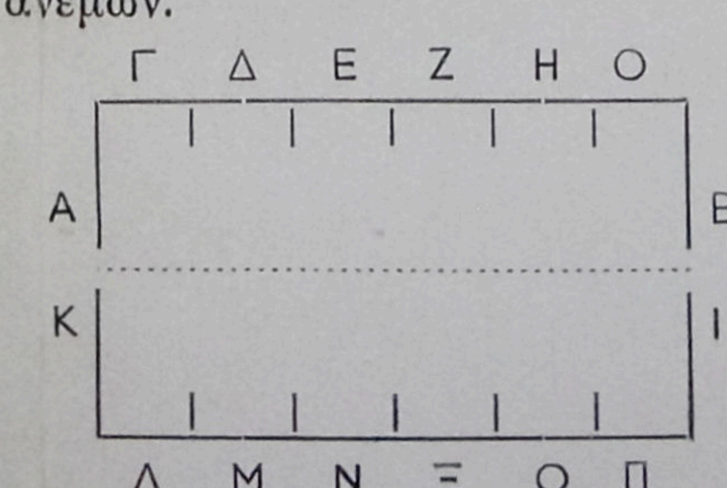

Βορρᾶς Ὠρείθυια Τριτοπάτωρ.

Ν = Εἰκ. 59.

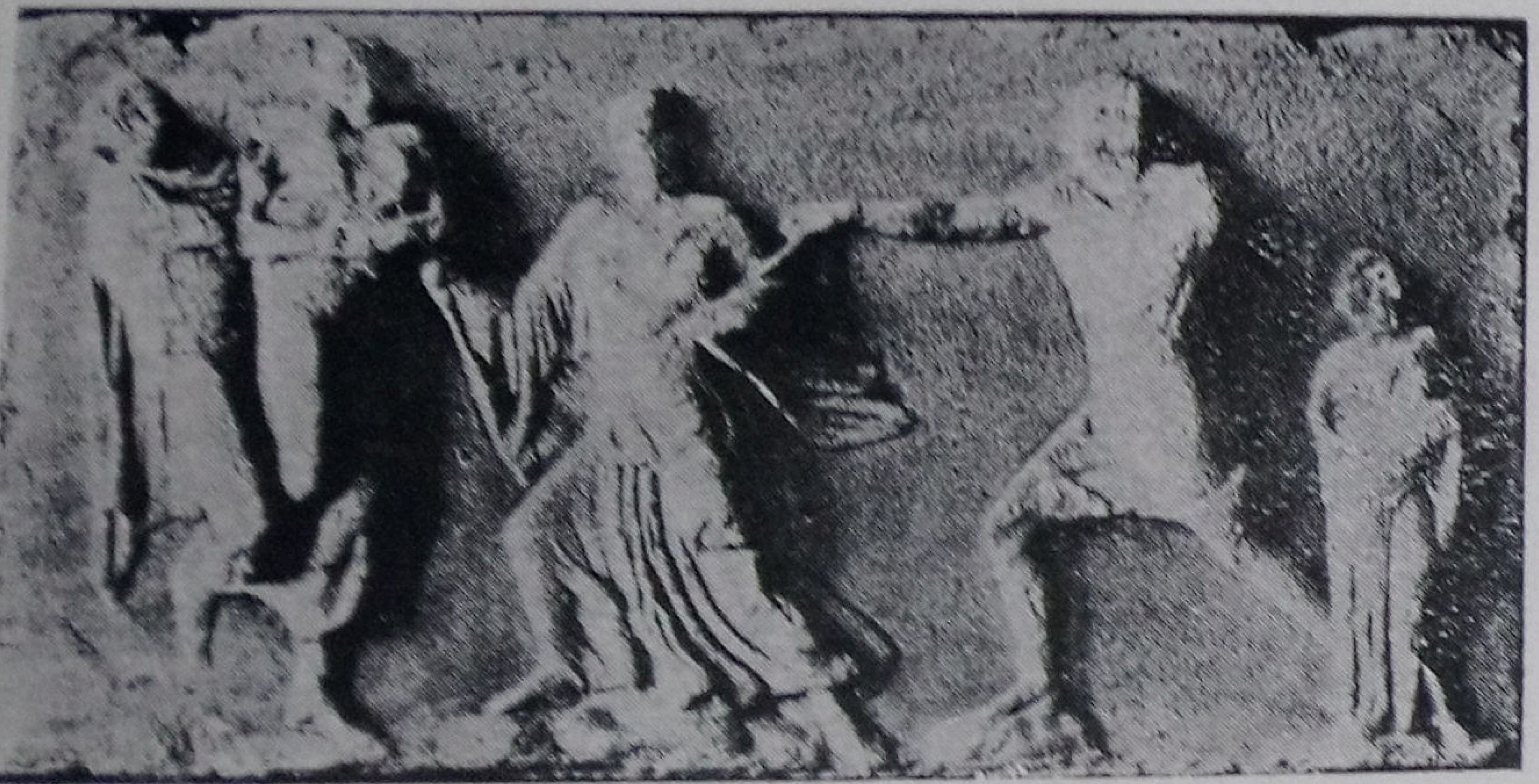
Τριτοπάτωρ Τριτοπάτωρ Ποσειδῶν Ἑλικώνιος Ἰλισοῦ.

Η ΖΩΦΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΙΛΙΣΟΝ ΚΙΜΩΝΕΙΟΥ

Α΄ Οἱ μετὰ Κίμωνος νικηταὶ τοῦ Εὐρυμέδοντος ἀπόγονοι τῶν μετοίκων Πελασγῶν μύσται πρὸ τῶν θεῶν καὶ μετοίκων ἡρώων τῆς μυστικῆς Ἄγρας.

Πλὰξ Α = Εἰκ. 6.

Ὕβρις Ἀτθίδων παρὰ τὴν Καλλιρρόην ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τοῦ Ὑμηττοῦ.

Γ = Εἰκ. 49.

Οἱ μετὰ Κίμωνος νικηταὶ τοῦ Εὐρυμέδοντος πρὸ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων τῆς μυστικῆς Ἄγρας.

Εἰκ. 47 = Δ^{α}

Εὐρυμέδων ὁ Στεφανηφόρος.

Δ = Εἰκ. 48.

Ἄλκων Ἄμυνος.

Ε = Εἰκ. 14.

Ἡρακλῆς Ἥφαιστος Κυλλοῦ πήρας Ζεὺς Ὑμήττιος.

Γ΄ Κατάκτησις τῆς Λήμνου ὑπὸ Μιλτιάδου Κίμωνος τοῦ Στησαγόρου μετ' εὐχὴν πρὸς τοὺς τῆς Ἄγρας θεοὺς τῶν ἀνέμων.

Κ = Εἰκ. 63.

Τὸ θαῦμα τῆς ὑπὸ Μιλτιάδου κατακτήσεως τῆς Λήμνου.

Λ = Εἰκ. 61.

Οἱ μετὰ Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος κατακτηταὶ τῆς Λήμνου πρὸ τῶν ἐν Ἄγρᾳ θεῶν τῶν ἀνέμων.

Μ = Εἰκ. 60.

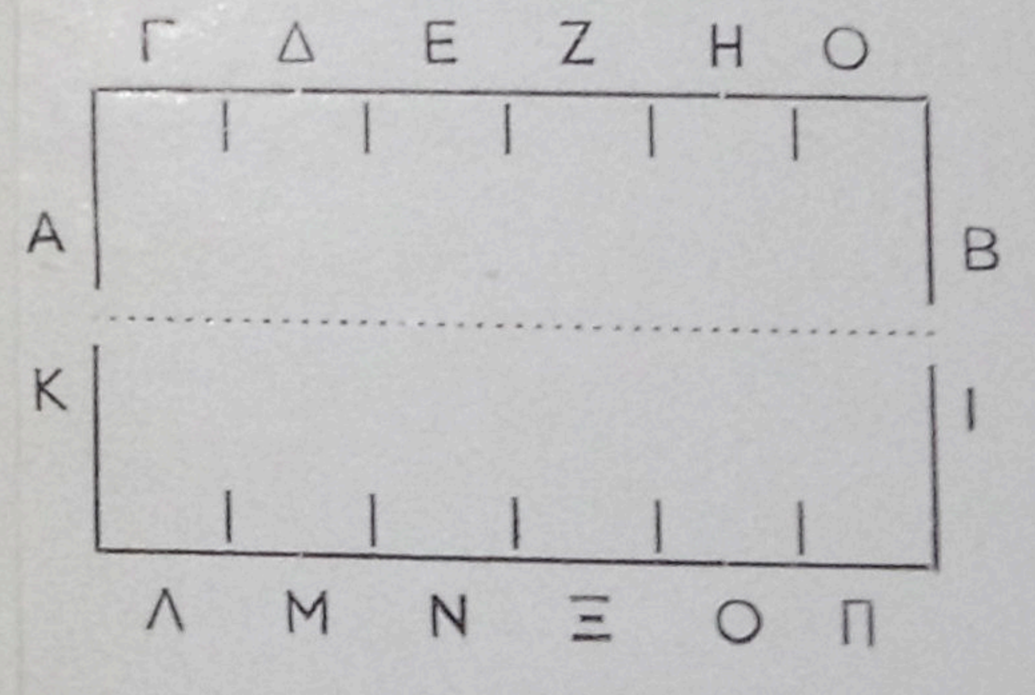

Βορρᾶς Ὠρείθυια Τριτοπάτωρ.

Ν = Εἰκ. 59.

Τριτοπάτωρ Τριτοπάτωρ Ποσειδῶν Ἑλικώνιος Ἰλισοῦ.

Η ΖΩΦΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΙΛΙΣΟΝ ΚΙΜΩΝΕΙΟΥ

Β΄ Οἱ τῆς Λήμνου μιξοβάρβαροι ἐκ τῶν μετοίκων Πελασγῶν Ἀθηναῖοι παῖδες πρὸ τῶν μητρῴων θεῶν τῆς μυστικῆς Ἄγρας τῶν Πελασγῶν.

Ζ = Εἰκ. 57 καὶ 56.

Δημήτηρ Ἀχέα — Ἑκάτη Ἰλισοῦ — Ἄγρα

Ζ^{α} — Η = Εἰκ. 66.

Ἴακχος — Νίκη — Ἀθηνᾶ — Κόρη — Πλούτων.

Θ = Εἰκ. 13.

Οἱ μιξοβάρβαροι παῖδες τῶν ἐν Λήμνῳ Ἀτθίδων πρὸ τῶν μητρῴων θεῶν τῆς Ἄγρας.

Β = Εἰκ. 7.

Ἁρπαγὴ Ἀτθίδων ἐν Βραυρῶνι ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τῆς Λήμνου.

Δ΄ Κατάκτησις τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου μετὰ συμβουλὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν.

Ξ = Εἰκ. 66.

Ἀπόλλων Πύθιος — Λητὼ — Δελφῶν ὀμφαλὸς — Ἄρτεμις — Πυθία

Ο = Εἰκ. 67.

Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου — Ἑρμῆς(;) — Εἰλείθυια — Ῥαψὼ

Π = Εἰκ. 68.

Γεραιστὴ^{α} — Γεραιστὴ^{β} — Ἑστία(;) Ἀχελῷος.

(θεαὶ καὶ νύμφαι τῆς γενεθλίου ἑστίας τοῦ Μιλτιάδου).

Ψ = Εἰκ. 64.

Κατάκτησις τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου.

Β΄ Οἱ τῆς Λήμνου μιξοβάρβαροι ἐκ τῶν μετοίκων Πελασγῶν Ἀθηναῖοι παῖδες πρὸ τῶν μητρῴων θεῶν τῆς μυστικῆς Ἄγρας τῶν Πελασγῶν.

Ζ = Εἰκ. 57 καὶ 56.

Δημήτηρ Ἀχέα — Ἑκάτη Ἰλισοῦ — Ἄγρα

Ζα — Η = Εἰκ. 66.

Ἴακχος — Νίκη — Ἀθηνᾶ — Κόρη — Πλούτων.

Θ = Εἰκ. 13.

Οἱ μιξοβάρβαροι παῖδες τῶν ἐν Λήμνῳ Ἀτθίδων πρὸ τῶν μητρῴων θεῶν τῆς Ἄγρας.

Β = Εἰκ. 7.

Ἁρπαγὴ Ἀτθίδων ἐν Βραυρῶνι ὑπὸ τῶν Πελασγῶν τῆς Λήμνου.

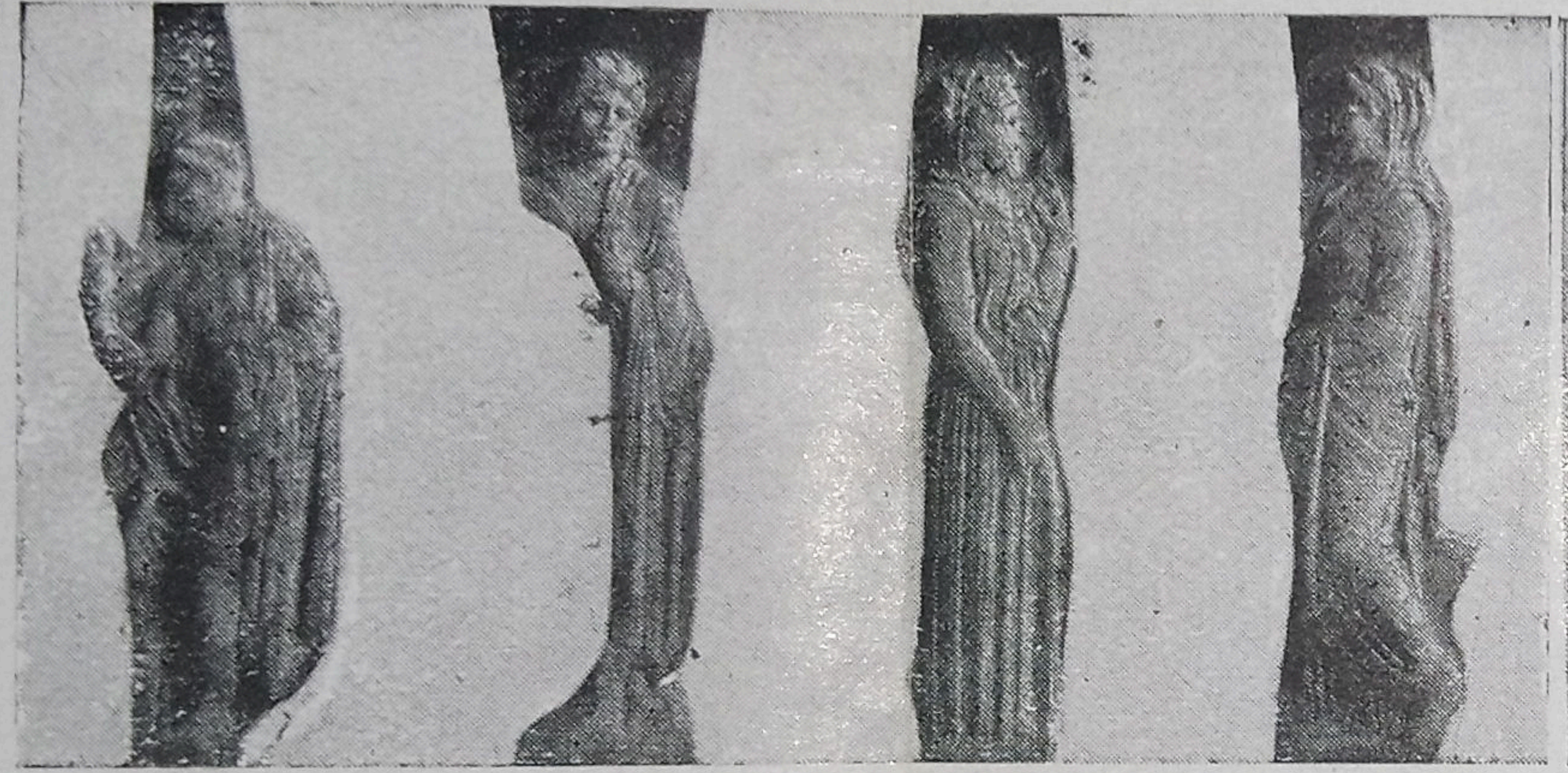
Δ΄ Κατάκτησις τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου μετὰ συμβουλὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν.

Ξ = Εἰκ. 66.

Ἀπόλλων Πύθιος — Λητὼ — Δελφῶν ὀμφαλός — Ἄρτεμις — Πυθία

Ο = Εἰκ. 67.

Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου — Ἑρμῆς (;) — Εἰλείθυια — Ῥαψὼ

Π = Εἰκ. 68.

Γεραιστή α — Γεραιστή β — Ἑστία (;) Ἀχελῷος.

(θεαὶ καὶ νύμφαι τῆς γενεθλίου ἑστίας τοῦ Μιλτιάδου).

Ι = Εἰκ. 64.

Κατάκτησις τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου ὑπὸ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου.

ΜΗΤΡῼΟΥ ΤΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΑΓΡΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ